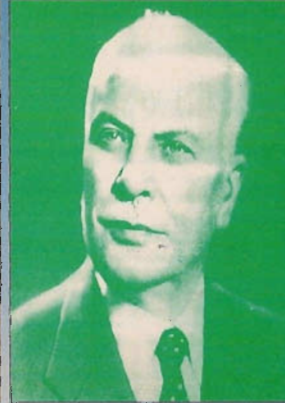

CELİL LAYİKTEZ

TÜRKİYE'DE MASONLUK TARİHİ

CİLT:1 - BAŞLANGIÇ
1721 - 1956

CELİL LAYİKTEZ

**TÜRKİYE'DE
MASONLUK TARİHİ**

**CİLT:1 - BAŞLANGIÇ
1721 - 1956**

İSTANBUL - 1999

KAPAK RESİMLERİ:

Yukarıdan Aşağıya:

Humbaracı Ahmet Paşa

Sakakini

Aziz Ahmet Paşa

Soldan Sağa:

Namık Kemal

Maliye Nazırı Câvid Bey

Sadrızam Talat Paşa

Mim Kemal Öke

YENİLİK BASİMEVİ
SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Tel: 243 55 72 - 245 32 48
İstanbul - 1999

ÖNSÖZ

Türkiye’de Millî Masonluğun kuruluşunun 90. yılını idrak ettiğimiz şu günlerde Türk Masonluğunun tarihini ve esaslarını kamuoyumuza anlatma ihtiyacını hissettiğimiz bilinmektedir.

Telafi etmek zorunluğunda olduğumuz en büyük noksanımız, Türkiye’de Masonluk ve tarihi hakkında yayınlanan bilimsel eserlerin azlığıdır.

Bu açıdan Celil Layiktez Kardeşimizin eseri bu eksiğimizin büyük çapta tamamlanmasına neden olacaktır.

Eser içeriği itibariyle bilimsel metotlara göre hazırlanmış, kaynakları ve delilleri gösteren atıfları ve çok zengin bibliyografyasıyla, özlediğimiz eser tipinin belirgin bir örneğidir.

Biran önce eserin sonraki cildine de kavuşmak ümidiyle Celil Kardeşimizi bu çalışmalarından dolayı kutlar ve kendisine Büyük Locamız adına teşekkür ederim.

SAHİR TALAT AKEV
Büyük Üstat

TEŞEKKÜR

Türk Mason tarihini yazmağa çalışmak özellikle arşiv çalışmasını gerektiren bir uğraştır. Yüksek Şûra'nın 1909'da ve hemen akabinde Türkiye Büyük Locasının kurulması ile ilgili dökümanları bana Yüksek Şûra'nın arşivlerinden ve kendi özel arşivinden temin eden, 33 yıllık arkadaşım ve kardeşim, arşiv düzenimizin kurucusu H.B.Â. Suha Umur'a, Büyük Loca'nın Kütüphane ve Arşiv müdüresi Gülçin Yücel ile yardımcısı Hürmüz Yetkiler ve henüz arşive alınmamış sekreterlik evrakının içinde istediklerimi büyük zahmetlerle arayıp bulan Selma Özkorkmaz Hanımefendilere, resimlerin çoğunu bulan ve kapak dizaynını düzenleyen İsmail İşmen Kardeşime, ikide bir yeni düzeltmeler ve eklerle yordüğüm, kitabı düzenleyen ve basan Yavuz Aksel Kardeşime, arşiv çalışmalarında ve redaksiyonda bana yardımcı olan eşim Neş'e Layiktez'e teşekkür ediyorum.

Kitap önce dosya şeklinde ortaya çıktıktan sonra, onu değerlendirerek Büyük Loca yayını olarak çıkmasını sağlayan Büyük Üstat En Muh. Sahir Talat Akev Kardeşime de ayrıca teşekkür ediyorum.

CELİL LAYİKTEZ

BAŞLARKEN

Bu çalışmanın "Başlangıç" diye nitelendirdiğim ilk cildi, 1721'de ilk locanın kuruluşundan, I Mahmud'un Masonluğu yasaklamasını, Vak'a-i Hayriye'yi, Kırım Harbini, Abdülhamid II ile İttihat ve Terakkî'yi, 31 Mart Vak'asını, 1909-1918 arasında Mason Osmanlı Devletini, Birinci Dünya Harbini, Atatürk dönemini, 1935-1948 arası uyku dönemini ve nihayet 16 Aralık 1956'da Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Türkiye Büyük Locasının kuruluşuna kadar geçen karışık dönemleri kapsamaktadır.

İkinci cilt "Yapılanma" olacak ve 1956'dan sonraki gelişmeleri kapsayacaktır. Tüzüklerin hazırlanması, Süprem Konsey¹ ile Konkordato'nun önce imzalanması ile sonradan ihlâl edilmesi, bölünme, yurt dışı Mason dünyasında muntazam yerimizi arama çalışmaları, 1965 yılında İskoçya'nın bizi tahsis etmesi ve bölünme olayı, nihayet İrlanda ile İngiltere'nin 1970'de bizi tanımaları bu dönemin başlıca olaylarıdır.

Üçüncü Cilt, 1970-1990 arası "Konsolidasyon" diye nitelendirdiğim dönemi kapsayacaktır. Burada elde edilenlerin sağlamlaştırılmasını, kavramların, ritüellerin yerine oturmasını göreceğiz. Türk Masonluğu artık dünyada saygın, söz sahibi olan güçlü bir yapıya kavuşmuştur.

Dördüncü Cilt 1990 sonrasını kapsayacaktır. Bu dönemi "Açılma" olarak nitelendirdim. Türk Masonluğu artık Yurt İçinde ve Yurt Dışında kendini tanıtmaya, inisiyatif kullanmaya başlamıştır, obediyanlar arası olaylarda fikri sorulmaktadır. Balkanlar, Rusya ve Orta Asya Türk Devletlerinde lider olma pozisyonuna gelmiştir.

CELİL LAYİKTEZ

¹ Süprem Konsey: Yüksek Şûra

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: 1703 - 1826 ARASI	3
<i>Papa Clement XII'in afarozu - I. Mahmud'un yasaklaması - İlk localar - Humbaracı Ahmet Paşa (Conte de Bonneval) - Halep'te bir loca (1748) - Halep'te "Şark için" ilk Bölge Büyük Locası (1747) - Asya Türkiye'si ile Ermenistan için Bölge Büyük Üstadı (1764) - Lâle Devri - Yirmisekiz Mehmet Çelebi - İbrahim Müteferrika - İlk Fransız Locaları - Fransa Arşivleri - İzmir'de "Les Nations Réunies" locası (1760) - Farmason tabirinin ilk kez kullanılması - Selim III.</i>	
2. BÖLÜM: 1826 - 1856:	13
<i>Vak'a-i Hayriye - Bektaşilikle Masonluğun kapatılması - Uyku dönemi - Tanzimat Fermanı - Mustafa Reşit Paşa.</i>	
3. BÖLÜM: KIRIM HARBİ (1856) - 20 MAYIS 1878 ABDÜLHAMİD II'İN TAHTA ÇIKMASI ¹	17
<i>Kırım Harbi - Yabancı Askerler - İstanbul'da Oriental Locası - İzmir'de "Grande Loge de Turquie" (1857) - Abdülaziz dönemi - İzmir'de sahte Büyük Loca - Fransa ve İngiltere Büyük Localarına şikâyet mektupları - İngiltere Bö. Bü. L.sının kuruluşu - İskoç ve İrlanda Locaları - İtalyan Locaları - İngiliz - Alman - İtalyan Localarının işbirlikleri ve sorunları - Önerilen yeni İtalyan Riti - Arşiv dokümanları - Yüksek Şûra'nın kuruluşu Prens Halim Paşa - Masonların sosyal yaşantısı - İngiltere Bölge Büyük Locasının akıbeti.</i>	
4. BÖLÜM: 1876 - 1909 DÖNEMİ:	51
<i>İngiliz, İskoç ve İrlanda obediyanlarına bağlı locaların sosyal yaşantısı - Locaların sorunları - Açlıkla Mücadele Komitesi - Fransız Locaları - Proodos Locası - Louis Amiable - Mithat Paşa, v.s. - Prens Mustafa Fazıl Paşa - V. Murat - Şehzadeler Kemalettin Efendi ve Nurettin Efendi - Ali Suavi olayı - İngiliz İstihbaratı Arap Bürosu Raporu - İstanbul'da İtalyan Locaları - Proodos Locasının politik önemi - Abdülhamid'in kendi Masonluğunu kurma teşebbüsü - Arlequins de Stamboul - Selânik'te Fransız Locaları -</i>	

¹ Abdülhamid döneminde Masonluk konusunda Orhan Koloğlu'nun "Abdülhamit ve Masonlar" adlı fevkalâde kapsamlı eserine okuyucunun dikkatini çekeriz.

İstanbul'da Fransız Locaları - İttihat ve Terakkî - İstanbul ve Selânik'te İtalyan Locaları - İttihat ve Terakkî'nin Kuruluşu - Karbonarizm Modeli - Karbonari yemini - İttihat ve Terakkî'ye kabul töreni ve yemin - Tanıma Yöntemleri - İlk Kurucular - Gizlilik - 1918'de İttihatçıların sorgulanması - Tüzük Maddeleri: (Kulüpler - Fedâî Şubeleri - Muhakeme ve Ceza Usulleri) - Makedonya Rizorta Locasının politik faaliyeti - 31 Mart Vak'ası - Hareket Ordusu - Abdülhamid'in hal'i.

5. BÖLÜM 1909 - 1922; İTTİHAT VE TERAKKÎ İKTİDARI - HÜRRİYET VE İTİLÂF DÖNEMİ - CUMHURİYETİN GELİŞİ113

Mason Devlet - Avrupa Kamu Oyu - Mason aleyhtarı dış basın - Dış İşleri - Balkan Harbi - Mason Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi ve Meclis kürsüsünden yaptığı konuşma - Bâb-ı Âli Baskını - Hürriyet ve İtilâf Fırkası - Sevr muahedesi - Büyük Üstat Rıza Tevfik - Mustafa Kemal Paşa - Yüksek Şûra'nın yeniden kuruluşu - Kurucular, katılan ve kurulan yeni localar - Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî'nin kuruluşu - Kurucular, bağlı oldukları localar ve obediyanlar - Büyük Üstat Talat Paşa - Yüksek Şûra ile Büyük Loca arasında akdedilen konkordato.

6. BÖLÜM: 1923 - 1935 ATATÜRK DÖNEMİ VE 1935 - 1948 UYKU DÖNEMİ:145

Büyük Loca ile Fransız Grand Orient'ı arasında akdedilen konkordato - Maşrık-ı Âzam'dan berat alan yurt içi ve yurt dışı localar - Maşrık-ı Âzam'ın katıldığı uluslararası konvanslar - Atatürk'e çekilen telgraf ve yanıt - 1935 öncesi resmî tesciller - Teavün Sandığı - 1935 yılında Masonluğun kapanması - Kapanmanın muhtemel nedenleri - Kapanma sonrası 1935 - 1948 dönemi.

7. BÖLÜM: 1948 - 1956 KURULUŞ DÖNEMİ:169

Türkiye Mason Derneğinin İstanbul, İzmir ve Ankara'da çalışmaya başlaması (1948 - 1949) - Büyük Mahfilin kurulması (1950 - 1951) - 1952 - 1953 icraatı - Ünite uygulaması (1954) - Ünite talimatnamesi - İstanbul'da Gran Loj (1955) - Ünitelerin Gran Lojlara dönüşmesi - Türkiye Süprem Konsey Beyannamesi - Ankara'da kurulan kısa ömürlü Türkiye Büyük Locası ve yayımladığı beyanname - Fikret Çeltikçi'nin Saib Özer K.'e mektubu - Konvan ve Türkiye Büyük Locasının kurulması - Türk Masonlarının bayram günü.

KAYNAKÇA205

DİZİN209

GİRİŞ

1700'lerin başından 1956'da Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası'nın kuruluşuna kadar geçen Türk Masonluk tarihini kapsayan bu bölümü sekiz kısma bölebiliriz:

1. 1721 - 16 Haziran 1826 (Vak'a-i Hayriye)
2. 1826 - 1856 (Kırım Harbi)
3. 1856 - 20 Mayıs 1878 (Ali Suavi Olayı)
4. 1878 - 1909 (Türkiye Büyük Locasının kuruluşu)
5. 1909 - 1922 İttihat ve Terakkî iktidarı (Mason Devlet), onu izleyen Hürriyet ve İtilâf dönemi ve Cumhuriyetin gelişi.
6. 1923 - 1935 (kapama) dönemi,
7. 1948 - 1956 kuruluş dönemi.

1. BÖLÜM:

1721 - 1826 ARASI

Papa Clement XII'in afarozu - Mahmud I'ın yasaklaması - İlk localar-Humbaracı Ahmet Paşa (Conte de Bonneval) - Halep'te bir loca (1748)-Halep'te «Şark için» ilk Bölge Büyük Locası (1747) - Asya Türkiyesi ile Ermenistan için Bölge Büyük Üstadı (1764) - Lâle Devri - Yirmisekiz Mehmet Çelebi - İbrahim Müteferrika - İlk Fransız Locaları - Fransa Arşivleri - İzmir'de "Les Nations Réunies" locası (1760) - Farmason tâbirinin ilk defa kullanılması- Selim III..

İLK MASONLAR VE İLK LOCALAR:

Osmanlı İmparatorluğunda Masonluk hakkında ilk gayrı resmî bilgi 1721 yılına aittir ve İstanbul'da Fransız Masonları tarafından bir locanın kurulması ile ilgilidir.

24 Mayıs 1738 tarihinde Floransa'dan gelen yazarı belli olmayan bir mektup aynı yıl Saint James Evening Post gazetesinde yayınlandı. Bu mektupta: "İstanbul'dan gelen haberlere göre İzmir ve Halep Localarının bir hayli geliştiklerini ve yüksek mevkilere sahip birçok Türk'ün bu Localarda tekris edildiklerini öğrenmiş bulunuyoruz" denmektedir.

Kemalettin Apak üstadımız söz konusu yılların tarihini "Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi" eserinde özetledi (s. 18 ve 19):

"İstanbul'da ilk Mason Locası 18 inci asırda (23) üncü Osmanlı Padişahı Üçüncü Sultan Ahmet (1703 - 1730) zamanında açılmıştır ki, Türkiye'de ilk Mason Mahfili budur. Bu loca Fransız obediyanına bağlı olup Galata'da Perşembe Pazarında Arap Camii civarında imiş. Galata ile Azapkapı arasındaki bölgede o zamanlar Frenkler ve bilhassa Venedik ve Cenevizlilerin ahfadından olan Levantenler sakin bulunduklarından, bu

locanın bunlar tarafından idare edildiği zan olunmaktadır. Maalesef ismi malumumuz olmayan bu loca Üçüncü Sultan Selim (1789 - 1807) zamanına kadar çalışmış ve 1789 Fransız Büyük İhtilalinin doğurduğu aksülameller neticesi o tarihten sonra kapanmıştır.

1720 senesinde, yani Üçüncü Sultan Ahmet devrinde Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Mehmet Çelebi, oğlu Sait Çelebi'yi de Kethüda olarak beraberinde götürmüş ve bir yıl kadar Paris'te kalan baba-oğul bir hayli yeni fikirlerle İstanbul'a döndükten sonra Sait Çelebi, İbrahim Müteferrika ile Türkiye'de ilk matbaayı kurmuşlar ve bu sırada İstanbul'daki bu Fransız Locasına bazı dostları ile beraber intisap etmişlerdir.

Türklerden ilk Mason olarak bildiğimiz bu suretle Yirmisekiz Mehmet Çelebi zade Sait Çelebidir. Sait Çelebi daha sonra Birinci Sultan Mahmud devrinde 1732 de İsveç'e, 1741 de Fransa'ya elçi olarak gitmiş ve nihayet Üçüncü Sultan Osman zamanında 1755 senesinde beş buçuk ay kadar Sadrazam ve dolayısıyla Vezirlik payesiyle Paşa olmuştur. Binaenaleyh tarihin tanıdığı bu unvanı ile zikredersek, Yirmisekiz Mehmet Çelebi Zade Sait Paşa tanıdığımız ilk Türk Masonlarından, diyebiliriz. Kendisi 1761 de Maraş'ta ölmüştür.

Yine bu ilk Masonlar arasında bildiğimiz bir zat da Kumbaracı¹ Ahmet Paşa (1675-1742) dır ki, aslen Fransız asilzadelerinden olup ismi Conte de Bonneval'dır.² Fransa'dan 14 üncü Louis zamanında gördüğü hakaret üzerine kaçıp evvelâ Avusturya ve sonra da 1729 da, Üçüncü Sultan Ahmed'in zamanında Türkiye hizmetine girmiş, Askeri Mühendishanemizin temelini kurmuş, Müslümanlığı kabul etmiş ve nihayet Kumbaracı Başı ve Paşa olmuştur.

Din-i ilamdır atây-i müteal

Ulu nimettir sana (Ahmed) (Bu nevâl)

diye eski ismine bir kelime oyunu ile işaret edilen mührü meşhurdur.

¹ Aslında Humbaracı olması gerekir.

² Kont de Bonneval'ın ahfadından Alp Boneval Bey'le Gayrettepe'deki adresinde görüşüm, kendisinde Kont de Bonneval'ın ilk önce Fransızca yazdığı ve kendi döneminde İngilizce'ye çevrilen orijinal baskı kitabı bulunmakta. Osmanlı İmparatorluğunun 3. Ahmet dönemine ışık tutan bu kıymetli eserde Masonlukla ilgili hiç bir bahis yok, ancak Papa'nın Masonluğu afaroz ettiği ve I. Mahmud'un yasakladığı dönemde hatıratını yazan Bonneval'ın Masonluktan bahsetmesi de beklenmezdi.

OSMAN PACHA, commonly called
COUNT BONNEVAL.

Humbaracı Ahmet Paşa (1675-1742)

1721 yılında Türkiye'de kurulan ilk locadan bahseder.

Yine bu ilk Masonlar meyanında Tophane'de oturan, zengin ve açık fikirli bir tüccar olan Yusuf Çelebi isminde bir zattan da bahsedilmektedir."

Üçüncü Selim devrini yazan Âsım tarihinin 241 inci sahifesinde şöyle bir kayıt vardır:

"Fî zatîhi ahkâmı İslâmiyeye mübâlât eylemez mülhid ve bütikad bir zındık kişveri frengistanda (Fermesonluk) la sihrü kimya ve şu'bede makulesi tahsil etmiş olan ve bilâhare silâhşoranı hasseye iltihak eden Hasan Ağa..."³

İşte bu zat da, tarihi-mizde Mason olarak mukayyet⁴ bulunan ilk Masonlardandır."

Başka bir yazar, Edo-uard Quartier-la Tente, "Deux Siècles de Franc Maçonnerie" (1917) adlı eserinde,

³ Bizzat İslami yasaları göz ardı eden, münkir ve inançsız zındık, Frengistan memleketinde Frannasonluk, simya ve el çabukluğu ilimlerini tahsil etmiş olan ve bilahare asker ocağına katılan Hasan Ağa...(CL)

⁴ mukayyet: kayıtlı

LÂLE DEVRİ: YİRMİSEKİZ ÇELEBİZADE SAİT ÇELEBİ, İBRAHİM MÜTEFERRIKA

Türkiye'deki ilk Masonluk hareketinin Lâle Devri olarak tanımlanan Batı ile ilişkileri güçlendirme, sanat ve kültürde sıçrama yapıldığı döneme rastlaması tesadüfî değildir. Lâle Devrinde ilk defa Batı Uygarlığına yetişme çabalarının önem kazandığını görüyoruz. Bu dönemde, yukarıda sayılanların dışında, Yirmisekiz Çelebizade Sait Çelebi ve İbrahim Müteferrika'nın da Mason olabilecekleri ileri sürülür. Sait Çelebi, başta Fransa olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde önemli görevlerde bulunmuş hatta sadrazamlık da yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır. İbrahim Müteferrika ile birlikte İstanbul'da ilk matbaayı 1727 yılında kurmuşlardır. Sait Çelebi'nin bir ihtimal görevli olarak bulunduğu Fransa'da; daha kuvvetli bir ihtimalle 1738-61 yılları arasında İstanbul'da Masonluğa girdiği sanılır. O yıllarda Osmanlı İmparatorluğunun liman kentlerinde kurulan locaların üyelerinin çoğunluğunun Hristiyan olduklarını biliyoruz, Müslüman Türk üyelerin sayısı çok azdı ve ne yazık ki, yukarıdaki bilgileri doğrulayabilecek, bu localarla ilgili matrikül hareketleri, tersimat gibi yazılı arşiv evrakı bulunamamıştır.

PAPA CLEMENT XII VE MAHMUD I:

Özellikle bu dönemin ilk yılları hakkında bildiklerimiz oldukça sınırlıdır ve çoğu zaman kontrol edilemeyecek iddialara dayanır. Papa Clement XII 24 Nisan 1738 tarihinde "*In Eminenti*" fermanı ile masonluğu aforoz etmişti. 1748 yılında I. Mahmud, ulema ile İstanbul'da yaşayan Hristiyan tebaanın baskısına uyararak ve "Papa'nın herhalde bir bildiği vardır" mantığıyla Masonluğu yasakladı. Dolayısıyla, 1748 öncesi Osmanlı İmparatorluğunda Masonluk kesinlikle mevcuttu.

1748'de kurucusu bir Fransız olan ve Galata'da bir İngiliz tercümanın evinde toplanan Mason Locası basıldı, ancak İngiliz sefirinin zamanında haber vermesi üzerine, kimse yakalanmadı; kolluk kuvvetleri mâbedi harap etmekle yetindiler⁵. Bâb-ı Âli, sefaretlerden İm-

⁵ Thierry Zarcone, *Mystiques Philosophes et Franc-Maçons en Islam*, s. 190

paratorluğa yeni mezhepler sokmamalarını istedi. Vatikan arşivlerinde bulunan, Paris Kardinali Tencin'e yazdığı mektupta Papa, İstanbul'da Masonların takibata uğramalarının memnuniyet verici olduğunu ve Napoli Kilisesinin bundan ders alması gerektiğini yazmaktadır⁶. Bu dramatik olay, Paris'te 1756 yılında yayımlanan bir seyahatnameye yansımıştır. Yazar burada, İstanbul kentini, Türklerin geniş toleranslarını, ancak Masonlara karşı olan aşırı sert tutumlarını anlatmaktadır:⁷

"Türklerin ve diğer Müslüman tebaanın kanun yapıcısı Muhammet'tir. Neye inanmaları ve nasıl davranmaları gerektiğini Kuran'da bulurlar. Yalnızca kendi şeriatlarının üstün olduğuna inandıklarından dünyada mevcut diğer inançlardan hiçbirini takdir etmezler ve gerçek inanca sahip olmadıklarından onlara acırlar. İmparatorlukta Hristiyan, Musevî, putperest, tüm inançlara karşı tolerans gösterirler, herkes en iyi bildiği dinin gereklerini yerine getirebilir, yeter ki Kuran'ın aleyhinde konuşulmasın ve Türkler arasında misyonerlik yapılmaz; bu son durumun cezası idamdır.

"Hristiyanların kiliseleri, Musevîlerin de havraları vardır, Müslümanlar onları ibadethanelerinde hiç bir zaman rahatsız etmezler ve herhangi bir nedenle girmeleri icap ediyorsa bunu gizlenerek yapmayı tercih ederler.

"Garip olan, tek Masonlara karşı tolerans göstermemeleridir. Masonlar zındık ve sihirbaz olarak nitelendirilmekte ve safahatla cimriliğin onlara egemen olduğuna inanılmaktadır. Halkın inanışına göre, Masonlar gecenin karanlığından istifade ederek toplantılarında azmakta, ve bu şerefsiz eylemlerinde hiç bir zaman parasızlık çekmemektedirler. Halkın onlara karşı sürekli söylenmesine rağmen Saraydaki yöneticiler bu dedikodulara kesinlikle inanmazlar. Gene de, Bakanlık gizlilik perdesi arkasına saklanan bu cemiyetten kuşkulandırmaya başlamıştır. Locanın Büyük Üstadı tutuklanmaktan korktu ve kaçma yolunu seçti. Hangi milletten olurlarsa olsunlar, herkese localara gitmek yasaklandı, gidenler ağır cezalarla tehdit edildiler. Orada Hürmasonluğunu ikrar eden kişi güvende değildir."

I.Mahmud'un yaşağının ömrü uzun olmamış, 1760 yılından itibaren İmparatorlukta Masonluk hızlı bir şekilde gelişmiştir.

⁶ Aynı kaynak, s.191

⁷ Aynı kaynak, s.191

İLK BÖLGE BÜYÜK LOCASI, ASYA TÜRKİYE'Sİ VE ERMENİSTAN BÖLGE BÜYÜK LOCASI:

Geçerli bir beratla Türkiye'de ilk Loca 3 Şubat 1748'de Halep'te Konsolos Alexander Drummond' un yönetiminde kuruldu. Gould'a göre bu loca İskoçya Büyük Locası kayıtlarında gözüken ilk yabancı locadır. Karl Becker, Drummond'un "*Şark için*" Bölge Bü. Üs. beratını İskoçya Bü. L. sından 30 Kasım 1747'de aldığını iddia eder. Diğer taraftan, Londra Imperial Magazini 1760 tarihli sayısında, Alexander Drummond'un 1745'de yazılmış bir mektubu yayınlandı. Drummond mektubunda İzmir'de kurulan bir locadan ve o tarihlerde Franma-sonlar hakkında dolaşan çok özel fikirlerden bahsediyordu.

Lawries'in "*Franmasonluk Tarihi*" (1804) isimli eserinde İskoçya Bü. L. sından Bölge Üstatlığı beratını henüz almadan İskenderun'a yerleşen Drummond'un, ülkenin bu yöresinde birçok loca kurduğu belirtilir.

İngiltere Birleşik Büyük Locası Arşivlerindeki Türkiye ile ilgili kayıtlarda⁸ 1764 yılında Dr. Dionysios Menasse' nin Asya Türkiye'si ile Ermenistan Bölge Büyük Üstatlığına atandığı belirtilmektedir. Bu konuda başka bir kayıt yoktur, ancak bu kadarı dahi, 18.yüzyıl ortalarında İmparatorluğun Doğu Anadolu ve Suriye bölgelerinde de Masonluğun geliştiğine dair önemli bir işarettir.

İLK FRANSIZ LOCALARI:

1768 yılında Marsilya Ana Locasından aldığı beratla, İzmir'de "*Saint Jean d'Ecosse de la Parfaite Union*" Locası, aynı tarihlerde Selânik'te de "*Saint Jean d'Ecosse de l'Amitié*" Locası açılmıştı.

FRANSIZ ARŞİVLERİNDE BİR ARAŞTIRMANIN ÖYKÜSÜ: SAINT JEAN D'ECOSSE DES NATIONS RÉUNIES LOCASI.

1971 yılında Fransız "Grand Orient" Büyük Üstadı Mitterand K.den elde ettiğim özel izinle, Bibliothèque Nationale Française'de

⁸ Dok. No. 51

muhafaza edilen 18. ve 19. y.y. masonik arşivlerine ulaşarak 1891 adet levhanın mikrofilmini alabildim. Bu dokümanların çoğu Türkiye'den gelen mektuplardı. Bazen cevap taslakları veya mektupların üzerinde kalemle yazılmış cevabi notlar da yer yer vardı. Amatör fotoğraf stüdyosu olan Pek Muh. Suha Umur Kardeşimiz bunları teker teker büyüterek fotoğraf kağıdına basmış ve sonra da arşivimizde saklanmak üzere tasnif etmiştir. Merhum Mişel Margulies K. Suha ve ben unutamadığım bir heyecanla bu el yazmalarını deşifre etmiştik. Zannedirim en büyük heyecanı V. Murat'ın tekrisi ile ilgili mektup ve tersimatları bulduğumuzda yaşadık. Bu dokümanların içinde 1786 yılında Marsilya'daki bir locanın İzmir'de kurulu "*Les Nations Réunies*" locasına, daha önce verilmiş ancak kaybolmuş olan beratın yerine verilen ikinci beratın kopyası ve onunla ilgili mektuplar vardı. Şimdi bu beratın ilgili bölümlerini inceleyelim:

"Yeryüzü sathına yayılmış bütün dünya İskoç Masonluğunun Anası Edinburg Şark'ındaki çok kudretli Locadan almış olduğumuz salâhiyetle İzmir'de, Frenk mahallesinin tamamen tahrip olduğu yangın neticesinde, eskiden kendilerine vermiş olduğumuz beratla diğer her türlü Masonik eşyaları kaybolan İzmir Şarkındaki Sevgili Kardeşlerimize Hakikat Işığının 5786. cı yılının dördüncü ayı 16 cı gününde (16 Haziran 1786) bize yazmış oldukları istida üzerine Saint Jean d'Ecosse des Nations Réunies adı ile kendilerini yeniden tahsis ediyoruz....."

İşbu berat Büyük Üstadın Şeref Zaviyesinden ve riyaseti altında muntazam olarak toplanmış İskoç Locasında Hakikat Işığının 5786 cı ve Locamızın 35 ci yılı, 5 ci ayı ve 22 ci gününde (22 Temmuz 1786) Büyük İskoç Mührü ve Localarımızın bilinen mühürleri ile mühürlenerek verilmiştir."

Yukarıda verilen berat metninden iki netice çıkarmak mümkündür:

1. 22 Temmuz 1786 tarihli berat, yangında yanan berat yerine verilen ikinci beratır.

2. Beratı ikinci defa verdiği zaman, 1786 senesinde, Ana Loca 35 yaşında idi. Dolayısıyla ilk beratın verilış tarihi 1751 den sonra olmalıdır.

İslâm Ansiklopedisi, İzmir bahsinde (s. 1246), aşağıdaki metni okumaktayız:

"1778 temmuzunun 3. ve 5. günlerinde vukûa gelen bir zelzelenin tahribatı, bilhassa sebep olduğu yangın yüzünden, pek ziyade büyük olmuş idi."

İlk beratın bu yangında kaybolmuş olması kuvvetle muhtemel olduğundan, onun da verilmiş tarihi 1778'den önce olmalıdır.

Quatuor Coronati araştırma Locasının aracılığı ile, 28 Ağustos 1972 tarihinde, ünlü Fransız Masonik araştırmacısı ve yazarı Alec Melor K.'e yazarak, "Les Nations Réunies" Locasının 22 Mayıs 1786 tarihli beratı ve ilgili bilgileri kendisine yolladım. Alec Melor K. evrakı "A. le Bihan" isimli, Mason olmayan, bir profesyonel tarihçiye tetkik ettirdikten sonra, tarihçinin beratla ilgili raporunu, 30 Eylül 1972 tarihinde bana yolladı. Raporda, beratın üstündeki bütün imzalar tetkik edilerek, dokümanın gerçekliği saptandıktan sonra, Locanın ilk kuruluşu 1760 senelerinde tahmin edilmektedir. Marsilya vâdisindeki St. Jean d'Ecosse Ana Locası birçok locanın kurulmasına âmil olmuş, ancak, kendi ilk kuruluş yıllarında, yani 1751 - 1760 arasında, başka bir locaya berat verdiğine dair belge bulunamamıştır.

Marsilya'daki Ana Loca, Les Nations Réunies Locası'na 13 Mayıs 1824 tarihinde "*Philadelphes à l'Orient d'Izmir*" adında bir Royal Arch Şapitirinin kurulması için ayrı bir berat daha vermiştir.

1826'da Yeniçeri Ocağı ile Bektaşiliğin kaldırılması⁹ ve II.Mahmud tarafından Masonluğun da bir tür Bektaşilik olduğuna dair kanaati nedeniyle, Masonlar da takibata uğramış ve bu loca 1826 yılında kapanmak zorunda kalmıştır¹⁰.

FARMASON TÂBİRİNİN İLK DEFA KULLANILMASI:

*Cevdet Paşa Tarihinde*¹¹ de bu dönemle ilgili bir kayıt vardır:

".....Ve sefer arkadaşlığı yakınlığı ile Avrupalılar birbirleri ile kaynaşarak ve görüşerek kendilerini bir millet gibi tanıyıp medeniyet icabı olduğu üzere aralarında yardımlaşma düşüncesi doğarak yoksullara ve hastalara bakmak üzere birkaç müessese kurduktan başka yalnız insanlığa hizmet et-

⁹ 2. bölüm, Vak'a'i Hayriye ve Masonluğun kapatılması bahsine bakınız.

¹⁰ Thierry Zarcone, *Mystiques, Philosophes et Franc-Maçons en Islam*, s.91g

mek ve her din ve mezhepten üye almak üzere, Avrupa'da hâlâ muteber olan FARMASON'luk dahî o tarihten sonra meydana çıkmıştır; kendi aralarının da Kemankeş sırrı¹² gibi bir sır olarak birbirlerini tanımak için bir takım alâmet ve işaretleri vardır.

Ve medenî memleketlerde seyahat ile Avrupalıların gözleri açılıp ondan sonra her hususta akla tatbik ile karar vermeğe ve Kilisenin telkin edegeldiği kör inançlar ve mutaassıp düşüncelerden vaz geçmeğe başlamışlardır. Ve ekserisi bu seferler münasebetiyle Roma'ya (Papalık) gidip orada geçerli olan hileleri, şahsî maksatları görüp hakikati öğrenmeleri ile hayliden hayli fikir değiştirmişlerdir....."

SELİM III DÖNEMİ

III. Selim döneminde, Napoleon'un birinci karısı Josephine'in kuzeni olan Nakşidil Sultan'ın etkisiyle, Batı ve bu arada özellikle Fransa ile gelişen iyi ilişkilerin sonucunda İmparatorlukta Masonluk hızlı bir gelişme göstermiş ve Fransa ile Polonya'dan aldıkları beratlarla İstanbul ve İzmir'de birçok loca kurulmuştur.

¹¹ Cevdet Paşa Tarihi - Cevdet Tarihi, 1286 baskısı, C. VI, s. 54-56, Avrupa ahvalini anlatan bölümden Türkçeleştirilerek alınmıştır. Tarih-i Cevdet yahut Tarih-i vekayi-i Devlet-i Aliyye. Ahmet Cevdet Paşa'nın (1822-1895) Osmanlı tarihinin bir bölümünü anlatan 12 ciltlik eseri. 1851'de kurulan Encümen-i Dâniş Osmanlı Tarihini üç bölüme ayırarak, üyeleri arasında bulunan Cevdet Paşa'yı 1765-1825 yılları arası dönemi yazmakla görevlendirdi. Cevdet Tarihi 1774 - 1825 arasında, Küçük Kaynarca antlaşmasından Yeniçeri Ocağının kaldırılışına (Vak'a-i Hayriye) kadar geçen olayları kapsar. Eserin kaynakları genellikle vak'anüvis tarihleri, özel tarihçilerin eserleri ve resmî belgelerdir. Bu arada Arapça ve Farsça bazı eserlerden de yararlanılmıştır. Ayrıca Cevdet Paşa, Batıda yazılmış tarih kitaplarına da başvurduğunu söyler. (Suha Umur)

¹² Kemankeş Sırrı; Ok atmayı öğrenmek, mâruf tâbiri ile kemankeş olmak isteyen kabza alırken üstadı tarafından kendisine tevdi olunan sır. Bu sır üstad tarafından tâlibin kullağına söylenirdi. Ne olduğu açıklanmadığı için «Sır» denilen bu vasiyetin neden ibaret olduğu bazıları tarafından araştırılmış ve Kur'anda okçulukla ilgili iki âyet olduğu tahmin edilmiştir. (Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü).

2. BÖLÜM:

1826 - 1856 ARASI

ak'a-i Hayriye - Bektaşilikle Masonluğun kapatılması - Uyku dönemi - Tanzimat Fermanı - Mustafa Reşit Paşa - Abdülmecid.

VAK'A-İ HAYRİYE VE MASONLUĞUN KAPATILMASI:

Modern bir ordu kurmak isteyen I.Mahmud , 15 - 16 Haziran 1826 tarihlerinde Yeniçeri Ocaklarını kanlı bir şekilde ortadan kaldırmış¹, Yeniçerilerin sıkı bağlarla bağlı bulundukları Bektaşî tarikatını yasaklamış, mal varlıklarını da Nakşibendî tarikatına devretmişti. Bektaşilikle olan benzerlikleri dolayısıyla Masonluk da aynı tarihte takibata uğramış, localar kapanmıştı.

İngiltere sefiri İsmail Ferrûh Efendi, 1796'da Londra'da tekris olmuş faal bir Masondur. İstanbul'a döndüğünde yalnız Türklerin devam edeceği bir Locanın çekirdeği olarak 1825 yılında bilim adamları, düşünür ve yazarları sinesinde toplayan *Beşiktaş Cem'iyeti-i ilmiyyesi*' ni kurmuştu. İsmail Ferruh'un Beşiktaş - Ortaköy arasındaki yalısında, haftada iki kez toplanılıyordu. 1826 yılında Cemiyetin üyelerinin çoğunluğu sürgün edilmişlerdi. İslam Ansiklopedisinin İstanbul bahsinde (s.1214/28) aşağıdaki ilginç metni görüyoruz:

¹ Vak'a-i Hayriye: Yeniliklere karşı çıkan Yeniçeriler 15 Haziran 1826'da Bâbüâli ve Ağa Kapısını basınca II. Mahmud sekban askerlerine toplarıyla ayaklanmayı bastırmaları emrini verdi, Etmeydanı kışlası topa tutuldu, yaklaşık 5-6 bin Yeniçeri öldürüldü, Yeniçeriliğe ilişkin unvanlar, rütbelere, adlar, lakaplar, simgeler, hatta Ocağın manevi dayanağı olan Bektaşilik (ve bu arada Masonluk) da yasaklandı.

"Eski devlet memûrlarından olup, bir kaç kere elçilik ile Avrupa'ya gidip-gelmiş olan, ilim ve irfanı ile tanınmış İsmail Ferruh Efendi İstanbul'da ilk "Mason Locasını" gizlice kurmuş idi. O devrin tanınmış ediplerinden Beşiktaşlı Kethudâ-zâde, Fars edebiyatı mütehassısı şâir Fehim Efendi, Melek-Paşa-Zâde Abdülkadir, Cığala-Zâde TâhirBey 'ler gibi devrin edebiyat ve felsefeye meraklı kimseleri bu locaya girdiler. Merkez, İsmail Ferruh Efendi'nin Ortaköy'deki yalısı idi. Locaya dâhil olanlar haftada bir iki kere toplanıp, sohbet ederler ve aralarına yabancı almazlardı. Bu yüzden, çok kimse tarafından mezhepsizlik ve Bektaşilik ile itham olundukları için, Yeniçeri Ocağının ve Bektaşî tarikatının ilgasından sonra, namılı bâzı Bektaşîlerin de sürgün edilmeleri üzerine, Ağustos ayında İsmail Ferruh efendi, Abdülkadir ve Tâhir Bey'ler de sürgüne gönderildiler. Böylece locanın faâliyeti sona erdi. Meşhur hekim-başı ve müverrih Şâni-Zâde, Bektaşîlik isnâdı ile, aynı gün Tire'ye sürüldü."

UYKU DÖNEMİ, TANZİMAT FERMANI - MUSTAFA REŞİT PAŞA:

II. Mahmud'un Masonluğu 1826'da yasaklamasından sonra 1856 yılına kadar geçen dönem Masonluğun yarı uyku dönemidir. Tanzimat fermanından sonra, Bektaşilik ve Masonluk hakkındaki yasaklama zayıflamıştır.

Mustafa Reşit Paşa'nın² Londra Büyük Elçiliği görevindeyken mason olduğu iddia edilir. Hernekadar bu iddia belgelenememişse, Mustafa Reşit Paşa ilerici fikirlerle İstanbul'a dönmüştü. Yönetim, vergilendirme, askerlik yükümlülükleri konularındaki so-

² Mustafa Reşit Paşa, Kavalalı İbrahim Paşa ile Kütahya Antlaşmasını imzalayan heyette görev aldı, 1834'de Orta Elçi olarak Paris'e, 1836'da da Londra'ya Büyük Elçi olarak atandı, aynı yılın sonunda hariciye müsteşarlığına, Haziran 1837'de de, Hariciye Nâzırlığına getirildi, ticareti serbest bırakan Baltalimanı Antlaşmasını imzaladı, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı yardım temin etmek üzere tekrar İngiltere Büyük Elçiliğine getirildi, Abdülmecid döneminde, 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanını Gülhane'de ilân etti, tekrar Paris Büyük Elçiliğine atandı. Bu tarihten sonra 6 kez sadrazımlığa getirildi ve bu görevdeyken, Ekim 1857'de öldü.

runları Batılı çözümlere kavuşturacak bir dizi yenilik hakkında Abdülmecid'in onayını alarak, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nu 3 Kasım 1839 günü, Topkapı Sarayı Gülhane Köşkü önünde yapılan büyük bir törenle ilân etti. Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından Tanzimat'ı başlatan Hatt-ı Hümayunla, Osmanlı İmparatorluğunda köhneleşmiş kurumlar yenilendi ve yönetim güçlendirildi; ilk defa Osmanlı uyrukları "millet" tanımında toplandı, adalet ve güvenlikte eşitlik sağlandı. Hatt-ı Hümayun'da Fransız ve Amerikan Masonlarının İnsan Hakları ile özgürlük beyannamelerinin açık etkisi görülmektedir.

1839 Tanzimat Fermanı ile gelen yasal liberalizm günlük yaşama pek yansımamış, genelde localar kapalı kalmıştır. Kemalettin Apak Üstadımız yukarıda sözünü ettiğimiz kitabının 21 ci sayfasında Mustafa Reşit Paşa'nın İngiltere'de görevi esnasında tekris edildiğini, sonradan, sedareti esnasında, dostu İngiltere Sefiri Lord Reading'in Galata Kulesi civarında Bereketzade mescidi karşısında İskoçya Büyük Locasından aldığı beratla tesis etmiş olduğu locaya devam ettiğini iddia etmektedir. İskoçya'nın ve İngiltere'nin Türkiye ile ilgili arşivlerinde böyle bir locanın izine rastlanmadı. Büyük Fransız Devriminin ve tüm Avrupa'yı saran ilerici akımların etkisinde kalan bu devirde Mustafa Reşit Paşa'nın Mason olmadan da Tanzimat Fermanını ilân etmiş olabileceğini, hiç değilse Mason olduğu belgelerle ispatlanacağı güne kadar, kabul edilmelidir. Şüphesizdir ki, Mustafa Reşit Paşa da, keşke Mason olsaydı dedirten, önlüksüz büyük adamlarımızdan biridir. Türkiye'de sürekli olarak yaşadığımız bir sorun, Masonların övünmek için her ünlü laik ve hür fikirli kişinin Mason olduğuna inanmak istemeleri, yobaz takımının ise, çağdaşlaşmanın dinsizlik olduğu inancıyla, her ilericiyi Masonlukla itham etmeleridir. Böylece, her iki kanat da aynı kişinin Mason olduğunu iddia edince, bu iddia doğru olmazsa da inandırıcı olabilmektedir.

1839 yılında II. Mahmud'un ölümünden ve Tanzimat Fermanının ilânından sonra, Bektaşilikle ilgili yasaklar hafiflemişti. Batılılaşma

sürecini sürdüren Mustafa Reşit Paşa' Abdülmecid'in³ sadrazamıydı. Abdülmecid Bektaşiliğe yatkındı ve Bektaşilere parasal yardımlarda bulunuyor, hattâ karısı Besmî Sultan, Merdivenköy'de, Şah Kulu tekkesini ziyaret ederek adak adıyordu. Resmi yasağın kalkmamış olmasına rağmen, Abdülmecid döneminde Masonik faaliyetlere de, Bektaşiliğe paralel olarak göz yumulduğu söylenebilir, hattâ Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın yukarıda da değindiğimiz gibi, mason olduğu rivayet edilirken, Sadrazam Mithat Paşa'nın⁴, V.Murat'ın locası, Proodos Locasının üyesi olduğu bilinir.

³ Abdülmecid (1823 - 1861), I.Mahmud'un oğlu. Osmanlı Padişahı: 1839 - 1861.

⁴ Mithat Paşa: 1822 - 1884, Mustafa Reşit Paşa'nın güvenini kazandı; 1.Meşrutiyetin mimarı, 2 kez sadrazamlık yaptı, Taif'te, sürgünde öldü.

3. BÖLÜM:

KIRIM HARBİ (1856) - 20 MAYIS 1978

II. ABDÜLHAMİD'İN TAHTA ÇIKMASI¹

Kırım Harbi - Yabancı Askerler - İstanbul'da Oriental Locası - İzmir'de «Grande Loge de Turquie» (1857) - Abdülaziz - İzmir'de sahte Büyük Loca - Fransa ve İngiltere Büyük Localarına şikâyet mektupları - İngiltere Bö. Bü. L.sının kuruluşu - İskoç ve İrlanda Locaları - İtalyan Locaları - İngiliz-Alman-İtalyan Localarının işbirlikleri ve sorunları - Önerilen yeni İtalyan Riti - Arşiv dokümanları - Yüksek Şûra'nın kuruluşu Prens Halim Paşa.

İLK LOCALAR:

Kırım Harbi zamanında Batılı güçlere verilen tavizler ve Türkiye'ye gelen İngiliz, Fransız ve Piemonte'li² yabancı askerler nedeniyle, İmparatorlukta Masonluk tekrar çok hızlı bir gelişme gösterdi. 1856'dan itibaren İngiltere, Fransa, İtalya, İskoçya, İrlanda ve Almanya Büyük Localarından aldıkları beratlarla İstanbul, İzmir, Efes ve Beyrut'ta birçok loca kuruldu.

Bu kapsamda, 1856'da İstanbul'da kurulan ilk loca, İngiliz obedi-yansına bağlı *Oriental Locası*dır ve bu loca 1949 yılına kadar çalışmasını sürdürmüştür. Bunu takiben ilk yabancı Büyük Loca, Fransız obedi-yansına bağlı olarak 1857 yılında İzmir'de kurulan *Grande Loge de Turquie*'dir. Bu büyük locaya bağlı olarak, biri Türkçe olmak üzere, her biri ayrı dilde çalışan altı loca vardı. Türkçe çalışan locanın adı *Orhaniye* idi. Ancak, bu hızlı gelişmeden sonra locaların çoğunun

¹ Abdülhamid döneminde Masonluk konusunda Orhan Koloğlu'nun "Abdülhamit ve Masonlar" adlı fevkalâde kapsamlı eserine okuyucunun dikkatini çekeriz.

² Piemonte: İtalya Birliğinden önce, Avusturya sınırında, Venediği de kapsayan Kuzey Doğu İtalyan Devleti.

yok olmaları ilginç bir olgudur. Üyelerinin büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti'nde geçici misyonla bulunan yabancı görevliler olduğundan ve Türklerin sayısı da hayli sınırlı olduğundan bu localar kalıcı olamamışlardır.

Karl Becker bu locaların milliyet, din ve dillerin karıştığı liman şehirlerinde kurulduklarını belirtir. Becker'e göre Türk Hükümeti locaların kuruluşunu teşvik ediyordu, ancak genelde yabancıların kurdukları bu localar, kurucuları ülkeden ayrıldıklarında zor durumda kalabiliyorlardı. Başarılı bir locanın bir kaç düşünen üyesi aynı anda ayrıldığında, locanın aniden çökmesi olağandı.

"Germania am Golden Horn" L.sı Üs. Muh.i G. Treu, locasının kapanmasını şu sözlerle izah ediyordu: *".... bir taraftan Alman Kolonisi bu genç locaya gerekli insan malzemesini temin edemeyecek kadar küçüktü, diğer taraftan başka bölgelere tayinler yüzünden istidatlı K. ler localarının temel direği olma durumuna geçmeden ayrılmak zorunda kalıyorlardı."*

ABDÜLAZİZ DÖNEMİ:

Abdülaziz'in tahta çıkmasından itibaren Masonik faaliyetlerde de bir hızlanma olmuştu. Diplomatik temaslar için yurt dışına çıkan ilk Padişah Abdülaziz oldu (1867). Bu gezisi Paris, Londra ve Viyana'yı kapsıyordu, Kraliçe Victoria'nın misafiri olmuştu, Fransız ve İngiliz mason devlet adamları ile görüşmüştü. 1869 yılında Abdülaziz'in yâveri ve mabeyincisi *L'Union d'Orient* Locasına kabul edilmişlerdi. Padişahın yakınlarının kendisinden habersiz bu işe giriştikleri düşünülemez. Şehzade Murat, Kemalettin ve Nurettin onun zamanında Mason olmuşlardı. Masonluğun bu hızlı gelişimi II.Abdülhamid'in saltanatının başladığı 1876 yılına kadar sürmüştür.

İZMİR'DE GAYRİ MUNTAZAM (SAHTE) BÜYÜK LOCA:

Kırım Harbi esnasında ilginç bir olay yaşanmıştır. İngiliz ve Fransız arşiv dokümanlarından İrlanda Büyük Locasından berat sahibi olduğunu iddia eden bir İngiliz subayının İzmir'de gayri muntazam 3 loca ile bir bölge büyük locasını³ kurduğu anlaşılmaktadır. Su-

³ Bu bölge Büyük Locasının Anayasa Kitabı C.L.'in arşivinde bulunmaktadır.

bayın gayesinin ticarî olduğu kuvvetle muhtemeldir. İstanbul Masonlarından gelen şikâyetler üzerine olay öğrenilince, İngiltere Birleşik Bü. L.sı 3 Haziran 1859 tarihinde olağanüstü bir toplantı yaparak İstanbul'da bulunan locaları muntazam bir Bölge Bü. L. sına bağlama kararını aldı.

Aşağıda verilen iki mektup ve arşivimizdeki İngiltere ile ilgili dokümanlar durumu aydınlatmaktadır.

ŞİKÂYET MEKTUPLARI: (ARŞİV DOKÜMANLARI):

Serafin Aznavour K.'in Fransa Büyük Üstadına İzmir'de kurulan gayri muntazam büyük loca hakkında yazdığı mektup:

İSTANBUL, 13 NİSAN 1859

ÖZEL

"Pek Muhterem Büyük Üstadım,

"Altesleriniz tarafından tanınmış olma avantajından mahrum olduğumdan, izninizle önce kendimi takdim edeyim: İstanbul'da itibarlı bir Ermeni aileden doğmayım, Ermenice, Fransızca, İngilizce, Türkçe, Rumca ve İtalyanca dillerinin hepsini iyi bir şekilde konuşur ve yazarım. 1853 yılında Londra'ya yaptığım bir seyahat esnasında 237 numaralı Jordan Muh. L.sına Çırak Mason olarak kabul edildim, Kalfalığa geçirildim ve Üstatlığa yükseltildim, sonra da Jerusalem Şapitrinde Royal Arch nizamına eriştirildim; her iki loca İngiltere Büyük Locasının beratları ile çalışmaktadır.

"İstanbul'a dönüşümde, aynı Büyük Loca'nın beratı ile çalışan 988 numaralı Oriental Muh. L.nın kurucularından olup 27 Aralık 5858 tarihinden beri, cari yıl için, bu locanın azaları beni Üstadı Muhterem seçerek kendilerine riyaset etme şerefini bahsettiler.

"Bu referanslarım aşağıda yazılı olayların tesbiti için Alteslerinize yazma cüretini bana vermiştir.

Constantinople 13. Aout 1859
 Très cher Père ; Grand Maître.

66/60
 Père de l'avantage d'être connu. V. A. je commence par Lui exposer que, si des parents respectables de missionnaires de Constantinople, parlant et écrivant plus ou moins couramment l'Arménien, le Français, l'Anglais, le Turc, l'Espagnol et l'Italien, j'avais eu l'occasion, en 1853, d'aller à Londres où j'ai été reçu par M. de la Roche et M. de la Roche, et puis exalté au grade de R. A. dans le Chapitre Jérusalem, travaillant tous les deux sous le G. O. d'Angleterre.

A mon retour à Constantinople, je fus un des fondateurs de la Rep. L. L' Oriental et j'ai travaillé également sous le même O. et ses membres ont confié sur moi l'honneur de présider sur eux, m'ayant élu leur Père pour l'année courante à dater du 27 Décembre 1858.

Tels sont les titres qui m'ont encouragé à adresser à V. A. dans le but de Lui constater les faits suivants.

A Son Altesse le Prince Michel
 G. M. de L'O. de France
 N. 16 Rue Cadet
 O. de Paris.

Servir.

laisant V. S. libre d'en faire tel usage qu'il le
jugera à propos dans sa sagesse.

Il me sera en même temps permis de lui
témoigner que ceux des maçons de France, et
principalement le susnommé G. A. L. Mayor,
sont des personnages dignes de la société, et l'ac-
ception du dit Atkinson & Carce ^{à son tour} qui sont tous deux

Je suis en même temps un grand plaisir
pour ont rapporté à V. S. que le deux autres lps,
je veux dire que la note et l'Etoile de Bosphore
jouissent d'une parfaite harmonie entre elles;
et leurs membres co-opèrent dans le jour de
leurs maçonniques. Les deux nations française
et anglaise s'y tolèrent très bien.

En demandant mille pardon de la
liberté que j'ai prise d'occuper si long-temps
l'esprit de V. S.

J'ai l'honneur d'être
Très cher & Vénérable
Grand Maître

Votre fraternellement
dévoté

G. A. L. MAYOR

à Ken.

988

P.S. Hier j'ai remonté le 1er maillet de l'Etoile
de Bosphore qui agit en l'absence du Vén. Atkinson
cette semaine. Je lui fit part de l'objet de ma pré-
sente: J'ai vu qu'il n'est pas au fait de ces circonstances.
Je lui ai recommandé d'avoir patience pour avoir & répondre
avant que de faire un bruit dans le monde maçonnique.

Serafin Aznavour K.in İzmir'de kurulan gayri muntazam büyük loca hakkında
Fransa Büyük Üstadına yazdığı beş sayifelik mektubun son sahifesi.

"Altes Prens Murat Hazretlerine
Fransa Şark'ı Büyük Üstadı
Rue Cadet No. 16
Paris Vâdisi

"1. Usule uygun olarak kayda geçmiş tersimatlarımızın tetkikinden, 1856 yılında çok sayıda K.in İzmir'de bir Loca kurmayı tasarladıkları anlaşılmıştır. İzmir'de kabul edilmiş olan Hitchnough K. İzmir'de bir Türkiye Büyük Locasının varlığını öğrenmiş ve bir berat talep etmek üzere bu Büyük Locaya müracaat edilmesini önermişti.

"2. Elde edebildiğimiz bilgiler üzerine bu Büyük Locanın 47. ci İngiliz Alayı tarafından kurulduğunu öğrenmiş, fakat Locanın düzenli bir kuruluşa sahip olduğuna ve usulüne uygun şekilde tahsis edildiğine dair bilgileri teyit edememiştik. Bu konuda doğrudan bilgi edinebilmek üzere, kendilerine cevapsız kalan bir mektup yazdık.

"3. Mektubumuz cevapsız kalınca, beratımızın kaynağı olan İngiltere Büyük Locasına müracaat ettik.

"4. 7 Ağustos 1857 den 27 Aralık 1858'e kadar, Edward Charles Silly K. locamıza riyaset ettiğinden, yapmış olduğu işlemlere müdahale etmek istememiştim.

"5. Üs. Muh. olarak is'ad edildikten sonra, İzmir'deki Türkiye Bü. L.sının kaynağını araştırmak üzere, gerekli görülen adımları atmak ilk icraatım olmuştur; zira, Locamızda söz konusu Bü. L.dan gelen dört K.imiz vardır.

"6. Kendi Büyük Locamızın Bü. Sek.inden bu konuda talimat beklerken, geçen Şubat ayının 28 inde Georges Hough adlı bir K. in çok iyi tanıdığımız Yüzbaşı Penn'e, Veymouth'dan yollamış olduğu bir mektup elime geçti: Mektubunda, Georges Hough, İzmir Locasında Çırak, Kalfa ve Üstat olduktan sonra Veymouth'a gittiğini, orada Royal Arch Nizamına ve Tampliye Şövalyeleri derecesine kabul edildiğini, locasında teşrifatçı ve muhakkik görevlerinde bulunduğunu, ancak daha sonra, İngiltere Büyük Locası İzmir'deki Locayı tanımadığı gerekçesiyle, gayri muntazam ilân edildiğini, almış olduğu nizam ve derecelerin beratlarının kendisine verilmediğini ve tekrar tekris ve terfi muamelelerinden geçmesinin kendisinden talep edildiğini yazmıştı.

"7. Bu mektubu dikkate alarak, Cemiyetimize gölge düşürmeyecek şekilde tedbir almaya kendimi mecbur hissetmişim. İzmir'deki sözde Bü. L.ya bir mektup yazdım, cevap yerine Bü. Üstatları İstanbul'a geldi ve cari 4 tarihinde, 1.Nâzırım Georges Lawris'in evinde, baş başa bir görüşme yaptık Kısaca şu tarzda konuştu:

"Adının Louis Mayer olduğunu ve İzmir'de tekris edildiğini söylemekle söze başladı. İrlanda Büyük Locasının bir beratını elinde bulunduran Atkinson adlı bir Yüzbaşı, zimmetine geçirdiği az ya da çok paralara karşılık birçok kişiyi Mason yapmıştı. Bu Masonların sayısı yaklaşık 20'yi bulunca, 1 numaralı İonia, 2 numaralı Anatolia ve 3 numaralı Bizensia Localarını kurup, 20 K.i bu localara dağıtmış ve bu localara dayanan bir Büyük Locayı ve bir Royal Arch Şapitrini tesis etmişti. --Bu işlemleri yaparken, Constantin Georges Carrer adlı bir K. Kendisine yardımcı olmuş. --Sonradan bu K. Bü. Üs. Seçilmiş. Şu anda Bü. Üs. Louis Mayer'dir.-- Yukarıda sayılan bütün işlemlerin gayri muntazam olduklarını kabul etmekle beraber, geriye gidişin artık mümkün olmadığını, 100'ü yurt dışında olmak üzere, takriben 200 kişinin bu örgütte tekris edildiklerini, Şapitrin mobilyalarını satmakta başarısız olduğunu, İzmir'de yalnızca 6 Üstadı Muhteremin bulunduğunu, yukarıda sayılan kişilerin intizama döndürülmeleri amacıyla bir yeni düzenli locanın kurulmasının mümkün olmadığını ifade etti. Sizlere yazacağı bir mektupla, Türkiye Büyük Locasının müsamaha ile karşılanarak tanınmasını teklif ediyordu. Sizlere resmen yazacağı yazıda hatalı tarafların üzerinde fazla durmadan bazı açıklamalarda bulunmak istiyordu».

"Bu gayri muntazam ve gayri masonik durumun ışığında, Clémente Amitié, Etoile du Bosphore ve 988 numaralı Oriental L.larını aldattığı gibi, Alteslerinizin veya G.O. nın da itimatlarını suiistimal etmesi ihtimali karşısında, vakit kaybetmeden bu özel mektubumla sizi uyarmayı ve Yüksek Hikmetinizle alınacak tedbirleri Alteslerine bırakmayı uygun gördüm

"Yüzbaşı Atkinson ve Carrer adlı kişinin dışında, yukarıda sözü edilen Bü. Üs. Louis Mayer başta olmak üzere, İzmir'deki bu Masonların tümünün Cemiyetimize lâıyk kişiler olduklarını ilâve etmek isterim.

"Bu vesileyle, iki kardeş locadan, Etoile du Bosphore ile kendi locamdan bahsetmek istiyorum. Bu iki loca fevkalâde anlaşılmakta olup, Masonik bayram günlerinde müşterek çalışmalar tertip etmekte ve Fransız ile İngiliz milletlerinin birbirlerine müsamaha ve hürmetle yaklaşıtlarını Alteslerinin dikkatini çekmek isterim.

"Bu denli uzun bir süre için Alteslerinin kıymetli düşüncelerini meşgul etme cüretini göstermiş olduğumdan, binlerce kere özür dile-
rim.

"Pek sevgili ve Muhterem Büyük Üstat,

"Kardeşçe bağlılığımın ifadesiyle,

İmza: S. Aznavour
Üs. Muh. (988)

"P.S.: Üs. Muh.inin bu hafta dönmesi beklenen Etoile du Bosphore L.sını vekâletten yöneten 1. Nâ. ına dün rastladım ve kendisine bu mektubumun içeriğinden bahsettim. Olup bitenlerden haberdar olmadığı anayarak, Mason dünyasında gürültü koparmadan, cevabınız gelene kadar, sabırla beklemesini kendisinden rica ettim."

Bu olayla ilgili olarak İngiltere Birleşik Büyük Locası çalkalanmış ve Türkiye ile Yunanistan'ı kapsayacak bir Bölge Büyük Locasının kurulma zamanının geldiğine karar verilmiştir.

Bu gelişmeyi İngiltere arşivlerinden temin etmiş olduğum ve T.B.L. arşivlerine teslim ettiğim dokümanlardan izleyelim:

315 sayılı Syrian Locasının sekreterinin İngiltere Birleşik Büyük Locası Bü. Sek.i Gray Clarke 'e yazdığı mektup:⁴

Konu: İzmir Büyük Locasından alınan beratı İngiltere tanıyor mu?

"315 Matrikül No.lu Syrian Locası, Hotel Royal Derby, 24 Aralık

"Gray Clarke K. Büyük Sekreter

"Sevgili Kardeşim,

"Syrian Locası Üs. Muh.inin emriyle sizi rahatsız etmekten üzülerek aşağıda istenilen bilgiyi tarafıma iletmenizi rica ederim.

⁴ İngiltere ile ilgili arşiv dokümanı No. 1

"Türkiye Büyük Locasına bağlı 1 No.lu Locada, 1856 yılında İzmir'de tekris edilen W. G. Moran K. Locamıza tebenni etme arzusunadadır. Türkiye Bü. L. sının beratını İrlanda Bü. L. sından almış olduğunu sanıyorum.

"Türk Sertifikası İngiliz Bü. L. sı tarafından tanınacak mıdır? Bir Bü.L. Sertifikası elde etmek üzere hangi muameleyi ikmal etmeliyiz ve ödememiz gereken ücret ne olacaktır?

"Cevabınızı en kısa sürede bekliyorum, kardeşçe saygılarımı sunuyorum

"Georges W. Hall (Sek. 315)"

Doküman No. 2

Konu: Gayri Muntazam Bü.L. ile ilgili olarak İngiltere Birleşik Büyük Locası 3 Haziran 1859 tarihinde olağan üstü bir genel kurul tertip etti. Toplantının sonucunda da Bü.Sek. Gray Clarke K. 2 Temmuz, 1859 tarihli ve uyarı mahiyetindeki sirküler mektubunu tüm localara yolladı.

Mektupta, önce Türkiye'deki durum özetlenmektedir. Rusya (Kırım) Harbi esnasında, bir İrlanda Locasından berat sahibi olduğunu iddia eden bir İngiliz subayının İzmir'de gayri muntazam üç loca kurarak bunları gayri muntazam bir Büyük Loca çatısı altında toplamıştır. İzmir'de bu gayri muntazam Büyük Locada tekris edilmiş kişilerin muntazam localara katılmak üzere müracaat etmeleri veya ziyaretçi olarak gelmeleri olasılığına karşın, Üstadı Muhteremler dikkate dâvet edilmektedir.

Doküman No. 3

Konu: Gayri Muntazam tekris nasıl düzeltilebilir?

İngiltere Bü.L.sından gelen sirküler mektup üzerine, İzmir'de tekris edilmiş olan ve yukarıda Doküman No. 1'de sözü edilen, W.G. Moran, 16 Temmuz 1859 tarihinde Bü. Sek.'e doğrudan yazarak kendi hatası olmadan gerçekleşen intizam dışı tekrisini nasıl telâfi edileceğini sorar ve muntazam bir Locaya katılabilmek üzere yardım ister.

FREEMASON'S HALL, LONDON, W.C.,

July 2nd, 1859.

W. MASTER,

I am directed to inform you that there are several Lodges meeting at Smyrna which have been formed in an irregular manner, and which are not in possession of Warrants emanating from any duly constituted Masonic authority.

From information laid before the Grand Lodge, it appears that during the late war with Russia an Officer in one of Her Majesty's Regiments, who was said to be in possession of a Warrant formerly belonging to an Irish Lodge, initiated several persons at Smyrna; and that having so initiated a certain number, he formed them into three Lodges, which three Lodges then assumed the title of "The Grand Lodge of Turkey."

It appears also that several persons who have been thus initiated have subsequently applied to be admitted as joining members of Lodges holding under the Grand Lodge of England, and that in a few instances they have been received, in consequence of the Lodge affiliating them not being cognizant of the irregular formation of the Smyrna Lodges, till informed that Brethren so admitted could not be registered in the Grand Lodge Books.

To prevent other Lodges being placed in a like position of difficulty, and to avoid any countenance being given, through inadvertence, to these irregular Lodges, it was, on motion duly made at the Special Grand Lodge held on the 23rd day of June last, resolved—"That the "Worshipful Masters of all regular Lodges be cautioned against receiving persons claiming admission, either as visitors or joining members, on the ground of their having been initiated in such irregular Lodges at Smyrna." And you are hereby strictly enjoined not to admit any person so initiated even to visit your Lodge, still less to receive him as a joining member, and you are to cause this notice to be read in your Lodge and recorded in your Minutes.

By order of the United Grand Lodge.

WM. GRAY CLARKE,

G.S.

*İzmir'de kurulan Gayri muntazam Bü. Lo. hakkında İngiltere Birleşik
Büyük Locası Bü. Sekreterinin uyarı mahiyetindeki matbu sirküler mektubu*

İNGİLTERE BİRLEŞİK BÜYÜK LOCASINA BAĞLI BÖLGE BÜ. L.SININ KURULUŞU (ARŞİV DOKÜMANLARINDAN)

İngiltere Büyük Elçisi Sir Henry Bulwer, kendi adını taşıyan ve İngiliz obediyanasına bağlı olarak İstanbul'da, Büyükdere semtinde bir locayı 1861'de kurmuştu.

Doküman No. 4 ve 5:

Konu: Sir H. Bulwer'in Bölge Bü. Üs.lığına atanması:

Tarih: 11/10/1860 İngiltere Bü. L. Bü. Sek.i Gray Carke K., Bü. Üs. Lord Zetland'ın mesajını Ekselans Sir H. Bulwer'e ileterek, İzmir'de 1 ve İstanbul'da 2 muntazam locanın bulunduğu göre, bir Türkiye Bölge Büyük Locasının kurulması hakkında düşüncelerini sorar ve kendisine Türkiye için Provencial Grand Master (Bölge Büyük Üstadı) olmasını önerir.

Tarih 9/11/1860. Eks. Sir Henry Bulwer'in 24 Ekim tarihli olumlu cevabı üzerine Bü. Üs. Lord Zetland adına Bü. Sek. Gray Clarke K., Sir Henry Bulwer'e Provencial Grand Master olarak atandığını bildirir ve kendisine yollanacak beratın başına yazılacak adı ve sıfatlarıyla ilgili aşağıdaki metnin doğrulanmasını rica eder:

"His Excellency The Right Honorable Sir Henry Lytton Earle Bulwer. H.B.M. Ambassador at Constantinople. G.C. B. P. G. Provincial Grand Master for Turkey"

Mektupta berat için 3 Gine, Büyük Kurul Fonu için de 20 Gine olmak üzere toplam olarak 23 Gine⁵ talep edilmektedir.

★ ★ ★

Bölge Bü. L.sının tahsis merasimi 24 Haziran 1862 günü İngiltere sefaretinde olmuş, ilk Bölge Bü. Üstadı olarak da İngiltere Büyük Elçisi Sir Henry Bulwer seçilmişti.

Sefaretteki kuruluşundan sonra Bölge Bü. L.sı Asmalı Mescit, Pera adresinde toplanmaya başladı.

⁵ 23 Gine = 24.30 £

Letter Book N°3 June 16-1860 to July 3, 1862.

Oct 11. ¹⁷⁹ 60

W. Sir & Brother

I am commanded by the M.W. Grand Master the Earl of Hesseland to put myself in communication with your Excellency with respect to the establishment of a Provincial Grand Lodge in Turkey.

The chief points in which the Grand Master requires information are first as to the expediency and utility of forming a Grand Lodge in Turkey: & secondly as to the extent of country over which the jurisdiction of a Provincial Grand Master should extend. It has for many years past been the practice although not a

Apologizing for thus trespassing on your Excellency's time.

I have the honour to be
Your most obedt. servant & Brother
Wm Gray Clarke
G.S.

His Excellency

Sir Henry Bulwer

&c &c &c

Constantinople.

İstanbul'da İngiltere Bölge Büyük Locasının kurulması ile ilgili olarak
Bü. Sek.in İngiltere Büyük Elçisi Sir Henry Bulwer K.e yolladığı
2 sahifelik mektubun baş ve son bölümleri.

GRAND OFFICE-BEARERS.

1857.

C. G. CARRER , L. L. D.

Grand Master-Mason.

J. B. PATERSON ,

Deputy Grand Master.

L. MEYER,

Substitute Grand Master.

C. W. FEWSON,

Senior Grand Warden.

EDWIN JOLY,

Junior Grand Warden.

UVEDALE TRISTRAM.

Grand Treasurer.

F. TURRELL,

Grand Secretary.

REV. W. B. LEWIS, M. A.

Grand Chaplain.

C. POYET, M. D.

Senior Grand Deacon.

I. W. STEVENS ,

Junior Grand Deacon.

A. SCROSOPPI ,

Grand Jeweller.

P. BONIFACIO,

Grand Director of Ceremonies.

L. FEUST, AND I. CANNELL,

Grand Tylers.

İzmir'de kurulan gayri muntazam Bü. Lo'nun ilk Bü. Kurul Üyeleri

THE
LAWS AND CONSTITUTIONS
OF
THE GRAND LODGE
OF THE ANCIENT AND HONOURABLE FRATERNITY
OF
FREE AND ACCEPTED
MASONS OF TURKEY.

SMYRNA :

A. D. MDCCCLVII.

A. V. L. 1000CCCLVII.

İzmir'de kurulan gayri muntazam Bü. Lo.nın Tüzükler kitabının kapak sayfası

Gayri Muntazam tekrislerin intizama avdeti:

Aşağıdaki FREEMASONS MAGAZINE AND MASONIC MIRROR gazetesinin - 12 Ekim 1861 tarihli kupüründe, İzmir'deki gayri muntazam kuruluştan gelen iki kardeşin intizama avdetleri ile ilgili bir haberi okuyoruz.

İZMİR - Homer Locası (No.1108) 3 Eylül günü aylık olağan toplantısında, Üs. Muh. Hyde Clarke bir adayı Almanca tekris ettikten sonra diğer bir adayın geçiş merasimini İtalyanca yönetti. 11 Eylül tarihinde de olağan üstü bir toplantıda, Üs. Muh. En Muh. Bü. Üstat'tan almış olduğu özel salâhiyetle, gayri muntazam İzmir Masonlarından iki üyeyi Çırak derecesinde, birini de Kalfa derecesinde intizama kavuşturdu.....

YÜKSEK ŞÛRA'NIN KURULUŞU

Osmanlı Devleti'nde Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti Yüksek Şûrası'nın ilk kuruluş tarihi 1861'dir. O zamanki adı Kadîm ve Makbul İskoç Riti Şûra-ı Ali-i Osmanî'dir. Kurucusu, Mısır asıllı Prens Abdülhalim Paşa'dır. Kurucularının kimliği tam bilinmemekle birlikte, genellikle görevli olarak bulunan yabancılardan oluştuğu sanılır. Kuruluşu 1869 yılında ABD Güney Ana Jüridiksiyonu tarafından kabul ve tasdik edilmiştir. Bu oluşum gerek Mason sayısının azlığı ve gerekse mevcut locaların çeşitli yabancı obediyanlara bağlı olmaları nedeniyle Meşrutiyet dönemine kadar önemli bir etkinlik gösterememiş; hatta, kısa bir süre sonra dağılarak çok kısa ömürlü olmuştur. Ancak, bu kuruluş birçok yabancı Yüksek Şûra tarafından da tanındığı gibi; 1861 yılı da, ABD Güney Ana Jüridiksiyonu tarafından, Türkiye Yüksek Şûrası'nın kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir.

Prens Halim Paşa (1830 - 1894)

Aslında Abdülhalim Paşa, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın küçük oğludur. Hidivlik ağabeyine kalınca, İstanbul'a yerleşmiş, vezirliğe kadar yükselmiştir. Sadrazam Sait Halim Paşa'nın babasıdır.

Türk musikisi üzerinde geniş araştırmaları vardır. Klasik Türk musikisi repertuarını notaya aldırmasıyla tanınmıştır. Kendisi tamburi idi ve tüm çocuklarını müzisyen olarak yetiştirmişti.

Halim Paşa 1864 yılında kurulan ilk Türk Yüksek Şûrasının (Süprem Konsey) ilk Hâkim Büyük Âmiri olmuştur.

26 Mart 1870 tarihli The Freemason gazetesinde Prens Halim hakkında aşağıdaki yazı yayınlanmıştır:

Prens Halim Paşa (1830 - 1894)

" Mısır Bölge Büyük Üstadı Majesteleri Prens Halim Paşa'nın yeğeni Mısır Hidiv'i İsmail Paşa ile tam olarak barıştığını ve Mısır'a döneneceği iddia edilmektedir.

"Hidiv'e karşı komplo kurmakla suçlanan Prens Halim'in Mısır'ı terk etmek zorunda kaldığını anımsıyoruz. Kendisini hedef alan entrika bu denli güçlüydü ki Halim Paşa'nın ileri sürdüğü her türlü savunma kulak arkası ediliyordu.

Halim Paşa, ne pahasına olursa olsun servet ve nüfuz peşinde koşanların inanılmaz entrikaları sonucunda Konstantinopl'a gitmek zorunda kaldı ve sabırla gerçeğin açığa çıkarak Hidiv'i tahtından indirmek isteyen kişi olmadığının anlaşılmasını bekledi.

"Fevkalâde hürmet gören Halim Paşa'nın Hidivle barıştığının haberi bizleri ve tüm dünyaya yayılmış kardeşlerimizi ziyadesiyle memnun etmiştir. Majesteleri Hidiv'in Halim Paşa'nın masumiyetini ve haksızca kurban olarak seçildiğini anlamış olmasını takdirle karşılıyor, Hidiv'in cömertçe dostluk elini amcasına uzatmış olmasını kutluyoruz. Bu asil hareket Hidiv'in âlicenaplığı ile cesaretini göstermekte ve Mısır'ın bu ilerici yöneticisine saygı uyandırmaktadır. Herhangi biri "affetmeye ve unutmaya" hazır olunca, veya bir adli hatayı düzeltmeye çaba gösterince tüm dünyanın saygı ve hayranlık hislerini uyandırır - artık geçmiş unutulmuştur ve gelecek için sağlam ve faydalı dostluğun temeli atılmıştır."

32 St. George's Square S.W.

23rd July 1869Private

V.L.R. Sir

Jas. Henry Esq. Secy
Deer Sir

Mr Jas Parker Brown, is by birth a citizen of the U. States, but by long residence in Constantinople, a cosmopolitan. He is a gentleman & a scholar, allied to old political families in the States, & having for many years held the position of Secretary of Legation & Chief Draftsman of the U. S. at the Sublime Porte. He has also been charged Affairs & City Council General as an eminent scholar he has acquired distinction in Europe & America. His last work, now well received, is the History of the Derwishes.

jurisdiction. This has become the convention of Mr. Clark from practical experience.

The Court would be to appoint Mr Prince Ibrahim Pasha for the old jurisdiction of Turkey, & he would associate Mr Brown with him. The social position of Ibrahim Pasha makes him a fitting successor for Mr. Belver, as Ibrahim Pasha is acquainted with the Sultan the nation. Matters of Turkey would leave what they count a trusted & a very great benefit would be conferred on them & on the Empire of Turkey in Turkey.

Prens Halim Paşa'nın Türkiye Bölge Büyük Locası Başkanlığına, önce getirildiği, sonra da başkanlığının geri alındığı celsenin tersimati mahiyetindeki mektup

İNGİLTERE BÖLGE BÜYÜK LOCASI'NIN AKİBETİ:

1869 yılında Sir H. Bulwer İngiltere'ye dönünce yeni Bö. Bü. Üs. seçimi yapıldı. İlk önce, Türkiye'de ilk Yüksek Şûra'yı kuran Prens Halim Paşa seçildi, ancak yeterince İngilizce bilmediğine dair vaki itirazlar üzerine seçim yenilendi ve bu kez Amerikalı John Peter Brown K. seçildi. Bu tarihî olayı tersimat değerinde olan Bö. Bü. L. Kaymakamının mektubundan ve basından izleyelim:

Doküman No. 17 (Özel mektup) (Tam metin)

Tarih: 23 Temmuz 1869, İmza sahibi: Hyde Clarke, Türkiye Bö. Bü. L. Ön. Bü. Üs. Kaymakamı - 32 St. George's Square, S.W.

Mektubun yazılmış olduğu K.in adı Harvey, soyadı okunamadı.

Metin:

"Porter Brown K, doğuştan ABD vatandaşıdır ve uzun zamandan beri İstanbul'da yaşayan kosmopolit bir kişidir. O bir centilmen ve bir araştırmacıdır, ABD'de politikada nüfuzlu ailelerle ilişkidir. Uzun yıllardır Bâb'ı Âlî'de ABD Baş Dragomanı⁶ ve sefaret sekreterliği görevindedir, ayrıca chargé d'affaires⁷ ve asli Genel Konsolostur. Şark bilimleri araştırmacısı olarak Avrupa ve Amerika'da ödüllendirilmiş ve tanınmıştır. Genel takdir gören son çalışması Dervişlerin tarihi üzerinedir.

"Mason olarak daima İngiliz jüridiksiyonuna bağlı kalmıştır ve Bulwer Locası ile Türkiye Bö. Bü. L. sına hizmet etmiştir. Kibar salon adamı vasfında, yüksek karakter değerlerine sahip ve sosyal ilişkileri kuvvetli olan bu K. imiz, İstanbul ve İzmir Locaları Üstatlarının hürmetini kazanmıştır. Masonik merasimlerde yeterince aktif olmayışı ve Masonluğun pratik ilişkilerinde zayıf kalması eksik tarafları olup, kendine kolayca bir kaymakam bulamayacaktır ve bölgemizdeki jüridiksiyonumuzun içinde ve dışında olan İngiliz ve yabancı kardeşler arasında ahengi sağlamakta zorlanacaktır.

"Her şeye rağmen İngiliz K.lerimizin arasında Brown K. ayarında kimse yoktur. Bu nedenlerle, yalnızca Avrupa Türkiye'si için kendisini Bö. Bü. Üs.1 olarak önermişim.

⁶ dragoman: tercüman

⁷ Chargé d'affaires (fr.) ticaret ateşesi

"Brown K. in teklif edilmesinden bu yana gelişen hadiselere dikkatinizi çekmek isterim. Pek Muh. Bü. Üs. tarafından Mısır Bö. Bü. Üs.ı olarak tayin edilen Prens Halim Paşa K.imiz birkaç aydır İstanbul'da ikamet etmektedir. Brown K.in seçilmesini size önermiş olan hizipteki K.ler şimdi de, kendisi kabul ettiği takdirde, Majesteleri Prens Halim'i bu görev için istemektedirler.

"Bu vesileyle artık Türkiye'de tek ve birinci masonik jüridiksiyon olmadığımızı, üyelerimizin İngiliz ve yabancı K.lerden oluştuklarını, birçok başka jüridiksiyonun da aynı elemanlara hitap ettiğini belirtmek isterim. Türkiye'de Masonluğu kurmuş olmanın tüm şerefini topladık, bundan sonra yalnızca sorunlarla karşılaşacağımız bir gerçektir.

"Pratik hal çaresi, jüridiksiyonumuza dahil olan localarla ileride intizam içinde kurulacak yeni locaları barındıracak millî bir Bü. L.nın kurulmasıdır. Kişisel pratik tecrübesine dayanarak, Gray Clarke K.imiz⁸ de bu düşüncededir.

"Takip edilecek yol eski Türkiye jüridiksiyonunun başına Prens Halim Paşa K.i tayin edip Brown K.i yönetimde ona ortak etmektir. Halim Paşa'nın sosyal pozisyonu onu H. Bulwer'in yetenekli halefi yapacaktır. Halim Paşa Sultan'la yakın ilişkide bulunduğundan Türkiye'nin yerli Üstatları istediklerini elde edecekler ve bu hal çaresi hem kendilerinin hem de genelde Türkiye Masonluğunun yararına olacaktır.

"Kardeşçe sevgilerle,

Hyde Clarke, (Türkiye Bö. Bü. L. Ön. Bü. Üs. Kay.)"

Doküman 13 B

Konu: 24 Mart 1869 tarihli mektubun refakatinde yollanan 18 Mart 1869 tarihli Bölge Bü. L.sı toplantısının tersimatı. Ana konular yeni Bö. Bü. Üs.'ın seçimi ve Locaların Bö. Bü. L. sına olan borçları.

Temsil edilen Locaların matrikül numaraları 687, 806, 819, 891, 1014 ve 1041'dir. Toplam alacak miktarı 100 £ olup yukarıda matrikül numaraları verilen Localara kayıtlı üye sayısı oranında Bö. Bü. L. sına ödemede bulunmaları teklif ve kabul edilmiştir.

⁸ Gray Clarke K.: İngiltere Birleşik Bü. L. Büyük Sekreteri

MINUTES OF THE DISTRICT GRAND LODGE OF TURKEY.

At a communication of the District Grand Lodge of Turkey, held at the Masonic Hall, No. 4 Rue Tépé-Bachi, Pera, Constantinople, on Thursday, the 17th February, 1870, the following members were present:—

R. W. Bro. John Porter Brown, D.G. Master of Turkey.

" "	George Laurie, Deputy D.G.M.	
" "	Hingston Harvey, D.G. Registrar.	
" "	E. C. Silly, P.M.	687.
" "	W. W. Evans, P.D.S.G.W.	
" "	A. Thompson	" "
" "	A. W. Mountain, P.M.	No. 687.
" "	S. Mirza,	" " 1014.
" "	F. W. Smytho,	" " 891.
" "	C. J. Reppen,	" " 819.
" "	W. B. Hopper,	W.M. " 687.
" "	C. Green,	P.M. " 819. Acting Tyler.
" "	I. Zagiol,	" " 987.
" "	C. A. Theodoridi,	" " 1014. P.G.D.S.W.
" "	R.A. Carleton	D.G. Sec.
" "	J. Laffan Hauly, S.W.	" 687.
" "	M. Silbermann,	" " 819.
" "	H. F. Woods,	J.W. " 891.
" "	I. Appoliotopolon, S.W.	" 1041.

The District Grand Lodge was opened in due form, W. Bro. G. Laurie, P.S.D.G.W., acting as Senior D.G. Officer present, presiding.

The minutes of the last District Grand Lodge were read and confirmed.

The Patent of the M.W.G.M. the Right Hon. the Earl

Boşalan Bö. Bü. Üs. makamına bir kardeşin seçilmesi gereği kabul edilir. İki kişinin teklif ettiği Halim Paşa seçilir, ancak, bu ilk oylamadan sonra, yeniden oylama yapılarak, Halim Paşa'nın yerine Bö. Bü. Üs. olarak "*fit and proper*" (sağlam ve uygun) John Peter Brown (891'in Ön. Üs. Muh.i), 8 e karşı 3 oyla, teklif ve kabul edilir Tersimatın geri kalan kısmı seçilen komiteler ve diğer görevlilerle ilgilidir.

Doküman 14

Konu: Bü. L.nın içinde olduğu zorluklar.

Tarih: 29 Mart 1869. İmza sahibi: George Laurie, Asaletten Bö. Bü. Üs. 687, 819, 891 in Ön. Üs. Muh., Türkiye Bö. Bü. L. Ön. Bü. 1.Nâ., Royal Arch St. James Union No. 180. (Mektubun Londra'ya varış tarihi: 9 Nisan 1869)

Özet: Kuruluşundan bu yana Bö. Bü. Locasına hiç bir Locanın aidat ödemediğini, son üç yıl içinde Bö. Bü. L. sınıfı fiilen mevcut olmadığını, ancak ihtiyaçları olduğunda, Locaların kendisini aradıklarını, diğer işlerinde ise Bö. Bü. L. yokmuş gibi hareket ettiklerini, regalya yüzünden borçta olduklarını, bu sorunları hal etmek üzere bir toplantı, tertip ettiğini, ancak kendisinin tasvip etmediği gayri muntazam bir şekilde toplantı tersimatının Bü. Üs.'a yollanmış olduğunu, Oriental, Deutscher Bund ve Bulwer Locaları ile Bölge Bü. L. kurucularından olarak yalnızca Masonluğun yararına çalıştığını belirttikten sonra Laurie K. merhum Bö. Bü. Üs.nın yerine Brown K. in tayin edilmesini önerdiğini, kendisinden gizli bir takım toplantıların yapıldığını ve bunların içeriğini bilmediği bir dokümanın hazırlandığını öğrendiğini bildirmektedir.

Doküman 15 (Tam metin)

Konu: Bölge Bü. L. yönetiminde görülen yanlışlar, Brown K., Halim Paşa.

Tarih: 30 Mart 1869

"İngiltere Bü. L. Büyük Kurul Başkanı ve Başkan Yardımcısı.

"Aşağıda imzaları bulunan, birçok İstanbul locasının Ön. Üs. Muh.leri , Üs. Muh. leri , 1 ci ve 2 ci Nâ.ları olan bizler, işbu levhamıza gereken ilgiyi göstererek Büyük Üstadın bilgisine sunacağınızı ve

Türkiye Bö. Bü. L.sının intizamı hususunda tereddüt yaratan olayların karşısında tarafımıza bilgi vererek bizleri yönlendirmenizi, tevazu içinde, diliyoruz.

"1862 yılında Türkiye Bö. Bü. L. kurulduğunda, Pek Muh. Sir Henry Bulwer Bö. Bü. Üs. sıfatıyla Hyde Clarke K.i Bö. Bü. Üs. Kaymakamı tayin etmişti. Diğer Bö. Loca görevlileri Hyde Clarke K.in altında sıralanmışlardı. Görevlilerin her birinin birer takım Bö. Bü. L. regalya ve kıyafetini locaya hibe, ya da ödünç vermeleri gerekiyordu.

"1863 yılında Bö. Bü. L. toplantısında tüm locaların Bö. Bü. L.sına ödeyecekleri aidatlar hakkında bir cetvelin hazırlanması ve, düşünceleri alınmak üzere, bu cetvelin tüm localara yollanması önerilmişti. Ancak, sonradan söz konusu cetvel localara gösterilmeden, Bö. Bü. Üs.nın imzasına sunulmuş, o da yasalara uygun olarak hazırlanmış olduğunu tahmin ettiği işbu karar metninin altına imzasını atmıştır. Kanımızca, Bö. Bü. L. öylece imzalanan kararın gayri muntazamlığının farkındaydı, zira zaman zaman is'adı yapılan bazı Bö. Bü. L. görevlileri nadiren harçlarını yatırmışlarsa da genelde localar tediye zorlanmamışlardır. Kaldı ki, Bö. Bü. L. sının tersimat ve hazine defterleri tutulmamış ve Loca günümüze kadar hiçbir muntazam toplantıya davet edilmemiştir.

"1865 yılında, Sir Henry Bulwer İstanbul'dan ayrılınca Hyde Clarke K.i asli Bö. Bü. Üs.ı olarak tayin etmişti. Aynı yıl İzmir'de toplanan Bö. Bü. L.'sında diğer görevlilerin tayini yapılmıştı. Ancak, kısa bir süre sonra Hyde Clarke K. ikametini Bölgenin dışına taşımış, bu arada Sir H. Bulwer de resmen istifa etmiş olduğundan Loca çalışmaları aksamış, bu durum da Bö. Bü. Sek.nin 8 Mart 1869 tarihinde, aşağıda metni verilen ve Bölgede ikamet eden K.leri 18 Mart Günü saat 17 de Oriental L.sının lokalinde Bö. Bü.L. olarak toplanmalarına davetiye çıkardığı güne kadar sürmüştür.

"18 Mart tarihinde birçok K.imiz gösterilen yerde toplanmışlar ve Laurie K., Bö. Bü. Üs. eşarp ve kıyafetiyle başkanlık koltuğuna oturmuştur.

"Toplantı gündemi sirküler mektupta belirtilmemiş olduğundan, toplantının Bö. Bü. L. nın muntazam toplantısı olarak kabul edilmesi gerektiğinin ilân edilmesini K. lerimiz yadırgamıştır,

"Halen İngiltere'de bulunan Hyde Clarke K.imizin uhdesinde olduğu sanılan önceki toplantılara ait tersimatlardan hiç biri okunmamış, Bö. Bü. Haz. Em.i de gelmemiş olduğundan, hesap durumu hakkında da hiç bir bilgi verilmemiş, sadece kıyafetler için Locaya para avansı verdiklerini iddia eden birkaç K.in alacağı olduğu belirtilmiştir.

"Laurie K. ve Bö. Bü. Sek.i K. lere ,yapabildiklerince locanın zavallı durumunu anlatmaya çalışmışlar ve kıyafetler için 100 £ borcun mevcudiyetini açıklayarak, bu paranın da localar arasında orantılı olarak ödenmesini oylamaya sunmuşlardı. Lehte ve aleyhte oy sayısı eşit olunca, Laurie K.in oyu, başkanın oyu olarak çift sayılmış ve teklif böylece kabul edilmiştir.

"Üs, Muh. in "fit and proper" (sağlıklı ve muntazam) bir K.in Bö. Bü. Üs.ı olarak tayin edilmesi gereğine dikkati çekince, usulüne uygun olarak Prens Halim K. bu görev için teklif edilmiş, ancak Türkiye'deki politik durumu ve İngilizceyi hiç bilmemesi nedenleriyle bu teklif sonradan reddedilmiş, ve, Bö. Bü. Haz. Em.i Brown K. gıyabında teklif edilmiştir. Ancak, bundan sonra da, Brown K.in Bölge dahilinde hiç bir locaya kayıtlı olmadığı anlaşılınca, birçok K.imiz kendisinin bu göreve seçilmemesi düşüncesinde birleşerek konunun oylanmasını istemişler ve bu oylama da yapılmıştır.

"Bu olaydan sonra, oylanmamış tersimatın İngiltere Bü. L. Bü. Sek.'ine de yollanmış olduğunu öğrenen, aşağıda imzaları bulunan bizler, bilgi ve yönlendirilme ihtiyacı içinde aşağıdaki sorularımızı cevaplamanızı rica ediyoruz :

1. İngiltere Bü. L.sı Türkiye Bö. Bü. L, sını tanıyor mu?
2. Eğer tanıyorsa, olayın özelliği göz önüne alınarak, Türkiye Bö. Bü. L. nın alacağı olan ücret ve aidatların ödenmesini teminen zorlamaya, veya bu yolda bir anlaşmaya gitmeye yetkisi var mıdır?
3. Türkiye Bö. Bü. L. sının intizama iadesi için hangi adımlar atılmalıdır?
4. 18 Mart tarihli toplantının davet şekli ve izleyen çalışmalar muntazam mıdır?
5. Toplantı tersimatının bir sonraki toplantıda oylanarak tasdiki temin edilmeden önce alınmış kararlar tartışılabilir mi?

6. Yeni Bö. Bü. Üstadını, Ön. Bö. Bü. Üs.ı mı yoksa Bölgedeki tüm localar mı belirler?

7. Bir fahri K. imiz Bö. Bü. Üs.ı olabilir mi?

8. Genel olarak Masonluğun, özel olarak da Türkiye Bö. Bü. L. nın yararına olmak üzere tarafımıza ne gibi bir hareket tarzını önerirsiniz?

İmzalar:

Henry Arnold	: Üs. Muh. 687
..... (Okunamadı)	: Üs. Muh. 891
Edward Chasselly	: Ön. Üs. Muh. ve Bü. ...
William W. Evans	: Bö. Bü. 2. Nâ.
..... (Okunamadı)	: Ön. Üs. Muh. 891
..... (Okunamadı)	: 1. Nâ. 891
..... (Okunamadı)	: 2 Nâ 687
W. B. Hopper	: 2. Nâ. 687 ve 2. Nâ. 891
Nattan Han	: 2. Nâ. 687
Charles Green	: Ön. Üs. Muh. 819
A.W. Mountain	: Ön. Üs. Muh. 687
Edward, Chatsilly	: Ön. Üs. Muh. 687
C. Arhend	: Üs. Muh. 1041

"Kardeşçe sevgi ve saygılarımızla:

Doküman 16

Konu: Dok. No. 15 deki levhaya cevap taslağı veya cevap kopyası....:

Tarih: 9 Nisan 1869Intyre imzalı,

Özetle:

1. Her ne kadar Türkiye Bö. Bü. L. sının şu an için Bü. Üs. ı veya vekili yoksa da, İngiltere Bü. L.sı söz konusu Bölgeyi tanımaktadır.

2. En yüksek rütbeli Bölge görevlisi Bö. Bü. Üs. nın yerine görev yapmalıdır.

3. Bölge kendine bağlı locaları ödemeye zorlayabilir.

4. Bö. Bü. L. sını toplantıya davet şekli usulüne göre uygun olmakla beraber, günün koşulları göz önüne alınınca, geçerlidir.

5. Bü. Üs.ı kendi yetkilerine dayanarak uygun gördüğü herhangi bir şerefli kişiyi Bö. Bü. Üs.ı olarak tayin edebilir. Ancak, Bö. Bü. Üs.'inin tayin edeceği tüm diğer görevliler Bölge dahilinde bir locaya kayıtlı, aidat ödeyen, muntazam K.ler olmalıdırlar.

6. Son olarak içtüzüğün uygulanması ile ilgili şikâyetler var. Ter-simat oylanmadan Bü. Üs.nın huzuruna getirilmiştir. Şikâyetçi K.le-rin ileri sürdükleri konuların takdim tarzı yeterli değildir, çok daha inandırıcı delillere ihtiyaç vardır ve bu durumda yapılanların doğru ve muntazam olduğu varsayımından hareket etmeliyiz. Mesnetsiz it-hamlara dayanarak hareket edemeyiz.

★ ★ ★

1873 yılında seçilen 3. cü Bö. Bü. Üs. Stephen Scouloudi K. oldu, o da 1884 yılında istifa etti, yerine de başkası getirilmedi. Bu Bö. Bü. L.sı hiçbir zaman etken olamamış, kendisine bağlı localardan aidat tahsil edememiş ve yavaş yavaş sönmüştür.

İngiltere Bö. Bü. Locasına bağlı localar daha uzun yıllar çalışmalar-ını sürdürmüşler, bu arada aralarından dışladıkları Grand Ori-ent'larla ilişkili Fransız ve İtalyan localarının dışında, muntazam Al-man, İtalyan, İskoç ve İrlanda locaları ile iş birliğine gitmişlerdir. Bu localar 1909'da Türkiye Büyük Locasının kuruluşuna katılmamışlar, Cumhuriyet devrinde de müstakilen çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

1860'LI YILLARDA İNGİLİZ, ALMAN VE İTALYAN LOCALARININ İLİŞKİLERİ, ÖNERİLEN YENİ İTALYAN RİTİ⁹

Freemasons' Magazine and Masonic Mirror

Tarih: 31 Aralık 1864

Konu: Obedianslar arasında ilişkiler, yeni İtalyan Riti için öneri:

⁹ İrlanda Büyük Locası Arşivlerinden

"ÖNASYA'DA MASONLUK

"Osmanlı İmparatorluğunda Hürmasonluğun durumunu inceleyen oldukça ilginç bir makaleyi Freimaurer Zeitung'un Napoli muhabirine borçluyuz. Bu yazıyı burada tekrar kaleme alırken, yazarının tüm görüşlerine katılmadığımızı beyan etmek mecburiyetindeyiz.

"1850 yılında Konstantinopolis'de yalnızca bir adet İngilizce çalışan loca vardı; bir Fransız locası açılmış, ancak yeterince destek görmediğinden ve üyelerinin kalitesizliğinden dolayı, kısa sürede kapanmıştı. İngiliz Bölge Büyük Locasını kurmaya hevesli İngiliz vatandaşları iki loca daha kurdular. Daha sonra, sekiz Alman Kardeş, bu locaların kuru çalışma tarzlarını beğenmeyerek, Hamburg Büyük Locasından aldıkları beratla, bir Alman Locasını kurdular. İngiliz Bölge Büyük Locası, bölge haklarını ileri süren resmî bir yazı ile bu kuruluşu protesto etti, ancak kurucular bu protestoyu göz ardı edince, protesto *ad acta* (işlem görmemiş) kaldı. Alman Kardeşlerin bu müteşebbis davranışlarıyla teşvik gören Fransız ve İtalyan Masonları da kendi localarını açmakta gecikmediler.

"İngiliz olmayan localar arasında çok güzel bir uyum var, yalnızca yeni üye kabulü hakkında küçük bir anlaşmazlığa düştüler. *Germania am Golden Horn* Locası, her loca kendi vatandaşlarını daha iyi tanım gereğesi ile, Almanca'yı mükemmel bir şekilde konuşmayan adayları İtalyan ve Fransız localarına yönlendirdi ve karşılık olarak, bu localara başvuran Alman adayların kendine doğru yönlendirilmelerini bekledi. Ancak, Fransız ve İtalyan locaları, uyruklarını tetkik etmeden her "saygıdeğer centilmeni" localarına kabul edeceklerini beyan ettiler, böylece birçok Alman vatandaş, özellikle İtalyan locasına müracaat ettiler ve Alman locası bu durumdan zarar gördü. Bu olaya rağmen, üç locanın arasındaki uyum bozulmadı; hattâ, kısa bir zaman önce, İtalyan Locası, Korfu adasının *Fenice Locası* ile birlikte yeni kurulacak Yunan Localarının iştirakiyle bir Yunan Büyük Locasının kuruluş projesi nedeniyle, *Germania am Golden Horn Locası* Üstadı Muhterem George Treu Kardeşe şeref üyeliğini bahşetti. George Treu Kardeşin bir başka projesi de, bu günlere kadar başka localarla irtibatsız kalarak tümüyle tecrit edilmiş ve Masonluğun genel yararlarına katkısı olmadan yaşamını sürdüren bir Masonluğa sahip Do-

ğu'da, muhtelif ırklar arasında kardeşlik bağıni tesis ederek Masonluğu geliştirmek üzere, İstanbul'dan başlayacak ve tüm Doğuyu kapsayacak bir localar ağını kurmak olmuştur. Bu girişimin sonucu olarak ve *Italia Locası*nın Üstadı Muhteremi Veneziani K.' in Treu K.' in girişimini desteklemesiyle, Türkiye'deki bütün büyük yerleşim merkezleri kendi localarına sahip olacak ve bu localardaki muhtelif Doğu ırkları, Türkler, Ermeniler, Rumlar, Bulgarlar, Araplar, Romenler, Ruslar, v.s. Batıdaki Kardeşleriyle işbirliği içinde dünya kardeşliği için çalışacaklar.

"Tüm bu Doğu Locaları arasında başlayacak yazışmaların sonucunda entelektüel bağların tesis edileceği ve Doğulu Kardeşlerin hepsini kapsayan bir büyük Kongrenin organize edilebileceği ümit edilir. Ne yazıktır ki, bu hareketin oluşumunda, İngiliz Kardeşlerimiz çok isteksiz davranmaktadırlar. Bu kardeşlerimiz, kendilerini âdi ölümlülerin üzerinde görerek, Doğu ırklarını kurtarma çabalarından uzak kalmayı yeğlemekte ve çağımızın ihtiyaçları göz önüne alınınca, Masonlukta yapılmak istenen en küçük reformu dahi kabul etmemektedirler.

"Paris'te *Renaissance par les Emules d'Hiram Locası*'nın bir üyesi olan ve *Italia Locası*'nın da Hâtibi olan Trient'li Scipione Salvotti K., Masonluğu yeni bir din olarak organize etmek isteyen görüşlere sahip, ancak, İtalya sefaretindeki ataşelik görevinden istifa ederek Konstantinopolis'den yeni ayrıldı. Salvotti K.in talebi üzerine, *Italia Locası* Floransa Masonik Kongresine "*Rito Filosofico Italiano*" diye on derecelik yeni bir sistemin önerisini getirdi. Bu projenin ilk dört derecesi şöyledir:

"1. derece: Eletto della Natura. (*Doğa seçkini*)

"2. derece: Astrometer (Misuratore degli Astri) (*Yıldız ölçümü*)

"3. derece: Equilibrato della purificazione. (*Arındırmanın Dengesi*)

"4. derece: Regenerato dal sacrificio e dalla Vittoria. (*Özveri ve Zaferle yeniden Doğuş*)

"Bu dereceler 33 derecelik İskoç sisteminin 9., 14., 15. ve 18. derecelerinin tam karşılıkları olacaktır. Salvotti K.in planına göre, ritüeller

milli ve bilimsel bir sembolizmaya dayandırılacak ve doğa bilimleri temel yasalarını geliştirmeyi teşvik edecek nitelikte olacak. Son üç derece de şöyle olacak:

"1. derece: Fazilette Sebat (30° karşılığı).

"2. derece: Filaletler, veya Gerçeğin Âli Müridi (31° karşılığı).

"3. derece: Akılla Nurlanmış K.ler (32° karşılığı).

"Salvotti K. bu yeni sistemine Doğu'da bir çok mürit bulmuştur. Bu sistemin öncüsü Konstantinopolis'de yaşamaya devam etmiş olaydı, şüphesizdir ki *İtalia* Locası, bu sistemi kabul ederdi."

TÜRKİYE'DE İNGİLİZ LOCALARI:¹⁰

Loca numarası ve adı		Kuruluş Tarihi	Kayıttan düşme Tarihi
<u>a. İstanbul</u>			
988/687	Oriental	1856	1949
1121/819	Deutscher Bund	1860	1884
1193/891	Bulwer	1861	1895
1041	Virtue (Arete)	1864	1890
<u>b. İzmir</u>			
1108/806	Homer	1860 (1884'de teyid edildi),	1908
1198/896	La Victoire	1861	1894
1254/952	St: John's	1863	1894
1014	Dekran	1864	1894
1015	St. George's	1864	1894
1340	Sion	1870	1894
978	Eleusinian	1863	1894

¹⁰ Doküman No. 45; Tarih: 2 Temmuz 1964

The Freemason ¹¹

Tarih: 27 Temmuz 1972

Konu: Prens Halim Paşa'nın Büyük Üstatlığı

"16 Haziran 1872 tarihinde, Kaymakam Pek Muh. Thompson K.in başkanlığında toplanan Türkiye Bölge Büyük Locasında, ölen Bü. Üs. J.P.Brown'un yerine Mısırlı Prens Halim Paşa'nın Bölge Büyük Üstatlığına aday gösterilmesi kararlaştırıldı. İngilizce bilen bir adayın bulunabilmesi için kararın tehir edilmesi önerisi 9'a 7 oyla reddedildi. Kararı Büyük Üstat Marquis of Ripon verecektir; genelde, uzak bölgelerle ilgili olarak mahalli kardeşlerin arzuları dikkate alınır. Halim Paşa zaten Mısır Bölge Büyük Locasının Büyük Üstadıdır, ancak politik nedenlerle ayrılmış olduğu bu ülkede bir kaç yıldır görev yapmamaktadır."

Türkiye için İngiliz Bölge Büyük Locası ilk Büyük Üstat tayin tarihi 1861, sonuncusu da 1873'tür.

Kapanışlardan hiç biri bir Büyük Loca kurmak amacıyla olmamıştır. İngiltere Birleşik Büyük Locası kayıtlarına göre Bulwer L.sı 1894'de çalışmalarına devam edemediğinden kapanmış ve Beratını iade etmiştir.

Haziran 1894'de İzmir'in 7 locasından 6'sı yıllarca yazışmada bulunmayıp aidat da ödemediklerinden, kayıtlardan silinmişlerdir. 806 numaralı Homer ise bir K.in kişisel gayreti ile bir süre daha açık kalabilmiş, bu arada bu K. imiz geri kalan locaların bazılarının beratlarını da geri alıp İngiltere'ye yollayabilmiştir. Homer L.sı 1908 de kayıtlardan silinmiştir

İngiliz dokümanlarında Türkiye Grand Orient'ı olarak nitelendirilen ve 1909'da kurulan Osmanlı Maşrık-ı Âzamı'nın, kuruluş şekli gayri muntazam kabul edildiğinden Homer ve Oriental locaları bu kuruluşa katılmamışlardır.

¹¹ Gazete kupürü

TÜRKİYE'DE İSKOÇ LOCALARI:

<u>Loca adı</u>	<u>No.</u>	<u>Kent ve semt</u>	<u>Kuruluş</u>	<u>Son yazışma / kapanış tar.</u>
Caledonian	489	İst., Hasköy	01.02.1869	1877
Taurus	765	Mersin	01.08.1889	
La Turquie ¹²	1049	İstanbul <i>Tahsis tarihi:</i>	05.11.1908 11.02.1909	10.02.1914
Logos ¹³	1083	İstanbul	02.02.1911	01.05.1928
Highasdan ¹⁴	1185	İstanbul	1916	05.03.1930
Taurus	1249	İskenderun	04.11.1920	29.04.1937

İskoçya Büyük Locası ve Büyük Royal Arch Şapitrinin arşivlerinde yaptığım araştırmalarda, İstanbul, Hasköy semtinde kurulan *Caledonian* Locasına bağlı *Thistle of the East* adlı Royal Arch Şapitri'nin evrağını buldum. Şapitre 20 Eylül 1865 tarihinde kuruluş izni verilmiştir. Berat numarası 107'dir.

2 Kasım 1908 tarihinde kurulan La Turquie Locasının kurucularının çoğu İtalia Risorta ve Oriental Localarından gelme olup, loca görevlileri arasında gördüğümüz tek Türk adı, loca sekreteri Enver Hakkı'dır.

İngiltere Birleşik Büyük Locasına bağlı 1108/806 numaralı Homer locası da İskoçya Büyük Şapitrinden aldığı 132 sayılı ve 16 Ha-

¹² Bu locanın 1911 yılında Üs. Muh.'i Enver Hakkı Bey 'di. Bü. L. Arşivlerinde bulunan bu Locanın Fransızca ritüeli 26.07.1909 tarihinde Edinburg'da İskoçya Bü. L. Bü. Sek. Tarafından tasdik edilmişti.

¹³ Logos: Rumca çalışan bu locanın ritüel ve tüzükleri Bü. L. arşivlerinde mevcuttur.

¹⁴ Highasdan:(Ermenistan) Ermenice çalışan bu locanın ritüel ve tüzükleri Bü. L. arşivlerinde mevcuttur.

ziran 1869 tarihli beratla aynı isimde (Homer) bir Royal Arch Şapitri-ni kurmuştur.

TÜRKİYE'DE İRLANDA LOCASI:

166 Matrikül numaralı Leinster locası İstanbul, Büyükdere'de 22 Kasım 1864 tarihinde kuruldu. Kurucuların çoğu Oriental ve Bulwer Localarının üyeleri olup, berat isteme levhasına ek olarak, daha önce Masonik faaliyetinin yoğunluğunu tesbit ettiğimiz S. Aznavour K.in, kefalet yazısını görüyoruz. Aznavour imzasına aşağıdaki sıfatları ekliyor: "687 No.lu Oriental Locasının Ön. Üs. Muh.; İngiltere Bölge Büyük Locası ve Royal Arch Büyük Şapitri Ön. Bü. 1.Nâ.; 891 No.lu Bulwer Locası ve daha bir çok locanın üyesi; Fransız L'Union d'Orient Locasının Üs. Muh.'i."

Leinster Locasının Royal Arch Şapitri 5 Ekim 1867'de 166 matrikül numarası ile kuruldu ve 7 Ekim 1873 tarihinde kurucularına beratları yollandı.

Muhaberatından bu locada Mark derecesinde de çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır.

25 Temmuz 1871 tarihli bir mektuptan locanın Büyükdere'den Hasköy'deki "Masonic Hall"e taşınma hazırlığında olduğunu anlıyoruz.

24 Haziran 1871 tarihinde locanın matrikül listesinde 121 K. görüyoruz. Bunların takriben 1/3'ü Locanın Royal Arch Şapitrine kayıtlı. 12 Ekim 1875 tarihli Royal Arch matrikül listesinde 36 Kardeşin adını görüyoruz.

12 Ocak 1872 tarihli levhada, kolera salgını nedeniyle Locanın bir yardım kampanyası başlattığı anlaşıyor.

Locanın beratı 15 Mart 1893 tarihinde İrlanda Büyük Locasına iade edildi.

BU DÖNEMDE İZMİR VE İSTANBUL'DA KURULAN DİĞER OBEDİYANSLARA BAĞLI LOCALAR ¹⁵

<u>Loca adı</u>	<u>Obediyans</u>	<u>Kuruluş tar.</u>	<u>Kapanış tar.</u>
Aurore de Tsarigrade	Polonya Grand Orient'ı	1783	
Spranza	İspanya Grand Orient'ı	1867	1869
Constitution	" " "	1908 (Selanik)	1913
Germania am Goldenen Horn	Almanya Bü. L.	1863	1873
Die Leuchte am Golden Horn	"	1894	
Alliance	"	1858	1884
Italia	Torino Grand Orient'ı	1863	1868
Stella Jonia	İtalya " "	1864	
Orkaniç	İtalya " "	?	
Armenak	İtalya " "	?	
Fenice	İtalya " "	?	
Analeta	İtalya " "	?	
Speranza }	İtalya " "		
La Fenice }	Le Tre in Una ¹⁶	1868	
La Sincerite }			
Luce Orientale	" " "	1873	
Bizansiyö	" " "	1907	1910
Rizorta			
Italia Rizorta	" " "	1868	1909
Calcedonia	" " "	1908	1910
Armonia	Yunanistan Grand Orient'ı	1908	
I Mile	İtalya Grand Orient'ı	1909	
Homer	Fransa Grand Orient'ı	1909	
???	Macaristan Gr. Or.	1909	
Meles	Fransa Grand Orient'ı	1913	
Ionnie	Yunanistan Gr. Or.	1918	

¹⁵ Eldeki bilgiler eksik olduğundan, bu listede bulunmayan başka localar da olabilir.

¹⁶ Le tre in una : Üçü bir arada (loca ismi)

Not: Yukarıda sayılan İstanbul ve İzmir localarının dışında 1907 - 1913 yıllarında yeni kurulan loca sayısında bir patlama yaşanmış özellikle Manastır, Selânik ve Edirne kentlerinde Yunanistan, İspanya, İtalya, Romanya ve Portekiz obediyanlarına bağlı bir çok loca kurulmuştu. Bu olayın bir paralelini, Mısır, Lübnan ve Suriye'de görüyoruz.

4. BÖLÜM: 1878 - 1909 DÖNEMİ (İLK TÜRKİYE BÜYÜK LOCASININ KURULUŞU)

İngiliz, İskoç ve İrlanda obediyanlarına bağlı locaların sosyal yaşantısı - Açlıkla Mücadele Komitesi - Proodos Locası - Louis Amiable - Midhat Paşa, v.s. - Prens Mustafa Fazıl Paşa - V. Murad - Şehzadeler Kemalettin Efendi ve Nurettin Efendi - Ali Suavi olayı - İngiliz İstihbaratı Arap Bürosu Raporu - Abdülhamid'in kendi Masonluğunu kurma teşebbüsü - Arlequins de Stamboul - Selânik'te Fransız Locaları - İstanbul'da Fransız Locaları - İttihat ve Terakkî - İstanbul ve Selânik'te İtalyan Locaları - İtalya Grand Orient'i Bü. Üstadı Ettore Ferrari - İttihat ve Terakkî'nin Kuruluşu - Karbonarizm Modeli - Karbonari yemini - İttihat ve Terakkî'ye kabul töreni ve yemin - Tanıma Yöntemleri - İlk Kurucular - Gizlilik - 1918'de İttihatçıların sorgulanması - Tüzük Maddeleri: (Kültüpler - Fedâî Şubeleri - Muhakeme ve Ceza Usulleri) - Makedonya Rizorta Locasının politik faaliyeti - II. Meşrutiyet - 31 Mart Vak'ası - Hareket Ordusu - Abdülhamid'in hal'i.

İNGİLİZ, İSKOÇ VE İRLANDA LOCALARINA BAĞLI MASONLARIN SOSYAL YAŞANTISI:

Doküman No. 24 Tarih: 24 Mayıs 1880 - (matbu sirküler mektup - tam metin)

Anadolu'da Açlıkla Mücadele Komitesi

Pek Muh. beyefendi ve Kardeşim,

Son harbin üzücü sonucu olarak korkunç bir açlık Anadolu halkını (Asya Türkiye'si - Ermenistan) süratle kırmaktadır. Bu bahtsız Hıristiyan ve Müslüman halkın acınılacak ızdırabı İstanbul'daki muhte-

ANATOLIA FAMINE
RELIEF COMMITTEE
(Turkey)

CONSTANTINOPLE, 24th MAY 1880 A.D. D.D.

M.: W.: Sir and Bro.:

A terrible famine, a mournful consequence of the late war, is rapidly destroying the population of Anatolia Asiatic Turkey-Armenia¹.

The heart-rending accounts of the dreadful sufferings of that unfortunate population, Christian and Moslem, have moved the various Masonic Lodges of Constantinople to form a Committee of Relief and to address an appeal to all the Masonic confraternity of Europe and America.

The universal human brotherhood, the fundamental principle of our institution has never had a more urgent occasion to manifest itself worthily. Let us therefore show to the Eastern world, so divided by questions of race and creeds, that Freemasonry knows no distinctive boundaries and that wherever human beings suffer, freemasons recognize in them brothers having claims to our sympathy and assistance.

It is with these feelings that the Committee formed under the denomination of

" THE ANATOLIA FAMINE RELIEF COMMITTEE "

appeals to you in the hope that its voice will be heard and that our bre : freemasons of England will contribute in the widest measure possible towards the relief of the immense misery for which we implore their aid.

All Lodges responding to this appeal will be pleased to address their contributions to the Committee through the " Imperial Ottoman Bank " and the " Credit Lyonnais Bank ", kindly advising the chairman of same to the address marked hereunder.

We remain M.: W.: Sir and Bro.: with our frat. salutations

Your obedient servants

VICE CHAIRMEN

A. GERACI.
S. SCOULOUDI.
G. LE CHEVALIER.
F. W. SMYTHE.

A. NORADOUNGHIAN.
C.P. HUMAN

A. BARDAUT.
SECRETARY.

— The M.: W.: Lodges of Constantinople have contributed about 50 Liras each, exclusive of the private contributions of individual M.: W.: by subscriptions outside the Lodges. The smallest, and any contribution gratefully received.

*Anadolu'da 1880 yılında yaşanan kıtlık üzerine kurulan
"Kıtlık Yardım" Komitesinin sirküler mektubu*

lif Mason Localarını bir yardım komitesini kurmaya sevk etmiştir. Amaç, Avrupa ve Amerika'daki tüm Masonik kuruluşlara yardım çağrısında bulunmaktır.

İnsanlığın uluslararası kardeşliği Cemiyetimizin ana ilkesidir ve hiç bir zaman daha acil bir şekilde bu ilke ispatlanma zorunluğunda bırakılmamıştır. Böylece, ırk ve inanç farklılıklarıyla fazlaca bölünmüş olan Doğu dünyasına Hürmasonluğun sınır tanımayarak, neredede olurlarsa olsunlar, acı çeken insanları kardeş kabul ettiğini ve her an onlara yardıma koşmaya hazır olduğunu gösterelim.

İşte, bu duygularla, ANADOLU'DA AÇLIKLA MÜCADELE KOMİTESİ adını alan bu kuruluş sizlere seslenerek İngiltere Hürmasonlarının imkânlarının el verdiği en yüksek oranda, bu akıl almaz acıyı dindirmek üzere yardımlarını esirgememelerini rica ediyoruz.

Bu çağrıya cevap verecek tüm locaların komiteye olabilecek yardımlarını Osmanlı Bankası (Imperial Ottoman Bank) ve Credit Lyonnais Bankası vasıtasıyla havale etmelerini ve aşağıda ismi yazılı komite başkanını haberdar etmelerini rica ederim.

Kardeşçe sevgi ve selamlarımızla,

A. NORADOUNGHIAN
(Başkan)

As Başkanlar:

A. GERACI

A.SCOUZODI

G. LE CHEVALIER

E. W. SMYTHE

Not: İstanbul'da, Masonların bireysel katkılarının dışında, Locaların her biri 50 Lira yardımda bulunmuştur. En küçük meblağ dahî şükranla kabul edilecektir.

Bu dokümanın 2. sayfasında başkan, as başkanlar ve diğer komite üyelerinin locaları ve dereceleri liste olarak verilmektedir. (C.L.)

Freemasons' Ball. "FRANCIS MEMORIAL."

CONSTANTINOPLE, DEC. 31st. 1887.

Dear Sir and Bro.:

W. Br.: Streater who presided the meeting of the Ball Committee held on the 23rd inst. requests me to communicate to you the following resolutions which were unanimously adopted:

1st. That a Masonic Ball shall be held under the auspices of the "Oriental" and "Bulwer" Lodges,

2nd. That W. Br.: Sir Henry Fawcett K.C.M.G., H.B.M. Consul General, be invited to accept the presidency of the Ball.

3rd. That the Ball be held at the "Teutonia."

4th. That the Ball take place on Thursday, January, 26th 1888.

5th. That Br.: Theodore Reppen be authorised to rent the Hall of the "Teutonia" and its adjoining rooms on same conditions as last year.

6th. That the price of the Ticket be £1.1 (One Turkish Lira) including admittance of Ladies.

7th. That W. Br.: Smythe be invited to accept the position of Chairman of the General Ball Committee.

8th. That W. Br.: Atkinson be Treasurer.

9th. That Br.: Theodore Reppen be Secretary.

10th. That all members of both Lodges form a general Committee.

11th. That the following Executive Committees be appointed:

A. DECORATION, LIGHTING and FLOOR: W. Br.: Fawcett, W. Br.: Norton, Bros.: Th. Reppen, Temple and Teschner.

B. FLORAL DECORATION: That W. Br.: Smythe be asked to arrange on same conditions as last year.

C. MUSIC PROGRAMMES and MASTER OF CEREMONIES: W. Bros.: Norton, Hanly and Vinicombe.

D. SUPPER and REFRESHMENTS: W. Bros.: Jorgensen, B. Hoffmann, Th. Reppen, Badger and Isaac.

E. LADIES' ROOMS and ROSETTES: W. Br.: J. U. Streater.

F. RECEPTION COMMITTEE: V. W. Br.: Mountain, W. Bros.: Woods, Streater, Sir ythe, Pears, Hanly, Norton, Silley, Leicis, Isaac, Hoffmann, Frencen, Fraser and Gjelludjian.

12th. The Secretary is ex officio member of sub-committees to assist them if called upon and is empowered to print whatever be required.

13th. That two tickets be sent to His Exc. the British Ambassador.

14th. That 5 complimentary tickets be sent to the Master and Officers of the ITALIA RISORTA Lodge.

15th. That the Ball be advertised in the STAMBOUL and LEVANT HERALD at the maximum cost of 30s. for each paper.

The Chairman further requests me to express the hope that you will use your best endeavours in the interest of the two Lodges.

I remain,

Sir and Bro.:

Yours fraternally,

THEODORE REPPEN,
Secretary of the Ball Committee.

Doküman No. 27 31 Aralık 1887 tarihli sirküler mektup 26 Ocak 1888'de yapılacak Mason Balosunun talimatnamesidir.

Talimatnameden ilginç maddeler:

- Baloyu organize edenler: Oriental ve Bulwer Locaları.
- Başkanlığa İngiltere Genel Konsolosu Sir Henry Fawcett davet edilecek.
- Lokal: "Teutonia" Kulübü.
- Giriş ücreti: Hanımlar dahil olmak üzere 1 Türk lirası.
- İngiltere Büyük Elçisine 2, İtalia Risorta Locası Üs. Muh.'i ve envarına 5 bilet yollanacak.
- Stamboul ve Levant Herald gazetelerine, gazete başına 30 şilinki geçmemek üzere birer ilân verilecek.

Yukarıda sayılan maddelerin dışında hazine, müzik, dekorasyon, ışıktandırma, masa düzeni, protokol, mönü, kadın tuvaletlerinin düzenlenmesi, rozetlerin hazırlanması gibi komitelerin teşkil edilmeleri de bu sirkülerde yer alıyordu.

LOCALARIN SORUNLARI

Doküman No. 28 Tarih: 23 Şubat 1889, İmza sahibi Serafin Aznavour , 988'in Üs. Muhteremi.

Aznavour K. Locasının yönetiminde karşılaştığı sorunları hal edebilmek üzere İngiltere Bir. Bü. L. Bü. Sek.i Gray Clarke'dan aşağıda özeti verilen konuların cevaplandırılmasını rica ediyor.

1. Mark Mason, Rose-Croix, Tampliye Şövalyeleri gibi Masonik derecelere sahip K.ler kendi üst derecelerinin alametlerini taşıyarak mavi localara girebilirler mi?

2. Kozmopolit İstanbul'da dünyanın her yanından gelebilen ziyaretçi K.lerin bağlı olduklarını iddia ettikleri Bü. Locaların intizamı nasıl kontrol edilebilir? İngiltere Bü. Locasının tanıdığı muntazam Bü. Locaların listesi çıkarılabilir mi?

3. Rose - Croix v.s. eşarpları ile ziyaretlerine gelen Grand Orient' dan beratlı 1'Etoile du Bosphore L.sı K.lerini Locaya kabul edebilirler mi?

4. Anayasa kitabının 2, sayfasının 6. bendinde "Üs. Muh. L. da bulunmadığı zamanlar 1.Nâ., onun da yokluğunda 2.Nâ. Locayı yönetir" deniyor. Acaba, hiç Üs. Muh. lik yapmamış bir 2.Nâ. Yükseltme merasimlerini yönetebilir mi?

5. Anayasa kitabının 59. sayfasının 9. bendinde "Acil durumlarda bir "Emergency" Locası kurularak adaylar tekris edilebilir. . . . ancak, davetiyeler 7 gün öncesinden yollanmalıdır...." denmektedir. Tekris dışındaki işler için de "Emergency Locası" toplanabilir mi?

6. Aynı Bü. L. ya bağlı 3 L. birleşerek bir Royal Arch Şapitrini kurabiliyorlar. 3 ayrı Büyük Locaya bağlı 3 Loca aynı işlemi gerçekleştirebilirler mi? Örneğin, İngiltere Bü. L. sı, Prusya ya da Berlin Bü. L. sı ve Grand Orient'ı na bağlı birer Loca bağlı oldukları Bü. L. lacın onayını aldıktan sonra, beraberce bir Royal Arch Şapitri için berat temin edebilirler mi? Bü. L. yerine Bölge Bü. L. sı böyle bir beratı verebilir mi?

7. Müslüman Türklerin kurduğu bir Iocanın mühür baskısını ilikte sunmaktayım. Bu Locaya davet edildim ve onları ziyaret edeceğim. Bu Locadan bir K. bize katılmak istiyor. Tedrisatlar farklı olduğundan onu yeniden tekris edeceğiz. Böylece karşılıklı olarak tedrisat ve bilgi alışverişi olabilecek.

Aznavour K. imzadan önce kendini şu cümleyle tanıtıyor: *Ben İstanbul'da doğmuş bir Ermeniyim, 237 No.lu Jordan L.sında tekris edildim ve Jerusalem Royal Arch Şapitrinde iykaf edildim".*

Doküman No. 29 İtalia Risorta Locasının 15 Ocak 1892 tarihli, İtalyanca matbu sirküler mektubu:

Özet: Birçok K. imiz Loca çalışmalarının yalnızca teklif, skrüten, tekris, dul kesesi ve ritüelin uygulanmasına dayandığını iddia ederler. Oysa, sembolik dilimiz ulu bir eğitim aracıdır, görevimiz insanlık mâbedinin inşası için kaliteli taşları ortaya çıkarmak, harici dünyada da masonik prensiplerin uygulanmalarını sağlamaktır.

AYNI DÖNEMDE FAAL OLAN FRANSIZ LOCALARI:

L'Etoile du Bosphore Locası

Osmanlı İmparatorluğunun başkentinde Fransız obediyanına, bağlı bir locanın kurulması için Grand Orient de France ile İstanbullu masonlardan bir kaç arasında ilk temaslar 1855 yılının Kasım ayında başlamıştır. Kurucu kardeşlerden bir kısmı yeni locaya, uykuda olan *L'Avenir d'Orient* locasının adını vermek istemişlerse çoğunluk oyuyla locanın adı *L'Etoile du Bosphore* olmuştur.

Locanın berat talebi 1 Eylül 1857 tarihli bir levha ile saatçı lokantacı, marangoz, çilingir gibi esnafın imzaları ile Grand Orient'a gönderilmiştir. Locanın tahsisi de 26 Nisan 1858 tarihinde yapılabilmektedir. Bu başlangıç döneminde loca üyelerinin tümü, İstanbul'daki Fransız kolonisine ait on beşe yakın, çoğunluğu köylü kökenli zanaatkârlardı. Aralarında bir mimar, bir iş adamı, Bordeaux'dan gelen bir tüccar ve bir açık deniz kaptanı da bulunuyordu, bu kaptan karada olduğu zamanlar terzilik de yapıyordu.

Loca kısa zamanda büyümüş, Fransız Kardeşlerin dışında İstanbul'un Musevî cemaatından birkaç kişi, Bâb-ı Âlide kâtip olan Hilmi Efendi adında bir Türk, bir Meksikalı, bir Polonyalı ve birkaç İtalyan da teker edilmmişti. 1876 yılında Locayı kabuk değiştirmiş olarak görüyoruz. Artık üyeleri arasında Polonya asilzadeleri, dış işlerinde etken Türk memurları (Mehmet Kâmil Bey) gibi ünlü kişiler var.

II. Abdülhamid'in, Ali Suavi olayından sonra, özellikle Fransız Masonluğuna kuşku ile baktığı 1879 - 1897 yıllarında, L'Etoile du Bosphore polisle sürtüşmelere, tahkikata, yıldırımcı hareketlere ve tedbirlere maruz kalmıştır. Fransız kökenli kardeşlerin çoğu locayı terk etmişlerdi. Geri kalan üyeler iki ya da üç Ermeni, bir kaç Rum ve İtalya tarafından korunan İtalyan uyruklu birkaç Musevî idi. Yüzyılın sonunda ancak on devamlı üyesi kalmıştı.

Çalışmalara devam eden geriye kalan bir avuç kardeş, başarısız bir şekilde Fransız büyük elçiliğinden yardım ve korunma isteğinde bulunuyordu. İstanbul'da görevli diplomatların çoğunluğu - başta Büyük Elçi Constans olmak üzere, Mason olmalarına rağmen, bu çağ-

rıyı işitmezlikten geliyorlar, Papa'nın afarozuna karşın Masonlara yardım ederek Hıristiyan - Katolik azınlığın ileri gelenlerini gücendirmekten çekiniyorlardı. Paul Dumont'un deyişine göre, Fransa'da Masonluk «Cumhuriyetin Kilisesi» rolünü oynarken, Osmanlı İmparatorluğunda «din adamları» kanun yerine geçiyorlardı. Onları kaale almamak imkânsızdı. Sonunda, 18 Aralık 1901 tarihinde l'Etoile du Bosphore Locası kapanmak zorunda kalıyordu.

L'Union d'Orient Locası

Bu loca 23 Mart 1863'de kurulmuş, adının da çağrıştırdığı gibi, bütün cemaatları bünyesinde birleştirmeyi amaç edinmişti. Locanın lokomotifi, İngiltere Birleşik Büyük Locasına bağlı *Oriental ve Bulwer* localarının da üyesi ve zaman içinde üstadı muhteremi olan Serafin Aznavour K. idi. Aznavour İtalyan *Italia* ve Alman *Germania am Goldenen Horn* Locaları ile de işbirliği yapma çarelerini arıyor, müşterek balolar ve hayır işlerini düzenliyordu. Aznavour'un Fransa Grand Orient'inin Büyük Üstadı Prens Murat'ya¹, İzmir'de kurulan gayri muntazam (sahte) Türkiye Büyük Locası ile ilgili, 13 Nisan 1859 tarihli mektubunu da yukarıda görmüştük.

Locanın üyeleri arasında bir çok bankacı ve tüccar vardı. V. Murad'ın tekris olduğu evin sahibi, Osmanlı Barosunu organize etmek üzere Fransa'dan gelen ve Bab-ı Âli'de Sultan'a yakın çalışan hukukçu Louis Amiable² da bu locanın üyesi idi.

Louis Amiable Locanın Üstadı Muhteremi olunca, ritüelleri Türkçe'ye tercüme ettirmiş ve Locayı Türkçe çalıştırmaya başlamıştı. Locanın başarılı çalışmaları üzerine bir de 4 - 18 derecelerini kapsayan bir Şapıtr kurulmuş, iyi mevki sahibi, çok zaman da kilit mevkilerde bulunan kişiler bu locada toplanmaya başlamışlardı.

Türk masonlarının çoğu ordu mensubu idi. Aralarında bir kaç

¹ Napolyon'un bir Generalinin soyadı olan Murat (Müra) şeklinde okunacaktır.

² Louis Amiable Fransa'ya döndüğünde Paris'in bir bölgesinin belediye başkanlığını yapmış ve Grand Orient'da en üst mertebelere kadar yükselmiş bir Mason ve politikacı idi. Yayınladığı kitaplar arasında *Ansiklopedistlerin, bilim adamlarının, sanatçıların, filozofların locası "La Loge Des Noeufs Soeurs"* ün klasikleşmiş hikâyesini yayınlamıştır. Celil Layiktez, *Mimar Sinan* No.88

hâkim ve yüksek memur, hattâ, bir kaç Müslüman din adamı vardı. Locanın 1869 matrikül cetveli, üye alımının niceliği hakkında iyi bir fikir vermektedir. Amiable'in Üstadı Muhteremliği esnasında Sultanın birinci yâveri Rauf Bey, birinci mabeyincisi Cemil Bey, polis nezareti müfettişlerinden Abdurrahman Hilmi Efendi, Sakız Valisi Mehmet Remzi Efendi, Kudüs eski Valisi İzzet Paşa, tümen kumandanı Ahmet Aziz Paşa, tugay komutanı İbrahim Ethem Paşa, Mısır Prensi Mustafa Fazıl Paşa, süvari albayı İsmail Hakkı Bey, yarbay Mehmet Ata Bey, Albay İbrahim Hilmi Bey, ticaret mahkemesi reisi dört hâkim: Ali Şevki Efendi, Ali Haydar Bey, Mustafa Sabri Bey, Ahmet Kâmil Efendi, 15'e yakın memur bu locada tekris olmuşlardı.

Yukarıda sayılanların arasında İbrahim Ethem Paşa (1816 - 1893) tekris edildiği 1868 yılında sadrazamdı ve daha önce Maarif Nâzırlığı (1863 - 1865) ve Ticaret Nâzırlığı (1860 - 1861; 1865 - 1866) görevlerinde bulunmuş, her görevinde İmparatorluğun çağdaşlaşması için büyük çabalar sarf etmiş, Tanzimatçı bürokratlar grubundandı.

Prens Mustafa Fazıl Paşa

Prens Mustafa Fazıl (1829 - 1875) Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın soyundandı ve Hidiv İsmail Paşa'nın ayrı anadan kardeşiydi. İbrahim Ethem'den önce Maarif Nâzırı (1862) ve sonra da Maliye Nâzırı (1864) olmuş, Ekim 1865'te yeni kurulan Hazine Konseyinin başına getirilmişti. Mustafa Fazıl Genç Osmanlıların öncülerindendi ve onları finanse ediyordu. Namık Kemal ile Şinasi'yi ayrıca destekliyordu. Yakın mesai arkadaşları, sekreteri Vasıf Azmi Efendi, iki yâveri Hüseyin Galip Bey ile Ahmet Celâl Bey, kâhyası Mehmet Hamdi Efendi aynı Locada tekris edilmişlerdi. Fazıl Paşa, Abdülaziz'e, 1866'da Fransızca yazdığı bir mektupta, sadrazam Fuat Paşa'nın yönetimini tenkit ediyordu. Bu mektup, Osmanlıca'ya çevrilerek İmparatorlukta liberal düşüncenin programını oluşturmuştur. Mustafa Fazıl Paşa düşüşün durdurulabileceğini, ancak bunun için bazı yapı değişikliklerine gidilmesinin gereğini vurguluyordu. Bu değişiklik önerileri laikliği hedefliyordu, ayrıca Devlet, tebaasının üzerinde oluşturduğu baskıyı hafifletmeliydi ve bunun için de yüksek memurlara sorumluluk duygusu kazandırılmalıydı.

Tanrıtanımsız olduğunu ilân eden Gustave Flourens 'in, Grand Orient'in onayı alındıktan sonra tekris edilmesi L'Union d'Orient Locasını karıştırmıştı; başlayan hizipleşmeler üzerine bu başarılı loca Ocak 1874'de kapanmak zorunda kalmıştır.

Ser (Sevgi) Locası

Bu loca 22 Aralık 1866 tarihinde kuruldu, üyelerinin çoğu, yukarıda bahsettiğimiz Aznavour K.in etrafına topladığı, Ermeni cemaatinin en batılılaşmış tabakası mensuplarıydı. 1869'da matrikül sayısı 77 idi ve loca bir kaç yıl daha gelişmeye devam etti. Ermenilerle iktidarın arasının gerginleştiği dönemde, 1894 yılının Eylül ayında, loca faaliyetine resmen son vermeye mecbur kaldı. Hareketli tarihçesinin son anlarını, faaliyetin kesin olarak durdurulmasına karar verildiği celseye başkanlık eden Louis Amiable'den öğreniyoruz:

"Bütün üyeleri davet ederek, mason lokalinde gerçek bir toplantıyı tertip etmek imkânsız olduğundan, 17 Eylül günü, kapitülasyonlarca korunan, hemen hemen tam bir eksteritoryaliteye sahip, bir Fransız avukatın yazıhanesinde, ileri gelen üyelerden bir kaçını topladım. Orada, hazır bulunanların tümüne, uykuya yatmak amacıyla yapılması gereken tartışmaların dahî gerçekleştirilemediğini belirten bir tutanağı, imzalat-tım... "

Raporun sonraki bölümlerinde kapanan loca hakkında ilginç bir yargıya rastlıyoruz:

"Bütün Ermenilerin konuşmadığı, başkalarınca da hiç konuşulmayan bir dille, yani Ermenice çalışacak bu locayı 1865' te kurmak bir hata olmuştur. Doğal olarak kapalı, içine dönük bir karaktere sahip olması kaçınılmazdı. İstanbul'da, Grand Orient'a bağlı öteki localara danışılmamış olması bir kabahattir. Bana sorulursa, locaya yeniden hayatıyet kazandırılmasına ta-raftar değilim."

Raporun yazılış tarzı, her halde iç açıcı değildir. Bunda da şaşılacak bir şey yoktur. L'Union d'Orient'ı gerçek bir Osmanlı locasına dönüştüren bir kardeşten, Bab-ı Âli'de statükoyu korumakla görevli, Osmanlı Barosunu kuran yüksek devlet memuru Louis Amiable'den, yalnızca dar bir etnik gruba hitap eden ve bunu yaparken de, özgür

bir Ermenistan için çalışanların politikalarına alet olan bir locaya sı-
cak bakması zaten beklenemezdi.

İ Proodos (İlerleyiş) Locası

Osmanlı Barosunu organize etmek üzere Fransa'dan Bab-ı Âli'ye davet edilen Louis Amiable K. İstanbul'da l'Union d'Orient Locası-
nın Üs. Muh. liğini yapmış, 1868'de bir Rose-Croix Şapitrini kurmuş
ve aynı yıl Kleanti Skalyeri ile Proodos Locasının kuruluşunu ger-
çekleştirmiştir.

I Proodos locası 28 Mart 1868 de tahsis edildi. Kuruluşun amacı-
nı tahsis töreninden sonra, Üs. Muh. Aleksandr İzmirides K.in,
Grand Orient'in ilerici karakterini özellikle vurgulayan konuşmasın-
dan anlıyoruz:

*"Locamız, temelden demokratik, statik olmayan, günün koşullarına ve
doğabilecek tüm gereksinmelere uymak üzere yapılabilecek tüm tüzük deği-
şikliklerine müsait Fransız Grand Orient'inin anayasası ile yönetilecektir....
I. Proodos Locası kardeşleri, Masonluğun her zaman sabit kalamayacağı
düşüncesindeler. Hattâ, aksine, localarının günün sanat ve bilim hareketle-
rini izlemesinin, çağdaş uygarlığın önüne geçip ona yön vermesinin, yeni
ahlâki kurallar ortaya çıktıkça ya da eskileri yaygınlaştıkça değişime uğra-
masının gereğine inanmaktadırlar...."*

Bir başka konuşmacı Fransız devriminin üç büyük ilkesini -Öz-
gürlük, Eşitlik, Kardeşlik - methederek Osmanlı İmparatorluğunu
oluşturan çeşitli ulusları aralarında işbirliğine, anlaşmaya davet et-
miştir:

*"Amacımız, önyargularla savaşmak, değişik siyasal ve dinsel düşünce-
lerden doğan nefreti ortadan kaldırmak, kardeşliğin ayrılmaz bağları ile in-
sanları birleştirmektir. Masonluk, burada Doğuda, her yerden daha fazla,
üzerinde «Birleşme» ve «Barış» yazılı, uygarlık öncüsü bayrağını dikmek
zorunluğundadır... Doğu, yüzyıllar boyu karanlıklara gömülmüş, yeni
yeni, derin uykusundan uyanmaktadır... Ne yazık ki, elim bir geçmiş,
anlaşmazlıkların, nefretin, düşmanlığın doğurduğu korkunç sonuçları bize
göstermiştir. Bugün, birleşmenin ve kardeşliğin tadını almaya çalışalım.
Bereketli ülkemizde yaşayan ulusları eğiterek, birbirlerini sevmeyi öğ-*

reterek, onları bölen anlaşmazlıkları ve tartışmaları ortadan kaldıralım. Musa'yı, İsa'yı veya Muhammet'i sevsin, her insanın eşit, kardeş olduğunu ve bu nitelikleriyle sevilmesi ve korunması gerektiğini anlatalım. Adaletin tek, herkes için, inanç ve ırk farkı gözetilmeksizin eşit olduğunu, fâziletin takdir edileceğini, bilgi ve becerinin ödüllendirileceğini öğretilim. Bu uygulamayla, bu yöntemlerle, aramızda kardeşliğin gelişmesi gecikmeyecektir."

Tahsis törenindeki konuşmalardan da anlaşılacağı gibi, bu Locada yapılan konuşmalar çoğunlukla Özgürlük-Eşitlik-Kardeşlik ilkele-ri, değişik dinlerden de olsalar İmparatorlukta yaşayan cemaatların kardeşliği, barış, birleşme, aydınlanma konularını kapsıyordu. Çalışmalar kısmen Türkçe yapılıyordu.

Veliaht Murad'ın dışında önemli Türk aydınlarını da barındıran bu locaya ileride tekrar değineceğiz.

Murad'ın tahta çıktığında (30 Mayıs 1876) Locanın 89 üyesi vardı. Murad tahttan indirilip yerine kardeşlerinden Abdülhamid'in getirilmesi ve Locanın Üstadı Muhterem Kleanti Skalieri K.in V. Murad'ı Çırağan Sarayından başarısız kaçırma teşebbüsü üzerine ³, Abdülhamid'in hışmından korkan kardeşlerin devamsızlığı ve matrikül sayısındaki düşüş anlaşılmaktadır. Her şeye rağmen Loca uzun bir süre daha faal kalabilmiş, 16 Aralık 1901'de de kapanmıştır.

La Renaissance Locası

La Renaissance Locası 22 Eylül 1908 tarihinde kuruldu.

1901 yılı sonunda, Abdülhamid'in baskı rejimi nedeniyle, İstanbul'da Fransız Obediyansına bağlı tek bir loca kalmamıştı. Fransa'da Grand Orient'in tanrıtanımazlığı kabul etmesinden sonra yaşanan çalkantıların da bu kapanışta bir miktar etkisi olmuştu. Masonik intizama bağlı kalmış İtalyan "*Il Risveglio d'Oriente*", İngiliz "*Oriental*" ve Alman "*Zum Goldenen Horn*" Locaları ise bir müddet daha faaliyetlerini sürdürebilmişlerdi.

Subaylarının çoğu Mason olan Hareket Ordusu tarafından 31 Mart Vak'ası diye bilinen dinci ihtilâl bastırıldıktan ve Hürriyet'in

³ Ali Suavi olayı

ilânından sonra oluşan müsait durumda, Fransız Localarının eski üyeleri birleşerek, Grand Orient'a bağlı La Renaissance Locasını 22 Ağustos 1908'de kurdular. Locanın Hâtibi Mişel Noradunkyan Osmanlı Maşrık-ı Âzam'ının kurulmasında aktif rol oynamıştır.

Loca 4 Ocak 1935 tarihinde Maşrık-ı Âzam'a katılmış ve aynı yılın 9 Ekim gününde, diğer localarla birlikte kapanmıştır.

İSTANBUL'DA İTALYAN LOCALARI :

İstanbul'da, Bizans döneminden kalma kalabalık ve etken bir Levanten cemaati vardı. İtalya'daki yenilikçi akımları sürekli izleyen bu cemaat kimi uzun, kimi daha kısa ömürlü bir çok locanın kurulmasına beşik olmuştur. İtalyan obediyanlarına bağlı bu localar, Fransız Grand Orient'ının ateizm kamburunu taşımadıklarından, Fransız ve Anglo - Sakson Locaları ile eş zamanda iyi ilişkiler sürdürebilmişler, balo, yoksullara yardım gibi sosyal olaylarda birlikte hareket edebilmişlerdir.

İtalyan locaları Karbonarizm'in yoğun etkisindeydiler, Garibaldi ve Mazzini'yi kendilerine örnek ve kahraman kabul etmişlerdi. İtalya Hürmasonluğu ideallerini *Risorgimento*'nun⁴ idealleri ile birleştirmişti. İtalya Birliği'nin kahramanlarının büyük çoğunluğu ya Masondü, ya Karbonari idi, ya da her iki cemiyette de faaldi⁵. Politik baskılar nedeniyle İtalya'dan kaçarak Osmanlı İmparatorluğuna sığınan ve İstanbul'a yerleşen İtalyan devrimcileri de bu localarda politik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İttihat ve Terakkî düşüncesinin öncüleri Jön Osmanlılar ve Jön Türkler Karbonari Cemiyeti modelinde kurulmuşlardı. Böylece İtalyan Masonluğu Türkiye'ye *Risorgimento*'nun ideallerini aşılayabilmiştir. İtalyan localarının bir kısmının da adları, *Risorgimento*'yu hatırlatacak şekilde "Risorta" ⁶ sözcüğünü kapsıyordu (Macedonia Risorta, İtalia Risorta).

⁴ *Risorgimento* = Yeniden doğuş. İtalya Birliği'nin kurulmasına verilen isim.

⁵ Karbonarizm, Masonlukla ilişkileri, İttihat ve Terakkî'ye model olması konuları için, bak. Karbonarizm: Mimar Sinan No. 109, Celil Layiktez

⁶ *Risorta*: tekrar dirilen, hayata dönen. *Risorgimento* ve *Risorto* sözcüklerinin müşterek kökü *risorgere* olup yeniden hayat vermek demektir.

İstanbul'da açılan Fransız, İngiliz v.b. okulları Hristiyan misyonerliğinin bir ürünüydü ve kendi ülkelerinin kültür ve nüfuzunu yaymayı amaçlıyorlardı. Oysa, İtalia Locasının kurduğu İtalyan okulu, laikliğin koruyucusu olarak İstanbul'da yaşayan İtalyan çocuklarına laik bir eğitim verebilme amacını taşıyordu. Okulun açılışını yapan da Garibaldi'nin kumandanlarından Germano Marchese K. idi. Okulu sponsor etmenin ağır yükü bir kaç yıl sonra İtalia Locasının kapanmasına neden olacaktı.

Bu evrede, 1905'li yıllarda, İstanbul'da çalışan önemli bir loca İtalyan obediyanasına bağlı olarak Kadıköy'de kurulan Kalkedonya Locasıydı. Bu locanın üyeleri arasında, Hakkı Şinasi Paşa, İhsan Abidin Bey, Süleyman Faik Paşa ve Fuat Hulusi Demirelli gibi, daha sonraları Türkiye Masonluğunda öncülük yapacak önemli isimlere rastlanmaktadır.

V. MURAD, BÜYÜK ÜSTAT ABDÜLHAMİD, ALİ SUAVİ OLAYI, İNGİLİZ İSTİHBARATI ARAP BÜROSU'NUN RAPORU:

Devrimci nitelikli ve politika yapmaktan çekinmeyen Fransız localarının arasında , Türkiye Masonluk Tarihi'nde özel önemi olan Proodos Locası'dır. Proodos Locası'nın üyeleri arasında; Osmanlı hanedanından Veliaht Murad (V. Murad) ve kardeşleri Şehzade Nurettin Efendi ve Kemalettin Efendi, Namık Kemal, Sadrazam Keçecizade Fuat Paşa, Sadrazam Midhat Paşa, Sadrazam Ahmet Vefik Paşa, Sadrazam Tunuslu Hayrettin Paşa, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Berlin Büyük Elçisi Sadullah Paşa, gazeteci ve edebiyatçı Şinasi Bey, şair ve devlet adamı Ziya Paşa, Ali Haydar Bey, Veliaht Murad'ın baş mabeyincisi Ahmet Seyit, Veliahtın yakın arkadaşı Mehmet Ragıp, Edirne İran Konsolosu Musa İbrahim, Kaçar Hanedanı taht varisinin sekreterlerinden Mirza Abdülkerim, İran Sefiri Mirza Muhsin Han gibi devlet, siyaset ve kültür adamlarını sayabiliriz.

İstibdat döneminde, özellikle Selânik'te çeşitli yabancı obediyanlara ait Mason locaları, hürriyet taraftarı aydınların barınağı olmuş ve buralarda fikrî olarak yetişen Masonlar Meşrutiyet sisteminin kurul-

masında, düşünce ve eylem olarak, önemli roller üstlenmişlerdi. Özellikle Proodos Locasının kadrosu, Birinci Meşrutiyet'in kurulmasında çok etkili olmuş, dönemin siyasal ve sosyal karakterini aydınlatmıştı.

Abdülhamid masonluğun ne olduğunu gayet iyi biliyordu ve Avrupa'da, İngiltere ve İsveç krallarının ülkelerindeki Büyük Locaların Büyük Üstatları olduklarını, bunların dışında da birçok devlet başkanının, hükümet ve meclis üyesinin mason olduklarının farkındaydı. Bir taraftan, diplomasi dünyasında Mason V.Murad'ın rakibi gibi gözükmemesinin uluslararası alanda propaganda konusu olmasından çekindiğinden, diğer taraftan da Masonik faaliyet içinde yer alan çoğunluğun yabancı uyruklu olmasından ötürü kapitülasyon sisteminde dokunulmazlıklarının bulunmasından, Abdülhamid Masonluğu resmen kapatmıyordu, hattâ, Masonik faaliyet 1883 yılında bir balo tertip edecek kadar alenî olabiliyordu. Abdülhamid, efsanevî denge politikası ile Masonluğu resmen yasaklayarak yabancı ülkelerin tepkisini çekmemeyi amaçlarken, etkili bir güç olarak saydığı V.Murad'ın Mason kardeşleri, Şehzade Kemalettin ile Şehzade Nurettin'i de karşısına almak istemiyordu.

Paris'te 1892 yılında yayınlanan "Arlequins de Stamboul"⁷ isimli risalede⁸, Abdülhamid'in, sürekli huzursuzluk yaratan ve aralarında kavga eden azınlıkları kontrol için , hepsinin temsil edileceği ve kendisinin Büyük Üstadı olacağı bir Büyük Loca kurmayı düşündüğünü, ancak bu projeyi gerçekleştiremediğini okuyoruz.

Bu risalede Fransız Masonluğu methedilirken, demokrasiyi getirerek Osmanlı İmparatorluğunu parçalamaya çalışan İngiliz Masonluğu yerden yere vuruluyor; bu arada da Abdülhamid, Murad, Avrupa dengeleri, demokrasi üzerine ilginç yorumlar yer alıyor. Özetle:

" Çerkez annesinin hatlarına sâhip, yabancı dillere yatkınlığı ve nihayet veliaht oluşu ile Sultan Murad, kardeşinde olmayan fiziksel ve entelektüel avantajlarla dünyaya gelmiş. Bu güzellikler, acaba ne-

⁷ Arlequin kelime anlamı ile palyaço demektir. Burada pot pourri anlamında kullanılmaktadır. Paris'te yoksullara hitap eden aş evlerinde "arlequin" tabir edilen kazanlarda yemek pişirdi. En küçük para birimine karşılık, ne gelirse bahtına mantığıyla, kişinin bu kazandan tek bir keçe aş almasına izin verilirdi.

⁸ Celil Layiktez, *Bir Risale: Abdülhamid ve Masonluk*; Mimar Sinan No. 63, s.12.

Abdülhamid'e ulaşmak üzere casuslarının okuması için Paris'te yayınlanan bültenin kapağı. Bülten İmparatorluğu parçalamak isteyen İngiliz Masonluğunu yermekte, Padişahın lehinde olan Fransız Masonluğunu da övmektedir.

den delilik veya entelektüel çöküşle sonuçlanmışır? Osmanlı Sarayında her zaman doktorların önemli rolü olmuştur, bu asrın yarısından önce de saray doktorları Müslüman olmazdı. Meslek önce Yahudilerin sonra da Frenklerin inhisarındaydı. Günümüzde (1890-1892) İstanbul Tıp Mektebi Müslüman doktorlar yetiştiriyorsa da, Fransa'da da olduğu gibi, yabancı olan daha kıymetlidir. Sonuçta, Sultan Abdülmecid'in sevgili oğlu Murad'a Frenk doktor tahsis edilmiş, Abdülhamid ise Osmanlı Rum doktorla yetinmek zorunda kalmıştı.

"Murad'ın doktoru bilgisiz ve karaktersiz Napoli'li Capoleone, kendisine emanet edilmiş genç şehzadenin zevk-u sefa arkadaşı olmuş, hiçbir arzusuna «hayır» deme gücünü kendinde bulamamıştır. Rakı denen içkinin şaraba benzemediği, çok miktarda içilince ağır tahribat yaptığı bilinir. Bahtsız Murad'ın da başına gelen budur.

"Abdülhamid'e tahsis edilen Rum doktorun ismi Mavrogeni Paşa idi. Genç Abdülhamid'in zevk arayışı Murad'la aynı olmakla beraber, sağlıklıydı. O da rakıyı seviyordu; ancak, bir gün şehzadenin rakı dozunu kaçırdığını gören doktor, ülkesinde ender görülebilecek cesaretle, vücut ve ruh sağlığını korumak istediği takdirde, içki içmemesi gerektiğini söyleyebildi. Ağabeyinde eksik olan, büyük irade gücüne sahip Abdülhamid de, bu ikaz üzerine tüm kötü alışkanlıklarını bir çırpıda bırakabildi. Böylece, İngiliz Masonluğuna kapılanmış Türkler tarafından suikasta uğratılan Abdülaziz'in yerine Murad tahta oturunca, daha ilk anından bu şerefli görevi yerine getirebilecek güce sahip olmadığı anlaşılmıştı. V. Murad tam anlamıyla deli olmayıp, müzik aşkı dışında tüm entelektüel yeteneklerini yitirmiş, gücünü uyuklamakla geçiriyordu. Önemi ne olursa olsun hiçbir olay onu uyku halinden uyandırmaya yeterli değildi ve durumu, açıkça, idiotizme doğru geliyordu.

"Kendisi gibi mason olan komplocular V. Murad'ı tahtta muhafaza edebilmek üzere olağan üstü gayret sarf ediyorlardı. Enerjik bir sultan işlerine gelmezdi, adlarına saltanat sürecek, sorumluluklarını yüklencek bir gölge hükümdar istiyorlardı. Ancak, bu gölgenin dahi, hiç değilse göstermelik irade gücüne sahip olması gerekiyordu, bahtsız Murad'da ise bu kadarı bile kalmamıştı.

"V. Murad'ın tahtta kaldığı üç aylık süre içinde ülkesini bir saat dahi yönetemediği bilinir.

"Murad'ı tahta çıkaranlar, mecburen naibliği kardeşine teklif etmişlerdi, o da bunu kesin olarak reddedince, bir gün karşlarına bir şahin olarak çıkabileceğini ve Abdülaziz'in cinayetiyle suçlanabileceklerini bile bile, kendisini doğrudan tahta getirmişlerdi. Abdülhamid yeni görevine lâîyk mıydı? Kendisine şiddetle karşı olan (ve Fransız kamu oyunu karıştırmaya çalışan) Monsieur de Regla'nın çizdiği portreye bakalım:

"«Aşırı ihtiyat, çalışma aşkı; belirgin zihin açıklığı, öngörü gücü; olayların esasına süratle inebilme; yardım severlik; güzelin, cinsel tatminin, lüks ve konforun her türlüşününün arayıcısı; kendi hakkında söylenebileceklerle çok ilgili; kan dökülmesi ile harpten nefret eden, kişisel ihtiyaçları için çok mütevâzî olmasına rağmen çevresi için gösteriş ve rahat isteyen kişilik; sahip olma ve emretme arzusu; olay ve usullerde doğruyu ve âdili arama; tasavvufa, ilme yatkınlık.»

"Görölebileceğı gibi, M. de Regla dahi aleyhte yazacak fazla birşey bulamamıştır.

"..... Jön Türkler İslâmı yenilemeyi düşündükleri parlamenter fi-kirlere sahiptiler. Müslümanların çoğunlukta oldukları ölkelerde parlamenter rejim, başka ölkelerde de olduğı gibi geçerli olabilir. Ancak, Hintliler parlamento rejimi istediklerinde, İngilizler parlamenter rejimlerde tüm seçmenlerin eşit olduklarına işaret ederek, «Siz ki Brahmansınız, bir Müslümanı, Hristiyanı, Budisti, hatta alt kastlardan bir Hintliyi kendinize eşit kabul edecek misiniz?» diye sorunca, 200 milyon Hintli, parlamenter rüyalarından vaz geçtiler. Türkiye için olay aynı değil midir? Bir Türk'e, Rum'a, Ermeni'ye Slav'a ve Yahudi'ye aşağıdaki konuşma yapılabilir:

"«Bir Meclisle bir Senato istiyorsunuz, yalnız, bunların görev yapabilmeleri için tek devlet dilinde mutabakat gerekir. Ayrıca, kanun önünde eşit olabilmeniz için, dinsel ve millî ayrıcalıklarınızdan vaz geçmelisiniz. Türkçe'den başka dil konuşmamak üzere, Rumca'dan, Ermenice'den, Slavca'dan, İspanyolca'dan vaz geçecek misiniz? Devleti ilgilendirmeyen her davada millî adâlet sisteminizden vaz geçerek tek adâlet olarak Türk adâletini kabul edecek misiniz? Jön Türklerin sizlere sunduğı işte budur ve Türk olmasına rağmen, Sultan bu durumu sizler için reddetme erdemine varmıştır.»

"Bunların dışında, devleti tehlikeye sokmadan, parlamenter anayasanın yerleştirilebilmesi için vatan düşüncesinin kök salmasıyla tüm Osmanlıların tek ailenin fertleriymişler gibi hareket etmeleri gerekir. Oysa, vatan düşüncesi ne Hristiyanlarda, ne de Müslümanlarda gelişmiştir. Bir Rumla bir Ermeni birbirlerini kardeş görmezken, bir Türkle bir Arap hiç görmez. O kadar ki, «Türk'ün Araba davranışı gibi» bir deyim dilimize geçmiştir.

"Bu elverişsiz şartlarda bir parlamentonun toplanması Polonya'nın kötü tarihinin tekrarlanmasından başka sonuç vermez. Tek ırk ve tek dinin egemen olmasına rağmen, Polonya Diet'inde mevcut 12 partinin her biri ayrı istikametlerde dışa bağımlıydı. Türkiye de sonuçta, aynı uçuruma yuvarlanmayacak mıdır?

"Rumlar Batıya, Slavlar Rusya'ya, Ermeniler İngiltere'ye bağımlı olmayacaklar mı? Hiç bir yöne bağımlı olmayan Türklerle Araplar dost olabilecekler mi? Çoğunluğun dili olan Arapça devlet dili olabilir mi? Şanlı tarihi ve İmparatorluğun diğer unsurlarından daha güçlü olan Türk elemanı yok mu olacak? Türkçe devlet dili olarak kabul edilirse, Macaristan'daki Macar - Slav çatışmaları gibi çatışmalar yaşanmaz mı? Küçük azınlıkların konuştuğu Rumca ve Ermenice ise, devlet dili olarak hiç düşünülemez. Bu azınlıkların sahip oldukları ayrıcalıklar ile tarihsel gelenekler vardır. Bunlar, Jön Türk denen birkaç ütöpinin tedbirsizce kendilerine takdim ettikleri sivil ve politik eşitliği dahi reddetmişlerdir. Mithat Paşa'nın ısrarı üzerine Sultan Abdülhamid tarafından kabul edilecek bir anayasanın uygulanması kısa zamanda tüm Avrupa'yı ateşe verecek bir iç harbi başlatacaktır. Zaten, anlaşmazlıkları ilk başından suyun yüzüne çıkaran parlamen-toyu, Sultan derhal fesh etmiştir.

"Ancak, anayasa iptal edilmemiş olup, sıkıyönetim ilânıyla askıya alınmıştır. Avrupa'nın ve Türkiye'nin genel durumu göz önüne alındığında, bu sıkı yönetim şarttır ve özellikle basın özgürlüğüne getirdiği bazı kısıtlamalara rağmen, uzun süreli olmalıdır. Padişahın ölümü dahi bu durumu değiştirmez. Hiç bir Batılı devlet, Şark'ın barut fıçısına ateş verilmesini istemeyecektir. Gerçekten Mithat Paşa'nın Anayasası, ne Türkiye, ne de Rusya'da uygulanabilir. Rusya'da sorun sadece kitlelerin cehaletiyle ilgilidir. Bir - iki neslin geçmesi bunların Batı düzeyine varmaları için yeterli olabilir. Türkiye'de ise cemâatlar

entelektüel alanda geliştikçe, dillerine bağlılıkları artacak, sivil ve dinsel özgürlükleri daha da kıymet kazanacaktır. Dolayısıyla bunlara Mithat Paşa'nın anayasası ile, İngiliz Masonluğunun sevgilisi, parlamenter demokrasiden başka birşey aramak gerekir. İşte, Ali Suavi Bey'le Jön Türk denen komitacılara karışmış, sözde vatanperver Rum, Ermeni veya Türklerden hiçbirinin anlayamadığı da budur.

"Ali Suavi Bey çılgın atılımında başarılı olabilseydi, herhalde Sultan Abdülhamid'e karşı acımasız olacak, o da amcası gibi intihar ettirilecekti. Bahtsız Murad'ın kesin ehliyetsizliğinin ispatı için 24 saat yeterli olacak, hapishanesine iade edilecekti. Sonra ise, ne olduğu bilinmeyen, Abdülmecid'in üçüncü oğlunu tahta çıkarmak gerekecekti. Oysa, Abdülhamid kendini kanıtlamış bir Sultandır ve Avrupa taçlıları arasında en çok itibar gören ve sevilenlerden biridir. Kaldı ki, yerine kardeşi Mehmet Reşat Efendi tahta çıksa dahi, Avrupa onun da Mithat Paşa'nın anayasasını uygulamaya koymasına izin vermeyecektir.

"Almanya'nın güçlü ve diğer Avrupa ülkelerinin genel bir harbe hazır olmadıkları sırada Abdülhamid anayasa denemesini gerçekleştirmiştir. Bu anayasa askıya alınmasaydı, Türk parlamentosu Rusya ile harbi başlatacak ve peşinden tüm Avrupa ateşe verilecekti.

"Zaten parlamentolar tarihsel hurdalardan ibaret olup basının görevi artıkça geçerliliklerini yitirmektedirler. Parlamentolar, sonuçta basının vardığı kararları onaylayıp onlara kanun gücünü vermekten başka birşey yapmazlar. Bu pahalı araçıdan vaz geçmek mümkündür ve uygar dünya gittikçe, özellikle özgür basın gibi garantilerle silahlanarak, doğrudan hükümet tarzına doğru yol almaktadır.

"Kontrol mekanizması olmadan böyle bir özgürlüğe Türkiye tahammül edemez. Reformcuların, yazdıkları böyle bir gereğin farkında dahi olmadıklarını gösteriyor. Her cemaat kendi ile meşgul olup şikâyetlerinin hallini istemekte, ancak hiç biri geleceğini bir diğerine bağlamayı, bir an için bile olsa, düşünmemektedir. Oysa, bunlardan birinin yok olması hepsinin sonu olacaktır. İstanbul'un, Türkiye'nin tümünde olduğu gibi, birçok kentten oluştuğu bilinir. Bu kentlerden biri Türk, diğeri Frenk, üçüncüsü Ermeni, dördüncüsü Rum, beşincisi Yahudidir. Her kentin kendi dili vardır; Sokak tabelaları dahi bu değişik dillerde yazılıdır. Tümü ile ayrı hükümetleri, adalet mekaniz-

maları olan bu kentler, birinde yangın çıkarsa hepsi yanacak kadar da birbirine yakındır. Bu nedenle, tek müşterekleri, birlikte finanse ettikleri itfaiye teşkilâtıdır. Birbirlerine olan düşmanlıkları herkesçe bilinir düzeydedir ve Sultan olmasaydı, sürekli savaş halinde olacaktı. Bu duruma kendileri de yeterince vâkıf olarak, dili ne olursa olsun, hiçbir Osmanlı tebaası, ülkesi için, imkânsızlığını gördüğü Cumhuriyeti istememiştir. Oysa parlamenter devlet, başkanı kalıtımla gelen bir Cumhuriyetten başka birşey olamaz ve çoğunluğun arzularını yerine getirmekle mükelleftir.

"Türkiye'de Arap ve Müslüman bir çoğunluğun emirleri ne olabilir? Hristiyan ya da Müslüman bir Osmanlı vatandaşı hiç bu soruyu kendine sormuş mudur? Fransa'da yazdığımız için biz bu soruyu sorabiliyoruz ancak, peşinen Jön Türk komitelerinde bize kimsenin cevap veremeyeceğini de biliyoruz....."

15 Nisan 1877'de I Prodoos Locas Üs. Muh.i Kleanti Skalyeri, Aziz Bey, Ali Şefkati Bey, Nakşibend Kalfa ve birkaç bürokratla Çırağan Sarayının kanalizasyon sisteminden V. ci Murad'ı kaçırma teşebbüsleri ile Çırağan Vak'ası⁹ diye bilinen 20 Mayıs 1878'de Ali Suavi K.in akim kalan V. Murad'ı Çırağan Sarayından kaçırma teşebbüsü üzerine Abdülhamid Masonluğa kuşku ile bakmaya, özellikle Müslüman Türk Masonları takip ettirmeye başlamıştı. 1904 yılında V. Murad'ın vefatından sonra Abdülhamid'in masonlara karşı tutumu sertleşti, Masonluk faaliyetleri siyasal baskılar nedeniyle kısmen azaldı ve daha ziyade İstanbul dışına taşınarak, İzmir, Beyrut ve özellikle Makedonya ile Selanik'te, yoğunlaştı.

⁹ Çırağan Vak'ası:20 Mayıs 1878 günü başlarında Filibeli Ahmet'in bulunduğu Makedonya ve Bulgar Türkleri'nden oluşan yaklaşık 500 kişilik maceraperestlerin bir bölümü ve İngiltere Büyükelçiliği eski Kapıoğlu ve Rum Mason Stavrides, Ortaköy Mecidiye Camii'nin önünde toplanırken, Ali Suavi de Kuzguncuk'tan bindiği bir mavnayla Çırağan Sarayı'na deniz yönünden çıkmıştır. Nöbetçiler kısa çatışma sonucu etkisiz hale getirilmiş ve doğruca V.Murad'ın dairesine gidilmiştir. Karşılarına çıkan ve ne istediklerini soran V.Murad'a Ali Suavi'nin cevabı şöyledir:"Sen bizim yasal Hükümdarımızsın; halkın tahttan inmesini istediği Abdülhamid'in yerine seni Padişah ilân ediyoruz. Gel de kendini sana inananlara göster." 5.Murad, zamanın yanlış seçildiğini beyan ederek teklifi reddedince, Ali Suavi onu zorla götürmek istemiş, bu arada 5. Murad bir taraftan silâhını çekerek, Yıldız Köşkü 'nden yardım istemek üzere Harem'den Dilaver Ağa'yı yollamış; yetişen zabıta kuvvetleri ve olaya müdahale eden Yedisekiz Hasan Paşa, elebaşı olduğunu anladığı Ali Suavi'yi kafasına sopayla vurarak öldürmüştür. V.Murad'ı da odasına kilitlemişler ve aynı akşam Malta Köşkü'ne transfer etmişlerdir. (İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V; Semih S. Tezcan, İsmail İşmen - Mimar Sinan Yayınları No.22)

Yukarıda değinildiği gibi, bu dönemde İstanbul dışına kayan Masonik merkezlerden en önemlisi Selânik'ti. Aynı merkezde İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin siyasal odaklaşmasıyla başlayan oluşuma paralel ve hatta entegre olarak, çeşitli yabancı obediyanlara bağlı localar 1900'lerin hemen başından itibaren Selanik'te faaliyete geçmişti. Bu locaların, Fransız İhtilâli'nin Masonik sloganı olan Hürriyet-Eşitlik-Kardeşlik ilkelerini temel alarak siyasal etkinliklerde bulundukları; Abdülhamid'in istibdat rejimini devirmek için çalıştıkları ve İttihat ve Terakkî unsurları ile işbirliği yaptıkları bilinmektedir.

Bu konuda, İngiliz İstihbarat teşkilâtına bağlı Arap Bürosunun raporu aydınlatıcıdır:

"....(Selanik'teki İtalyan localarının) üyeleri, İtalyanlara ya da diğer yabancılara ait olan binalarda toplanıyor, bu sayede de polis baskınına karşı güvencede bulunuyorlardı. Yahudi ve dönmelerden özellikle birincilerin Selânik'te büyük etkileri vardı. Siyasal eğilimleri anti-Slav ve anti-Yunan idi. Sempatileri Avusturya-Macaristan ya da Türkiye'ye yönelik idi. Makedonya'nın Türkiye'den kopması olasılığından büyük endişe duyuyorlardı. Ve Jön Türkler Makedonya garnizonlarındaki subaylar arasında yandaşlar bulmaya ve bir örgüt kurmaya başlayınca, Makedonya Rizorta locasının Üs. Muhterem'i ünlü Emanüel Karaso Efendinin tavsiyesiyle Yahudi locaları onlara kapılarını açtılar. Talat, Câvit, Dr. Nazım, Bahattin Manastırlı ve daha bir sürü önemli Jön Türk böylece Farmason oldular ve güven içindedir, ismen İtalyan ya da İspanyol olan evlerde suikastlarını hazırladılar."

20. YÜZYILIN BAŞINDA SELÂNİK LOCALARI

Selânik kenti, 20. yüzyılın başlarında olağan üstü yüklü bir masonik faaliyete şahit olmuş, 1908 Jön Türk devrimi Selânik localarında filizlenmiştir.

Konsolosluklar tarafından iyice korunan bu localar Osmanlı aydınlarının, gizli özgürlükçü faaliyetlerinin merkezi olmuşlardır. Locaların yaydığı aydın düşünceler K.leri etkilemiş ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti bu localarda gelişmiştir. Meşrutiyet sonrasında da Jön Türk hareketinin güncel kalmasında bu localar önemli bir rol oynamaya devam etmişlerdir.

Selânik'te Hürmasonluk tarihi 18. yüzyılın sonlarında başlar. İlk bilinen *Amitié*¹⁰ Locasının 1804' den önce kurulmuş olduğu sanılmaktadır; ancak 20. yüzyılın başlarına kadar olan cılız gelişmeler hakkında var olan bilgiler çok yetersizdir. Hareketlenme 1900 yılına doğru başlamıştır. Bu dönemde, Selânik Hürmasonluğunun yerleşip yayılmasına elverişli bir ortam oluşmuştu: ticaretle birlikte burjuva sınıfı gelişmişti, orta eğitim Batı Avrupa standartlarını yakalamıştı, tartışmalara açık olgun bir aydın grubu vardı, dış dünya ile ulaşım deniz ve demir yolları ile sorunsuz yapılabilirdi, değişik etnik grupların varlığı cemiyetlerin kurulmasını teşvik ediyordu. Kısaca, Makedonya'nın merkezi, ticaret kenti Selânik, yüz binlik nüfusu ile, Osmanlı kentleri arasında, Batıdan gelen düşüncelere en açık bir kent görünümündeydi. Yüzyılımızın başında Selânik'te elektrikli tramvay varken, İstanbul'da tramvayı halâ atlar çekerdi.

İkinci Meşrutiyet rejiminin kökeni pek çok araştırmaya konu olmuştur ve bu çalışmalar Jön Türkler ile Selânik'teki mason locaları arasındaki bağlantıları da su yüzüne çıkarmıştır. Göreceğimiz gibi, İtalyan masonluğunun Türkiye'de kökleşmesi hiç kuşkusuz, Osmanlı İmparatorluğu'nda yenilikçi akımı etkileyen etmenler arasında sayılmalıdır.

İstanbul'daki *Italia* Locası, Selânik'te 1864 yılında Macedonia adında bir loca kurmuştu. 1890'lı yıllardan itibaren, İmparatorlukta var olan genel siyasî ortam içinde, bu loca, İstanbul ve İzmir'deki diğer İtalyan locaları gibi bir hayli zayıf düşmüştü. İtalyan Masonluğunun Büyük Üstat yardımcısı Ettore Ferrari K., İtalyan Kardeşleri uyandırmak üzere, İstanbul ve Selânik'i 1900 yılının Eylül ayında ziyaret etti. Ettore Ferrari K. İtalyan Masonlara, Büyük Üstat Ernesto Nathan K.in, aşağıdaki mesajını getirmişti:¹¹

"İstanbul, Selânik ve İzmir Vâdilerindeki Kardeşlerime.

Sevgili Kardeşlerim, Sevgili ve ünlü Kardeşimiz, Büyük Üstat Yardımcısı Ettore Ferrari, kentinize geldi. Ziyareti özellikle sanatsal amaçlar taşıyor¹²; ama, üstün mason niteliklerine sahip olduğu için Rumeli'nin farklı yörelerine dağılmış olan Kardeşleri bir araya toplar-

¹⁰ *Amitié*: Dostluk

¹¹ *Angelo Iacovella, Gonya ve Hilâl, İttihad - Terakki ve Masonluk.*

yabilmek ve eski mahfilleri yeniden oluşturmayı denemek amacıyla bu görevi kabul etti. İnsan, Kardeş ve Sanatçı olarak üstün nitelikleri olan Ferrari K.'e, İtalya'da ve yurt dışında benim ayrıca herhangi bir uyarıda bulunmama gerek yoktur. Sizler tarafından gerektiği gibi karşılanacaktır ve ziyaretinin bulunduğunuz Vâdilerdeki mason yaşamının uyanışı için gereken temeli sağlamlaştırmasını temenni ediyorum."

Ferrari'nin Türkiye'ye gelişi umulan etkiyi yarattı. Birkaç hafta içinde, Selânik'teki Makedonya locası, Macedonia Risorta adı altında, "Boulma Giani Sokağı'ndaki eski yerlerinde", bir mabetten başka, bir sigara salonu ve bir kitaplık içeren lokalinde yeniden düzenli olarak çalışmaya başladı. Ettore Ferrari, "Masonluk ve Türk Devrimi" başlıklı bir konferansında 1908 öncesi yıllara ait durumu anlatırken, "Türk yasaları örgütlenme hakkını tanımıyor ve buna izin de vermiyordu; gizlice oluşturulan topluluklar da -hafiye-lerin ihbarlarıyla- hemen lağvediliyor ve üyeleri de hapse atılıyordu. İşte bu aşamada [...] masonluğun çabaları vardımıcı oldu. Hürriyet hareketinin şeflerinden bazıları Avrupa yolculukları sırasında kuruluşumuzun varlığını fark etmiş, faydalı ilkelerini tanımışlardı [...] ve Masonluğa başvurmaya karar vermişlerdi. İçlerinden üç kişi, Selânik'te İtalyan Grand Orient'ına bağlı Macedonia Risorta locasının yüksek mevkideki görevlilerine kendilerini tanıttılar. Çalışmalara katılmaya hazır olduklarını bildirdiler ve yaşadıkları zulme karşı Masonlardan yardım talep ettiler. [...]. Toplumsal konumları kadar, ifade ettikleri duygular nedeniyle de ailemize katılmaya lâyık görülen bu kişileri - tüm Rit formaliteleri yerine getirildikten sonra - Loca başına bastı [...]. Macedonia Risorta locasında önceden tekris edilmiş başka iki Türk liberal de bu üç yeni Kardeşe katıldı. Böylece Jön Türkler topluluğunun ajitasyon örgütünün ilk grubunu kurmuş oldular".¹³

Bu Locanın ünlü Üstadı Muhterem Emanüel Karaso locayı İttihat ve Terakî'nin beşiği yapmıştır. Makedonya locası "yeniden doğuşu"nu Ettore Ferrari'ye olduğu kadar, genç bir Sefarad avukata: Emanuel Karaso'ya da borçluydu. Karaso, "Jön Türkler'i toplantılarını mason localarında yapmaya davet etme düşüncesi" ondan çıktığı için, sık sık İtalya Grand Orient'ı ile Jön Türkler arasındaki gerçek irtibat halkası olarak gösterilmiştir.¹⁴

¹² Ettore Ferrari heykeltraş ve ressamdı.

¹³ Angelo Iacovella, Gönve ve Hilâl, İttihad-Terakki ve Masonluk.

¹⁴ Aynı kaynak.

Macedonia Risorta'nın Üstad-ı Muhterem'i Karaso'nun onayıyla, Jön Türkler locayı, daha doğrusu dinlenme salonunu hareketlerinin merkezi ve arşivi olarak kabul ettiler. Karaso 1913 yılında, Rivista Massonica' da aşağıdaki satırları yazmıştı:

" Silâh zoru ile halklarına egemen olan ülkeler dikkat ve öngörü ile tetkik edildiklerinde, ateşli vatanperverlerin masonik sembollerin etrafında toplandıkları görülür.....Değişik ırk ve politik görüşlerin yaygın olduğu Osmanlı İmparatorluğunda, bu farklılıklara rağmen, vatanperverlerin Masonluğun sinesinde birleşmeleri mümkün olabilmıştır...."

1901 ile 1908 yılının Nisan ayı arasında Macedonia Risorta locasında 188 kişi tekris edildi, bunlardan 23'ü Rumeli'de karargâh kurmuş II. ve III. Kolordu'nun üst rütbeli muvazzaf subaylarıydı.

Jön Türkler'in kitle halinde İtalyan locasının sütunlarına yönelişi, bazı "kardeşler" tarafından masonluğun siyaset üstü amacından tehlikeli bir sapma olarak algılandı. Protesto gösterisi olarak, bir grup mason Fransa Grand Orient'ına geçmek için İtalya Grand Orient'ından ayrılmaya karar verdiler. Diğerleri, daha belirsiz nedenlerle, İspanyol masonluğunun vesayetine geçmeyi yeğlediler. Bu ve diğer karışıklıklara rağmen, İtalya Grand Orient'ı Selânik'ten düzenli olarak gelen terfi taleplerini karşılamayı sürdürdü ve üyeliklerin düzenli bir şekilde arttığını görerek, 1906 yılında, *Labor et Lux* adında ikinci bir mahfilin açılmasına izin verdi.

İTTİHAT VE TERAKKÎ CEMİYETİ:¹⁵

Kuruluş

Sonradan İttihat ve Terakkî adını alacak olan örgütün kuruluşu 1889 yılına rastlar. Bu tarihe değin, görülen başlıca muhalefet hareketleri, Sina Akşin'in sıralamasına göre:

- Mithat Paşa'nın sadarettten azli ve sürgüne yollanması üzerine 3 Harbiyeli öğrencinin örgüt kurmaları.
- Çırağan Vak'ası (20 Mayıs 1878) veya Ali Suavi olayı¹⁶.

¹⁵ Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Sina Akşin, s.23-29

¹⁶ Bak. Çırağan Vak'ası, dipnot No.9

- Masonların V.Murad'ı kurtarma girişimlerinden Skaliyeri - Aziz Bey - Ali Şefkati Bey Komitesinin faaliyeti (Temmuz 1878'de yakalandılar, Skalyeri Yunanistan'a, Ali Şefkati İtalya'ya kaçtılar).
- Ali Şefkati Beyin Napoli ve Cenevre'de 1879 - 1881 arasında çıkardığı *İstikbal* gazetesidir.

Jön Türkler'in içinde başlıca iki ayrı eğilim vardı: Bir yandan, Türk ulusal devriminin taraftarları, ki bunlar Osmanlı İmparatorluğundaki bunalımın çözümüne Avrupa'nın karışmasına başından beri karşı olan Ahmed Rıza Bey ve beraberindekiler, diğer yanda da, Padişah'ı tahtından uzaklaştırabilmek için, Ermeniler dahil, Bab-ı Âli'nin tüm düşmanlarıyla işbirliği yapmaya hazır olan Prens Sabahaddin'in yandaşları vardı. Prens Sabahaddin'e göre, çeşitli azınlıkların talepleri, *tesebbüs-i şahsi* ve devlet yönetiminde *adem-i merkeziyetçilik* ilkelerinden esinlenecek genel reformlar çerçevesinde ele alınmalıydı. Jön Türkler'in 1.ci Kongresi (Cenevre, 4 - 9 Şubat 1902) iç çekişmelerle geçti ve hiçbir somut karar alınamadı. Hattâ, Cenevre'deki İtalya Konsolosunun yorumuna göre, Jön Türkler propagandadan başka hiç bir şey yapamazlardı.¹⁷

Jön Türk hareketinin etkisinde olan ve laf üretmekten başka bir şey yapamamanın rahatsızlığını çeken askeri öğrenciler arasında kıpırdanmalar başlamıştı. Bu hava içinde, İstanbul'daki "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane" (Askeri Tıbbiye)'nin beş öğrencisi, İshak Sükûtî, Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo¹⁸ ve Hüseyinzade Ali bir küçük dernek kurdular. Sonradan İttihat ve Terakkî adını alacak olan bu dernek, 1889 yılında "İttihad-ı Osmanî" adıyla kurulmuştu.

İttihad-ı Osmanî, Askerî Tıbbiye'de kuruluşundan sonra hızla yayıldı. Abdülhamid döneminde böyle bir muhalefet örgütü ancak gizli olabilirdi. Karbonari Cemiyeti'nin¹⁹ İttihat ve Terakkî Cemiyetine model olduğunu İtalyan localarının bahsinde incelemiştik. Sina Akşin bu etkilenmeyi şöyle yazıyor: "*Ramsauer, örgütün İtalyan Karbonari ör-*

¹⁷ Angelo Iacovella, *Gönye ve Hilâl, İttihad-Terakki ve Masonluk*,

¹⁸ Arnavut kökenli genç bir subay olan İbrahim Temo İttihat ve Terakkî Cemiyetinin kurucusu olarak kabul edilir.

¹⁹ Celil Layiktez, *Karbonarizm ve İtalya'da Masonluğun Gelişmesi*, Mimar Sinan No.109,s.52.

gütünü modelinden yararlandığını, 1889'da Cemiyet kurulmazdan önce bir yaz, memleketine giderken Brindisi ve Napoli'ye uğrayan İbrahim Temo'nun, bir arkadaşıyla bir Mason locasını ziyaret ettiğini ve oradan Karbonarizmin mahiyeti ve İtalyan tarihindeki yeri konusunda bilgiler aldığını anlatıyor. Ramsaur, hücreye, yani kollara göre numaralama usulünden de söz ediyor. Örneğin, Temo 1/1 numarasını taşıyormuş: 1.kolda 1 sayılı üye."

Derneğin 1895'de gün ışığına çıkarak Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin duvarlarını aştığını görüyoruz. İstanbul'da hükümete karşı çıkanlar, sayıları çok az olmakla birlikte, Sultan II. Abdülhamid'i tahtından indirmeyi öneriyorlardı ve Osmanlı - Rus savaşının arifesinde Midhat Paşa'nın hazırlattığı Kanun-u Esasi'nin yeniden uygulamaya konulmasını istiyorlardı. Bu kişiler, başından beri, İtalyan Karbonari'leri örnek alıyorlar ve bunun için de sayıları gittikçe artan bir dizi yeni hücre oluşturuyorlardı. 1892'de Padişah bu cemiyetin varlığından haberdar edildi. Daha başlangıcından itibaren, Jön Türk hareketi, ayrışık ve genellikle de aralarında çatışan gruplardan oluşmuştu. Bu hareket, Meşrutiyeti geri getirerek II. Abdülhamid'i tahtından indirmek ve Batılı güçlerin Osmanlı İmparatorluğuna müdahalelerini durdurmak genel amaçları etrafında birleşen çok farklı güç odaklarının oluşturduğu, geçici bir ittifak şeklinde ortaya çıkmıştı. En ateşli tartışmalar, Osmanlı azınlıklarına ve en az o kadar hassas bir konu olan çeşitli Batılı güçlere karşı takınılacak tavır çevresinde yoğunlaşıyordu.

Karbonari yemini:

Bir doğa masonluğu olarak nitelendirebileceğimiz Karbonarizm 19. Yüzyılın başında İtalya ve Fransa'da bir ihtilalci politika örgütüne dönüştü. İtalya'nın Birleşmesinde Masonluğun ve Karbonarizmin büyük rolü olmuştur. Garibaldi, Mazzini gibi İtalyan *Risorgimento* (Yeni-den Doğuş) Hareketinin kahramanları hem Mason hem de Karbonari idiler. Masonların localarında planladıkları politikaları Karbonariler eyleme dönüştürür, baskınları, suikastları tertip ederlerdi. Bir Mason Karbonari olmak istediğinde, hakkında ayrıca tahkikat yapılmasına lüzum görülmezdi. Bu sistemi, tüm ayrıntıları ile Osmanlı İmparatorluğunda, özellikle Selânik'de, İtalyan, Fransız ve İspanyol Locaların-

da faal olan Masonlarla İttihat ve Terakkî'nin ilişkilerinde aynen uygulandığını görüyoruz. *İtalya'da Jön İtalya - Masonluk - Karbonarizm* etkileşmesi Osmanlı İmparatorluğunda *Jön Türk - Masonluk - İttihat ve Terakkî* olarak gerçekleşti.

Silâh üzerinde yapılan İttihatçı yemini de, özeti aşağıda verilen Karbonari yeminine çok benziyordu.

Adayın locaya gözleri bağlı alınması, merasimin başlangıcı, sorular, cevaplar Masonlukla büyük benzerlikler göstermekteydi. Yemin kürsüsünün üzerinde iki tabanca, üç adet mum, bir üçgen ve bir taç bulundurulurdu, Loca içinde Karbonariler ellerinde kılıç tutarlardı. Aday gözleri bağlı olarak yatırılır, başına taç giydirilir, bir eline tabanca, diğerine üçgen verilirdi. O ana kadar yanlıştın içinde olduğu anlatılan aday örgüte itaat ve gizlilik yemini için ayağa kaldırıldığında sol eline bir hançer verilip ucu kalbine yöneltilirdi. Aday, *"bana verilecek sırları açıklarsam, bu hançer kalbimi delse"*, sonra kendisine verilen bir bardak su katılmış şarabı içerken *"bu içtiğim bana zehir olsun"*, namlusu alnına çevrili bir tabanca eline verildiğinde de *"bu silâh bana ölüm getirsin"* derdi.

Bu yemininden sonra aday her durumda ve her yerde kardeşlerine yardım edeceğine, hastalıklarında onları yalnız bırakmayacağına, dostlarının nüfuzunu lehlerine kullanacağına, kardeşler aleyhinde dedikodu yapmayacağına, toplantılara sürekli katılacağına dair ek yeminler ederdi.

İttihat ve Terakkî'ye Katılma ve Yemin:

Kâzım Nâmi Duru K., II.Abdülhamid'in istibdat rejimine karşı çıkan ve Rumeli'de jandarma gücünün yabancılara verilmiş olmasını hazmedemeyen gençlerden bahisle, şöyle diyor: *"İtimat edip de kendilerini cemiyete almak istediğimiz arkadaşlar, büyük bir nefis feragati, hürriyet aşkıyla bu cemiyete girmeye can attılar."*

Önceleri, Mason locası, toplantılarımızı gizlemeye vesile oluyordu; fakat bu toplantılarda daha çok idareyi tenkit ediyor, şayet bizi dinleyenler olursa, onları bu tenkitlere iştirak ettiriyorduk. Bu suretle Türk olmayan masonlar arasında da kendimize sempati sağlayarak, icabında onlardan yararlanıp yararlanmayacağımızı anlamaya çalışıyorduk."

Akşam üstleri (Yonyo) gazinosunda toplanıyorduk. Burada Talât sofraya reislik ediyor, gazinodakilerin işiteceği kadar kuvvetle konuşuyordu. Korkaklar bizden uzaklaşıyor, fakat kendilerinde medenî cesaret bulanlar konuşmalarımıza kulak misafiri oluyorlardı.

Cemiyet kurulduktan sonra da bu toplantılar bırakılmış değildi; hepimiz bir iki bardak biramızı, bir iki kadeh rakımızı burada geniş bir söz hüriyeti arasında içmeği âdet edinmiştik. Akşamın alaturka saat biri ²⁰ olunca oradan kalkıp yemeğe gidiyor, yemekten sonra da, gece yarısına kadar, Cemiyet işleriyle uğraşıyorduk.

Heyeti Âliye'de bulunan üç arkadaş yine Mithat'ın evinde her gece toplanıyor; çalışıyorlardı. Biz ise, seçtiğimiz arkadaşları, üçer kişilik heyetler önünde ant içirerek, Cemiyete almağa bakıyorduk. Bu, kolay olmuyordu. Bir arkadaş seçmek, onu Cemiyete almak, büyük bir mes'uliyeti omuzlamak demektir. Arkadaşımız olduğu, her haliyle bizce bilindiği hâlde, onun üzerinde yine birçok incelemeler yapıyor, dertleşme yoluyla kalplerini idealimize çevirmeğe çalışıyorduk."²¹

Cemiyete alınacak kişilerin, önce kendi haberleri olmadan teklif eden tarafından adları ve hüviyetleri bildirilir, haklarında gizlice tahkikat yapılır. Adaylığı kabul edilen kişi, gece vakti, önceden belirlenen bir yerde rehberi olacak İttihatçı ile buluşur, tahlif, yani yemin ettirilecek evin civarına kadar getirilir, gözleri bağlanır, gündüz evi bulamasın diye, dolambaçlı sokaklardan dolaştırılarak, evin önüne getirilir. Enver Paşa anılarında²² bu bölümü şöyle anlatıyor: "Meydanlığa çıkan köşede durduk. Tal'at Bey, cebinden çıkardığı siyah bir gözlüğü gözlerime yerleştirdi. Altında siyah bir bez olmakla beraber, cüz'î etraf seçiliyordu." Kapının önüne gelince, orada beklemekte olan cemiyet âzasından birisi görünür, "Kimdir o ?" diye sorar, Rehber, "Muîn"²³ ve biraz sonra da üç defa "Hilâl!" diye seslenirdi. Kapıdaki de "Hilâl!" diyerek karşılık verirdi. Rehber adayı, evin perdeleri sıkıca kapalı, hafif ışıklandırılmış bir odasına götürür, adayın gözünü çözer ve onu odada yalnız bırakırdı. Bir süre sonra odaya giren kırmızı cübbeli ve siyah maskeli biri , Cemiyete girmekte ısrarlı olup ol-

²⁰ Alaturka saat bir: Güneşin batmasından bir saat sonra.

²¹ Kâzım Nami Duru, İttihat ve Terakki Hatıralarım.

²² Enver Paşa'nın Anıları, 1881 - 1908; yayına hazırlayan: Halil Erdoğan Cengiz.

²³ Muîn: İlane eden, yardımcı.

madığını sorar, "buraya kadar geldin, istersen geldiğin yere geri götürülebilirsin" derdi. Aday Cemiyete girme kararını teyit edince, gözleri tekrar bağlanırdı. Bu sırada başka bir üye gelerek, adayı tahlif²⁴ odasına götürür, burada bir masanın önüne oturturdu. Masanın üzerinde bir Kur'an ve bir tabanca dururdu. (Enver Paşa'nın yemin töreninde, tabancanın yerinde, Karbonarilerde olduğu gibi bir hançer vardı.)

Tahlif törenini üç İttihatçı yapardı. Bunlardan biri, Ömer Naci ile Kâzım Nâmi (Duru) Beylerin birlikte yazdıkları, "Vatanın sinesinde bir kale-i üstüvâr²⁵ gibi teşekkül eden" diye başlayan vatanî bir nutku okurlardı. Nutuk bittikten sonra adaya: "Arkadaş! Hâlâ cemiyete girmek istiyor musun?" Diye sorarlardı. Aday da, "İstiyorum!" Deyince, namzeti ayağa kaldırırlar, sağ elini Kur'an-ı Kerim'in üstüne, sol elini de tabancanın üstüne koyarlardı. Bu esnada yemin metni adaya okunur, aday da tekrar ederdi. Enver Paşa kendi ettiği yemini şöyle anlatıyor: "Nihayet sıra yemine geldi. Sağ elim Kur'an-ı Azîm üş-Şân, sol elim de bir kama ve bıçak üzerinde olduğu halde, 1293 Kanun-u Esâsî'sinin istirdâdına²⁶ ve bu uğurda hiç bir şey esirgemeyeceğime ve ihanet etmeyeceğime yemîn ettim²⁷. Sonra gözüm açıldı. Karşımda siyah peçeli, kırmızı örtülü üç şahıs bulunuyordu. Ben, nutuk ve bu manzara karşısında pek müteessir olmuşum. Kalbimde, yalnız başıma, bu idâre-i zâlimeyi kökünden devirecek bir kuvvet ve bu kuvvetle mütenasip bir hâhiş²⁸ hissediyordum. Böyle vatana çalışmaya azm eden bir cemiyete intisabım dolayısıyla bir de fahr²⁹ hissediyordum."

Yemin töreni tamamlandıktan sonra, tahlif heyetindeki üç kişi üzerlerine kırmızı bir elbise giyerlerdi. Yalnız bu kırmızı elbisenin

²⁴ Tahlif: yemin etme.

²⁵ Üstüvâr: Sağlam, kuvvetli, dayanıklı, güvenilir.

²⁶ İstirdat: Geri alma.

²⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal "Osmanlı Tarihi" nin IX.Cilt, s. 12'de yemini şöyle anlatıyor: "...elleri tabanca ve Kur'an üzerine getirilir ve "and" metnini kendisine sözcükler tekrarlatılmak suretiyle okutulurdu. Bu and ile aday cemiyetin kurallarına uygun olarak çalışacağını, cemiyetin hiç bir sırrını üye olmayanlara duyurmayacağını ve cemiyete ihanet etmeyeceğini yüklenirdi. Bundan başka cemiyet tarafından kendisine verilecek vazifeleri düşünmeksizin yerine getireceğini, andını bozduğu takdirde cemiyet tarafından ölüm cezasına çarptırılıp nerede olursa olsun bu kararın yürütülmesini kabul ettiğini tekrarlardı."

²⁸ Hahiş: arzu

²⁹ Fahr: övünme, şeref

göz delikleri üstünde siyah bir peçe bulunmakta idi. Bu üç kişi kırmızı elbiseleri, siyah peçeleri ve önlerinde Kur'anı Kerim ve tabanca olduğu halde dimdik dururlarken adayın gözleri, arkasında duran bir dördüncü kişi tarafından açılırdı. Bu korkunç manzara karşısında, aday huşu içinde ve sessizce durduğu zaman, kırmızı elbiselilerden birisi: "*Arkadaş! Artık cemiyete girdiniz! Kardeşimiz oldunuz!*" diyerek yeni İttihatçıya bundan böyle kardeşlerinden her türlü yardımı göreceğini, umulmayan bir ihanette bulunursa, bizzarure³⁰ öldürüleceğini, cemiyet numarasının, yerine getirmesi istenilen emirlerin rehberi vasıtasıyla bildirileceğini söylüyordu. Yeni İttihatçı, gözleri kapatılarak sokağa çıkarılıyor, tekrar dolambaçlı yollardan dolaştırıldıktan sonra, gözlerinin bağlandığı noktaya götürülüyor, orada gözleri açılarak bırakılıyordu. Cemiyete giren kişi için artık, aidat ödememek veya yüz kızartıcı bir suçtan dolayı atılmanın dışında, kendi arzusu ile ayrılması mümkün değildi. Cemiyetten çıkmanın ya da cemiyetin amaçlarına karşı bir harekete iştirak etmenin, ihanetin cezası idamdı. Kuşkusuz bir ihtilâl cemiyeti için bu ürkütücü yaklaşım gerekliydi.³¹

İttihatçıların Birbirlerini Tanıma Yöntemleri: ³²

Gerektiğinde iki cemiyet üyesinin tanışması için bir işaret sistemi geliştirilmişti. İşaretleşmede temel ilke, Masonlukta olduğu gibi "Mukaddes Kelime" ve "Mürur"³³ Kelime"ye dayanıyordu. Mukaddes Kelime "Muîn", Mürur Kelime de "Hilâl" sözcükleri idi. Üye sağ elin üç parmağını büküp baş ve şahadet parmağını bir Hilâl şeklinde kalbine götürdüğünde işaret tamam sayılırdı. Bu noktadan sonra Mukaddes Kelime harflerinin karşılıklı söylenmesi ile paylaşıldı: "Mim - Ayn - Ye - Nun". Bu harfler, eski yazıyla "Muîn" sözcüğünün harfleri idi.³⁴

İlk Kurucular:

Yaşlarına göre numara alan ilk 10 kurucu şunlardı:

³⁰ Bizarrure: ister istemez.

³¹ Tevfik Çavdar, Talat Paşa, Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü.

³² Aynı kaynak.

³³ Mürur: geçme; mürur kelime: geçiş kelimesi, parola.

³⁴ Tevfik Çavdar, Talat Paşa s.68.

<u>No.</u>	<u>Kurucunun adı</u>
1	Bursalı Tahir Bey
2	Naki Bey
3	Rahmi Bey
4	Mithat Şükrü (Bleda)
5	M. Talât Bey (Paşa)
6	Kâzım Nami (Duru)
7	Ömer Naci
8	İsmail Canpulat
9	Hakkı Baha
10	Edip Servet

İlk tahlif heyeti Talât Bey - Paşa, Ömer Naci ve İsmail Canpulat'tan oluşmuştu. Tahlif merasimi Selânik'te Alatinî köşkünün karşı-sındaki bir evde yapıldı. İlk tahlifi yapılanlar da İsmail Mahir Hoca, Mustafa Necib, jandarma binbaşı Kemal Beylerdi. İlk âzaya da, âzanın adedi çok gösterilmek için (111) numara verilmişti.³⁵

İttihat ve Terakkî'de gizlilik

Cemiyet İtalyan Karbonari yönteminde küçük hücreler şeklinde örgütlenmişti. İttihatçı kendi hücre üyelerinin dışında kimseyi tanıyamazdı. Böylece bir küçük hücrenin şu ya da bu nedenle çökmesinin bütün örgütü etkilememesi sağlanıyordu.

Gizliliğe verilen önemi iki mektup örneğinde görebiliyoruz: Bosna'da adı bilinmeyen bir kimseye gönderilen Dr. B. Şakir ve Nâzım imzalı mektupta³⁶ şöyle denilmektedir:

"... Memleketimizin vatan-ı aslıye kurbeti³⁷ sebebiyle orada tesis edilecek şubenin derece-i ehemmiyetini hakkıyla takdir buyurursunuz. Hükûmetten müsaade istihsali hususundaki müracaatın ne sizin ne de bi-

³⁵ Ziya Gökalp, *İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi*, s.61-62.

³⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkilâbı Tarihi*, s.48

³⁷ Kurbet: yakınlık, hısımlık, Tanrıya yakınlık.

zim tarafımızdan icrası caiz olmaz, çünkü şube teşkilâtı sizin ve bizim aramızda mektum³⁸ kalacak, yalnız sizler ve bizler bileceğiz. Biz bu hususta hiç bir şey bildirmeyeceğimiz gibi, size de sorarlarsa red ve inkâr edeceksiniz. Bu gibi cemiyetlerin şubelerinin daima gizli kalması ve âzalarının kimlerden ibaret olduğunun bilinmemesi şerait-i esasiyedendir."

Osmanlı topraklarının dışında kurulan İttihat ve Terakkî şubelerinde de aynı gizliliğe önem veriliyordu. İkinci mektup, aslında bir talimattı ve 1878'den beri Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğinin dışına çıkmış olan Bulgaristan'da açılan şubeye verilmişti. Bu talimatla gizlilikle ilgili aşağıdaki ihtar³⁹ okuyoruz:

"Âzay-ı cemiyet kendilerini meydân-ı aleniyete koymayıp serbest bir memlekette değil, İstanbul'da Abdülhamid'in casusları arasında icray-ı teşkilât ediyorlarmış gibi kendilerini gerek hükûmet-i mahalliye, gerek komiserlik⁴⁰ ve gerekse ahalîden tamamen ketm-u ihfaya⁴¹ itina etmeleri lâzımdır. Âzay-ı cemiyetten en şöhretlisi kendisini diğer âzalardan da ihfa edebilir. Fakat, diğerlerini de kimse tanımamalıdır, çünkü icabında İstanbul'a girip çıkmak, bir şey göndermek için istimleri gerekebilir".

1918'de İttihat ve Terakkî mensuplarının sorgulanmasında itaatla ilgili bölüm: Mithat Şükrü'nün (Bleda) sorgulanmasından.⁴²

Reis - Siz, ne vakit İttihat-Terakki Cemiyetinin Merkez-i Umumi-sine dahil oldunuz?

Midhat Şükrü Bey - Balkan Harbinden sonra 1328 [1912] de İstanbul'a nakil ettikten sonra.

Reis - Merkez-i Umuminin kararları ne şekilde zabta geçiriliyor-du?

Midhat Şükrü Bey - Müzakerelerin kararları mı?

³⁸ Mektum: saklı, gizli.

³⁹ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkilâbı Tarihi, s.50.

⁴⁰ Komiserlik: Bulgaristan'daki Osmanlı Büyük Elçisine "komiser" deniyordu.

⁴¹ Ketm-u ihfa: kemumiyete riayet etmek.

⁴² İttihat ve Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması, Osman Selim Kocahanoğlu. Sorgulanan diğer İttihatçılar da aynı sorulara benzer yanıtlar vermişlerdir. Mithat Şükrü İttihat ve Terakki'nin genel sekreteriydi.

Reis - Evet.

Midhat Şükrü Bey - Bir defter üzerine arkadaşlardan biri müzakereleri zabta geçirirdi.

Reis - Hazirun tarafından imza ediliyor muydu?

Midhat Şükrü Bey - İmza edilmek adet değildi efendim.

Reis - O halde mecliste hazır olanlarla olmayanlar, o kararı kabul mecbur mu idi?

Midhat Şükrü Bey - Evet, hazır bulunmayanlar da bilahare kesb-i ittılâ⁴⁴ ediyordu. Fakat fikrine uygun olmazsa tabii kabul etmezdi.

Reis - Ne ile malum? Zaman geçince o adamın fikrine uygun olup olmadığı ne ile sabit olacak?

Midhat Şükrü Bey - Ertesi celsede kendisi bu kararı görür. Evet. Eğer uygun bulmazsa tekrar münakaşa ederdik. Mamafih kabul ederdi. Kabul etmediği takdirde muhalif mevkiinde kalır tabii ekseriyetin kararına uyardı.

Reis - Kabule mecbur mu idi?

Midhat Şükrü Bey - Tabi kabul etmezse istifa ederdi.

Reis - Bir meselede ihtilaf olursa, istifa ile neticelenir mi idi?

Midhat Şükrü Bey - Şimdiye kadar vaki olmamıştı, arzu ederse istifa eder. Nizamnamede böyle bir şey yoktu, yani istifa verir veyahut kabule mecburdur diye bir kayıt yoktur.

Reis - Anlamak istediğim mesele, Meclis-i Umumide müzakere edilmiş olan bir husus, bir zatın fikrine uygun gelmezse mürur-u zamanda o husus hakkındaki kanaatını nasıl ispat edecek? .

Midhat Şükrü Bey - Zamanın geçmesi çok mu efendim?

Reis - Olur ya, bir iki sene sonra?

Midhat Şükrü Bey - Şimdiye kadar vaki olmadı.

⁴³ Kesb-i ittılâ: sonradan öğrenmek

Reis - Nefsinizde vaki olmamış olabilir, fakat arkadaşlar hakkında da olmadı mı?

Midhat Şükrü Bey - Hayır efendim.

Reis - Şu halde mecliste hazır bulunanlarla bulunmayanlar alınan kararlara riayete mecburdur.

Midhat Şükrü Bey - Müzakeremizin günleri yoktu. Azalar toplandığı vakit içtima edilirdi. Eğer bir karar varsa merak edip sorardı.

Görüşüne uygun olup olmadığı gibi bir mesele hiç bir zaman bahis mevzuu olmamıştır.

Reis - Azadan biri başka memlekette veya ecnebi diyarda olsa o kararlar kabul etmiş mi sayılır?

Midhat Şükrü Bey - Bilahare itiraz etmezse dahil olmak itibariyle tabi kabul etmiş sayılır.

Reis - Bir hayli zaman sonra geleceğine göre o karar da icra mevkisine konmuş olsa, mes'uliyete iştirak eder mi etmez mi?

Midhat Şükrü Bey - Nizamnamede olan şeylerden dolayı esasen mes'uliyetli bir karar yok bile. Aramızdan iki sene ayrılmış olan da yoktu, vaki olmamıştı. Nizamnamede ekseriyetle karar alınır deniliyor.

Reis - Teamüle göre?

Midhat Şükrü Bey - Tabi bu meselede herkes aynı fikirde bulunmaz, birisi muhalif olur, o muhalif de ekseriyete tabi olur. Yani olmazsa istifa eder, istifa etmek elindedir, ona kimse mani olamaz. Arz ettiğim gibi şimdiye kadar böyle bir şey olmadı.

Reis - Kararlar ekseriyetle mi alınıyor?

Midhat Şükrü Bey - Evet ekseriyetle efendim.

Reis - Böyle uzak yerlere giden ve bir müddet toplantılarda bulunamayan zevat, Cemiyetin Meclis-i Umumisine ve Merkez-i Umumisine malûmat vermek mecburiyetinde midir?

Midhat Şükrü Bey - Meclis-i Umumi'de esasen aza fâzla olduğu

için, malûmat vermeye hacet yoktur. Fakat Merkez-i Umumi azası tabii malûmat vermeye mecburdur çünkü miktarı mahduttur.

İttihat ve Terakkî'nin bazı tüzük maddeleri:

İttihat ve Terakkî'nin tüzüklerini tetkik ettiğimizde Masonluk modelinin çizgilerini görebiliyoruz. İttihat ve Terakkî yer yer Masonluk, yer yer Karbonari Cemiyetlerinin teşkilatlanma modellerini kullanmış politik amaçlı gizli bir dernekti.

Loca yerine "Kulüp" sözcüğü kullanılmaktadır. Kulüpler, en az, bir başkan, bir ikinci başkan, bir veznedar, bir kâtip, bir hâfız-ı kütüb (hâtip) ve iki üye ile, yani, Masonlukta da olduğu gibi en az 7 kişi ile kurulabilirlerdi. Kulüp kütüphanesinde üyelerin faydalanmaları için gazete kupürleri ve Osmanlı haritaları bulundurulur, üyelerini bilgilendirmek üzere her konuda konferanslar tertip edilirdi. On beş günde bir yapılan toplantıların gündemini başkan oluştururdu. Kulüplerin diğer görevleri milletvekili seçimlerinde İttihatçı adayların lehinde kamu oyu oluşturmak, halka meşrutiyeti sevdirmek, istibdattan nefret ettirmek, bunun için gerektiğinde gece kursları açmak ve yardım faaliyetlerinde bulunmaktı. Kulüplerin dışında Fedai Şubeleri vardı. Bu şubelerde bulunan gönüllü İttihatçılar gizlilik içinde suikastlarını hazırlarlardı. Fedai, görevde hayatını kaybettiği takdirde, ailesine ve çocuklarına bakılır, mezarı ziyaret edilir ve kahramanlıklarını öven yazılar yazılırdı.

Kulüpler: ⁴⁴

Yıldız Kütüphanesinde bulduğumuz 1325 tarihli İttihat ve Terakkî Cemiyetinin Selânik koluna ait eski yazı tüzük 114 maddeden oluşmuştur. Bu maddelerin arasından kulüp idaresi, delege seçimi, kongreler, gelir ve giderler, üyelerin devamsızlığı, aidat ödememeleri, veya yüz kızartıcı suçlarla suçlanmaları gibi durumlarda kulüplerinden, dolayısıyla Cemiyetten atılmaları ile ilgili maddeleri dikkate almayarak, Masonluk veya Karbonarizm ile benzerliklerini gördüğümüz maddeleri aşağıya çıkarttık. Bu arada yerli malla-

⁴⁴ Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin Nizamnamesi, Selânik 1325(h) = 1907. Yıldız Saray Kütüphanesi No. 26935.

Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetinin Nizamnamesi
Selanik - 1325 (h) [1907]

rın kullanılması için telkin, güvenlik nedenleriyle hademelerin dahî ittihatçı olmalarının tercih edilmesi gibi ilginç maddelere de yer verdik:

Madde 30 - Kulüpler, Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyetine dahil bulunan efrad arasında bilâ-tefrik cins ve mezhep revatıb-ı⁴⁵ ittihadı teyid ve idameye ve her sınıf efradın isti'dad ve ihtiyaçları dairesinde tenvir-i efkâr ve tevsi'-i vukufuna ve iktisadî, içtimaî her türlü teşebbüsât-ı müfide ve terakkiyat-ı medeniyeyi istihsal ve tesri'a⁴⁶ hadim olacaklardır.

Madde 33 - Her kulüp Evvelâ: Cemiyetin nizamname ve programı dairesinde terettüb edecek vezaif ve muamelatı ifa eyleyecek;

Saniyen: Payitaht ile vilâyatta intişar eden gazete ve risalelerden ve meşahir-i üdeba⁴⁷ ve müellifinin asar-ı edebiyeye ve ahlâkiyye ve lağviyeleriyle eski ve yeni müellefattan şayan-ı istifade olanlarını ve Memelik-i Osmaniyye haritalarını celb ve mündericâtından umum efrad-ı cemiyetin istifadelerini teshil⁴⁸ edecek;

Salisen: Vakit vakit konferanslar tertip ederek efrad-ı cemiyetin iktisada, terakkiyat-ı ziraiyyeye, hıfz-ı sıhhaya ve terbiye-i etfale, siyasiyyât ve ahlâkiyata, kavanin ve nizamât-ı mülkiye ve adliye ve askeriyyeden umurunun bilmesi lâzım gelen mevada dair ita-yı ma'lumat ile efradın tenvir-i efkâr ve tehaib-i ahlâkına hizmet edecek;

Rabian: Mebusan intihabâtında İttihat ve Terakkî Cemiyetinin makasidini her surette takib ve istihsale çalışacak;

Hâmisen: Mamulat-ı mahalliye ve emtia-i dahiliyyenin mazhar-ı rağbet ve revac olmasına hadim teşvîkat ve neşriyatta bulunacak;

Sadisen: Kulübün servet ve iktidarını tezyîd ve tevsiye itina ve dikkat edecek;

Sabian: İyd-i millîye müteallik vezâif ve tedarikatı icra eyleyecektir.

⁴⁵ Revatib: vazifeler.

⁴⁶ Tesri': hızlandırma, çabuklaştırma.

⁴⁷ Üdeba: edipler.

⁴⁸ Teshil: kolaylaştırma.

Beyan olunan teşebbüsât ve vezâifde kulûbe dahil olan efradın kâffesi vâzife ve alâkadar olduklarından o misillü işlerden gerek zatlarına, gerek umuma taalluk eden ahvalde kulübün muavenet ve de laletine müracaat hakkını haizdirler.

Madde 36 - Kulüp aza-yı müdavemesinin bir sülûs'u⁴⁹ hazır bulunmadıkça icra-yı müzakere ve ittihaz-ı karar olunamaz.

Madde 38 - Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyetinin gaye-i âmâlî umum milletin husul-u saadetine ma'tûf olduğundan her kulüp, efrad-ı cemiyetten olmayanları dahî umumî konferanslarda ve heyet-i idaresi tarafından tayin olunacak evkat-ı⁵⁰ muayyenede kabul etmek salâhiyetini haizdir. Efrad-ı cemiyet yekdiğerinin kulüplerine gidebilirler ve sahib-i rey olmamak üzere müzakerata dahî iştirak ederler.

Madde 41 - Kulüplerde siyasî, edebî, fennî konferanslar verilecektir. Fakat konferans vermek isteyenler konferansın neye dair olacağını evvelce heyet-i idareye bildirmek mecburiyetindedir. Heyetçe kabul olunursa, konferans verileceği kulübün salonunda ilân olunur.

Madde 42 - Kulüplerde ehl-i fen ve hîrfet⁵¹ ve erbab-ı sanat ve ticaretten ayrı ayrı encümenler teşkil olunacak ve her encümen kendi ihtisası dairesinde olan hususâtın terekkiyatına ait tedabiri mülahaza ve bu mülahazatını rapor suretinde heyet-i idarelerine tevdi edecektir. Heyet-i idareler icab ederse hükûmetin nazar-ı dikkatine arz etmek üzere bu raporu mâ-fevk⁵² merkeze irsal edebilir. Kulüplerin müteaddid olduğu mahallerde her kulüpten birer encümen teşkili mucib-i teşettüt olacağından, mümkün olduğu takdirde bu encümenlerin müştereken teşkili münasib olur.

Madde 44 - Her kulüp mevsim-i münasibde gece dersleri küşad ve lâ-akall⁵³ bir mektebi taht-ı himayesine alarak idare ve tedrisatını tanzim ve ıslah ve fukara-perver cemiyetleri teşkil etmek gibi umur-ı

⁴⁹ Sülûs: üçte bir.

⁵⁰ Evkat: zamanlar, çağlar.

⁵¹ Hîrfet: sanat, meslek.

⁵² Mâ-fevk: üst, yukarı.

⁵³ Lâ-akall : en azından.

hayriyeden bir veya bir kaçını ifa ile mükelleftir. Şehir ve kasabalar-daki kulüpler buradaki mekâtibi⁵⁴ dahî himaye edebilirler.

Madde 45 - Kulüpler fırsat düştükçe köylülerin meşrutiyete muhabbetini ve istibdada nefretini isticlâb⁵⁵ edecek surette telkînât ve irşâdette bulunmaya gayret edecek ve hatta vatanın selâmetine taalluk eden bu husus için ara sıra köylere heyetler göndereceklerdir.

Madde 52 - Kulübün odacılık hizmetlerinde bir veya daha ziyâde maaşlı hademe istihdam olunabilir. Hademelerin mümkünse cemiyet efrâdından olmasına itina edilmelidir.

Madde 54 - Kulüplerde işret⁵⁶ etmek ve kumar oynamak ve sarhoş olarak kulübe girmek kat'iyen memnû'dur.

Madde 58 - Cemiyete dahil olacakların: Evvelâ: teb'ai Osmaniy-ye'den olmaları;

Sâniyen: Cinayet, rüşvet, sirkat, dolandırıcılık, sahtekârlık ve emniyeti sûistimâl gibi muhalif-i ahlâk olan harekât ile mahkûm ve bu gibi sû-i ahvâl ile müştekir bulunmamaları;

Sâlisen: Ayyaşlık ve kumarbazlık misillü ma'âyibden⁵⁷ ârî olmaları;

Râbian: Menfaat-i şahsiyye fikriyle değil, makâsıd-ı cemiyete hâdim olmak emeliyle girmek istediklerinin anlaşılması şarttır.

Madde 59 - Cemiyete alınacak zevat evvelâ, rehberi vâsıtasıyla heyet-i idâreden istimzâc⁵⁸ olunup muvâfakatı istihsal edildikten sonra efrâd-ı cemiyetten iki zâtın vereceği hüsnühal şehâdetnâmesi üzerine kabûl olunur.

Madde 62 - Efrâdın vücûdu cemiyetçe muhterem ve kıymetdâr bulunduğundan her fert şahsen bir felâket ve mağduriyete ma'rûz bulunduğunda mensub olduğu kulüp heyet-i idâresinden taleb-i müzâheret hakkını hâizdir.

⁵⁴ Mekâtip: okullar.

⁵⁵ İsticlâb: celbetme, çekme, uyandırma.

⁵⁶ İşret: içki.

⁵⁷ Ma'âyib: ayıp sayılan şeyler, kusurlar, lekeler.

⁵⁸ İstimzac: birinin mizâcını yoklama, ne düşündüğünü öğrenmeye çalışma.

Madde 63 - Efrâd-ı cemiyetten her biri, menâfi'-i vataniyye ye âit olarak kendisine tevdi' olunacak vazifeyi mazeret-i makbûlesi olmadıkça ifâyâ mecburdur.

Fedai Şubeleri:

Tamamen Karbonari cemiyetlerinin suikast şebekelerinin modelinde, kulüplerden ayrı fedai şubeleri kurulmuştu⁵⁹.

Madde 48 - Cemiyete intisap eden bilumum efrad icab-ı halinde Cemiyetin maksad-ı mukaddesi uğruna feda-yı hayata mecbur ise de icraat-ı hususiye için sırf arzu-yu vicdanisiyle Fedaî olarak yazılmak isteyen efrad mensup bulunduğu şubenin rehberi marifetiyle ismini heyet-i idareye ihbar etmelidir.

Madde 49 - Heyet-i idare, Fedaî yazılan efraddan mürekkep olmak üzere ayrıca Fedaî şubeleri teşkil ederek icraat-ı husûsiyeyi ve Cemiyetin vezaif-i zabıtasını bu fedakârlara tevdi edecektir.

Madde 50 - Fedaî bir şube heyet-i merkeziye tarafından karar verilip heyet-i idareden tebliğ olunacak bir fedakârlığı icra edeceği zaman icraat-ı mezkûrenin ifasını bir ferdin himmeti kâfi ise keyfiyet icra şube efradından talip olanlardan kur'a isabet edene havale ve birden ziyade efrad tarafından mevki-i fiile vaz'ı lâzım geldiği takdirde şubece icra edilir.

Madde 51 - Fedaî bir şube heyet-i idare tarafından tayin olunan müddet zarfında vazife-i fedakâraneyi icraya mecbur olduğundan tavzif ettiği ferd Fedaînin harekât-ı icraiyesini takip edeceği gibi muvazzaf olan Fedai şubenin harekâtı da heyet-i idarenin nezareti altında bulunacaktır.

Madde 52 - Fedai şubeler heyet-i merkeziyenin malûmatı olmaksızın müstakilen icraata mezun olmayıp yalnız icra edecekleri fedakârlık hakkında sair şubat-ı⁶⁰ esasiye gibi heyet-i merkeziyeye teklifat ve ihtaratta bulunabileceklerdir.

⁵⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 1, İkinci Meşrutiyet Dönemi.s.55.

⁶⁰ Şubat: şubeler.

Madde 53 - Fedai olan bir ferd veya bir şubenin vazifesinde tekâsülü⁶¹ halinde hakkında heyet-i hâkimece verilecek karar nihayet yirmi dört saat zarfında ve heyet-i idarece tayin olunacak vesait ile icra olunacaktır.

Madde 54 - Vazifei icra ile mükellef olan efrad bazı esbabı fevkalâde ve mevanii meşrua dolayısıyla müddeti muayene zarfında keyfiyeti icrayı ifaya muvaffak olamadığı takdirde vazifesinde tekâsülü görülenler hakkındaki muamelei şediyeye dûçar olmamak için müdellelen⁶² esbabı mucibe serdi ile heyet-i idareden temdidi müddet talebine mecburdurlar.

Madde 55 - Hayatını tehlikeye ilka ile vazifei fedakârânesini ifa eden her ferd Fedainin hem muhtacı iane olan evlâd ve ailesinin maişeti temin edilecek hem de tercümei hal ve icraatı vakıasını musavver olmak üzere bir kitap tahrir ve neşrolunarak namı ipka ve tevkir edilecek ve arada sırada medfeni mübarekine⁶³ gidilerek heyetçe nutuklar irad ve evsafı fedakârânesi yâd-ü tezkâr suretiyle merasimi mahsusai ihtiramiye icra kılınacaktır.

İttihat ve Terakkî'de Muhakeme ve Ceza Usulleri⁶⁴ (Usul-ü Muhakemat ve Mücazat Faslı):

Usul-ü Muhakemat:

Madde 1 - Gerek Cemiyete mensup bulunsun ve gerek hariçten olsun bir şahsın vücudu, vatani veya cemiyeti ve yahud Cemiyeti tehlikeye ikka edecek veya icraat-ı cemiyeti akim bırakacak veyahut maksad-ı cemiyete cüz'i külli hâlelü zarar iras eyliyecek bir hal ve hareketi vukuunda ve alelumum Memurin-i Devlet tarafından onuncu maddede münderiç işkence, zulüm ve gadirlerin irtikâbı halinde vaki olacak ihbar ve teklif üzerine emrû muhakeme heyet-i merkeziyelerce icra olunur. Heyet-i merkeziyeler tahkikatı amika⁶⁵ ve tedkikatı

⁶¹ Tekâsül: sorumsuzluk.

⁶² Müdellelen: Delil veya şahitle ispat edilerek.

⁶³ Medfen: mezar

⁶⁴ Aynı kaynak, s.57 - 58

⁶⁵ Amika: derin

âdilane icrasile cemiyetin menafiini kendi adaleti vicdaniyesiyle mecz ederek maznunu aleyhin mücrimiyet ve mahkûmiyetine veya beraet ve ademi mes'uliyetine ittifak veya ekseriyeti ârâ⁶⁶ ile karar verir.

Madde 2 - Eğer iddia olunan fiil kabahat veya cünha⁶⁷ derecesinde bir cürüm ise heyet-i merkeziye hükmü ita ile beraber hemen mevkii icraya vaz'eder. Ve eğer fiili müddeâbih⁶⁸ cinayet derecesinde ise heyet-i merkeziyece hüküm sudûrunu⁶⁹ müteakip tanzim olunacak ilâm Merkez-i Umumiye ita ve irsel olunarak heyet-i mezkûrece tedkikat icrasından sonra tasdik veyahut nakzolunur. Tasdik olunduğu takdirde emri tenzifi heyet-i merkeziyeye havale edilir. Nakzı halinde yeniden icrayı muhakemesi zımında heyet-i merkeziyeye iade eder. Şu kadar ki hükmü vâkiin tehiri icrası menafii Cemiyeti haleldar edecek mahiyeti haiz olduğuna heyet-i merkeziyece kanaati kâmile hasıl olduğu takdirde kâffe mes'uliyeti maddiye ve maneviye kendilerine ait olmak üzere hükmü mezkûru Merkez-i Umumî'nin tasdikine iktiran etmeksizin icra edebilirler.

Madde 3 - Heyet-i hâkime muhakemeyi ve hükmü maznunu aleyhin gıyabında icra ve îta eder. Ancak lüzumu fevkalâde hasıl olduğu ve imkân müsait bulunduğu takdirde maznunu aleyh bizzat celp ve isticvap⁷⁰ dahi olunabilir.

Madde 4 - Merkez-i Umumî veya heyet-i merkeziye azalarının muhakemeleri bulundukları heyetler tarafından icra olunur; yalnız heyet-i merkeziye ihtiyat mülâzım ile ve Merkez-i Umumî bulunduğu mevkiin heyet-i merkeziyesinden celbedeceği bir aza ile ikmalî noksan eyleyecek ve bunlar hakkında verilen hükümler derhal icra olunacaktır.

Madde 5 - Kabahat ve cünha derecesinde heyet-i merkeziyeden sadır olan hükümler ile cinayet derecesinde sadır olup Merkez-i Umumî heyetince tasdik olunan hükümlerin sür'atle ve her ne suretle

⁶⁶ Ârâ: oylar.

⁶⁷ Cünha: suç.

⁶⁸ Müddeâbih: hukuk tâbiri: davâcının âvâ ettiği, dâvâya sebep olan şey.

⁶⁹ Sudûr: sâdır olms, meydana çıkma, olma.

⁷⁰ İsticvap: sorgulama.

olursa olsun ve hattâ mahkûmu aleyh diyarı baideye firar etmiş bulunsun behemahal infazına heyet-i merkeziyeler mecburdurlar.

Mücazat: ⁷¹

Madde 6 - Cemiyet veya efradı aleyhinde irtikâp olunan ceraim üç derece olup birincisi "kabahat", ikincisi "cünha", üçüncüsü "cinayet"tir.

Kabahatin cezası : Tevbih ve tekdirdir.

Cünhanın cezası : Cezayı nakdi: mikdarı yarım liradan elli liraya kadar olup fiilin şiddetine ve mahkûmun hasıl edeceği tesiri maddîye göre hükme olunur.

Cinayetin cezası : İdamdır.

Madde 7 - Kabahat cürmü : Cemiyete ait vezai fi âdiyeyi ifada betaat ve tekâsül göstermek ve maddeten Cemiyete mazarratı olmayıp fakat beynelihvan⁷² muhadenet⁷³ ve muhalâsatın⁷⁴ inkisarını⁷⁵ dâî⁷⁶ niza⁷⁷ ve bürûdetlere⁷⁸ sebebiyet vermek ve tedbirsizlik eseriyle Cemiyetin vücudü hakkında harice serrişte⁷⁹ vermek veya nefsinin ve Cemiyeti tehlikeye ilka⁸⁰ edecek boşboğazlıkta bulunmak, ve bedmestlik⁸¹ derecesinde müskirat⁸² istimal eylemek gibi ef'aldir⁸³.

Madde 8 - Cünha cürmü : İfâsını müteahhid olduğu ianatı vaktü zamaniyle vermemek, ve felâketzede kardeşlerinin muavenetine elin-

⁷¹ Mücazat: cezalar.

⁷² Beynelihvan: eş dost arası.

⁷³ Muhadenet: barış

⁷⁴ Muhalâsat: (Hulûs'tan) Birbirine karşı içten dostluk gösterme.

⁷⁵ İnkisar: kırılma, gücenme.

⁷⁶ Dâî: dua eden.

⁷⁷ Niza: çekişme, kavga.

⁷⁸ Bürûdet: soğukluk.

⁷⁹ Serrişte: ip ucu.

⁸⁰ İlka: bırakma, terk etme.

⁸¹ Bedmestlik: kötü sarhoşluk.

⁸² Müskirat: sarhoş eden, sarhoşluk veren şeyler.

⁸³ Ef'al: fiiler.

den geldiği derecede sây-ü⁸⁴ gayret etmemek, ve ne suretle olursa olsun Cemiyeti malen izrar eylemek, ve nam'us ve haysiyeti Cemiyete mugayır ef'alü ahval ve hal-ü harekât irtikâbında bulunmak ve bedmestliği terketmemekte inad ve ısrar etmek misillü ef'aldir.

Madde 9 - Kabahatlerin tekerrürü cünha derecesinde bir fiil teşkil eder. Cünhaların tekerrürü ise cezanın iki kat olmasını icap eder.

Madde 10 - Cinayet cürmü. Evvelâ: serairi⁸⁵ Cemiyeti veya efratan birinin veya birkaçının isimlerini gerek suiniyetle ve gerek vehmü havf⁸⁶ sebebiyle hükûmete ifşa veya ihbar eylemek.

Saniyen: vücud-ü Cemiyeti tehlikeye veya maksadı Cemiyeti akamete ilka ve dûçar edecek şeyleri ihaneten icra etmek.

Sâlisen: husulü maksadı Cemiyet uğrunda icrası Cemiyet nizamnamesi dairesinde merciinden kendisine tebliğ olunan vezaifin icrasından bilâ sebebi makbul imtina edilmek.

Rabian: her ne kast ve niyetle olursa olsun dahili Cemiyet olmayan bir veya bir kaç şahsın vücud ve efradı Cemiyeti keşf maksadiyle takibatı hafiyye⁸⁷ ve celiyede⁸⁸ bulunarak Cemiyetin âmâlî mukaddesei vatanperveranesini akim bırakmaya çalışmak ve memurun ve hademei⁸⁹ Devlet tarafında efradı Cemiyete eza ve işkence icra edilmek ve esnayı istintak⁹⁰ ve isticvapta⁹¹ tahkiratı şedide⁹² irtikâp⁹³ olunmak ve zalemeye⁹⁴ yaranmak maksadiyle emri tahkikatta hilâf ve mübalâgalara içtisar⁹⁵ kılınmak ve hüküm icra edilecek cezalarda muhalif-i vicdan ifratlara varılmak gibi, şahs-ı manevî-i Cemiyete veya efradına karşı irtikâp olunan harekâttır.

⁸⁴ Sa'y: çalışma, çabalama, gayret etme.

⁸⁵ Serair: gizli şeyler.

⁸⁶ Havf: korku.

⁸⁷ Hafiyye: gizlilik.

⁸⁸ Celiye: açık olan.

⁸⁹ Hademe: hizmet.

⁹⁰ İstintak: söyletme, sorguya çekme.

⁹¹ İsticvâb: sorgu.

⁹² Şedide: sert, katı - belâ, büyük sıkıntı.

⁹³ İrtikâb: fena bir iş işleme, rüşvet alma.

⁹⁴ Zaleme: zalimler.

⁹⁵ İctisar: korkmayıp atılma, cesaretlenme.

MAKEDONYA RİZORTA LOCASININ POLİTİK FAALİYETİ:

Emanüel Karaso'dan sonra Üstadı Muhterem olanlardan bir K. İtalyan Masonik basınında yazdığı abartmalı bir yazıda Macedonia Risorta Locasının politik faaliyetini özetlemişti. Thierry Zarcone'nin kitabında⁹⁶ bu K.in yazısının özeti, ana hatlarıyla aşağıda verilmiştir:

"Macedonia Risorta locasının aktif olarak muhalefeti organize etmesi 1903 yılında Talat Paşa, Mithat Şükrü ve Rahmi Beylerin locaya kabul edilmeleri ile başlar. Bu üç kişiye iki liberal Türk daha katılır ve bu beş Kardeş Jön Türklerin ilk eylem komitesini kurarlar. Osmanlı vatandaşı olmayan beş kardeş daha bunlara katılır. Bu yabancı kardeşlerin eliyle yurt dışında sürgünde bulunan muhaliflerle güvenli bir muhaberat başlar. Üs. Muh. Karaso Komitenin rahatça çalışabilmesi için, mâbede bitişik oturma odasını onların toplantılarına tahsis eder. Bu komite çalışmalarına katılmak isteyen genç politikacılar ve özellikle subaylar locaya kabul edilirler. Tekris merasiminden sonra, oturma odasında bir de silâh üzerinde edilen İttihatçı yemini vardı. Küçük rütbeli subaylar, tekristen geçmeden doğrudan İttihatçı yeminini ederlerdi. Bu yemin merasimi bazı Masonik ritlerden kopyalanmıştı.

"İttihatçı hareket çiğ gibi büyüyordu. Sürgündeki İttihatçılar hazırladıkları propaganda metinlerini, broşürleri localar vasıtasıyla halka ulaştırıyorlardı.

"Locanın çalıştığı bina bir İtalyan'a ait olduğundan, Abdülhamid'in polisi resmen arama yapamıyordu. Mart 1908'de üyelerin listesini eline geçirmek isteyen polis kentin tüm localarını göz hapsinde tutmaya ve girip çıkkanları not etmeye başlamış ve Macedonia Risorta Locasının toplandığı binaya bir soygun organize etmişti. Sözde soygunda üye listesi ele geçirilecekti. Yalnız, Üstadı Muhterem polisteki bir kardeş tarafından zamanında ikaz edildiğinden, liste önceden kaçırılmış ve kolluk kuvvetlerinin eline geçmemişti.

"Bu olaydan sonra, 1906 ve 1908 yıllarında Fransız Veritas Locası Üstadı Muhteremi Grand Orient'a yazdığı mektuplarda loca matrikül cetvellerini yeniden düzenlediğini ve sakıncalı isimleri yeni listelere dahil et-

⁹⁶ *Mystiques, Philosophes et Franc-Maçons. S.243 - 247*

mediğini açıklamıştı. İttihat ve Terrakî'nin arşivleri de Macedonia Risorta'nın binasında, yani dokunulmazlığı olan bir İtalyan evinde saklanıyordu.

"İttihat ve Terrakî'nin başlıca yöneticileri, Manyâsı-zâde Refik Bey, Emanüel Karaso, Câvid Bey, Râmi Bey ve Talat Paşa, birlikte toplandıkları bir gün bina polis tarafından ablukaya alınmış. Polisin amacı çıkanları tek tek tesbit etmekte. Haber alan kardeşler, polisi şaşırtmak üzere hep birlikte, aynı anda ve büyük bir karışıklık yaratarak locayı terk etmişler, polis de ancak önemsiz iki kişiyi tutuklayabilmiş; bu iki kardeş Selânik'te hapis yatmışlar.

"1908'de baskılar artmış, Emanüel Karaso milletvekili olmasına rağmen sorguya çekilmiş, tutuklamalar artmış. Bunun üzerine Kardeşler mücadelelerini açığa çıkararak sürdürme kararını almışlar. Bir grup halkı konuşmalarla tahrik edecek, diğer bir grup da askeri bilinçlendirecekti. Üçüncü bir grup mücadelesini Mecliste verecekti.

"Trakya ordularının İstanbul'a hareket etmelerini önlemek üzere Abdülhamid 2.Meşrutiyeti 23 Temmuz 1908'de ilân edince Selânik'te bayram yaşanmış, Masonlar, başlarında Emanüel Karaso olmak üzere, regalyalarıyla sokaklara dökülmüşler, Emanüel Karaso toplanan halka olağan üstü alkışlanan bir konuşma yapmış.

"31 Mart Vak'asından⁹⁷ sonra, Emanüel Karaso, Üçüncü Kolordu Komandanı, Selânik Valisi, Telgraf Müdürü⁹⁸ ve başka Kardeşlerin bulunduğu bir toplantıda irticacılara yollanan ültimatome kaleme alınmış...."

Bu raporun müellifinin, Masonluğu yüceltmek kaygısıyla İkinci Meşrutiyetin ilân edilmesinin tüm kredisini Selânik localarına ve özellikle Macedonia Risorta Locasına vermeye çalışmıştır. Bu muhtemel abartmanın bilincinde olarak yukarıdaki metin değerlendirilmelidir.

İtalya Grand Orient'inin Büyük Üstadı Ettore Ferrari "Jön Türkiye'nin kurulmasındaki çabaları" nedeniyle Emanüel Karaso'ya bir tebrik yazısı yazmış ve "Masonların barbarlığa karşı gerçekleştirdikleri eylemleri" övmüştü.

⁹⁷ 31 Mart Olayı: Celil Layiktez, Mimar Sinan No.89,s. 27.

⁹⁸ Talat Paşa

Selânik'te 1904 yılında, Fransa Grand Orient'ına bağlı *Veritas*, 1906'da İtalya Grand Orient'ına bağlı *Labor et Lux*, 1907'de Yunanistan Grand Orient'ına bağlı *Phillipos* ve İspanya Büyük Locasına bağlı *Perseveancia*, 1908'de de Romanya Büyük Locasına bağlı *Steaoa Salonicului*, Fransa Grand Orient'ına bağlı *l'Avenir de l'Orient* ve Türkçe çalışan *Midhat Paşa* locaları kurulmuştu.

Selânik localarının arasında, siyasal etkinlikleri ve Türkiye Masonluk tarihindeki önemli rolleri nedeniyle adları başta gelen ilk ikisi: İtalyan obediyanına bağlı olarak 1902 yılında kurulan Macedonia Risorta⁹⁹ Locası ile Fransız obediyanına bağlı olarak 1904 yılında Risorta'dan doğan *Veritas*¹⁰⁰ Locası'dır. Günün önemli siyaset ve devlet adamları ile komutanları olduğu gibi, Türkiye Masonluk tarihinin ilerideki kilit isimleri bu iki locanın üyeleri arasından yetişecekti. Örnek olarak, *Veritas* Locasının üyeleri arasında Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Faik Süleyman Paşa, İsmail Canpulat Bey, Hoca Fehmi Efendi, Osman Adil Bey, Mehmet Servet Bey, Faik Nüzhet Bey, Yeni Asır Gazetesinin sahibi ve yazarı Fazlı Necip Bey, Selânik, Manastır, Kosova eyaletleri genel müfettişi Hilmi Paşa [sonradan Dahiliye Nazırı (1908 - 1909), 1910'da da sadrazam olmuştu] Hilmi Paşa'nın tercümanı Talat İsmail, Yargıç Mehmet Servet, sigortacı David J. Kohen ve Mişel Noradungyan K.leri sayabiliriz. Macedonia-Risorta Locası'nın üyelerinin arasında da Kâzım Özalp Paşa, Sadrazam Mehmet Talât Paşa, Midhat Şükrü Bleda, Mehmet Câvid Bey, Manyasizade Refik Bey ve Kâzım Nami Duru K.leri görüyoruz. Locanın Üstadı Muhteremî İttihatçı Emanüel Karaso idi.

Veritas Locası gereğinde politika yapmaktan çekinmemiş, sürekli Jön Türk politikasına destek vermiştir. Bu arada, Bulgaristan'ın özgürlük ilânını ve Bosna Hersek'in Avusturya - Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakına şiddetle karşı çıkmış, özellikle Fransa Grand Orient'ına bu konuda bir çok protesto mektubu yollamıştır. Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgali üzerine de, Macedonia Risorta Locası ile birlikte İtalyan ve Fransız Obediyanlarına, aynı şekilde, protestoda bulunmuştur. Libya olayında İtalyan Grand Orient'i özgürlük konusunda Jön Türklere verilen sözlerin tutulmasını isteyerek

⁹⁹ *Yeniden Dirilen Makedonya.*

¹⁰⁰ *Hakikat, Fazilet*

Libya harekâtının durdurulmasını isteyenlerle, ne olursa olsun devletle beraber olmanın şart olduğunu ileri sürenler arasında bölündü. Büyük Üstat devletle birlik olma yönünü seçince, Macedonia Risorta ile İtalyan obediyanının arası gerildi.

Balkan Harbi esnasında Loca Selânik'in Osmanlı İmparatorluğuna iadesi için Avrupa'da kampanya açmıştı.

Selânik'te bir de Grande Loge de France'a¹⁰¹ bağlı *L'Avenir de l'Orient* locasını sayabiliriz. Bu loca Grand Orient'in kuruluşlarıyla rekabet içindeydi, hattâ bir süre birbirlerini tanımamışlardı. Bilindiği gibi Grand Orient ateizme meyleden bir kuruluşken, Grande Loge deist bir yapıya sahipti. Bir çok İttihatçının bulunduğu bu locada da hekimler ve askerler çoğunlukta idi.

İKİNCİ MEŞRUTİYET:

Hürriyetin ilânı, resmen 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) tarihini taşıyan irade-i seniye ve onun dayandığı Meclis-i Mahsus-u Vükelâ Mazbatası ile sağlandı. 22 Temmuz 1908'de işbaşına gelen Sait Paşa kabinesi, Rumeli'deki başkaldırma karşısında halk arasında kan dökülmesini ve yabancı devletlerin müdahalesini önlemek için seçimlere gidilmesine ve Meclis-i Mebusan'ın toplanmasına karar vermişti. Zira, hükümete sunulan 67 telgraf, Rumeli'nin kaynaşma halinde olduğunu gösteriyordu. Mazbataya göre, Kanun-u Esasî zaten yürürlükteydi, yalnız Meclis geçici (!) bir süre için tatil olunmuştu. Gerçekten de, gariplik eseri olarak, Kanun-u Esasî her yıl Devlet Salnamesi'nde yayımlanıyordu. Ancak bunu anmak ya da Salname'den çıkarmak suçtu. O halde, Kanun-u Esasî'nin Hürriyetin ilânından önce yürürlükte olduğunu ileri sürmek gerçeklere tamamen aykırı düşer. Padişah, Mebusan'ın I. Meşrutiyet'in sonunda «Tehir-i icrası»ndan söz etmiştir ki, gerçeklere biraz daha yaklaşabilmektedir. O sırada Kanun' un uygulanmasında zorluklarla karşılaşmış olduğu, ama artık eğitimdeki ilerlemeler sayesinde meşrutiyete döndüğü ileri sürülüyordu. En doğrusu ise, Sait Paşa kabinesi yeniden kurulurken (1 Ağustos 1908) kaleme alınan Hatt-ı Hümayun'daki

¹⁰¹ *Fransa Millî Büyük Locası*

formüldü: Kanun-u Esasî tatil olunmuştu, şimdi yeniden yürürlüğe konuluyordu.¹⁰²

31 MART VAK'ASI

Hürriyet peşinden, 31 Mart Vak'ası¹⁰³ diye bildiğimiz reaksiyonu getirdi.

Hareket ordusunu tertip edenlerin içinde aktif görev yapan, İttihatçı, Mason, Milletvekili Emanüel Karaso'nun Rivista Masonica'da yayınlanan (Aralık 1913) "Türkiye'de Masonluk" başlıklı makalesi bu döneme ışık tutmaktadır:

"Baskının arttığı yerde özgürlükler konusunda konuşabilmek için gerekli ortamı Masonluk sağlamaktadır. Örgütün şemsiyesinin altındaki gizlilik ve art düşüncelerden arınmış şekilde konuşup dinleme olanağı güven sağlıyordu. Türkiye'de de böyle olmuştur. Ancak burada, ırkların ve siyasal hedeflerin çeşitliliğinin Masonik çalışmalar için aşılma bir engel olduğu sanılıyordu. Özellikle Avrupa Türkiye'si Masonların sızmalarına tepki gösteriyordu. Türkler, Yunanlılar, Arnavutlar, Bulgarlar, Valaklar, Sırplar v.b... ırkların ortak yanları bulunmasına karşılık, her birinin kendi dinlerinden ve siyasal amaçlarından doğan ve durmadan tazelenen kendilerine özgü karakterleri, birbirlerinden koparan düşmanlıkları, nefretleri, korkuları vardır... Oysa Masonluk ırk ve din farkına rağmen insanları birleştirmeyi amaçlıyordu.

Bütün bunlara rağmen 1903'de Makedonya'da, Sultanın baskısına tepki gösteren Jön Türklerden bazı Masonlar Selanik'te partilerinin genel merkezini kurmayı başardılar. Jön Türk komitesinin propagandası Selanik'ten ülkenin her köşesine, vatanseverlikle dolu beyannameler yağdırdı ve gerçek Osmanlıları ülkeyi meşruti bir rejime kavuşturmak için, gerekliyse yumruklarıyla savaşılmaya çağırdı. Gayri memnunların ellerinde dolaşan bu bildiriler sayesinde ağırlıkla sıklaştığı fark edildi ve sonunda 24 Temmuz 1908'de İhtilal patlak verdi."

Ordu, alaylılar ve mektepliler olarak ikiye bölünmüştü. Mektepliler arasında Mason olanlar çoktu. 16 Nisan 1909 tarihinde Derviş Vahdetti Volkan gazetesinde ilginç bir yazıyı yayınladı:

¹⁰² Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, s.88.

¹⁰³ Yeni takvimle: 13 Nisan 1909

Evet, ilimsiz siyasete karışmak gibi büyük bir hata tasavvur olunamaz! Alem-i siyâsî ancak ulum-u şeriyeden muktebestir. Üç beş sene mekteplerde okunan sathî derslere mağruren yalnız meşi ve harekette ve telebbüs ve âdetta ve Almanyavarî bıyık büyütmekte, Avrupalıları taklit ve âdat-ı İslâmiyemize külliyyen mugayir olan ve dünyaca terakimize asla yardım etmeyen Avrupa âdat-ı kabihalarını istihsan eden ahmakları gördükçe, bir sahib-i vicdan için teessüf etmemek kabil olamıyor.

(Evet, ilimsiz siyasete karışmak gibi büyük bir hata düşünülemez! Siyaset dünyası ancak şeriat ilimlerinden faydalanmalı, üç beş yıl okullarda okunan yüzeysel derslere dayanarak yalnız irade (karar) ve eylemde ve giyim ile davranışlarda ve Almanyavari bıyık büyütmekte, Avrupalıları taklit eden ve İslâmî adetlerimize tümüyle ters düşen ve dünyaca ilerlememize asla yardım etmeyen çirkin Avrupa adetlerini beğenen ahmakları gördükçe, bu vicdan sahibi kişi için (yazar) esef etmemek kabil değildir.)

Harbiyeli subaylar, Harbiye mezunu olmayan, alaylı denilen subayların ordudaki sayı ve rollerini azaltmak için teşebbüse geçtiler. Böylece 1. Ordudan 1400 alaylı subay kadro dışına çıkarıldı. Söz konusu tasfiye hareketi yalnız alaylı subaylar arasında hoşnutsuzluk doğurmakla kalmadı, ayrıca orduda kalıp subay olmak isteyen erbaşları da tedirgin etti. Er ve erbaşların diğer bir şikâyetleri de, yeni düzende talimlerin çok sıkı tutulması ve kışlalarda Harbiyeli subayların beğendikleri sert Prusya disiplininin uygulanmasıydı. Oysa Hürriyet'in¹⁰⁴ ilânından önce orduda disiplin ve talimler çok daha gevşek tutulurdu. Ayrıca, yeni düzenin sıkılığı yüzünden namaz ve hamam gibi dinî ihtiyaçların görülemez olması üzerine, asker şikâyetlerine dinî bir biçim verebilmişti.

Muhalefet, dinci kolu, yani İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti ve El İslam ile askerleri, alaylıları ve din adamlarını kışkırttı. Volkan'ın doğrudan doğruya askere seslenmesi, bunların kültür durumu dolaşısıyla imkânsızdı. Onun için din adamları, özellikle softalar, bu işi sağladılar ve askerlere Şeriat sloganını verdiler. Bu koruyucu Şeriat kabağı olmasaydı, askerler kolay kolay başkaldırmaya cesaret edemezlerdi.

¹⁰⁴ II. Meşrutiyet

Ulema, Meşrutiyetle beraber, İttihat ve Terakki'nin laik gidişi hızlandırmasından rahatsız oluyordu.

Bu etkenlerin altında, 31 Mart Vak'ası diye bildiğimiz gerici ayaklanma başladı. Ayaklanmayı bastırmak üzere aralarında Mason subay ve milletvekillerinin çoğunlukta olduğu ilerici bir grup, kurmay heyetinde Mustafa Kemal'in de bulunduğu Hareket Ordusunu teşkilâtlandırdı.

HAREKET ORDUSU

Selânik'in Tepkisi: Ayaklanma haberi Selânik'e varır varmaz oradaki İttihat ve Terakki ile 3. Ordu derhal kesin bir tavır aldılar. 3. Ordu Kumandanı birinci ferik¹⁰⁵ Mahmut Şevket Paşa'nın başkanlığında askerî kulüpte yapılan toplantıda, Rumeli'den gidecek bir ordu ile ayaklanmanın bastırılması kararlaştırıldı. Bu orduya Hareket Ordusu adının verilmesi toplantıda bulunan Mustafa Kemal'in düşüncesi idi. Ordunun başına Mustafa Kemal'in kumandanı Selânik redif fırkasının¹⁰⁶ kumandanı ferik Hüseyin Hüsnü Paşa getirildi. Ordunun Kurmay heyetine kolağası¹⁰⁷ Mustafa Kemal de girdi. Ayrıca kamuoyunu harekete geçirmek üzere 14 Nisan günü Selânik'te bir miting yapılması kararlaştırıldı. 11 Temmuz alanında yapılacak toplantı için sokaklara tellâllar çıkartıldı, böylece toplanan 20-30.000 kişilik bir kalabalık önünde Yeni Asır gazetesi başyazarı Fazlı Necip Bey, müderris Recep, Avdül (Arnavutça), Tomak (Bulgarca), Emanüel Karaso (Türkçe ve Yahudice), Nikola (Sırpça), Kurki Apano (Ulahça) tarafından konuşmalar yapıldı. Söylevler "*Silâh başına, arş İstanbul'a*" diye bitti, bunun üzerine ihtiyat ve redif askerleri silahlarını almaya giderken, aralarında 700 Selânikli Yahudi de olmak üzere, birçokları gönüllü yazıldılar.

İtalya Grand Orient'ının Büyük Üstadı ve Osmanlı İmparatorluğunda İtalyan Localarının uyanmasında etkinliği tartışılmaz bir Kardeşimiz olan Ettore Ferrari'nin, Jön Türk Hareketinde İtalyan Mason-

¹⁰⁵ Ferik: tümgeneral

¹⁰⁶ Redif fırkası : terhis edilerek ihtiyata geçirilen kur'a askerlerine verilen ad.107.

¹⁰⁷ Kolağası:Yüzbaşılıkla binbaşılık arasında bir rütbe.

luğunun oynadığı rolü anlatan konferansından aşağıdaki pasaj, Selânik kentinde bu günlerin havasını özetlemektedir:

"14 Nisan¹⁰⁸ 1909'da, Padişah'ın yeni bir darbe yapma tehdidi karşısında, Üstad-ı Muhterem Emanüel Karaso, 3. Kolordu kumandanı olan paşa, Selânik Valisi ve Telgraf Müdürü, tüm "kardeşler" "Dahiliye Nazırı'na çok sert bir telgraf gönderdiler ve onu tehdit ettiler [...] hürriyet düzeni yeniden kurulmazsa, halk isyan edecek ve 3. Kolordu da İstanbul'a yürüyecekti. Bu arada, vatan sevgisi dolu konuşmaların etkisinde, Selânik halkı silâha sarılmıştı, tüccarlar işyerlerini kapamışlardı, öğrenciler okulu bırakmış, silah altına alınmayı bekliyorlardı. Bu arada hükümet Kanun-u Esasi'nin yeniden yürürlüğe konacağı konusunda kesin bir güvence vermiyordu; bunun üzerine askeri birliklerle yüklü trenler İstanbul'a doğru hareket etmeye başladı. Sokaklarda çatışmalar sürerken, tutuklanmak üzere izlenen ve aranan liberaller localarda saklanıyorlardı. Yeni ve beklenmedik devrimin karmaşık ve coşkulu hareketi localardan yönetiliyordu [...]. Gericiliği kesin olarak kırmak için Jön Türkler padişahı tahttan indirdiler".

109

Manastır'da da heyecanlı hazırlıklar başlamış ve Ohri Milli Taburu, Resneli Niyazi Bey'in kumandasında harekete hazır hale gelmişti. Selânik'teki Arnavut Başkım kulübünün, Arnavutluğun çeşitli yerlerine telgrafla yaptığı teşebbüsler sonucunda Arnavutların da İstanbul'a gitmeye hazır oldukları anlaşılmıştı. Serez'de de redifler, ihtiyatlar ve Müslümanlarla birlikte Bulgar ve Rum gönüllüleri, Miralay Hasan İzzet Bey'in kumandasında toplanıvermişlerdi. Bulgar komiteleri Sadanski ve Paniçe, adamlarıyla katılıyorlardı. Artık trenlere binmekten başka yapılacak bir iş kalmamıştı. Asker sevkiyatını Dede-ağaç "harekât üssü" olmak üzere Mahmut Şevket Paşa üzerine almış ve bu uğurda bütün servetini ortaya koymuştu.¹¹⁰ Dikkat edilirse Hareket Ordusunda muvazzaf orduya bağlı olmayan askerî birlikler önemli yer tutuyordu. Balkan devletlerinin ve özellikle o sırada Osmanlı Devleti ile anlaşmazlık durumunda bulunan Bulgaristan'ın sal-

¹⁰⁸ 14 Nisan: eski takvimle 1 Nisan, 31 Mart Vak'asının ikinci günü.

¹⁰⁹ Angelo Iacovella. Gönye ve Hilâl, İttihad-Terakki ve Masonluk, Ettore Ferrari'nin konuşmasından, s.43

¹¹⁰ Bu husus Mahmut Şevket Paşa'nın ahvadından Tamer Ayan K. tarafından da doğrulanmıştır.

dırısından çekindiklerinden, kumandanlar Rumeli'yi, bir an için olsa dahî, boş bırakmak istemiyorlardı. Bu nedenle Hareket Ordusu'nda çoğunlukla, ihtiyat, redif (Hüseyin Hüsnü Paşa da redif kumandanıydı) ve gönüllülere yer verilmişti. Diğer bir nokta da, gerek mitingde, gerekse Hareket Ordusunun kuruluşunda İttihad-ı anasır'cılığa¹¹¹ son derece önem verilmesiydi. Böylece, bir yandan muvazzaf ordular sınırlara bağlı kalırken, askere alınan Arnavut, Rum, Yahudi, Bulgar, Makedonyalı askerlerin çokluğu göz önüne alınarak, Büyük Devletlerle Balkan Devletlerinin Hareket Ordusu'ndan yana sempatilerinin kazanılacağı ümit ediliyordu.¹¹²

Bu arada da Adana Ermeni olayları¹¹³ yüzünden Osmanlı prestijinin büyük sarsıntı geçirdiği de göz önüne alınmalıdır.

Diğer bir habere göre Binbaşı Enver Bey aynı gün, ataşe militer olarak bulunduğu Berlin'den Selânik'e doğru yola çıktı.

Hareket ordusu demek, bir bakıma İttihat ve Terakkî demekti. İttihat ve Terakkî'nin başlıca üyeleri ile Hareket Ordusu subaylarının önemli bir kısmı masondu ve bu mektepli genç aydın subaylar Ordu'nun bel kemiğini teşkil ederken İttihat ve Terakki de bunların siyasal teşkilâtını oluşturuyordu. 31 Mart, her şeyden önce İttihat ve Terakkî'ye karşı yöneltilmiş bir ayaklanma olduğuna göre bu ayaklanmayı bastırmak için faaliyete geçmek dahi, Hareket Ordusunu İttihat ve Terakkî ile aynı paralele getiriyordu.

Abdülhamid'e karşı olmak, ortak durumu birleştirici bir rol oynamıştır. Bunun en göze çarpan belirtisi donanmanın Hareket Ordusu'na katılmasıydı. Bu arada İttihat ve Terakkî'ye karşı yapılmakta olan itirazların da bir süre unutulması tabîi idi.

Hareket Ordusu'nun iki taburunun Çatalca'ya vardığı haberi İstanbul'a yayıldığında ortalığı heyecan kapladı, dükkânlar kapatıldı. Beyoğlu tenhalaştı. Hükûmet de Hareket Ordusunun gelişi karşısın-

¹¹¹ İttihad-ı anasır : İmparatorluğun temeli olan değişik "unsurların" bir arada yaşamaları.

¹¹² 31 Mart Olayı, Sina Akşin.

¹¹³ Adana Ermeni Olayları : 31 Mart Olayı ile Osmanlı İmparatorluğunun İttihad-ı Anasır politikasından vazgeçiliyor, İmparatorluk İslâmcılığa kayıyor diye Adana yöresinde Ermeniler ayaklanmıştı.

da büyük telaş ve endişeye kapıldı. Bu ordu ile 31 Martçıların karşılaşması İstanbul şehri içinde kanlı çarpışmalara yol açabileceği gibi, bu durumda şehirde bulunan Müslüman olmayan yerli ve yabancıları korumak amacıyla büyük devletlerin İstanbul'a asker çıkarmaları tehlikesi de vardı. Kaldı ki, kargaşalıktan yararlanmak isteyen mutlakıyetçi çevrelerin ya da umutsuzluğa kapılan 31 Martçıların böyle bir işgalden medet umarak, yerli ve yabancı Müslüman olmayanlara saldırımları ve bu suretle yabancı işgalini tahrik etmeleri ihtimali de yok değildi.

Hareket Ordusu, 18 Nisan 1909'da Ayastefanos'u (Yeşilköy) ve Makriköy'ü (Bakırköy) işgal etti. 31 Martçı birliklerin subaylarının da katıldığı Hareket Ordusu'nda subay fazlalığı olduğundan birçok subay er üniforması giymişti. Rahmi, Talât, Enver, Niyazi Beyler ve Emanüel Karaso Efendi Selânik'ten Çatalca'ya gelmişlerdi.

Hareket Ordusu'nun safları gittikçe kabarıyordu. Hareket Ordusu, Şişli ve Beşiktaş'ta yerleşeceği bazı konakları bile tesbit etmişti. İzmir'den İstanbul'a doğru yola çıkan bazı birlikler Eskişehir'de bekliyorlardı. Ordunun bazı kolları Maslak'tan Baltalimanı'na doğru sarkıyor ve Ortaköy'e doğru yürümeye hazırlanıyorlardı. Ordunun sayısı -bir subaya göre- 25000 muvazzaf, 15000 gönüllü idi. Hareket Ordusu'nun en çekindiği şeylerden biri de, askerlerinin 31 Martçılar tarafından kandırılması ihtimaliydi. Bu tehlikeye karşı, son derecede uyanıklık gösteriliyor; durmadan casuslar, kıskırtıcılar yakalanıyordu. Bir habere göre 120 şüpheli kişi yakalanmıştı.

Azınlık siyasi kulüpleri de Hareket Ordusu'nu destekliyorlardı. Bunlar arasında İstanbul Rum Siyasi Kulübü, Selânik Bulgar Federasyonu ve Ermeni kulüpleri vardı. Taşnaksutyon Fırkası, yedi-sekiz kadından kurulu bir heyet yollayarak Hareket Ordusu'na beyaz bir bayrakla bir çiçek demeti sundu. Bu sırada da mebuslardan Vartkes Efendi bir konuşma yaptı. Yeniden kurulmuş bulunan Hinçakyan Fırkası ise bir heyet göndererek, gönüllü teklif etti. Buna teşekkür edilmekle birlikte, gereksiz olduğu cevabı verildi.

Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan, Meclis-i Umumî-i Millî adı altında saat 14.30'da Ayastafanos'taki Yat Kulüpte ortak ve gizli bir

birleşim yaptılar. Bu gizli oturumda verilen bir önerge üzerine Padişahın tahttan indirilmesi görüşülmeye başlandı. O sırada Mahmut Şevket Paşa durumu haber alarak Ali Rıza'yı yaveriyle birlikte yanına, çağırttı ve şöyle dedi:

"... ben maiyetimdeki askeri, Meşrutiyeti ve Padişahı kaldırmak isteyenleri tedip¹¹⁴ edeceğiz, Padişahın ve milletin canı tehlikede diyerek buraya kadar getirdim. Hal'in bizim taraftan vuku bulacağını asker duyarsa isyan eder, mahvoluruz. Siz Âyan ve Mebusana gizlice anlatınız, şimdilik ses çıkarmasınlar, bu işi müzakere etmek zamanı geldiğinde ben size haber veririm..."

Diğer taraftan Mahmut Şevket Paşanın maiyetindeki bir kurmay, hürriyet kahramanı Enver Beyin Ayastafanos'da *Matin* Gazetesi muhabirine, *"Abdülhamid'i saninin tahtında ibkası¹¹⁵" vatanın mahv ve perişanisi demek olacağından, Sultanın bundan böyle hayatının muhafazasından başka bir talep dermeyeranına hakkı olamayacağını...*" söylüyordu.

Saat 16.00'ya kadar süren gizli toplantının sonunda, Meclis, bir bildiri hazırladı. Buna göre, 31 Marttaki elem verici hâdise ile Meşrutiyete "darbe" vurulmuştu. Baş gösteren istibdadın kökünden kaldırılması, Meşrutiyet ve asayişin sağlanması ve olaya sebep olanların Şeriat ve kanunlar çerçevesinde cezalandırılmaları konularında Hareket Ordusunun yayımladığı bildiriye Meclis destekliyor ve milletin isteklerine uygun buluyordu. Bundan ötürü de Ordunun yapacaklarına karşı çıkmak, sorumluluk ve ceza konusu olacaktı. Böylece Hareket Ordusunun şimdiye kadarki ve bundan sonraki davranışları, meşruiyet kazanmış oluyordu.

Bu sırada Hareket Ordusundan yana olan bazı donanma gemilerinin Ayastafanos'a geldikleri ve Milli Meclisi selâmladıkları görüldü.

31 Mart Vak'ası'nın 12. gününde, Cumartesi 24 Nisan 1909'da Hareket Ordusu İstanbul'a girdi. Dört koldan gelişen ilerlemenin bir kolu Davutpaşa kışlasını işgal etti. O sırada kışlada kalan Ertuğrul alayı Cuma Selâmlığına gitmiş bulunuyordu. Alay dönüp de kışlayı

¹¹⁴ Tedip etmek: gözdağı vermek

¹¹⁵ Tahtında ibkası: tahtında kalması

işgal edilmiş, işgal edenlerin de hızlı ateşli toplara sahip olduğunu görünce, geri döndü ve durumu Fatih'te ve Harbiye Nezaretinde bulunan askerlere bildirdi. Bunlar, bir erbaşın kumandasında beş bölük halinde Davutpaşa'ya doğru yürüyüşe geçtiler. Davutpaşa kışlasını geri almaya çalıştılsa da başaramadılar ve bir süre sonra geri çekilmek zorunda kalarak Harbiye Nezaretine geri döndüler ve orada gece uyurlarken, Hareket Ordusu tarafından teslim alındılar. Bab-ı Âli ancak üç saat süren top ateşinden sonra teslim oldu. Topkapı Sarayı'nın ve Meclis-i Mebusan'ın teslim alınması kolay oldu. Bu arada Taksim ve Taşkılla kışlaları da uzun süre direndiler ve buralarda kanlı çarpışmalar oldu. Cumartesi akşamı, Anadolu kıyısındaki askeri mevkiilerin dışında, İstanbul işgal altına alındı. Mahmut Şevket Paşa'nın, olan bitenleri özetleyen bildirisinde Cuma gecesi taarruza başlanıp Cumartesi sabahı şafakla birlikte şehre girildiğinden, yani çarpışmaların dükkânlar kapalı ve halk evlerde iken başlaması sayesinde, halktan pek az kayıp verildiği ifade ediliyordu.

Harbiye öğrencileri de şehre giren Ordu ile birleşerek, bir bölümü elçiliklerin korunması ödevini, bir diğer bölümü de Taksim kışlasına yapılan saldırıya katılmayı üstlerine almış bulunuyorlardı. Rumeli'den getirilen Jandarma birliklerine de Beyoğlu sokaklarında devriye gezmek görevi verildi. Bunların birçoğu Jandarma kılığına girmiş genç subaylardı. Görevleri sokaklarda güvenliği sağlamak, şüpheli kimseleri yakalamak, üstlerini aramaktı. Hareket Ordusu'nun bir bölümü disiplinden uzak, derme çatma elemanlardan oluşmuştu ve yabancı ülkelerin müdahalesini önlemek üzere yağma, talan gibi olaylar önlenmeli, azınlıklar korunmalıydı. Zaten işgal sırasında yabancı mağazalar bayraklarını asmışlardı.

Olayların on ikinci gününde asayiş sorununa el atan Hareket Ordusu, "Dersaadet"¹¹⁶ jandarma polis müfettiş-i umumîliğine" tayin ettiği Miralay Galib'in imzasını taşıyan bir resmi ilân yayımladı. Buna göre "bağ"¹¹⁷ ve mürteci" lerin yenildiği şu sırada sükunet şarttı ve halkı heyecana verecek - fesatçı yazılar yazmak, heyecanlandırıcı sözler söylemek, sokaklarda koşmak gibi - davranışlar-

¹¹⁶ Dersaadet: İstanbul

¹¹⁷ Bağ: serkeş, asi.

da bulunulmaması isteniyordu. Güneş battıktan bir saat sonra başlamak üzere sokağa çıkma yasağı konmuş, silâh taşımak da yasaklanmıştı.

26/4 günü Mahmut Şevket Paşa'nın imzasını taşıyan resmî bir bildiri çıktı. Bunda durum özetleniyor, "*hain ve canilerin*", "*masum kanların müsebbiplerinin*" kanun pençesinde Şeriata göre cezalandırılacakları ilân olunuyordu. "*... huzur ve asayiş-i mülk ve milletin*" düşmanı olanların "*izale-i vücutları*" umumî ve millî bir arzu idi. Bildirinin asıl amacı ise, en sonunda açıklanıyordu: "*... badema evlâd-ı vatani birbirine düşman ittihaz ettiren büyük ve küçük kâffe-i müfsidin ve münaflikinin temdid-i mefsedetlerine imkân ve zaman bırakılmayacağına umumen kanaat hâsıl olması tebliğ ve tebşir olunur...*" ¹¹⁸

ABDÜLHAMİD'İN HAL'İ: ¹¹⁹

Hareket Ordusunun İstanbul'a girişinin üçüncü gününde Meclis sabah saat 8.00'de toplandı. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile ilgili Meclis kararının ne yönde olacağı yukarıda gördüğümüz gibi, daha Meclis Ayastafanos'dayken belli olmuştu. Önce Rumeli'den gelen bazı telgraflar okundu. Bunlar Abdülhamid'in davranışlarından dolayı tahttan indirildiğini ve bundan böyle hutbelerde adının anılmayacağını haber veriyordu. Daha sonra Mahmut Şevket Paşa'nın Yıldız'daki memur, hademe, ağa ve tüfenkçilerin teslim alınıp vapurlara bindirildiklerini ve böylece askerî harekâtın sona erdiğini bildiren 12 Nisan 1325 günkü telgrafi okundu. Gazi Ahmet Muhtar Paşa gerekçesini açıklayarak, veliahdın Meclise getirilmesini ve kendisine biat edilmesini teklif etti. Bu teklif alkışlarla kabul olundu. Ondan sonra Paşa, Osmanlı Devleti İslâm devleti olduğu ve taşra halkına da tam güven gelmesi gerektiği için fetva alınmasını istedi. Bu da kabul olundu ve Şeyhülislâmın, Fetva Emininin ve Vükelânın¹²⁰ hemen Meclise çağrılmalarına karar verildi.

¹¹⁸ Bundan sonra vatan evlâtlarını birbirine düşman eden büyük ve küçük fırsatçı ve iki yüzlülerin tümüne fesatlarını sürdürme imkân ve zamanı bırakılmayacağına umumen kanaat hasıl olması tebliğ edilir ve müjdelenir.

¹¹⁹ 31 Mart Olayı, Sina Akşin.

¹²⁰ Vükelâ: Bakanlar Kurulu.

Âyandan eski Zaptiye Nâzırı Sami Paşa İstanbul'un Fatihî II. Mehmet olduğuna göre, Mehmet Reşad'ın, Mehmet V. olarak tahta çıkmasını teklif etti ve bu da oybirliğiyle kabul olundu. Mebuslardan biri, bu ikinci fethin bütün unsurların gönül birliğiyle yapıldığı için manevi değerinin daha çok olduğunu söyledi. "*Yaşasın Sultan Mehmet Han-ı Hâmis*"¹²¹ diye dua edildi.

Şeyhülislâm Ziyaettin Efendi ve sonra da Fetva Emîni Hacı Nuri Efendi Meclise geldiler. Konu uzunca müzakere edildikten sonra, fetva hazırlanabildi. Fetvada Abdülhamid'e isnad olunanlar şunlardır:

1. Şer'î kitaplardan bazı şeyler çıkartmak ve bu kitaplardan bir takımlarını yasaklayıp yaktırmak.

2. Beyt-ül malda¹²² ısfaf.

3. Şer'î neden olmadan adam öldürtmek, hapsetmek ve sürmek gibi zulümler.

3. Doğru yolda yürüyeceğine and içmişken, bu anttan dönmek ve büyük fitne ve katliam yapmak.

Fetvada memleketin birçok yerinde Abdülhamid'in zaten tahttan indirilmiş olarak kabul edildiği de anılıyordu. Şimdi, saltanattan feragat ya da tahttan indirilmek şıklarından birini seçmek gerekiyordu.

Sait Paşa Meclise hangi şıkkın tercih edileceğini sordu. Her yandan "hal" sesleri yükseldi. Talât Bey (Edirne) ise, fetvadadan önce tahttan indirmeye karar verildiğini hatırlattı.

Danışmend, 31 Mart adlı eserinde Ali Şevki'den iktibasla durumu şöyle anlatıyor:

"Ertesi gün sabahın alaturka üçünde (10.00), babam Meclise davet edildi. Gidince, alkışlarla karşılandı. Meclisi alt-üst denilecek kadar karmakarışık ve tarifine imkân olmayan gürültüler ve gümbürtüler içinde buldu: Hep birden "Hal'i, hal'i" diye bağrışıyorlardı. Fetva emîni hal'in daha sükûnetle ve daha soğukkanlılıkla ele alınmasını ve hem lehteki, hem aleyh-

¹²¹ Hâmis: Beş.

¹²² Beyt-ül mal: genel mal hazinesi

teki delillerin bîtarafane bir surette tetkikini tavsiye etmek istedi, fakat kendisinin yalnız fetva yazmakla mükellef olduğu ve ondan başka bir şeye karışmayacağı bağırıla çağırıla söylenerek susturuldu" ¹²³

Sait Paşa ayağa kalkarak önce tahttan indirmeyi sonra da Mehmet Reşad'ın tahta çıkışını oya koydu. Üyeler bu teklifleri saat 13.30'da, ayakta, oybirliğiyle kabul ettiler. Bundan sonra, alınan kararları Abdülhamid'le Reşad'a bildirmek üzere heyetler kuruldu ve iki tarafa da gönderildi.

Abdülhamid'e giden heyette bahriye feriki Arif Hikmet Paşa, Katolik Ermenilerden Aram Efendi, mebuslardan da Draçlı jandarma lıvası Esat Paşa ile Emanüel Karaso Efendi vardı.

Sultan Reşad'a giden heyet de Âyan ikinci başkanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Mebusan ikinci başkanı Talât Bey, Mustafa Asım Efendi (İstanbul) ve Babikyan Efendi'den (Edirne) oluşmuştu.

Saat 17.00'de top sesleri ile Abdülhamid'in tahttan indiği anlaşıldı. Bu arada Sultan Reşad Harbiye Nezaretine geldi ve Âyan ve Mebusan başkanlarının, ikinci başkanlarının, kabinenin ve bazı kumandanların huzurunda, Meclis Başkanlarının "ihtarı" üzerine Şeriatı, Kanun-u Esasî hükümlerini, Meşrutiyet usulünü, milletin haklarını koruyacağına dair ant içti ve kendisine biat edildi. Sonra Reşad, Topkapı Sarayında Hırka-ı Şerifi ziyaret etti ve Dolmabahçe Sarayına döndü.

Ayaklanma bastırılmış, 27 Nisan 1909 günü Abdülhamid tahttan indirilmiş, parlamenter rejim kurtarılmıştı. İttihat ve Terakkî ile birlikte Masonluk iktidar oldu. Gericiler de, sonsuza dek Masonluğu düşman olarak bellediler.

¹²³ Danişmend, 31 Mart, s.138

5. BÖLÜM: 1909 - 1922

İTTİHAT VE TERAKKİ İKTİDARI (MASON DEVLET), ONU İZLEYEN HÜRRİYET VE İTİLAĞ DÖNEMİ VE CUMHURİYETİN GELİŞİ:

Mason Devlet - Avrupa Kamu Oyu -Mason aleyhtarı dış basın - Dış İşleri -Arnavutluk isyanı ve Trablusgarp için İtalya ile savaş durumu - Balkan Savaşı - Mason Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi - Bâb-ı Âli Baskını - Hürriyet ve İtilâf Fırkası - Sevr muahedesi - Büyük Üstat Rıza Tevfik - Mustafa Kemal Paşa - Yüksek Şûra'nın yeniden kuruluşu - Kurucular, katılan ve kurulan yeni localar - Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî 'nin kuruluşu - Kurucular, bağlı oldukları localar ve obediyanlar - Büyük Üstat Talat Paşa - Yüksek Şûra ile Büyük Loca arasında akdedilen konkordato - Büyük Loca ile Fransız Grand Orient'ı arasında akdedilen konkordato :

MASON DEVLET

Abdülhamid'in hal'inden sonra İttihatçılar devlete egemen olunca, dünyada ilk defa Masonlar bir ülkede iktidarı paylaştılar. Balkan Harbi öncesinde Balkanlarda uyanan milliyetçilik hareketlerine bir set çekmek isteyen Bab-ı Âli, İtalya ve Fransa'ya Masonlardan oluşan diplomatik heyetler yolladı ve Masonik ilişkileri olabildiğince kullandı. 1909'da Paris'e giden bir Jön Türk heyetine Mason Yarbay Ahmet Cemâl ile Masonluğa yakınlığı bilinen Dr. Nâzım başkanlık etti. Fransız Masonlarının arasında çok popüler olan Ahmet Rıza da bu heyete katılmıştı. Heyet birkaç locanın toplantılarına davet edildiği gibi Grand Orient'ın Büyük Görevliler Kurulunun da misafiri oldu. Bu son oturumda Dr. Nazım dünya kardeşliği, özgürlük aşkı, eşitliğe

doğru tedricî ilerleyiş, Kilise aleyhinde düşünceler, barış sevgisi, Jön Türk rejiminin sosyalizme meyyal laik karakteri, Kuran-ı Kerim'in sosyalizmin el kitabı olduğu konularında çok beğenilen bir konuşma yaptı ve bu arada aşağıdaki ilginç beyanda bulundu:¹

"Beyler, İttihat ve Terakkî'nin Selânik Merkez Komitesi tüm ülkelerin genelde kamu oyuna ve özellikle Hürmasonlarına hitap ederek, yalnız Türkiye'nin içinde bulunduğu zor koşullar nedeniyle değil, bu ülkede bugün egemen olan özgür düşüncenin tüm dünyada da egemen olması için, müşterek çalışmamızda bizleri desteklemeniz için sizlere seslenmemizi istemiştir."

Bu beyan fevkalâde etkili olmuş ve Birinci Dünya Savaşının çıkmasına kadar Fransız kamu oyunu Türkiye'nin lehinde tutmuştur.

Aynı şekilde 1909 ve 1910 yıllarında İtalya'nın Venedik, Milano, Torino, Ceneviz, Livorno ve Napoli kentlerini gezen Türk heyeti de her ziyaret ettiği kentte masonlar tarafından karşılanmış ve son olarak Roma'da Grand Orient Büyük Görevliler Kurulu tarafından misafir edilmiştir. Angelo Iacovella, Gönve ve Hilâl, İttihad-Terakki ve Masonluk adındaki kitabında (s.45) bu ziyareti şöyle özetliyor:

"İttihat ve Terakkî heyetleri ulusal davayı yurt dışında savunmak için Avrupa'ya gitmek üzere görevlendirildiler. Daha 1908 yılının sonunda, mason ve liberal dünyanın ileri gelenleriyle buluşmak üzere İttihat ve Terakkî Cemiyetinin üç görevlisi Paris'e gitmişti. Türünün ilk örneği olan bu ziyaret, Paul Dumont tarafından ayrıntılı bir şekilde yeniden canlandırılmıştır. Dumont'a göre böyle bir girişim, öncelikle, Balkanlar'daki bunalımda Osmanlı çıkarlarını korumaya ve savunmaya yönelikti; ikinci amaç da, "Türkiye'nin gencecik özgürlüklerine karşı şansöyeliklerde hazırlanan suikastlar hakkında kamu oyunu aydınlatmaktı". Fransa'dan sonra İtalya'ya gönderilen bir Jön Türk heyeti de 1909 yılının Mayıs ayında oraya ulaştı. "Rivista Massonica" da, Büyük Üstat Ferrari, bizzat imzaladığı bir mektupla, Jön Türkler'den oluşan bir topluluğun İtalya'da bulunduğunu okuyucularına haber veriyordu. Bu topluluğun içinde, "Osmanlı İmparatorluğu'nun özgürlük ve uygarlık davasına yaptıkları yardımlarla tanınan ve sayıları pek az olmayan Kardeşlerimiz" de yer alıyordu. Bunların arasında, "Heyet başkanı Nesib Bey K." en başta geliyordu. Bu heyet, Bari, Vene-

¹ Thierry Zarcone, *Mystiques, Philosophes et Franc-Maçons en Islam*, s.256

dik, Milano, Torino, Cenova, Spezia, Roma, Terni ve Napoli'de coşkuyla karşılanmıştı.

Macaristan'a giden bir Türk heyeti de Budapeşte'de bir loca tarafından ağırlanmıştı. Bu heyette Edirne Milletvekili, sonradan Büyük Üstat olacak Rıza Tevfik de bulunuyordu.

Böylece, İttihat ve Terakkî'nin iktidarda olduğu dönemde, Hürmasonluk ülkenin dış politikasına hizmet etmiştir. İmparatorlukta bunca farklı milliyet, ırk ve dini aşarak tolerans ve kardeşlik ideallerini yerleştirmek isteyen Osmanlı Masonluğu ve dolayısıyla İttihat ve Terakkî tüm dünya obediyanları tarafından takdir ediliyordu. İttihat ve Terakkî hükûmeti bu durumdan olabildiğince istifade etmiştir ve Devlet 1918'e kadar bir Mason Devleti hüviyetinde kalmıştır.

31 Mart Vak'asında Hareket Ordusunun kumandanı, Sadrazam Mahmut Şevket Paşa 11 Haziran 1913'de bir suikast sonucunda öldürüldü. Mahkeme esnasında komployu düzenleyenler amaçlarının Masonların elinden iktidarı almak olduğunu açıkça itiraf etmişlerdi.²

Mason aleyhtarı dış basına göre Osmanlı siyasetinde Masonluğun etkisi:

Masonluğun etkisini Mason aleyhtarı basının tepkilerinden de ölçmek mümkün. Aşağıda verdiğimiz *Courrier de la Campagne, Journal de Reims*'in 3 Kasım 1912 tarihli, Pazar günü nüshasında Balkan Harbi ile ilgili haber ve yorum bu havayı yansıtmaktadır.³ İngiltere arşivlerinden elde ettiğimiz bu gazete kupürünün "*Clerical*" (kilise taraftarı, anti masonik) olduğu, başlığının yanına el yazısı ile işlenmiştir. Gazetenin Balkan Harbinin neredeyse tümüyle meşgul ettiği birinci sayfasından birkaç başlık ve haber özetinden sonra Mason aleyhtarı metne geleceğiz:

"Edirne Muhasarası - Edirne haftaya düşer - Savaş Selâniğe dayandı. Scutari ve Tarabosch bombardıman edildi, halk panik içinde katedrale sığındı. Halk teslim olmak arzusunda, ancak garnizon ku-

² M. Şükrü Hanioğlu, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, s.76

³ *Doküman* No. 30

mandanı halâ direnmekte - Edirne'nin bombardımanı devam etmekte, garnizon moralsiz.-Yunan bahriyesinin başarısı (gece Selânik limanına girebilen 12 No.lu Yunan torpido gemisi 2700 tonluk Feth-i Bülent harp gemisini batırmış). - Manastır'da Arnavut - Türk çatışması - Satrovraya'da 5 ci Yunan tümenine saldıran Türkler 1200 kayıp vererek geri püskürtüldü, topları Yunanlıların eline geçti - İstanbul'dan gelen bir telgraf ise aksini iddia ediyor. - Türkler, Lüle Burgaz hattını takviye etmek üzere, Kırk Kiliseden 30000 asker geri çekince Bulgarların üstündeki baskı kalktı. Şevket Turgut Paşa kumandasında 20000 asker Midia'ya çıkartma yaparak Viza üzerine ilerlediler, ancak General Kutimçef kumandasında Bulgar ordusu Türk çıkartma birliğini imha etti.- Trakya'da Nâzım Paşa kumandasındaki Türk ordusunun durumu ümitsiz.- Bulgarlar Çorlu, Istranca ve Rodosto'yu ele geçirdiler - Lüle Burgaz - Viza hattı üzerinde çarpışmalar her iki ordunun aşırı yorgun düşmesinden kesildi.- Bir İngiliz kruvazörü Çanakkale Boğazının girişine demir atarak İngiliz Büyük Elçiliği ile radyo teması kurdu. Barham, Weymouth ve Medea kruvazörleri Malta'dan Doğu'ya doğru hareket ettiler. Üç Fransız kruvazörünün de Selânik'le İstanbul Boğazına gidecekleri tahmin edilmektedir. "Genderlan" Kruvazörü İzmir'e doğru yol alıyor. - Montenegro'da⁴, Kuzey Ordusuna bağlı Vassoieviç Birliği Türklerle çarpıştı, Türklerin kayıpları: 60 ölü, 80 yaralı. - Son Dakika: Bulgarlar Trakya'da ilerliyor,"

Claude Helluy imzalı yorumda ise, aşağıdaki anti masonik metin yer alıyor:

"HÜRMASONLUK TÜRKİYEYİ ÖLDÜRDÜ"

"Öngörülerinin gerçekleştiğini gören gazeteci bundan gurur duyar. Türk birliklerinin yenilgisini okuyunca bu tatmin olma duygusunu yaşadık. İki yıl önce bir Osmanlı delegasyonu Reims'i ziyaret ettiğinde, Hürmasonluğun iktidara gelmesinin Türkiye'nin yararına olmayacağını söylemiştik; zira, Hürmasonluğun fevkalâde zararlı etkisi Bulgaristan ve diğer Balkan Devletlerinin savaşı projelerini beslemektedir.

"Localara karşı olan nefretimizin kör bir hırs tarafından dikte edilmediğini ispatlamak üzere bu yazıyı okurlarımıza sunuyoruz. Nefretimiz önyar-

⁴ Karadağ

gılara dayanmıyor; bu yıkıcı Cemiyetin, kaderlerini kendisine teslim etmiş olan ülkelerde oynamış olduğu vatan aleyhtarı rolün bilinci nefretimizi besliyor:

Osmanlı delegasyonunun Fransa'yı ziyareti, aslında, Fransa Grand Orient'inin Konstantinopl Grand Orient'ına ikram ettiği bedava bir gezintiydi. Mascuraud K.in yönettiği kervanda en azından 15 mason vardı!

"Kendisini böyle dindaş bir topluluğun içinde bulan, La Sincérité de Reims Locasının delegesi Lenoir K.in dilini tutamaması anlaşılmaktadır. Buirette Sokağı lokalinde olduğunu sanarak Osmanlı Kardeşlerini ülke-
rinde cumhuriyeti ilân etmeye sonra da «barışçı bir orduyla» Avrupa Birleşmiş Milletlerini kurmaya dâvet etmişti.

"Paris Büyük Elçiliğinde askerî ataşe olan Fethi Bey K., bu öneriye dünden razıydı, zira geçen cuma günü Voltaire Locasının toplantısında, «Hürmasonluk Türkiye'de Fransa'da oynamış olduğu rolü oynayacaktır» diye haykırmaktan çekinmemişti.

Grand Orient Konseyinin İkinci Başkanı Morin K.in Reims'te Osmanlı delegasyonuna refakat ettiğini ve La Sincérité Locasının tüm ağır toplarının resepsiyonda mevcut bulunduklarını not etmek gerekir. Lenoir K.in ritüelik saçmalıkları ise, Reims'in eski milletvekili Thomas K.in 1869'da Buirette Sokağında telâfuz ettiği eşekliklerinin bir tekrarından ibaretti ve yalnızca Jules Ferry, Jules Simon, Jules Favre gibi genel silâhsızlanma rahiplerinin düşüncelerini yansıtıyordu: «Ordu olmayan bir ordu istiyoruz....Dünya cumhuriyetini, Avrupa Birleşik Devletlerini, v.s., v.s., istiyoruz.»

"İki yıl sonra, Fransa'da cumhuriyete sahip olmuştuk; ancak, karşılığında Almanya'nın imparatorluk haline geldiğini ve soygunla bizden iki zengin eyaletle 5 milyar tazminatı gasp ettiğini ve gene Almanların arzusu üzerine ordumuzun «barışçı» bir orduya dönüştürüldüğünü gördük.

"Eğer Paris'te herhangi bir locada Fethi Bey Kardeşinize rastlarsanız, kendisine deyin ki, Hürmasonluğun, Türkiye için Lüle Burgaz savaş alanında elde ettiği başarının Fransa'da tekrarlanmasına izin vermeyeceğiz. Doğuda olan felâketlerin dersi bizler için kayıp olmayacaktır. Tanrının yardımıyla ülkemizi «gizli örgütler rejiminin» tiranisinden koparacağız; Zaman zaten bu tür rejimlerin solmasına neden olmuştur; ülkemizi üçgenin egemenliğinden kurtaracağız. Hıristiyan Balkan ülkelerine Hilâlin egemen-

liği ne denli aşağılayıcı olmuşsa, Fransa için de üçgenin egemenliği o denli aşağılayıcıdır."

ARNAVUTLUK VE LİBYA OLAYLARINDA İTTİHAT VE TERAKKİ İLE İTALYAN GRAND ORİENT'İNİN İLİŞKİLERİ: ⁵

ARNAVUTLUK OLAYI:

Birkaç ay sonra, taleplerinin karşılanmadığını ve yeni İttihat ve Terakkî hükûmetinin eski hükûmet kadar duyarsız kaldığını gören Arnavutlar, Nikola İvanaj'ın önderliğinde ayaklandılar. Gerçekten de, İttihat ve Terakkî Cemiyeti gerçek bir siyasal parti kimliğini kazandıktan sonra, Jön Türk topluluğu yozlaşmaya ve Bernard Lewis'in ifade ettiği gibi, bir tür "*askeri oligarşi*"ye dönüşmeye başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun otoriter bir yola girmekte olduğunu fark eden Büyük Üstat Ferrari, hemen Felice Albani ve Ricciotti Garibaldi'nin başını çektikleri, kuruluş aşamasındaki "*Comitato Italiano pro Albania*"ya (İtalya Arnavutluk Dostları Komitesi) katıldı. 26 Ocak 1911 tarihinde Roma'daki "Yabancı Basın Kuruluşu"nın salonlarından birinde yapılan toplantıya Ferrari kişisel olarak katılmıştı. Bu toplantı sırasında Albani ve R. Garibaldi, İvanaj'a destek sağlamak amacıyla, Arnavutluk'a gönderilecek bir gönüllü müfrezesini toplamak niyetlerini basına açıkladılar

Ferrari'nin "*Comitato pro Albania*"ya katılmasıyla, İtalyan masonluğu bir ikilemeyle karşı karşıya kalmıştı. Bir taraftan Türk masonluğu ile ilişkilerine zarar vermemek üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğüne zarar verecek bir girişimi desteklememek ve Akdeniz'de zayıf bir dengede olan statükoyu muhafaza etmek kaygısı, diğer taraftan Arnavut Halkının haklı gözüken özgürlük talepleri. Ferrari tüm İtalyan localarına hitaben aşağıdaki açıklamayı yapmak zorunda kalmıştı:

"Birlik Hükümeti, Masonluğun tüm özgürlük mücadelelerinde şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de, titiz ve cömert öncülük görevini sürdür-

⁵ Angelo Iacovella, *Gönye ve Hilâl, İttihad-Terakki ve Masonluk*, s.49-56.

mesini beklemektedir; bununla birlikte, ciddi siyasal nedenlerin ayrı bir dikkat gerektirdiğinin gerçeği göz önüne alınarak ve acı çekerek, Arnavutluk için herhangi bir girişimden kaçınılmasını kardeşlerimden önemle rica ediyorum".

Ferrari'nin Arnavutluk taraftarı kardeşlere yaptığı bu "özel dikkatle davranma" çağrısı derhal yankı buldu ve bazı İtalyan Masonlarının Arnavutluk isyanına taraf olma arzuları böylece, başından, önlenmiş oldu.

LİBYA:

Afrika'da savaş başladıktan sonra, İtalyan Grand Orient'ı ile Türk Maşrık-ı Âzam'ı kendilerini düşman cephelerde buldular. İtalya Grand Orient'ı ile İttihatçılar arasındaki bağlar nedeniyle, Büyük Üstat Kaymakamı Ferrari Kilise yandaşı basın hedefi olmuştu. Bu gazeteler Grand Orient masonlarından "*Müslümanlar*" ve "*demokrasi ağılayıcıları*" diye çifte sıfat kullanarak söz ediyordu. Büyük Üstat Nathan'ın, Libya işgaline karşı çıkmakla suçlandığı zaman, yayımladığı yalanlamalar da pek işe yaramamıştı. Basında, resm-i geçit esnasında protokolde yeri olan Büyük Üstad'ın sefere giden askerleri soğuk bir şekilde selâmladığı ileri sürülüyordu. Grand Orient'a yöneltilen suçlamalar, Katolik *Momento*' dan daha laik, ama en az onun kadar saldırgan olan, D'Anunzio ile Corradini'nin yayın organı *L'Idée Nazionale*'nin sütunlarında yer almaya başladı. İtalya Grand Orient'ının Türk taraftarlığını ve vatanperver olmayan tutumunu ağız birliği ederek suçlayan milliyetçilere göre, "*Yardım Derneğinde ayın yönetmeye, öğütler vermeye alışık Mister Nathan'ın herkesi, hatta muhterem Müslüman Marabuları bile kardeşleri olarak kabul ettiği açıkça ortadaydı*". Nathan K.'in Yahudi olması da Mason aleyhtarı basında koz olarak kullanılıyordu. Bu ortamda Savaşa "hayır" diyebilen sesler pek cılız çıkıyordu. Meclis'te, yalnızca sol ve radikal demokratlar, Gaetano Salvemini ve Sermoneta Dük'ü Leone Caetani, Banco di Roma'nın, başka bir deyişle Vatikan'ın çıkarlarını kollamak amacıyla hareket etmekle suçladıkları hükûmetin emperyalist amaçlarını belgelerle açıklamaya çalıştılar.

İtalyan masonluğunun Afrika'daki askeri işgal karşısındaki tavrı

da benzer değerlendirmelerden esinleniyordu. İtalya Grand Orient'inin coşkunluktan uzak duygusu da, savaşı başladığı 29 Eylül 1911 günü yayımlanan resmi bildirinin satır aralarında sezilmektedir: Bildiri şöyledir:

*"Vatanın renkleri⁶ Trablusgarp'a doğru yelken açıyor. Yöneticilerin icraatı hakkında, tüm Kardeşlerin, her zaman saygın olan kişisel düşünceleri ne olursa olsun, -ülkenin büyüklük, güçlülük ve özgürlük idealini her şeye yeğleyen- Masonluğun görevi sivil egemenlik ve insancıl gelişme mücadelesinde görev alan üç renkli bayrağımızın zafer güneşiyle kucaklaşmasını umarak, dingin bir ruh ve sağlam bir vicdanla, olayların gelişmesini beklemektir. Demektir ki, İtalya'nın her karış toprağında, insanların geleceğimizin en güvenilir savunma aracı olan inandırıcı bir duygu birliğini sürdürebilmeleri için, her Kardeşin, İtalya Birliği'nin zafer dolu gelenekleri adına, uyanık ve dikkatli olması gerekmektedir. Grand Orient, bu girişimin, yeni İtalyancılık ve vatanperverlik savunucuları tarafından ulusal iradenin kendisine mal ettiği hedeflerden saptırılarak, özel amaçlara alet edilmesini tüm gücüyle engellemek ve demokratik oluşumu güçlendirmek için elinden geleni yapacaktır."*⁷

İttihatçılar İtalyan Masonluğuna baskı yapmakta tereddüt etmediler; Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî, Bâb-ı Âli'nin lehinde saygın bir çıkış kapısı bulunmadan önce Trablusgarp'ın ilhakını önlemek için Grand Orient Kardeşlerini Giolitti Hükümeti üzerindeki tüm nüfuzlarını kullanmaya davet etti. İtalya Grand Orient'inin 2 Kasım 1911 tarihinde yapılan 257. celsesinde, Büyük Üstat Ettore Ferrari, Türk Masonluğu tarafından kendisine gönderilen bir mektubu okudu; bu mektupta, özet olarak, *"tüm Masonluğu ağır şekilde yaralayan ve düşmanlarını da sevindiren bugünkü çatışma"*dan yakınıyor ve *"bu güç durumunda iki Mason ailesinin yakın beraberliğinden"* söz ediliyordu. Kurul bu mektubu, İtalya Grand Orient'inin *"ülkenin çıkarlarına ve saygınlığına karşı bir saldırı sayılabilecek hiçbir girişimde bulunamayacağını; ölümlerin ve yaralıların ailelerine yardım ederek insanî görevlerini yerine getirmekle yetindiklerini ve yetinmek zorunda olduklarını"* belirten bir yazıyla yanıtladı.

İki ülke arasındaki savaşın tam ortasında, Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî tarafından Ferrari'ye yöneltilen bu yardım talebi - İttihat ve

⁶ bayrak

⁷ "Per l'Impresso di Tripoli", Rivista Massonica, 1911, No.15-16, s.382

Terakkî hükûmetinin bilgisinin dışında olamayacak bir girişimdi bu - Osmanlı İmparatorluğu'nun durdurulamayan yıkılışına karşı önlem alamayan bir hükûmetin kendi aczini kabul ettiğinin işaretiydi. Bu koşullar altında İttihat ve Terakkî hükûmeti İtalyan Masonluğunun ve yöneticilerinin siyasal ağırlığını hiç kuşkusuz gözlerinde abartmışlardı. Savaşa ne denli karşı çıkarlarsa çıksınlar, kendi ülkelerinde vatan hainliği olarak kabul edilebilecek bir girişim isteniyordu İtalyan Grand Orient'ı Kardeşlerinden. İttihatçılar, ülkenin içinde bulunduğu böylesine ağır ve ciddi bir dönemde, İtalyan hükûmetinin tercihlerini somut bir biçimde etkileyebilmek amacıyla, ne de olsa düşman bir ülkenin Grand Orient'ının yöneticilerinden yararlanabileceklerini dahî ümit edecek kadar çaresiz kalmışlardı.

MASON ŞEYHÜLİSLAM, MUSA KÂZİM EFENDİ'NİN MECLİS KÜRSÜSÜNDEN YAPTIĞI KONUŞMA ⁸

İttihatçı Musa Kâzım Efendi Masondu, hattâ Selânik'te Macedonia Risorta Locasının Üstadı Muhteremliğini yapmıştı. Sufî, Nakşibendî din adamı aynı zamanda Mason ve Bektaşî idi. Thierry Zarcone bu durumu bir cümlede özetliyor: *"Tezimize göre, bu karışımın temelinde politika yatmaktadır: Musa Kâzım Efendi'nin Jön Türk kişiliği Bektaşî ve Masondur, Müslüman kişiliği ise Nakşibendî kalmaktadır. Böylece politika, birbirine zıt iki düşünce olan, Nakşibendîye ile Bektaşîliği barıştırmıştır."*

Kabinenin istifası üzerine yeni hükûmeti kurma görevini padişah sadrazam ile şeyhülislama verir. Bu işlem ile ilgili tezkere okundığında, riyaset divanına 5 kişilik bir tahrir takdim olunur. Tahriri hazırlayanın, Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensubu Edirne mebusu ve Mason Rıza Tevfik olduğu bilinir⁹. Tahrir: *"Sakalından utanmaz FARMA-SON kâfiri gene döndü, dolaştı, karşımıza çıktı"* ibaresini içermektedir.

⁸ Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi Hz.nin 1911 yılında Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşma, Tesviye No. 11, s.15.

⁹ Ne yazık ki, tahrir sahiplerinin arasında, 1.Dünya Harbinin sonunda Büyük Üstat olacak, İttihat ve Terakkî'ye karşı cepheden milletvekili Rıza Tevfik K. vardır. Masonluğun içine politikanın karışması sonucunda, bir Büyük Üstat (Rıza Tevfik) başka bir Büyük Üstadı (Talat Paşa) azletmiştir.

Zira bir evvelki kabinede Musa Kâzım Efendi'nin yeri vardır. Bu takrir üzerine sataşıldığı gerekçesiyle Musa Kâzım Efendi Hazretleri söz alır ve kürsüden Masonluk nedir, ne değildir ve Mason kimdir, kim değildir? konusunda irşat edici, yarım saati aşan bir konuşma yapar.

Konuşmasının sonunda Musa Kâzım Efendi der ki:

"Kıymetli Hazirun, şimdi konuşmamdan sonra, şayet aranızda;

- Her daim insanın ve insanlığın yardımında olacağına ve fakirlere yardım edeceğine,

- Hangi ahval ve şerait içinde olursa olsun; o kişiyi tıpkı kendi dilinden ve dinindenmiş gibi kabul ederek ona sevgi ve hürmet besleyeceğine,

- Kutsal aile varlığını ihmâl etmeyeceğine,

- Dünyada en büyük varlığın Allah'tan başka varlık olmayacağına,

- Bir gün vatan tehlikeye girerse, gözünü kırpmadan canını fedâ edeceğine,

Kuran-ı Kerim'e el basmak suretiyle yemin eden var mı? Varsa lütfen ayağa kalksınlar kendilerini tanımak ve nurlanmak isterim".

O gün Meclisten Mason Kardeşlerden hiçbiri bulunmadığı için kimse ayağa kalkmaz, bunun üzerine Musa Kâzım Efendi Hazretleri elinin ayasını kürsüye vurarak; *"BENDENİZ ETTİM EFENDİM"* nidasıyla, bütün üyeler ayağa kalkar, hocayı alkışlayarak; *"Yaşa Hocam, Varol Hocam, bizi Nur içinde bıraktın, devam et hocam"*, avâzeleri ile hocayı kürsüde 20 dakika daha tutarlar.

Musa Kâzım Efendi Haz.'nin konuşması bittikten sonra, usûlen söz hakkı takrir sahiplerininindir. Meclis-i Mebusanın o tarihi celsesinin zabıtları şu kaydı düşmektedir:

"ŞEYHÜLİSLÂM HAZRETLERİNİN GÖRÜŞMELERİ BİTTİKTEN SONRA, TAKRİR SAHİPLERİ KENDİLERİNE SÖZ VERİLMEK ÜZERE KÜRSÜYE DAVET EDİLDİLER. MECLİS-İ MEBUSAN'DAN FİRAR ETMİŞ OLDUKLARI ANLAŞILMAKLA SÖZ HAKLARI SAKIT OLDU"

Tahrir sahipleri büyük bir gaf yaptıklarını, Şeyhülislâma hakaret etmiş olduklarını, dolayısıyla başlarına çok kötü olaylar gelebileceği düşüncesiyle, Meclisten kaçmışlardır.

Bu zabıtlar, hâlen İstanbul'da vilâyet binası girişindeki türbede muhafaza altındadır.

BÂB-I ÂLİ BASKINI, HÜRRİYET VE İTİLÂF FIRKASININ İKTİDARI, BÜ. ÜS. RIZA TEVFİK

1913'de Bâb-ı Âli baskını diye bilinen İttihat ve Terakkî'nin hükûmet darbesinden sonra, Masonluk da bölünmüş ve dikta rejimine karşı olan bir kısım Mason İttihat ve Terakkî'nin saflarını terk etmiştir. Talat Paşa ile iyi münasebetleri süren Emanüel Karaso 1913'de *"artık kimse Masonluğun tuttuğu istikameti bilmiyor"* demişti.

Talât Paşa'dan sonra Büyük Üstatlığa Süleyman Faik Bey getirildi. Parlamentodaki siyasî anlaşmazlıklar sebebiyle Masonluğa hücumlar başladı. Bu hücumların asıl gayesi, iktidarda olan ve bir kısmının Mason olduğu bilinen İttihat ve Terrakî Partisini yıpratmaktır. Muhalefet, Leo Taxil'in¹⁰ Masonluk aleyhinde yazmış olduğu kitabını tercüme ettirerek bütün gücü ile halkı ayaklandırmaya çalışmıştır. 1910 - 1911 senesi gazeteleri Masonluk hakkında kimi lehte, kimi aleyhte yazılarla doludur. Bu yayınlar sebebiyle bazı localar faaliyetlerini kısıtlamak zorunda kalmışlardır. Mehmet Ali Baba'nın Büyük Üstatlığa gelmesi ile durum bir parça düzelmişse de Masonluğun verimli bir faaliyette bulunabileceğini düşünmek güçtür. Birinci Dünya Savaşının patlaması, bir çok Masonun cepheye gitmesine sebep olmuştur. Hükûmetin emri ile locaların faaliyeti kısa bir zaman için durdurulmuştur (Enver Paşa Masonluğa karşı idi). Masonik faaliyetin yeniden başladığı 1916 senesinde seçilen Büyük Üstat Süleyman Faik Paşa, kısa bir zaman sonra Kafkas cephesinde şehit olmuştur. Yerine Câvid Bey Büyük Üstat olarak, Süleyman Faik Paşa'nın dönemini tamamlamıştır.¹¹

Almanya'nın yanında harbe giren Türkiye'nin 1918'de yenilmesi ile Jön Türk hükûmeti düşmüş ve aralarında Talat Paşa da olmak

¹⁰ Leo Taxil: *Celil Layiktez, Tesviye No. 38*

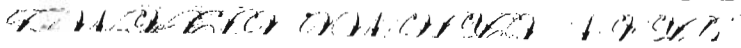
¹¹ Suha Umur: *Türkiye'de Masonluk (14 Şubat 1997, Müsavat Locasında konferans)*

Cavid Bey

üzere, yöneticileri yurt dışına kaçmak zorunda kalmışlardı. 1918'den itibaren İktidara geçen Hürriyet ve İtilâf Partisi işgal güçleri ile muhatap olmak zorunda kalmıştı. 1918 - 1921 arasında Büyük Üstatlık makamını Rıza Tevfik işgal etmiştir. 1908'de heyecanla İttihat ve Terakkî'nin saflarına katılan Rıza Tevfik, 1909'da milletvekili seçilmiş ancak 1911'den sonra, dikta rejimine yöneldiğini gördüğü İttihat ve Terakkî iktidarına karşı mücadele vermeye başlamış, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na geçmiş, bu uğurda hapis

dahî yatmış, mücadelesinin boyutlarını locaların içine kadar taşımış, bu arada 1911'de mecliste Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'nin Masonluğunu ifşa ederek istifasına neden olmuştur. Bu hareketindeki amacı kamuoyunda İttihatçılara karşı tepki uyandırmaktı. 1918'de cadı kazanı kaynamaya başlamış ve Büyük Üstat seçilen Rıza Tevfik İttihatçılara karşı açtığı savaşı o denli ileri götürmüştür ki, İttihat ve Terakkî Fırkası'na mensup masonların listelerini basına ve polise vermiştir. Rıza Tevfik'in ihbarları üzerine bir çok locanın arşivlerine polis tarafından el konulmuş, İttihatçı Masonlar sürgün edilmiştir.

Câvid Bey'e Selâmîk'deki İspanyol Perseverancia Locasında tekrisinden sonra verilen Çırak diploması

1918'de mütareke imzalandıktan sonra iktidara gelen Tevfik Paşa Kabinesinde Maarif Nâzırı olarak yeniden politikaya giren Rıza Tevfik, Damat Ferit Paşa Kabinesinde iki defa Şûrayı Devlet Reisliğine getirilmiş (1919-1920), 1919'da Sevr muahedesi imzalayan heyetin içinde yer almıştır. Millî Mücadeleye karşı çıkan Rıza Tevfik, 8 Kasım 1922'de Galata rıhtımında beklemekte olan Egypt adlı şileple Türkiye'yi terk ederek Mısır'a sığınmış, 1 Haziran 1924 tarihinde TBMM'nin aldığı bir kararla sürgüne gönderilecek 150'likler listesine dahil edilmiştir. Listede yer alma nedeni Sevr muahedesi imzalamış olmasıdır.

1923'de Cumhuriyet Hükûmetinin Rıza Tevfik'i sürgüne göndermesinden sonra, kapandığı 1935 yılına kadar Masonluk, ama belki azalan bir oranda, etkinliğini sürdürmüştür.

MUSTAFA KEMAL PAŞA

1909 öncesi Osmanlı İmparatorluğundaki masonluk incelendiğinde Atatürk'ün Mason olduğuna dair rivayetleri de gözden geçirmek gerekiyor. Mustafa Reşit Paşa'ya yakıştırılan Masonluk hakkında söylediklerimizi Atatürk hakkında da tekrarlayabiliriz. Batıdaki tüm kaynaklar dönüp dolaşıp Armstrong'un *"The Gray Wolf"* (Bozkurt) ve Benoit-Méchin'in *"Mustafa Kemal ou la Mort d'un Empire"* kitaplarına dayanıyor. Türkiye'de yasaklanmış olan bu kitapların her ikisi de bu iddialarına temel olabilecek kaynak göstermiyorlar. Benoit-Méchin'in konu ile ilgili yazdıklarına bakalım :

1907 senesinde Mustafa Kemal Suriye'den Selâniğe atanmıştı. Yeni görevine gelir gelmez Harbiye mektebinden tanıdığı birçok genç subâyla irtibat kuran Mustafa Kemal bu arada "Vatan"ın bir kolunu kurmaya çalıştı. Arkadaşlarının kendisinden çekindiklerini ve Vatan'ın kolunu kurmakta zorlandığını gören Mustafa Kemal bu hadiselerin sebebinin İttihat ve Terakkî Cemiyetinin faaliyetleri olduğunu kısa zamanda anlamıştı.

Şehrin nüfusu içinde çok Yahudi vardı. Bunların büyük bir kısmı İtalyan tebaalı idi ve Masondu. Mason olarak İttihat ve Terakkî'yi finanse ediyorlar, İtalyan olarak da kapitülasyonların kendilerine sağladığı muafiyetleri faydalanarak toplantıları evlerinde tertipliyorlardı.

Aralarında Makedonyalı Fethi'nin de bulunduğu Mustafa Kemal'in su-bay arkadaşları Masonluğa katılmışlar, İttihat ve Terakkî Cemiyetini Loca-ların gölgesinde kurmuşlardı. Aynı kimseler padişah tarafından son 20 sene içinde mahkûm edilen veya sürülen siyasi kişilerle de sıkı ilişki içinde idiler.

Tavsiyeleri üzerine, Mustafa Kemal "Vedata" Locasına katılmış, fakat Locanın havasını daha ilk gününden beğenmemişti. Loca Kardeşlerinin bü-yük çoğunluğu mültecilerden oluşuyordu ve Bulgaristan, Yunanistan, Rusya, Almanya, hatta Çin'de ihtilal yapmaktan bahsediyor, Türkiye'nin problemlerine eğilmiyorlardı. Bu Kardeşler sembollerle konuşup aralarında alçak sesle gizli bilgiler teati eden, hararetli ve hareketli tartışmalara giren entelektüellerdi. Mustafa Kemal amaçlarını anlayamadığı beynelmilel ka-rakterde bir ihtilâl teşkilâtının içine düştüğünü zannetmişti.

İttihat ve Terakkî Cemiyetinin boş ideolojileri ve tantanalı lâfları ile hiçbir şey yapamayacağını anlamış ve her vesilede bunu söylemeğe çekin-memişti. Bu arada Türk Ocakları Cemiyetine de katılmış, orada da aynı ek-sikleri görerek aynı eleştirilerde bulunmuştu.

Herkesi bu şekilde darıltmasının bir sonucu olarak Masonluğun üst de-recelerine terfi ettirilmemişti. Aynı nedenlerden İttihat ve Terakkî Cemiyeti Yönetim Komitesi de kendisini aralarına kabul etmemişti.

Selanik'te, veya başka bir yerde "Vedata" isimli bir locanın izine rastlanılmamıştır. Ligou'nun Ansiklopedisinde Mustafa Kemal'in "Macedonia Resorta et Veritas" locasında tekris edildiği yazıyor. Bu isimde bir loca bulunmamakla birlikte, İtalyan obediyanına bağlı Macedonia Risorta'dan ayrılan Kardeşlerin Fransa Grand Orient'ından berat alarak Veritas Locasını kurdukları bilinmektedir. İttihat ve Terakkî her iki locada da faal olmuştu. Dolayısıyla, bir ihtimal, Yüz-başı Mustafa Kemal Veritas Locasında tekris edilmişti.

Orhan Koloğlu Mithat Gürata'nın "Atatürk ve Masonlar" kitabı-na atıf yaparak, Celâl Bayar'ı eski bir İttihatçı ve Mason olarak nite-lendirmekte ve Atatürk'ün Masonluğu hakkındaki düşüncesini şö-y-le ifade ettiğini yazmaktadır: "Atatürk'ün Masonluğu hakkında bir bil-gim yoktur. Yüzbaşılığı sırasında, Selânik'te bir locaya girmiş olduğu söyle-nirse de, bu rivayetten ileri değildir."

Başka hiç bir kaynakta Celâl Bayar'ın Masonluğu hakkında bilgi

bulamadım ve 28 Eylül 1998 tarihinde konuyu torunu, Atilla Celâl Bayar K.'e sordum. Atilla Celâl Bayar'a göre, Sn. Celâl Bayar İzmir'de İttihat ve Terakkî'nin Genel Sekreteri iken, Maliye Nâzırı Câvid Bey kendisine Mason olmasını önermiş. Celâl Bayar'ın cevabı da şöyle olmuş: *"Ben bir cemiyete girersem o cemiyete tam zamanımı vermek isterim. Şu anda İttihat ve Terakkî Cemiyetinin Genel Sekreterlik görevi bütün zamanımı almakta; Masonlara ayrıca zaman ayıramayacağım onlara katılamayacağım"*.

Tamer Ayan, Atatürk ve Masonluk eserinde, Atatürk'ün uşağı olan ve *"Atatürk'ün Uşağı İdim"* adlı bir kitabı bulunan Cemal Granada'nın 17 Kasım 1970 tarihli Yeni Gazete'de Necmi Onur'la yaptığı söyleşiyi aşağıdaki gibi aktarıyor. Cemal Granada'nın gûya tanığı olduğu Atatürk'ün İzmir'deki bir sohbetinde, Atatürk Mason olduğunu açıklamış:

"Ondan sonra masaya oturuldu ve masonluk üzerine çeşitli konuşmalar yapıldı.

- Atatürk mason olduğunu söyledi mi gerçekten ?

- Anlatacağım. Konuşmalarda hedef Mahmut Esat Bey'di. Gazi konuşanların maksadını biliyordu. Biliyordu ama, görmezlikten geliyordu. Nihayet konuşmalar daha kötüyeyici bir hal alınca Gazi elini masaya vurarak:

- Biliyor musunuz, ben de Mason oldum! dediler ve konuşmalarına şöyle devam ettiler:

- Bir gün Beyoğlu'nda iki arkadaşım ile geziyorduk. Bunlardan biri beni kolumdan tutup, önünden geçtiğimiz Mason Cemiyetine soktu. Hatırladığıma göre mermer merdivenlerden aşağı indik. Karşımıza bir salon çıktı. Orada tanımadığım kimseler bizi oturtular, kahve ikram ettiler. Tekrar kalktık, gene merdiven indik, gene bir salona geldik. Burası daha geniş ve kalabalıktı. Bir takım adamlar kılıçlı bir merasim yapıyorlardı. Ben gördüklerimden hiç ama hiçbir şey anlamıyordum. Arkadaş herhalde biliyordu. Beni kolumdan tutmuş, bir bakıma talimat veriyordu. Zannedersen kılıçların arasından geçip bir kitaba el bastık. Ondan sonra dışarı çıktık. İşte benim Masonluğum da bu kadar.... Bu olaydan sonra bir daha ne kimseyi gördüm, ne konuştum, ne de o binaya gittim. Zaten şimdi o binayı çıkaramam."

Tamer Ayan soruyor: "Acaba Atatürk şaka mı yapıyordu ? Yoksa, ciddi miydi ?" ve aşağıdaki mütalaa ile devam ediyor:

"İzlenimlerini aktardığı tören tekristen çok; bir Masonu uyandırma törenine benzemiyor mu? Atatürk, yoksa Selânik'te tekris edilmiş de, İstanbul-Beyoğlu'ndaki binada intizama mı dönmüştü ?

"Bu önemli söylentinin irdelenmesi için verileri tekrar sıralayalım:

"Aktaran : Atatürk'ün uşağı Cemal Granada

"Anlatan : bizzat Atatürk

"Yer : İzmir'de Naim Palas Oteli - Atatürk'ün sofrası.

"Konuklar: Recep Zühtü, Kılıç Ali, Tahsin Özer, Salih Bozok.

"Konu: Mahmut Esat Bey'in¹² İzmir'de Mason Locasını kurşunlatması üzerine açılan Masonluk üzerine sohbet..

"Aslında, Atatürk'ün Mason olduğunun kesin ispatı için, tekris olduğu muhtemel locaların matrikül, terfi veya diploma kayıtlarının bulunması gerekir. Ancak, yabancı obediyanlara bağlı olan bu locaların arşivlerinin bir bölümü kaybolmuş, geriye kalanlarında da konuya ilişkin olumlu ya da olumsuz bir kayıt bulunamamıştır. Bunun en önemli nedeni, Atatürk'ün Masonluğunun söz konusu olduğu İtalyan ve Fransız obediyanlarına ait locaların daha sonraki yıllarda Selânik'i terk etmeleri ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında Yunanistan ve İtalyan arşivlerinin Alman işgal kuvvetlerince imha edilmiş olmalarıdır".

Cemal Kutay, *Atatürk'ün Mithat Şükrü, Bleda'nın evinde, Talât Bey ve Kâzım Nami Duru tarafından 169 matrikül numarasıyla tekris edildiği; ama daha sonra toplantılara katılmadığı...*" konusunda belgelenmemiş bir savı vardır.¹³

1930'ların başında Uluslararası Masonlar Birliği AMI'nin Büyük Konvan'ının İstanbul'daki toplantısı sırasında dünyanın en üst düzey Masonlarının Cumhurbaşkanı olarak Atatürk'e gönderdikleri bağlılık

¹² Mahmut Esat Mason olmak istemiş ve bu talebi İzmir'de kurşunlattığı loca tarafından reddedilmiş.

¹³ Tamer Ayan, *Atatürk ve Masonluk*, s.55.

mesajları, onu fiilen olmazsa da ilkeleri açısından kendilerine yakın saydıklarını gösteriyor. Aynı dönemde, İtalya'daki Faşist rejimden kaçıp İsviçre'ye sığınmış olan eski İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza (Mustafa Kemal Paşayı Mütareke sırasında İstanbul'da şahsen tanımış ve konuşmuştur.) 'Modern Avrupa'nın Kurucuları' adlı kitabında Atatürk'ten büyük saygıyla bahseder ve Mason olduğunu yazar.

Belçika ve Hollanda Mason arşivlerinde çalışmış olan Hüseyin Özgen, Atatürk'ün Masonluğu ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmadığını belirtiyor.

Yine Özgen, AMI'nin bir yıllığında, Kargaliç adlı bir Yugoslav Masonunun Atatürk'ün ismini görmüş olduğuna dair bir ifadeye rastladığını, ancak bunu onaylatmak imkânını bulamadığını söylemiş. Kendisi, Mithat Gürata'nın kitabı ve Atatürk'ün uşağının anılarındaki bilgilere dayanarak, Atatürk'ün Veritas locasında tekris edilmiş, ancak sonradan devamlılık göstermemiş (Gayri muntazam adedilmiş) olabileceği kanısında.

Tekrisinin Veritas locasında yapıldığı savı doğru ise, bu da Atatürk'ün Masonluğu bir görüp çekilmesini açıklayabilir. Zira Du-mont'un verdiği bilgiler Veritas'ın ikinci sınıf iş adamlarının toplandığı bir loca olduğunu gösteriyor. Onlarla bağdaşması ya da diyalog kurması güçtü. Gerçek İttihatçı locası Makedonya Rizorta idi.

Orhan Koloğlu'nun bu konuda varmış olduğu kişisel değerlendirmeyi burada aynen nakletmek istiyorum:

Biz, kesin belgesi ortaya konuncaya kadar, Atatürk'ün eylem ve düşünce yapısını da dikkate alarak şu görüşü ileri süreceğiz: 1906-1908 döneminin siyasal ortamında Mustafa Kemal Masonluk kanalıyla İttihat ve Terakkî'ye girme önerisini kabul etmiş olabilir. Büyük bir olasılıkla tekris de edilmiştir. Ancak son derece pragmatik yapısı sebebiyle iki kurumdan (İttihatçılık ve Masonluk) birincinin hedefe götürmeye yeterli olduğunu fark etmiş, Masonluğun pratikteki sınırlılığını hesaplayarak onunla ilgisini erkenden kesmiştir. 'Gayri muntazam' sınıfına geçmiştir.

Buna karşılık teorik açıdan Masonluğu tamamen reddetmediği de düşünülebilir. Masonluk karşısındaki bilinen davranışlarından ikisi bu hususa

açıklık getirmektedir. Birincisi 1925'de Türk Masonluğunun fahri başkanlığına getirilme önerisine verdiği cevapta bulunuyor: «Cemiyetinizin çok faydalı bir teşekkül olduğunu, insanlık idealine büyük hizmet ettiğini biliyorum. ama kendi büyük görevim dolayısıyla sizin usullerinize tabi olamayacağım için aranızda katılamam.»

Kemalist Devrimin toplumu çağdaşlaştırmada hızlı adımlar attığı 1935'de locaların durumu gündeme geldiğinde 'Masonların ilkeleri tıpatıp CHP ilkelerine uyuyor' iddiasına karşılık 'O halde sizin hikmeti vücudunuz kalmıyor' demesi, bu kuruma sınırlı bir işlev yakıştırdığını gösterir, Atatürk'teki Halkçılık ilkesi dikkate alınırrsa, Masonluğun seçkin yanıyla bağdaşmasının zorluğu ortaya çıkar.

Kanımızca Mustafa Kemal'in davranışında bir çok İttihatçı'ya ortak bir çizgiyi bulabiliriz. Masonluğun ideallerini beğenmiş, bir kez içine girek tanımış, siyasal eylemin ve tam bağımsızlığın öncelik gerektirdiği bir ortamda bunu aşırı şekilcilik sayarak daha fazla ilgilenmemiştir. Ama sosyal rolünü de inkâr etmediği için karşı da çıkmamıştır. Locaların 1935'de Atatürk'ün emriyle kapatılmasını ise, İlhami Soysal'ın belirttiği gibi, CHP Kurltay'ının onlar gibi, Türk Ocakları ve benzeri kuruluşları da kapatması çerçevesinde 'Tek Parti, Tek Şef' mantığı içinde değerlendirmek gerekir.

YÜKSEK ŞÛRA'NIN YENİDEN KURULUŞU:

1908 devrimi ile birlikte İstanbul'da beliren özgürlük havası Türk Masonlarının ulusal bir örgüte kavuşturulması arzularını harekete geçirmişti. Yukarıda da belirtildiği gibi, ilk Türk Yüksek Şûrasını 1861 yılında Sadrazam Sait Halim Paşa'nın babası Prens Halim Paşa kurmuştu. Bu kuruluşu da Amerika Birleşik Devletleri Güney Jüridiksiyonu Ana Süprem Konseyi tanımıştı. İttihat ve Terakkî'nin saflarındaki üst düzey Mason kadrosu, 1908'de Meşrutiyet'in ikinci defa ilânı ile iktidarı ele geçirdikten sonra, siyasal etkinliklerini de kullanarak, çeşitli obediyanlar tarafından yürütülmekte olan Masonik faaliyetleri yabancıların egemenliğinden kurtarmak amacıyla ve İstanbul'daki Masonlarla birlikte, Osmanlı topraklarında Millî Türk Masonluğunu , Yüksek Şûra'dan başlayarak kurma teşebbüsüne girdiler.

Prens Aziz Hasan Paşa K.

Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti genel tüzüklerine göre bir Yüksek Şûranın kurulabilmesi için, muntazam bir başka Yüksek Şûra tarafından tahsis edilmesi gereklidir. Böylece tahsis edildikten sonra muamelenin tamamlanması için , Rit'e bağlı geri kalan obediyanlara sirkülerler yollayıp muvafakat alınmalıdır. Osmanlı Yüksek Şûrasının tahsisini Mısır Yüksek Şûrası¹⁴ tertip etmiştir.

1907 yılının Haziran ayında, Brüksel'de toplanan Yüksek Şûralar Konferansında, Mısır Yüksek

Şûrasının varlığı kabul ve tasdik edilmiştir.

İsim olarak mevcut ama etkinliğini kaybetmiş Yüksek Şûra'nın uyandırılması gerekiyordu. Bu maksatla çeşitli girişimler olmuş, İstanbul'da İtalyan Okullarının müfettişi Foti K. vasıtasıyla İtalyan Süprem Konseyinden, Victoria de Berlin Sigorta Şirketinin Türkiye temsilcisi David J. Kohen K. vasıtasıyla da Fransa Süprem Konseyinden bu konuda yetki alınmıştı. Bu arada Selânik'teki İtalyan Localarında teşkilâtlanmış olan Jön Türklerin İtalya Bü. L. sı ile olan iyi ilişkileri sayesinde, İtalyan Obediyansı İstanbul'da bir kaç Kardeşe Büyük Müfettişlik (33°) payesini vermişti. Mısır ile Türkiye arasındaki din birliğinin böyle bir kuruluşu kolaylaştıracağı düşüncesiyle Mısır Yüksek Şûrası ile de görüşülmüş ve sonuçta, Belçika Süprem Konseyinin Hâkim Büyük Âmiri Kont Eugène Goblet d'Aviella K.in aracılığı ile Türkiye'de usulüne uygun şekilde bir Süprem Konseyin tahsis edil-

¹⁴ Türkiye'de Masonluğun Kurulmasına dair bir Belge, İsmail İşmen; Tesviye No.14.

mesi görevi Mısır Süprem Konseyine verilmiş, Mısır Süprem Konseyi de Prens Halim Paşa'nın yeğeni olan Prens Aziz Hasan Paşa'yı bu konuda görevlendirmiştir. Prens Aziz Hasan Paşa, Mısırlı olmakla birlikte, o tarihlerde İstanbul'da Birinci Kolordunun İkinci Selimiye Fırkasının kumandanı olarak Türkiye'de bulunmaktaydı. Kendisine yardımcılık etmek ve teşrifatçılık görevinde bulunmak üzere de Mısır'dan Yakup isminde, 33 dereceli bir Kardeş gönderilmişti. Bu iki zata bir de Mısır, İngiltere ve Belçika'da Masonik faaliyetleri nedeniyle tanınan Sakakini¹⁵ K. şahit ve müşavir olarak katılmıştı.

Ekosizm kurallarına göre bir Yüksek Şûranın kurulabilmesi için dokuz 33 dereceli Kardeşin bir araya gelmesi gerekliydi. Ancak 1861 yılında kurulmuş ilk Türk Süprem Konseyinden hayatta kalmış kimse yoktu. Prens Aziz Hasan Paşa ve yardımcıları ilk iş olarak aşağıda adları verilen Masonları 33. dereceye yükseltmekle işe başladılar:¹⁶

Mehmet Talât (Saî¹⁷) (Sadrazam Talât Paşa)
Mebus Mithat Şükrü (Bleda)
Mebus Mehmet Câvit (Maliye Nâzırı)
Mebus Rıza Tefvik (Şair Rıza Tefvik Bölükbaşı)
Mebus Mehmet Arif
Mebus Nesim Mazalyan
Âyan Meclisi üyesi Mehmet Galip
Tüccar Mişel Noradunkyan
Sigortacı David J. Kohen
Avukat Osman Adil

Bu Kardeşler 3 Mart 1909 tarihinde 33. dereceye kabul edildiler. Bu tarih Yüksek Şûra'nın fiilî kuruluş günüdür. Peşinden, Türkiye Süprem Konseyi tahsis edilerek Prens Aziz Hasan Paşa Hâkim Büyük Âmir seçildi ve kendisine yardımcı olarak Belçika Yüksek Şûrası üyesi Jozef Sakanini atandı.

¹⁵ Sakakini K.'e, bu hizmetlerinden ötürü, Türkiye Büyük Locası ad vitam (ömür boyu) Şeref Büyük Üstatlık payesi verilmiştir.

¹⁶ Hür Masonluk Tarihinden Notlar, Fikret Çeltikçi.

¹⁷ Talât Paşa: ...Makedonya Risorta Mason locasıyla işbirliğini gidilmesini sağladı. Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin, İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile birleşmesinden (1907) sonra, örgütün ülke içindeki yönetiminin başına geçti. "Saî" takma adıyla haberleşmeyi yönetti..... (Ana Britannica)

Seçilen diğer Süprem Konsey yöneticileri:

H.B.Â. Kaymakamı: Maliye Bakanı Mehmet Câvid Bey

Umumî Büyük Müfettiş: Mehmet Talât (Saî) Paşa

Büyük Hâtip: Mithat Şükrü (Bleda)

Büyük Kâtip: David Kohen

5 Mart 1909 tarihinde tekrar toplanan Süprem Konsey yeniden, isimleri aşağıda verilen 9 üyeyi 33. dereceye kabul etmiştir:

Meb'usan Meclisi Başkâtibi Asım

Hâkim Fuat Hulusî Demirelli

Jandarma Kumandanı Galip Paşa

Mebus Rasih

Mebus Hüseyin

Cahit (Yalçın)

Mebus Emanüel

Karaso

Avukat Osman Talat

Sarım Kibar

Kâtipzade Sabri

Kuruluştan sonra yapılan ilk önemli icraat Türkiye'de Ulusal Süprem Konsey'in kurulduğunu bir bildiri ile tüm yabancı Süprem Konseylerine duyurmak olmuştur. Anglo Sakson Süprem Konseylerinin dışında bir çok Süprem Konseyden olumlu cevaplar alınmış ve dostluk ilişkileri kurulmuştur.

Süprem Konsey'in Tüzüklerinin düzenlenmesi

Joseph Sakakini K.

ile yayınlandıkları 24 Haziran 1909 tarihi de resmî kuruluş günü olarak kabul edilmiştir.

Böylece 1909'da Şûra-ı Âli-i Osmanî adıyla yeniden teşkilâtlanan Yüksek Şûra, kendine bağladığı, *Vatan* (mensupları arasında Prens Aziz Hasan Paşa vardı), *Muhibban-ı Hürriyet* (mensuplarından Dr. Mehmet Ali Bey en yaşlı Türk Masondu), *Şafak ve Vefa* adlarında üç derecede çalışan dört sembolik loca kurdu. Bu localara, daha sonra, Mısır Büyük Locası'na bağlı *Resne* ve *Uhuuvvet-i Osmanîyye* localarıyla, Fransız obediyanına bağlı olarak çalışmakta olan *Renaissance* Locası'ndan ayrılan Masonların kurduğu *Terakkî ve İttihat Hakikî Muhipleri* Locası da katıldı. İtalya'ya bağlı *Bizansiyo Risorta* ile İspanya'ya bağlı *Constitution (Meşrutiyet)* Locaları da Yüksek Şûra'nın himayesine girdiler. Meşrutiyet Locasının üyeleri arasında Maliye Bakanı Câvid Bey (Üstadı Muhterem), Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Doktor Rıza Tevfik (6.Büyük Üstat [1918 - 1921]), Miralay Hasan Hilmi, Doktor Nurettin Râmih gibi ünlü kişileri sayabiliriz.

Masonik intizam kaidesine göre, Muntazam bir büyük locanın aşağıdan yukarı doğru, en az 3 muntazam loca tarafından kurulması gerekir. Oysa, bir Yüksek Şûranın sembolik loca kurması ve tepeden inme, kendine bağlı bir büyük locayı kurması uluslararası Masonik intizam kaidelerine çok aykırıdır. Ancak amaç hayırlıydı, Millî Masonluğun merkezi olacak bir büyük locanın kurulması isteniyordu ve kurucularının çoğu İttihatçı ve siyasi kişilerdi, kuruluşla ilgili Masonik bilgileri de pek fazla değildi. İkinci Meşrutiyetin heyecanıyla, Yüksek Şûra bu hatalı yönteme başvurdu. Bu yanlışlık ancak 60 yıl sonra ve kurucu localardan Resne Locasının muntazam Mısır Obediyanına¹⁸ bağlı olduğunun kanıtlanması ile aşılabilmektedir.

BÜYÜK LOCA'NIN (MAŞRIK-I ÂZAM)'IN¹⁹ KURULUŞU:

Yüksek Şûra, 9 Temmuz 1909 tarihli sirküler mektubuyla Osmanlı topraklarında çalışan locaların delegelerini, 13 Temmuz 1909 tarihinde toplanacak Genel Kurul'a davet etti. Gündem Büyük Loca'nın ku-

¹⁸ Muntazam Mısır Obediyanı Abdülnasır döneminde kapatılmıştır.

¹⁹ Maşrik-i Âzam: Büyük Loca (Grand Orient).

rulmasıydı. Katılan delegelerin çoğunluğu ülkedeki muhtelif yabancı obediyanlara bağlı localara veya Yüksek Şûra tarafından kurulan localara bağlı idiler.

13 Temmuz 1909 Salı günü saat 10.00'da Galata-Noradukyan Hanı adresindeki David Kohen'in bürosunda toplanan 14 delege *Maş-ırık-ı Âzam-ı Osmanî* adı altında ilk Türkiye Büyük Locası'nın kurulması kararını aldılar. Bu 14 Kardeşin isimleri ile bağlı oldukları localar ve Obediyanlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

1. Prens Aziz Hasan Paşa: Türkiye Süprem Konseyi Hâkim Büyük Âmiri.
2. Avukat Osman Talât: İspanya Obediyanına bağlı "Constitution" locasından.
3. Bohur Kamhi: İtalya Obediyanına bağlı "Makedonya Rizorta" Locasından.
4. Raphaelle Ricci: İtalya Obediyanına bağlı "İtalya Rizorta" Locasından.
5. Victor Algranti: İtalya Obediyanına bağlı "Bizansiyo Rizorta" Locasından.
6. Edouard de Nari: İtalya Obediyanına bağlı "Bizansiyo Rizorta" Locasından.
7. Feyzi Menahem: İtalya Obediyanına bağlı "Bizansiyo Rizorta" Locasından.
8. Jak Suhami: İtalya Obediyanına bağlı "Bizansiyo Rizorta" Locasından.
9. André Antipas: İtalya Obediyanına bağlı "Bizansiyo Rizorta" Locasından.
10. Victor Mordo: İtalya Obediyanına bağlı "Bizansiyo Rizorta" Locasından.
11. Michel Noradunkyan: Fransız Obediyanına bağlı "Renaissance" Locasından.
12. David J. Kohen: Fransız Obediyanına bağlı "Renaissance" Locasından.
13. Georges Chassatis: Fransız Obediyanına bağlı "Renaissance" Locasından.

14. Jean Siatis: Fransız Obediyansına bağlı "Renaissance" Loca-sından.

Ancak, bu toplantıda yeterli çoğunluk sağlanamadığından, 1 Ağustos 1909 Pazar günü Beyoğlu-Hacopulos Pasajı Lokali'nde ikinci defa Genel Kurul toplandı. Bu toplantıya 29 delege katıldı. Katılan Kardeşler:

<u>Delegenin Adı</u>	<u>Loca Adı</u>	<u>Obediyans</u>
1. Mimar, Edouard de Nari	Bizansiyo Rizorta	İtalya
2. Tüccar, Victor Algrandi	" "	"
3. Tüccar Jacques Kaldron	" "	"
4. Avukat, Feyzi Menahem	" "	"
5. Victor Mordo	" "	"
6. Avukat, A. Salem	Veritas	Fransa
7. Sigortacı, David J. Kohen	Renaissance	"
8. Solon E. Casanova	" "	"
9. Michel Noradunkyan	" "	"
10. Faik Süleyman Paşa	Makedonya Rizorta	İtalya
11. Dr. Bohur Kamhi	" "	"
12. Raphaelle Ricci	İtalya Rizorta	"
13. Avukat, Osman Ralat	Constitution	İspanya
14. Herkül Diyamantopulo	" "	"
15. Tüccar, Erera Dario	" "	"
16. Prens Aziz Hasan Paşa	Vatan	T.Süprem Konseyi
17. Mebus, Ahmet Nesimi	" "	" "
18. Josephe Sakakini	" "	" "
19. Dr. Miralay, Mehmet Ali Baba	Muhibanı Hürriyet	" "
20. Nail Reşit	Vefa	" "
21. Avukat, Osman Saip	" "	" "
22. Nuri Nazif	" "	" "
23. Sabah muharriri, Tevfik	" "	" "
24. Posta müdürü, Sadık	" "	" "

25. Dr. Miralay, İlyas Modiano	Şafak	T.Süprem Konseyi
26. Dr. Jak Suhami	"	" "
27. Eczacı, Osman Fehmi	Resne	Mısır
28. Mutasarrıf, Hilmi	"	"
29. Nadra Moudron	Uhuvvet-i Osmaniyye	"

Yapılan seçimlerin sonucunda, Büyük Üstatlığa, yâni Üstad-ı Âzamlığa, Meclis-i Mebusan Başkan Vekili ve İçişleri Bakanı Mehmet Talât (Saî) Paşa seçildi. Talât Paşa sonradan sedarete getirildi. Seçilen diğer Büyük Görevli K.ler:

Bü.Üs. Kaymakamı: Jandarma Umum Komutanı Galip Paşa

Bü. 1. Nâ.: Dr. Miralay Mehmet Ali Baba

Bü. 2. Nâ.: Eczacı Osman Fehmi (Hürriyet Kahramanı Şehit
Niyazi Beyin kardeşi)

Bü. 1. Nâ. Yardımcısı: Edouard de Nari

Bü. 2. Nâ. Yardımcısı: Nadra Moudron

Bü. Hâ.: Dr. Rıza Tevfik Bölükbaşı

Bü. Hâ. Yar.: Michel Noradunkyan

Bü. Kâ.: Avukat Osman Talât Bey

Bü. Kâ. Yar.: Solon E. Casanova

Bü. Kâ. Yar.: Feyzi Menahem

Bü. Kâ. Yar.: Erera Dario

Bü. Haz. Em.: Sârim Kibar

Bü. Haz. Em. Yar.: Dr. İlyas Modiano

Bü. İdare Memuru: Dr. Jak Suhami

1. Bü. Muh.: Nail Reşit

2. Bü. Muh.: Dr. Bohur Kamhi

3. Bü. Muh.: Victor Algrandi

4. Bü. Muh. Tevfik

1. Bü. Teş.: Raffaello Ricci

2. Bü. Teş.: Diran Kolekian

3. Bü. Teş.: Osman Saip

Mehmet Tâlat Paşa

Böylece ilk Türkiye Büyük Locası, "Maşrık-ı Âzamı Osmani" adıyla, resmen İstanbul'da kuruldu.

Osmanlı Maşrık-ı Âzamı, sinesinde ülkenin belli başlı politika adamlarını toplamıştı. Bazı söylentilere göre, Abdülhamid'in halefi V. Reşat da bu harekete iştirak etmişti.²⁰

Seçimlerden sonra, Beyoğlu'nda bir lokal kiralandı ve bu yeni lokalde, 9 Eylül 1909 günü görevlilerin is'adı yapıldı. İs'ad celsesinde mazetli bulunan Talât Paşa 17 Eylül günü

is'ad edilmiş ve aşağıdaki yemini etmiştir:

"Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinin nizamlarına ve esas kanunlarına riayet edeceğimi ve ettireceğimi, Büyük Maşrık'ın, Türkiye'de yegâne muntazam kuvvet olan Yüksek Şûra'nın himayesinde teşekkül eylediğimi beyan ederek, Yüksek Şûralar tarafından tanınmış olan Mason teşkilâtından başka kuvvetlerle münasebette bulunmayacağımı, bu yeminimin yalnız kendimi değil, bilhassa meşrû bir şekilde halef olarak yerime gelecekleri de taahhüt altında bulunduracağını vaat ve taahhüt ederim".

²⁰ Grand Orient de France Arşivlerinde Osmanlı İmparatorluğu XIX. yy Ortası ile 1.Dünya Savaşına yakın dönemde İstanbul'da Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları, Paul Dumont; Türkçeleştiren: Rifat İnsel. (s.47)

YÜKSEK ŞÛRA İLE BÜYÜK LOCA ARASINDA AKDOLUNAN KONKORDATO:

Büyük Maşrık-ın kuruluşundan sonra 1 Kasım 1909 tarihinde, Yüksek Şûra ile bir «Konkordato» imzalanmıştır.

Madde 1 - Memâlik-i Osmaniyye²¹'de ve Mülhakatında²², İskoç Ritinin nâzımı olan Şûrayı Âli, Büyük Maşrık-ın, Türkiye İmparatorluğu ile Mülhakatında üçüncü derece dahil olduğu halde, birinciden üçüncüye kadar ilk derecat için yegâne merci'i muntazam olduğunu beyan eder.

Madde 2 - Büyük Maşrık dahî, Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinin 33 üncü ve sonuncu derece Şûrayı Âlisini, Memâlik-i Osmaniyye ile Mülhakatında derecat-ı âliye, yani dördüncüden otuz üçüncü de dahil olduğu halde, 33 derece üzerinde hakkı hakimiyeti haiz yegâne Kudret-i Muntazama olmak üzere tanır, ilk üç derece için kendisine müfâvaz²³ selâhiyet-i idareyinin bu Şûrayı Âliden sudûr²⁴ eylediğini tasdik eder.

Madde 3 - Şûrayı Âli, Büyük Maşrık'a İskoç Ritinin birinciden üçüncüye kadar mahfiller ihdası, bunların münferiden idaresini de ruhte etmek selâhiyetini bahşeder. Büyük Maşrık kendisine bahşolunan mukarrerât²⁵ inhiraf etmemesi, yalnız İskoç Ritinin birinciden üçüncüye kadar tekrisler icra eyliyeceğini taahhüt eyler. Mamafih, Büyük Maşrık birinciden üçüncüye kadar derecatın mercii idaresi olmak itibariyle, hey'eti müteşekkilesinde üç derecatı ulâdan²⁶ ileri dereceler için tekriste bulunmaksızın sembolizma ile İskoç heyeti müttehidesinin²⁷ ve muntazam Masonluğun tasdik eyledikleri Ritleri Tevhit etmeğe mezundur.

Madde 4 - İki kuvveyi masoniye kendi idarelerine tâbi mahafil ta-

²¹ Memâlik-i Osmaniyye: Osmanlı İmparatorluğu.

²² Mülhakat: merkeze bağlı olan topraklar.

²³ müfâvaza : eşitlik.

²⁴ sudûr: sâdır olma, meydana çıkma, olma.

²⁵ Mukarrerât: kararlar.

²⁶ derecatı ulâ: ilk dereceler.

²⁷ müttehida: birleşik.

rafından bir râsimeye²⁸ iştirake dâvet olundukları zaman birlikte ithâl²⁹ ve aynı merasimi ihtiramiye ile kabul edileceklerdir. Vazife itibarı ile siyyan³⁰ erkân, yekdiğeri muvacehesinde bulununca hakkı takaddüm³¹, sinni³² haricilerine göre tâyin olunur.

Madde 5 - Şûrayı Âliye mensup haizi rütbe Masonlar, bulundukları birinci, ikinci ve üçüncü derece mahfillerinde âlametlerini gerek âza, gerek zair³³ sıfatıyla takınabilirler. Fakat bu mahfilden şahsen bigûna³⁴ imtiyazı mahsus haiz olamayacakları gibi hiç bir tedbiri istisnaiye hedef olamazlar. İskoç mahafili, İskoç Riti mensupları ile Şûrayı Âliye derecatını haiz biraderlerin kabulü emrinde İskoç Riti'nin umumî nizamlarına tevfiğ-i hareket³⁵ eyleyeceklerdir.

Madde 6 - Her iki kuvvet Heyetleri umûrun³⁶ hüsnü suretle teşşiyeti³⁷ hususunda müttehidülrey³⁸ bulunduklarından Büyük Maşrık'e tâbi ve üçüncü derecenin fevkinde derecata müstahak Masonlar, mahfiller tarafından Şûrayı Âliye tâbi mahfillere teklif edileceklerdir. Esas nizamlara tevfiğat³⁹ Şûrayı Âli, saip⁴⁰ olduğu derecatı âliyenin hâkimi mutlakıdır.

Madde 7 - Her iki taraf mercii istinaf⁴¹ veya tasdiki hüküm mühletlerinin inkızası⁴² akabinde, lâalettayin bir mahfil levhalarından terkin⁴³ olunan biraderlerin esamisini⁴⁴ yekdiğeri mütekâbilen tebliğ edeceklerini taahhüt ederler. İşbu taahhütname her iki tarafın tasdiki gününden itibaren itibarı meriyet edecektir.

²⁸ râsime: eskiden kalma âdet, tören.

²⁹ idhâl: dâhil etme, içeri sokma.

³⁰ siyyân: birbirine denk.

³¹ hakkı takaddüm: protokolde önde gelen.

³² sinn: yaş.

³³ zâir: ziyaretçi.

³⁴ bigûna: hiç bir tarzda.

³⁵ Tefvîğ-i hareket: uygun hareket etmek.

³⁶ umûr: maddeler.

³⁷ teşşiyeti: yürütülmesi.

³⁸ müttehid-ül-rey: birleşik oy, burada hemfikir.

³⁹ tevfiğat: uygunluk.

⁴⁰ sâib: yanlışsız, doğru, maksada uygun.

⁴¹ istinaf: temyiz.

⁴² inkıza: tamam olma, sona erme.

⁴³ terkin: yazma.

⁴⁴ esâmi: namılar, adlar.

Madde 8 - Tarafeyni akibeden⁴⁵ her biri, Âmiri Hâkimi Âzam ve-ya Üstadı Âzamin adresine taahhütlü bir mektupla tarafı diğeri altı ay evvel haberdar ederek işbu ahitnameyi fesh etmek hakkını muhafaza eder. İhtilafnamenin inkizasının⁴⁶ tebliği anında, Şûrayı Âlice ihdas olunup Büyük Maşrık-ın tesisine iştirak etmiş olan 1 numaralı (Vatan), 2 numaralı (Muhibban-ı Hürriyet), 3 numaralı (Vefa), 4 numaralı (Şafak), 5 numaralı (Resne) ve bir de (İttihadı Terakki Hakiki Muhipleri) namındaki mahfiller, Büyük Maşrık-ın kuvvei ahlikası olan Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti Şûrayı Âlisine ittiba⁴⁷ ve rücû edeceklerdir. Şûrayı müşarünileyh⁴⁸ kendi mahfillerini tasnif ederek idarelerini bilistihkak⁴⁹ doğrudan doğruya kendi kazası altında olacaktır.

İşbu ahitname 1909 senesi Teşrinisanisinin birinci Cumartesi günü kiraat, tasdik ve tahtim⁵⁰ edilmiştir.

İmzalar:

İskoç Riti Şûrayı Âlisi namına Âmiri Hâkimi Âzam Aziz Hasan 33 ve dört vazifedar.

Büyük Maşrık Namına Üstadı Âzam Mehmet Talât ve dört vazifedar.

Konkordato taraflarca isteyerek imzalanan bir sözleşme olmuştur. Buna rağmen, 33. derecedeki bazı kardeşler Yüksek Şûraya tanınan hakların Süprem Konseye gereken üstünlüğü tanımadığını iddia ederek hoşnutsuzluklarını belli ediyorlardı. Bu konuda Fikret Çeltikçi Üstat "Türkiye'de Hür Masonluk Tarihi" adlı eserden (1951) aşağıdaki alıntıyı yapmaktadır:

«Bu ahitname hakkında filhal beyanı mütalâa zait ve lüzumsuz görülmüş ise de bu hususta mütalâa serdi dahi gerekli görülmüş. Metnin dahilinde görülmüş ki, hükümler Büyük Maşrık için kuvvetli ve Ana kuvvet olan Şûrayı

⁴⁵ âkib: bir diğerrinin arkasından gelen.

⁴⁶ İnkizâ: tama olma, bitme, sona erme.

⁴⁷ ittiba: tâbi olma.

⁴⁸ müşarünileyh: adı anılan.

⁴⁹ bilistihkak: hakkı ile, liyâkatli olarak.

⁵⁰ tahtim: mühür basma.

Âli için zayıftır. Bu kuvvet ve zaaf, kalem terkihi kusurlarından ve kaleme alış ihtimalinden münbahiş olabilir mi? Bunu bilmeyiz.. Fakat, bir taraftan Şûrayı Âliyi teşkil edenler sırf üç derece taraftarlarını ve hiç olmazsa onun Rit dışında bir istiklâli arzusunu güdenleri ve bir taraftan da mürekkip⁵¹ locaların bünyeleri ve elemanları bakımından aynı fikrin mürevviçleri⁵² galiptir, gibi görmemek mümkün olmuyor. Bu, geçmişe ait bir meseledir. Bu gün hiç bir hükmü yoktur ve ancak bir tarihtir. Fakat, bu teşkilâtın icrasından bir müddet sonra başlayıp, tâ 1935 senesi içindeki Türk Masonluğunun bir müddet için tatili faaliyet ettiği zamana kadar iki Heyet arasında bir hayli sızıltılar ve rahatsızlıklar olmamıştır, denemez. Burada en ziyade göze çarpan nokta Şûrayı Âlinin kendi Ritine ait esaslardan te'ami⁵³ etmiş gibi görünmesidir. Yahut da kendisini terkip edenlerin ve ön safta olan bazı rehberlerin - çoğunun dereceleri yükseltmekle beraber - Ritin esas nizamlarını ihmal ederek yalnız üç dereceli sembolik localarının istiklâli tâmı fikri mahsusunun baskısı altında kalmışlardır.

1935 yılında tâtili faaliyetten sonraki yeni teşkilâtta ise, Türk Masonluğunun yürüyüşü, Rit ahkâmına tamamıyla uygun bir hale ifrâğ⁵⁴ olunmuştur.»

⁵¹ mürekkib: terkîbeden, bileşen.

⁵² mürevviç: propaganda yapan.

⁵³ Teami: Görmezlikten gelme.

⁵⁴ ifrâğ: kalıba dökme, şekillendirme.

6. BÖLÜM: 1923 - 1935

(KAPANIŞ) VE 1935 - 1948 UYKU DÖNEMLERİ

Maşrik-ı Âzam ile Grand Orient arasında akdedilen konkordato-
Maşrik-ı Âzam'dan berat alan localar -Maşrik-ı Âzam'ın katıl-
dığı uluslararası konvanlar - Atatürk'e çekilen telgraf - 1935
öncesi resmî tesciller - Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kurulu-
şu - Teavün Sandığı - Yayınlar - 1935'de Masonluğun kapanması (Necat
ve l'Etoile d'Orient Localarının kapatılmaları - Daimi Heyet ve Bü. Üs.ın
istifaları - Azim Locasının kapatılması - Ara Seçimler ve Mim Kemal Öke
K.) - İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya K.in beyanı - Cumhuriyet Gazetesi - Ka-
panma ile ilgili söylentiler - Kapanma sonrası 1935 - 1948 dönemi.

MAŞRIK-I ÂZAM İLE FRANSA GRAND ORIENT'I ARASINDA AKDEDİLEN KONKORDATO¹

1927 yılında Paris'te, 3 yılda bir toplanan Milletler Arası Mason
Derneği'nin konvanında ittihaz edilen kararlara uyararak ve bilhassa
hükümranlık alanını tespit eden eklerin 5. paragrafını dikkate alan
Türkiye Maşrik-ı Âzamı ile Fransa Grand Orient'i arasında aşağıdaki
kararlar birlikte alınmıştır :

Madde 1 - Fransa Grand Orient'ına bağlı olarak İstanbul
vâdisinde çalışan *La Renaissance* Locasıyla İzmir vâdisinde çalışan
Homère Locası 1 ocak 1937 tarihinden itibaren Türkiye Maşrik-ı
Âzam'ına tabî olacaktır.

Madde 2 - Türkiye Maşrik-ı Âzam'ı bu locaların gelecekte Fransız
Ritine tabî olarak ve Fransız dilini kullanarak çalışmalarına engel ol-

¹ Reşat Atabek'in tercümesi. Mimar Sinan No.61, s.33

mayacaktır. Localar da Türkiye Maşrık-ı Âzamı'nın ana statüsüne ve nizamlarına harfiyen riayet edecektir.

Madde 3 - 31 Aralık 1937 tarihine kadar bu localar eskiden olduğu gibi çalışmalarına devam edeceklerdir, ancak La Renaissance Localası ile *Homère* Localalarının her birinin üye adedi seksenin altına düşmediği sürece, bu localar yalnız Fransız uyruklu kişileri tekris edeceklerdir. Üye adedi bu rakamın altına düştüğü takdirde, bir rakama ulaşınca kadar Fransız uyruklu olmayanların tekrisi yapılabilecektir. Böyle bir durumu Fransa Grand Orient'ı Türkiye Maşrık-ı Âzamı'na bildirecektir.

3 nüshadan ibaret olan bu anlaşma 22 Mart 1932 tarihinde her iki obediyan tarafından imzalanmış, tasdik edilmiş ve aralarında teati edilmiştir. Üçüncü nüsha Milletlerarası Mason Derneği'nin Büyük Kâtipliği'ne tevdi edilecektir.

Fransa Grand Orient'ı namına,

Başkan: A. Groussier

Kâtipler: Delaunay; L. Daltroff

Mühür ve imzalar.

Türkiye Maşrık-ı Âzamı namına

Gran metr: M. Kemal

Büyük kâtip: M. Raşit

Türkiye Maşrık-ı Âzamı'n mührü - Tescil belgesi

3 MAYIS 1932 TARİHLİ BÜYÜK KİTABET'E VÂKİ MÜRACAAT:

A.M.İ'nin² 5-10 Eylül 1932 tarihinde İstanbul'da vâki toplantısında infaz komitesinin müzakerelerini ve 6 Eylül 1932 tarihli muahedelerin tesciline ait nizamnamenin 2. ve 7. maddelerini dikkate alan A.M.İ'nin Büyük Kitabet'i halen Fransa Grand Orient'ına tabi olan ve

² A.M.İ.: *Association Maconnique Internationale*.

İstanbul vadisinde çalışan *La Renaissance* Locasıyla İzmir vâdisinde çalışan Homere locasının 1/1/1937 tarihinde Türkiye Maşrık-ı Azam'ının nüfuzuna geçeceğini açıklayan anlaşmayı tescil eder.

3 nüsha olarak tanzim edilen bu anlaşmanın bir nüshası A.M.I.'nin Büyük Kitabet arşivine tevdi edilmiştir.

Cenevre 15 Ekim 1932 : A.M.İ.'nin mührü

İmza: Büyük Kâtip J. Mossaz

NOT

"*Les Annales Maçonniques Universelles*" dergisi Aralık 1932 tarihli nüshasında, bu anlaşma metninin A.M.I.'nin "*Bulletin*" dergisinin 43 No.lu sayısında yayınlandığını ve ayrıca Fransa Grand Orient'inin anlaşmada belirtilen 1 Ocak 1937 meriyete geçiş tarihinin daha öne, 1 Ocak 1935 tarihine alınmasını Türkiye Maşrık-ı Âzam'ına önerdiğini ve bu hareketin Türkiye Maşrık-ı Âzam'ına karşı duyulan dostluğu ifade ettiğini ve kardeşliğe dayalı itimadı ispatladığını ve iki obedi-yans arasında mevcut bağların kuvvetlenmesine yardımcı olacağını açıklamaktadır.

MAŞRIK-I ÂZAM'DAN BERAT ALAN LOCALAR³:

Loca No.	Loca Adı	Kur. Tarihi	Berati veren Obediyans ve kuruluş yeri	İlk Üs. Muh.
01	Vatan	09.03.1909	Yüksek Şûra İstanbul'da kuruldu	Aziz Hasan Paşa
02	Muhibanı Hürriyet	28.06.1909	Yüksek Şûra İstanbul'da kuruldu	Miralay Mehmet Ali Baba
03	Vefa	28.07.1909	Yüksek Şûra İstanbul'da kuruldu	Nail Reşit

³ *Hür Masonluk Tarihinden Notlar, Fikret Çeltiki*

Loca No.	Loca Adı	Kur. Tarihi	Berati veren Obediyans ve kuruluş yeri	İlk Üs. Muh.
04	Şafak	24.07.1909	Yüksek Şûra İstanbul'da kuruldu	İlyas Modyano
05	Resne	1909 öncesi	Mısır Bü. L. 1909'da Y.Ş.'ya katıldı.	Eczacı Osman Fehmi (Şehit Niyazi Beyin kardeşi)
06	İttihat ve Terakkî Hakiki- Muhipleri (Les Vrais Amis de l'Union et Progrès)	01.08.1909 01.08.1909	Fransız Grand Orient'ı ⁴ Maşrık-ı Azam'a katıldı.	David J. Kohen
07	Uhuvvet-i Osmaniyye (La Fraternité Ottomane)	1909 öncesi	Mısır, 1909'da Y.Ş.'ya, sonra da Maşrık-ı Azam'a katıldı	Nadra Moudran
08	Meşrutiyet	1909 öncesi	İspanya, 26.12 1909'da Maş.Âz.'a katıldı	Mehmet Cavid (Maliye Nazırı)
09	Ziya'ı Şark		İspanya ⁵ 18.01.1910'da Y.Ş.'ya katıldı.	Faik Paşa
10	Hilal-i Osmanî	14.02.1910		Ramazan
11	Bizansiyo Rizorta, ⁶	Meşrutiyet öncesi.	İtalya, 18.2.1910'da Maş.Âzam'a katıldı.	Mustafa Baha
12	İ'tidal	08.05.1910	Lübnan'da kuruldu	Victor Schmeile
13	Hürriyet ve İ'tidal	17.06.1910	Lübnan'da kuruldu	Abraman Müsellem

⁴ La Renaissance L.'dan ayrılan K.ler tarafından kuruldu.

⁵ Kalkedonya L.dan ayrılan K.ler tarafından kuruldu, başta Kadıköy'de çalıştı.

⁶ 1925'de Akasya adını almıştır.

Loca No.	Loca Adı	Kur. Tarihi	Beratı veren Obediyans ve kuruluş yeri	İlk Üs. Muh.
14	Ennasıra	29.05 1910	Mısır'da, İskenderiye'de kuruldu.	Mihail Matar
15	El Felâh	29.05.1910	Mısır'da, İskenderiye'de kuruldu.	
16	El Mürüvve	29.05.1910	Mısır'da, İskenderiye'de kuruldu.	
17	Nurul Muhabbe	29.05.1910	Mısır'da, İskenderiye'de kuruldu.	
18	Şemsül Maşrık	29.05.1910	Mısır'da, İskenderiye'de kuruldu.	
19	El Vahdeti Osmaniyye	6.08.1910	Şam'da kuruldu.	Abdülaziz Sultanî
20	Halep	10.09 1910	Halep'te kuruldu.	Kostaki Hemsy
21	Mabed-i Süleyman (Temple de Salomon)	14.12.1910	Kudüs'te kuruldu.	Astrue Azra
22	İttihad-ül Halit	19.08.1910	Humus kentinde kuruldu	Hüsnu El Candi
23	Merci Uyuniî Osmaniî	10.08.1910	Beyrut'da, Mercî Uyun'da kuruldu.	Emin Hasan
24	Tulû	14.12.1910	Yanya'da kuruldu. Abdülkadir	Ömer
25	Cebel (La Montagne) (Fransızca çalışırdı.)	11.12.1911	Beyrut'da kuruldu.	Nasrullah Haddad
26	Sulh (Pax)	26.09.1911	Mersin'de kuruldu	Christmann
27	El Kemâl	17.07.1911	Mısır, Kahire'de kuruldu.	Ahmet Kemal

Loca No.	Loca Adı	Kur. Tarihi	Berati veren Obediyans ve kuruluş yeri	İlk Üs. Muh.
28	La Fidélité (Fransızca çalışırdı.)	17.17.1911	Mısır, Kahire'de kuruldu.	Michel Schusteman
29	Nür-ül Hüdâ	17.07.1911	Mısır, Kahire'de kuruldu.	Alexandre Maghrabi
30	Nevzad-ı ⁷ Hürriyet	19.05.1912	İzmit'te kuruldu.	Fahri Paşa
31	Vezne	19.12.1913	Sivas'ta kuruldu.	Alfons Saridaki
32	Işık	30.12.1913	Malatya'da kuruldu	Müftüzade Fevzi
33	Necmi Terakki	19.05.1914	Elâzığ'da kuruldu	Asaf Şükrü
34	Sebat	18.10 1914	İstanbul'da kuruldu.	Jak Suhami
35	Necat	17.05.1916	İstanbul'da kuruldu.	İsmail Hurşit
36	Selamet	09.01.1918	İstanbul'da kuruldu.	Necmettin Tahsin
37	İntibah	12.04.1918	İstanbul'da kuruldu.	Nail Reşit
38	Güneş	22.06.1918	İzmir'de kuruldu.	Diran Aşman
39	Murat	27.11.1921	İstanbul'da kuruldu.	Dr. Arif Ethem
40	Etoile d'Orient (Fransızca çalışırdı.)	11.12.1921	İstanbul'da kuruldu.	Mehmet Ali Baba
41	Aydın	21.01.1923	İstanbul'da kuruldu.	Cevad
42	Tulû'u Hakikat	08.02.1923	İstanbul'da kuruldu.	Hahamyan

⁷ Bu loca faaliyetinin sürdürememiş, uyutulmuştur.

Loca No.	Loca Adı	Kur. Tarihi	Beratı veren Obediyans ve kuruluş yeri	İlk Üs. Muh.
43	İstanbul ⁸	31.10.1924	İstanbul'da kuruldu.	Moris Kralovic
44	Ehram	31.10.1924	İzmir'de kuruldu.	Esat Cimcoz
45	Gençlik	31.10.1924	İstanbul'da kuruldu.	İbrahim Necmi Dilmen
46	Vedad (Fransızca çalışırdı.)	31.03.1925	İstanbul'da kuruldu.	Leon Dantes
47	Réveil (Fransızca çalışırdı.)	06.05.1925	İstanbul'da kuruldu.	Darius Arditti
48	Cumhuriyet	15.11.1925	Ankara'da kuruldu.	Cevdet Hamdi Balım
49	Merih	21.05.1926	İzmir'de kuruldu.	Ömer Abdülkadir
50	Zuhal	21.05.1926	İzmir'de kuruldu.	Âkil Koyuncu
51	Azim	21.05.1926	İstanbul'da kuruldu.	Nuri Aziz
52	Cenup Yıldızı	19.11.1926	Gaziantep'te kuruldu.	Dr. Saip Özer
53	Kemâl ⁹	10.12.1927	İstanbul'da kuruldu.	İran Büyükelçisi Mehmed Sadık Tabatabâi
54	Işık ¹⁰	10.12.1928	Samsun'da kuruldu.	Ahmed Mithat
55	Nevzad-ı Hürriyet ¹¹	10.02.1928	İzmit'te kuruldu.	Ali
56	Cumhuriyet Yıldızı	10.02.1930	İstanbul'da, Kadıköy'de kuruldu.	Dr. Hakkı Şinasi Paşa

⁸ Bu loca Almanca çalışırdı.

⁹ Tahran'a nakledilmek üzere kurulan bu loca faaliyete geçmemiştir.

¹⁰ Daha önce Malatya'da kurulup kısa süre sonra uykuya giren 32 numaralı Işık Locası ile ilgisi yoktur.

Loca No.	Loca Adı	Kur. Tarihi	Berati veren Obediyans ve kuruluş yeri	İlk Üs. Muh.
57	Saturne (Fransızca çalışırdı.)	10.02.1930	İzmir'de, Karşıyaka'da kuruldu.	Nedim Şakir
58	Ülker	10.02 1930	Manisa'da kuruldu.	İsmail Mestan
59	Nilüfer	16 06.1930	Bursa'da kuruldu.	Memduh
60	İnkılâp	08.10.1932	İstanbul'da kuruldu.	Cevdet Abdürrahim
61	Ege	12.12.1932	İzmir'de kuruldu.	Kemal Şakir Alanbay
62	Homère	Fransa Grand Orient'ına bağlıyken (İzmir) 21.12.1933'de Maş. Âzam'a katıldı.		
63	Özkardeş	12.02.1933	İstanbul'da kuruldu.	Tunalı Mustafa
64	Nara	30.12.1933	Bursa'da kuruldu.	Hüseyin Hüsnü
65	La Renaissance	22.09.1908	İstanbul'da kuruldu. Grand Orient'a bağlıyken 04.01.1935'de Maş. Âzam'a katıldı.	
??	Hale	1934	Genup Yıldızı L.sı tarafından Adana'da Kuruldu	

¹¹ Faaliyetini sürdürememiştir.

Yukarıdaki cetvelde bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dışında olmakla beraber, kuruluş tarihlerinde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde veya Mısır'da olan ve Maşrık-ı Âzam'dan berat alan localar da gösterilmiştir.

KURULUŞUNDAN¹² 1935 YILINDA KAPANIŞINA KADAR MAŞRIK-I ÂZAM'IN KATILDIĞI ULUSLARARASI KONGRE VE KONVANLAR¹³ :

Türkiye Maşrık-ı Âzam'ı 1917 senesi sonlarında Berlin'de yapılan ve Birinci Dünya Savaşı süresince Almanya ve müttefikleri topluluğunun Masonlarına özel olarak tertiplenen kongreye katılmıştı. İster istemez katılımın zayıf olduğu bu kongre Türk Masonluğunun yurt dışında katılmış olduğu ilk kongredir. Bu kongrede Türkiye'yi Doktor Mehmet Ali Baba, Profesör Mustafa Zühdü İnhan, Divan-ı Muhasebat Reisi Tevfik Hamdi ve Profesör Faik Sabri Duran K.ler temsil etmişlerdi.

Harp sonrasında, "A. M. İ" nin (Merkezi Cenevre'de olan Association Maçonnique Internationale) 1921 yılındaki kuruluşundan itibaren her Büyük Loca veya Büyük Maşrık'ın birer delegasyon göndererek temsil edildikleri konvanlar tertip etmişti:

1. İlk Konvan: 19 - 23 Ekim 1921, Cenevre. Temsilcimiz: Profesör Muslihiddin Adil K.

2 - İkinci Konvan: Eylül 1923, Cenevre. Temsilcimiz: Edvar Löbe K.

3 - Üçüncü Konvan: Eylül 1924, Brüksel. Temsilcilerimiz: Raşid Erer ve Faik Sabri Duran K.ler.

4 - Dördüncü konvan: 1 - 4 Ekim 1925, Brüksel. Temsilcimiz: Dostluk kefilimiz Charles Magnette K.

5 - Beşinci konvan: 12 Eylül 1926, Belgrad. Temsilcilerimiz: Doktor Fikret, İhsan Abidin, Servet Yesari ve Raşid Erer K.ler.

¹² Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi, Kemalettin Apak

¹³ Konvan: Grand Orientlerin Genel Kurullarına verdikleri ad.

6 - Altıncı konvan: 26 - 29 Aralık 1927, Paris. Temsilcilerimiz: Edip Servet, Raşid Erer, İbrahim Vecmi Dilmen K.ler. Bu Konvan'da bir ülkede tek büyük locanın tanınması ile ilgili Türk tezi kabul edilmişti.

7- Yedinci konvan: 25 - 30 Eylül 1930, Brüksel. Temsilcilerimiz: Servet Yesari ve Edip Servet K.ler. Bu Konvan'da Servet Yesari K. Birinci Nâzırlık görevini üstlenmişti.

8 - Sekizinci konvan: 5 - 13 Eylül 1932, İstanbul. Temsilcilerimiz: Üstad-ı Âzam¹⁴ Mustafa Hakkı Nalçacı, Raşid Erer, İsmail Râtip, Mehmet Ali Haşmet ve Feridun Dukakin K.ler.

Bu Konvan'a Avusturya, Belçika, Bulgaristan, İspanya, Fransa, Yunanistan, Lüksemburg, Polonya, İsviçre, Çekoslovakya, Yugoslavya, Meksika, Portoriko, Sansalvador, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekuador, Paraguay, Honduras, Arjantin ve Bolivya Büyük Locaları katılmışlardı. Fransa ve İspanya hem Büyük Maşrıkları¹⁵, hem de Büyük Locaları ile katılmışlardı.

Bu konvan'da Türkiye delegesi, Üstad-ı Âzam Profesör Mustafa Hakkı Nalçacı K. Konvan Başkanlığına seçilmiş ve Konvanın devamınca, bazen kendisi ve bazen de kendisine vekâleten Üstad-ı Âzam Muavini Raşid Erer K. oturumu yönetmişlerdi.

Türkleri ve Türk Masonluğunu yakından tanıtmak açısından bu Konvanın çok önemli ve olumlu intibalar yarattığını ve hele son celsenin adeta Türkiye lehine bir gösteri şeklini aldığını ve Polonya delegesi Stokofski K.in tarih boyunca kendilerine gösterdikleri yakınlıktan dolayı Polonyalıların Türklere karşı minnettarlık duyduklarını belirten nutkunun heyecanlı takdir sahneleri yarattığı belirtilmelidir¹⁶.

Yine bu Konvan'da A.M.İ¹⁷ nin yeni icra heyeti seçimlerinde Türkiye de azalışa seçildi ve sonradan Paris'te toplanan İcra Heyeti, ilk toplantısında da Baş Delegemiz Raşid Erer K.i İcra Heyeti Başkanlığı-

¹⁴ Üstad-ı Âzam: Büyük Üstat.

¹⁵ Büyük Maşrık: Grand Orient.

¹⁶ Kemalettin Apak

¹⁷ A.M.İ.: Grand Orient'in yönetiminde Association Maçonnique Internationale.

na seçti. Bu hareket Türklere ve Türk Masonluğuna, karşı duyulan güven ve sempatinin bir ifadesi olmuştur.

ATATÜRK'E ÇEKİLEN TELGRAF VE TELGRAFA GELEN YANIT:

İstanbul'da tertiplenen bu Konvan sırasında Konvan Başkanının İstanbul'da bulunan Atatürk'e çektiği saygı telgrafı ile Atatürk'ün kaleminden gelen cevabı, tarihî önemleri nedeniyle aynen aktarıyoruz :

"Reisi Cumhur Ulu Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine

Dolmabahçe Sarayı

Milletler arasındaki Mason Birliği Konvanının İstanbul'da toplanması münasebetiyle hür ve lâîk¹⁸ Türkiye'mizin Büyük Kurtarıcısı'nın sağlık ve saadetinin devamı = ve yurdumuzun refahla yükselmesi, maddî ve manevî terakkisi yolunda görülen muvaffakiyetin temâdisi¹⁹ temenniyatına hürmetle ve candan alkışlarla müttefiken karar verilmiş olduğu mâruzdur, Ulu Gazimiz.

Konvan Reisi
Mustafa Hakkı

Yanıt:

"Mustafa Hakkı Beyefendiye

Dolmabahçe, C. - Türkiye hakkındaki her temenniyatınızı havi telgrafınızdan Reisi Cumhur Hazretlerinin memnun olduklarını bildiririm efendim.

Kâtibi Umumî Hikmet (Bayur) "

9 - Dokuzuncu konvan: 6 - 9 Eylül 1934, Lüksemburg. Temsilcilerimiz: Üstad-ı Âzam Muhiddin Osman Omay ve Reşid Erer K.ler. Bu konvan'da Muhiddin Osman Omay K. Konvan Başkanlık Kaymaklığına seçilmişti.

¹⁸ Layik: Zamanın imlâsına göre "Laik" sözcüğünün yazılış şekli (Türk Dil Kurumu'nun 1940'lı yıllarına ait sözlüklerine bakınız). Soyadı kanunu çıktığında babamın seçtiği ad, Layikte olup, Lâyik'dan değil, La(y)ik'den gelmektedir (C.L.).

¹⁹ temâdi: sürme

Bu konvan'da yeni icra heyeti seçimi yapılırken, Türkiye delegeleri, bu dönemde icra heyeti azâlığında kalmak istemeyerek yerlerini İsviçre'nin Alpina Büyük Locasına terk etmek arzusunda olduklarını ifade etmişlerse de, Fransız Büyük Maşrık'ı Delegatesi Groussier K. Türk delegasyonunu methederek görevde kalmaları için ısrarlı bir konuşma yapınca ve Konvanın genel tutumu Türkiye lehinde kendini gösterince, heyet iki yıl daha görevde kalmayı kabul etti.

1935 yılında Türkiye Masonluğu faaliyetini tatil edince, 1935 Prag Konvanına ve ondan sonrakilere katılamamıştır.

1935 ÖNCESİNDE TÜRKİYE MASON TEŞKİLÂTININ RESMÎ KAYITLARI²⁰

İlk Türkiye Büyük Locası (Maşrık-ı Âzam'ı), Cemiyetler kanunu-na uygun olarak ilk defa resmî kaydını "*Yetimlere Yardım Cemiyeti*" unvanıyla 25 Şubat 1926 tarihinde İzmir Vilayetinde, daha sonra 30 Haziran 1927 tarihinde ve 200 numaralı ilmühaberle, İstanbul Vilâyetinde, "*Tekâmül-ü Fikrî Cemiyeti*" adı altında genel bir kayıt yaptırmıştır.

16 Mayıs 1929 tarihinde isim değiştirilerek "*Türk Yükseltme Cemiyeti*" unvanıyla, İstanbul Vilâyetinde kayıt tekrarlanmıştır..

Nihayet 11 Ocak 1933 tarihinde tüzüklerinde bazı değişiklikler yapılarak cemiyetin adı "*Türk Yükseltme Cemiyeti - Türkiye Büyük Maşrıkı*" olarak değiştirilmiş ve İstanbul Vilâyetinde son bir kayıt yapılmıştır. Bu son tüzüklerde, cemiyetin "*mensubini arasında tesanüd ve teavünü te'min ile muazzez²¹ vatanımız ve alelûmum insanlık için müfid²² olabilecek her türlü fikrî ve hayrî işlere mesai sarf eylemek üzere*" kurulduğu ve "*mensubinine mason*" denildiği açıkça yazılmıştır.

Büyük Maşrıkça sembolik dereceler için yaptırılmış olan bu resmî kayıtlardan başka, Yüksek Şûra da ayrıca 9 Mayıs 1932 tarihinde 347/456 numaralı ilmühaberle ve "*Türkiye Yüksek Masonluk Cemi-*

²⁰ Kemalettin Apak

²¹ Muazzez: izzet (değerli) ve şeref sahibi

²² müfid: ifâde eden, anlamlı

yeti" unvanıyla yine İstanbul Vilâyetine kendisini resmen tescil ettirmiştir. Yüksek Şûra'nın Tüzüklerinde de "*Duygularındaki temizlikleri, seciyyelerindeki*²³ *metanetleri, akıllarındaki kemalleri mücerrep*²⁴ *olan insanları muhabbet ve yekdiğerine yardım müşareketi*²⁵ *ve bir kardeş birliğiyle bir arada toplamak ve kendilerini daha müşfik, daha münevver ve daha metin yapmak ve bu suretle aralarında fıtrat*²⁶ *kanununun tekâmülünü tergip*²⁷ *ederek onları hoş görme ve müveddet*²⁸ *duygularıyla birbirlerine bir kat daha bağlamak maksadıyla*" bu cemiyetin kurulduğu ifade edilmiştir.

ÇOCUK ESİRGEME KURUMUNUN KURULUŞU:

1917 Mart ayında Necat Locası üyeleri "Himâye-i Etfal Cemiyeti" ni kurdular. Kurucu heyet: Avukat Celâl Derviş, Ahmet Emin Yalman, Mustafa Reşat Mimaroglu, Osman Tefik, Servet Yesari, Kemal Derviş, İstanbul meb'usu Haralambidi, İzmir meb'usu Nesim Mazelyah, Sıhhiye Umum Müdürü Adnan Adıvar, Büyük Elçi Ahmet Muhtar, Avukat Mişel Noradunkyan ve Dr. Rasim Ferit K.ler. Sonradan başkanlığa Dahiliye Müsteşarı İsmail Canbolat, Reis Vekilliğine Servet Yesari K.ler getirildi. Mütareke döneminde Dr. Besim Ömer Paşa K. başkanlığa getirildi. İstiklâl Harbi esnasında cemiyet Ankara'da "Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti" ünvanıyla ihya edildi. Bu ikinci ihyaen tesis teşebbüsü, Hariciye Vekili ve Nejat Locası üyesi Ahmet Muhtar K. tarafından yapılmıştır.

TEAVÜN²⁹ SANDIĞI³⁰:

Tüm kardeşlerin doğal üyesi oldukları bir "*Teaviün Sandığı*" tesis edilmişti. Ebedi Maşrık'a intikâl eden kardeşlerin ailelerine

²³ seciyye: karakter, tabiat.

²⁴ mücerreb: tecrübe olunmuş, deneymiş, sınanmış.

²⁵ müşareket: şeriklik, ortaklık.

²⁶ fıtrat: yaradılış, mizaç, huy.

²⁷ tergib: arzu ettirme

²⁸ müveddet: karşılıklı

²⁹ Teaviün: Yardımlaşma.

³⁰ Kemalettin Apak

mütevazı bir yardım yapabilmek için, Üstad-ı Âzam Mim Kemal Öke K.in teklifi üzerine kurulan ve adı "*Türk Yükseltme Cemiyeti Teavün Sandığı*" olan bu kuruluşun tüzüğü 18 Aralık 1931 tarihindeki *Büyük Maşrık Umumî Heyeti* toplantısında onaylanarak faâliyete geçirilmişti.

Bu sandığın işleyiş mekanizması; üyelerinden birer lira peşinen depozito almak ve sonra her vefatta ellişer kuruş taksit istemek suretiyle toplu bir halde daima elde para bulundurmak ve üyeden birinin ölümü halinde bu parayı, ufak bir kesintiden sonra, kanunî merasime lüzum olmadan ölen kardeşin önceden sandığa verdiği vasiyetnamede göstermiş olduğu kimseye ödenmesinden ibaretti. Önceleri bu miktar 200 lira iken sonraları 400 lirayı bulmuştu ki, o zaman için küçümsenmeyecek bir miktardı.

YAYINLAR :

Büyük Şark Dergisi:

27 Şubat 1931 tarihindeki *Büyük Maşrık Umumî Heyet* toplantısında Daimî Heyetin raporu okunurken "*Büyük Şark*" adı altında bir derginin yayınlanmasına başlanacağı bildirilmişti. İlk sayı Nisan 1931 tarihini taşıyordu.

Kıymetli masonik yazıları ve masonluğa ait iç ve dış haberleri içeren otuz iki sayfalık bu dergi Resimli Ay matbaasında basılıyordu. Sorumlu müdürlüğünü başta Kâzım Nami Duru, sonradan da Mehmet Ali Haşmet K.ler yürütmüşlerdi.

Büyük Şark dergisi Mayıs 1935 tarihine kadar dört yıl süreyle yayımlanmış ve 19 nüsha çıkmıştır. Her nüshasının kapağında "*İçinde yalnız Türk Yükseltme Cemiyeti azâları için basılmış el yazıları vardır.*" kaydı bulunuyordu.

Diğer yayınlar:

1935 yılına kadar süren bu dönemde bireysel Kardeşler veya localar tarafından masonik ve felsefî konularda yazılar yayınlandı. Türkiye Büyük Maşrık'ının 25 inci yıl dönümü vesilesiyle bazı localar o güne kadar olan loca içi çalışmalarını kitap halinde yayınladılar.

NECAT VE ETOİLE D'ORIENT MAHFELLERİNİN KAPATILMALARI ³¹

İkinci Dünya Harbinin arifesinde oluşan sosyo-ekonomiko-politik atmosfer içinde sekizinci dönem Umumi Heyeti, Büyük Üstadı ve daimi heyeti seçmek üzere 1 Ağustos 1930 gününde toplandı. Tüzüğe göre delegeler arasında en kıdemli Masonlar başkan, birinci ve ikinci nâzır olarak seçilmeleri gerekirken, bulunanların arasında en kıdemli Mason olmasına rağmen delege sıfatına sahip olmayan, ancak, C.H. Fırkası mutemedi olan, Hakkı Şinasi Paşa başkanlık makamına oturdu ve itirazları dikkate almayarak bir çekiç darbesiyle konvayı açtı ve derhal seçimlere geçti.

"Tensibe iktiran³² eden namzet listesi budur" ve "Emri Âli böyledir" denerek bir aday listesi dağıtılır. O zamana kadar serbestçe oy veren kardeşlerde bu büyük bir şaşkınlık ve asabiyet yaratır. "C.H. Fırkası bütün cemiyetleri kontrol ettiğine göre, bu cemiyet de kontrol altındadır ve bu listeye oy verilmelidir" yorumu ile tartışmalar olur ve birçok kardeş celseyi terkeder. Seçim sonucunda, Büyük Üstatlığa Servet Yesari ve Kaymakamlığa Mim Kemal (Öke) K.ler ile bütünüyle listede olan isimlerin seçilmiş oldukları kabul edildi ve konuşmak isteyenlere söz verilmedi.

Masonluğa siyasetin karıştığı ve nizamlara uygun seçim yapılmadığı, söz isteyenlere söz verilmediği, başkanlık divanının usulsüz teşkil edildiği, gerekçeleri ile 14 Eylül 1930'da Necat Locasında alınan karar ile "*Kanun ve Nizamlara muhalif ahvalin tashihi*" talepnameşi şeklinde bir levha Bü. Loca ile tüm localara gönderildi. Ertesi gün, 15 Eylül 1930 günü, Daimi Heyet toplandı ve toplantı sonrasında Bü. Üs. Kaymakamı Mim Kemal imzası ile Necat Locası geçici olarak kapatıldı. Kapatma kararı olaydan hemen bir gün sonra alınırken, herhangi bir yargılamaya gidilmeden, kardeşlerin savunmaları alınmadan ve ihtiyati tedbir almayı gerektirecek bir özellik olmamasına rağmen, Necat Locası kardeşlerinin diğer loca çalışmalarına katılmaları ile lokal binasına sokulmaları yasaklandı. 8 Ekim 1930 Çarşamba günü

³¹ Konu Ahmet Akkan K. tarafından dikkatle araştırılmış ve ilgili vesika kopyaları ile birlikte Mimar Sinan'ın 87.ci sayısında yayınlanmıştır.

³² İktiran: yanına gelme, yaklaşma.

Etoile D'Orient Locası toplantısına, kapatılmış Necat Locası kardeşlerinin de katılmaları ve aynı konu ile ilgili konuşmaların yapılması üzerine, üç gün sonra, Etoile D'Orient Locası da "Geçici" olarak kapatıldı.

DAİMİ HEYET VE BÜYÜK ÜSTAD'ININ İSTİFALARI:

20 Ekim 1930 günü toplanan Daimi Heyette Bü. Üs. Kaymakamı Mim Kemal K. *"Hâdiselerin umumi bir teessür yarattığını ve yakında toplanacak Umumi Heyette verilecek kararlar ne olursa olsun, Daimi Heyetin istifaya karar vermesi icap ettiği"*ni ifade etmiş ve diğer üyeler de bu düşünceye uymuşlardır.

24 Ekim 1930'da toplanan Genel Kurul'da, müstafi Daimi Heyetin gelecek seçimlere kadar vekâleten görevde kalmasına ve seçimlerin bu heyet tarafından düzenlenmesine kararı verildi.

31 Ekim 1930'da Bü. Üs. Kay. Mim Kemal K.'in başkanlığında yapılan Umumi Heyette ara seçimleri yapıldı ve Bü. Üs.'lığa Mim Kemal, Kay.'lığa M. Hakkı Nalçacı K.ler seçildiler. Umumi Heyet, Necat ve Etoile D'Orient localarına ait geçici kapama kararlarını alınmamış olarak kabul etti.

AZİM LOCASI'NIN KAPATILMASI VE GELİŞEN OLAYLAR:

1931 senesi sonlarında, Mim Kemal K.'in başkanlığındaki Büyük Daimi Heyet'in, *"Bir mahfelde iki sene Üs.Muh.'lık yapmış bir kardeşin, aradan bir sene geçmeden tekrar Üs. Muh. seçilemeyeceğine"* dair bir tüzük değişikliğini Umumi Heyetten geçirmesi üzerine Azim Locasından 33 kardeş bu kararı *"Loca kardeşlerinin hürriyet ve serbest vicdanlarına bir müdahale ve tahakküm"* saydıklarını ifade ile Azim Locasının uykuya yatırılmasını istediler. Konu locanın 11.1.1932 tarihli toplantısında müzakere edildi ve locanın geçici olarak kapatıldığı bir levha ile Büyük Locaya bildirildi. 19.1.1932'de Maşrık-ı Âzam bunu *"netaici³³ kanuniye ifa olunmak üzere"* kabul ettiğini diğer mahfillere

³³ Netaic: sonuçlar

Mim Kemal Öke

duyurdu. 27.1.1932 tarihli Umumi Heyet toplantısında alınan kararla Azim locası kardeşleri gayrimuntazam ilân edildiler.

Bu olayların vuku bulunduğu tarihlerde, 6 Şubat 1932 günü Büyük Daimi Heyet, tekris öncesi adaydan istenilen vasiyetnamenin birinci maddesinde bir değişiklik yaptı: O tarihe kadar hariciye sorulan "*Halik'e*³⁴ karşı vazifeniz" suali, İskoçya Tarik-i Kadimi Makbulünün (EKSİR) "*Halik'i*" bir

"Mefkûre" olarak kabul etmesi sebebiyle "*dine ait bir sual iradı bir tezat teşkil edeceği*" düşüncesiyle "*Nefsinize ait vazifeniz*" şeklinde değiştirildi. Bunun üzerine, 31 dereceli Âmir Müfettiş Ahmet Nehri K. (kapatılmış Azim Locası Üs. Muh.i) bu kararın, İskoç Ritinin ve Yüksek Şûranın "*hüküm kudretini kırmayı*" güden bir hareket olduğunu ifade ile başta Bü. Üs. olmak üzere Daimi Heyeti çirkin ifadeler ile Yüksek Şûraya şikayet etti.

Azim Locasının yargılanması Aydın Locasına emanet edildi. 3 Mart 1932'de alınan karara göre, Üs. Muh. ve dört kardeş kesin, bir kardeş de bir yıl müddetle ihrac edildiler. Bu ihrac edilen K.ler, 21 Mart 1932 tarihinde İstanbul Vilâyet makamından aldıkları bir ilmühaber ile "*Türk Masonluğu Yüksek Azim Mahfeli*" adında ayrı bir büyük loca kurdular. Aynı tarihlerde, "*Müstakil Türk Masonluğu Yük-*

³⁴ Hâlik: Yaratan, yoktan var eden. Allah.

sek Azim Mahfeli Reisi Ahmet Nehri" imzası ile Milliyet gazetesinde "Türk diyarında şeraiti kanuniyeyi haiz tek bir Masonluk vardır, o da Yüksek Azim Mahfelidir" diye bir ilân yayınlandı. 4 Mayıs 1932'de Vakit gazetesinde bu konuda bir açıklama yazısı daha çıkmıştır.³⁵

ARA SEÇİM İLE İŞBAŞINA GELEN BÜ. ÜS. MİM KEMAL K.'İN İSTİFASI:

31 Ekim 1930 tarihindeki ara seçim ile Bü. Üs. Seçilen, tabib Albay rütbesinde olan Mim Kemal (Öke) K., 22 Nisan 1932 tarihinde, kendisi tarafından ifade edilmemekle beraber, Milli Savunma bakanlığından gelen kişiye özel bir yazıya bağlı olarak istifa etti ve yerine, dönemi tamamlamak üzere, M. Hakkı Nalçacı Bü. Üs. seçildi.

1935 YILINDA MASONLUĞUN KAPANMASI:

1935 yılına geldiğimizde, Nazi ve Komünist dünyalardaki Mason aleyhtarı propagandalar yurdumuzda da etkili olmaya başlamıştı. Başka türlü kendini ifade edemeyen gerici güçler lâikliğin bekçisi olarak gördükleri Masonluğu kökü dışarıda olan bir cemiyet olarak nitelendiriyorlardı. Masonluğun artık tarihsel işlevini tamamlamış olduğunu, Halk Evlerinin Masonluğun görevini üstlendiğini iddia edenler vardı.

Cumhuriyetin ilânından sonra, Masonluk aleyhine hareketler daha 1927 senesinde başlamıştı. Adliye vekili Mahmut Esat (Bozkurt) ile C.H. Fırkası Umumi Kâtibi Recep (Peker) Mason olmak üzere müracaat etmişler ve bu müracaatları bazı localar tarafından geciktirilmiş ve reddedilmişti. Mahmut Esat Bey, bir gün İzmir'de içkili bir halde iken, Masonluğa kabulünün geciktirilmesine tepki göstererek Zuhal Locasının pencerelerine tabancası ile ateş etti. Vak'anın polis tarafından kapatılmasına rağmen dedikodular ve bazı aleyhte neşriyat başladı ve bu arada, Türk Ocakları merkez kongresinde "Gayrı milli bir müesseseye mensup zevatın Milli Türk Ocaklarına intisabı" hakkında bir takrir hazırlandı. Dr. Tefvîk Remzi (Kazancıgil) ve şair Mehmen Emin (Yurdakul) K.ler takrir sahibi Burhaneddin'i (Develioğlu) ikna ederek

³⁵ Suha Umur, *Azim Mahfeli ile İlgili Belgeler*, Mimar Sinan sayı 32, s.53.

takriri geri aldıldılar. (Burhannedin Develioğlu sonradan mason olmuştur). Türk Ocakları reisi Hamdullah Suphi (Tanrıöver) merkez binasının açılışında söylediği nutukta, Masonluğun halk kitlelerini kendine çektiğinden şikâyet etti... Bu olaylar üzerine, Mason aleyhtarı gazetelerde, imtiyaz sahipleri Mason olan gazetelere karşı şiddetli bir kampanya başlatıldı. Saldırıları Masonluğun, kökü dışarıda, dinsiz bir müessese olması, hatta özel bir din olduğu gibi asılsız karalamalara dayanıyordu.

O tarihlerde, mecliste ve hükümette birçok Mason mevcut olmakla beraber, Mahmut Esat, Recep (Peker), Şükrü (Saracoğlu), Saffet (Arıkan), Fevzi (Çakmak) gibi Masonluğa şiddetle muhalif olanlar da vardı... 1934 kışında, meşhur Karpiç salonlarında muhteşem bir Mason balosu verilmişti. Dahiliye vekili Şükrü Kaya, hariciye vekili Tevfik Rüştü Aras, Hasan Saka, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, B.M.M. Reisi Kâzım Özalp, merasim elbiseleri, kordon ve önlükleri ile iştirak etmişler, Mason büyük elçiler ve mebuslarla geç vakitlere kadar neşeli bir gece geçirmeleri de dikkati üzerlerine toplamıştı.

1935 yılında, Cumhuriyet Halk Fırkasının kongresinde kabul edilen 69'uncu maddeye göre, uluslararası amaçlarla veya kökü dışarıda olan cemiyetleri kurmak yasaklanmıştı. Bu madde ile Sabiha ve Zeke-riya (Sertel)'lere ait Sonposta gazetesi başta olmak üzere bazı gazeteler kapatılırken Mason Cemiyetinin de kapatılacağına dair haberler yayılmaya başlanmıştı. C.H.F. kongresinde Mason Localarının kapatılmalarına dair görüşmelerin yapıldığını, C.H.F. Umumi kâtip muavini ve Cumhuriyet Locası Üs. Muh.'i Münir Akkaya K. 31 Mayıs 1935 tarihli mektubuyları haber veriyor. Bu haber üzerine, Yüksek Şûra, "*tatilde vukuu melhuz hâdiseler karşısında tedbir olmak üzere*"; Gerek kârgahlara, gerek mahfillere fesih kararı tebliğ edilmeden önce bütün evrakla bankalardaki paraların hükümetçe el konulmadan emniyete alınmasına ve hiçbir kardeşin gazete veya herhangi bir dergiye beyanatta bulunmamasına karar verildi. Bu konuyu yürütmek üzere yetkili bir komisyon oluşturuldu. Komisyon, Bü. 1.Nâ. Ali Galip, Bü. Hâ. Cevdet Hamdi, Bü. Kâ. Şükrü Hâzım, Bü. Haz.Em. Mustafa Reşit, Bahattin Lütü, Aydın L.: 'sı Üs. Muh.'i Ferit Up K.lerden oluşmuştu. (11 Haziran 1935)

Özetle, Nazi ve Komünist ideolojileri hedef alınarak "kökü dışarı-

da" derneklerin kapatılmasına dair yasa çıkmıştı. Masonluğa müracaat edip de red edildikten sonra Mason düşmanı kesilen Maliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) ve C.H.Fırkası Umumi Kâtibi Recep Peker bu yasayı istismar ettiler. Ayrıca Halk Evlerinin artık Masonluğun işlevini yerine getirdikleri söyleniyordu, Spor kulüpleri ile Çocuk Esirgeme ve Kızılay'ın dışında, Türk Ocakları dahi dahil olmak üzere, tüm dernekler kapatılmıştı. Mason olan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya kapanmanın daha doğru olacağını ifade etmiş ve Masonluk başkası tarafından kapatılmadan, kendi kendine uykuya girmiştir. Bu arada Yüksek Şûra ile üç loca sükûnetle çalışmalarına devam etmişlerdir.

1935 yılının Ekim ayında İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya K. Zamanın Hâkim Bü. Âmiri İsmail Hürşit, Bü. Üs. Muhiddin Osman Omay ve Fuat Süreyya Paşa ile Muhib Nihad Kuran K.leri Ankara'ya davet etti. Ankara'da heyete Devlet Şûrası Başkanı Mustafa Reşit Mimaroğlu, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ve Milletvekili Rasim Ferit K.ler de katıldılar. Bu Kardeşlerin her biri Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinde 33 dereceye sahiptiler.

Şükrü Kaya K. Masonluğun kültürel ve sosyal faaliyetini artık Halk Evleri ile Halk Odalarının üstlendiğini ve hükümet olarak Masonluğun kapanması zamanının geldiğini düşündüklerini açıklayarak Konvan toplanmadan kapanma kararını hemen orada vermelerini istedi. Baskı altında bu emre uyan Kardeşler, kapanma kararlarını kapsayan aşağıdaki beyannameyi 9 Ekim 1935 tarihinde Anadolu Ajansına verdiler:

"Ankara 9 Ekim (AA): Türk Mason Cemiyeti, Memleketimizin sosyal tekâmülünü ve günden güne artan muazzam terakkilerini nazarı itibara alarak ve Türkiye Cumhuriyetinde hâkim olan demokratik ve cidden lâik prensiplerin tatbikatından doğan iyilikleri müşahade ederek faaliyetine - bu hususta hiçbir kanun olmaksızın - nihayet vermeği ve bütün mallarını memleketin sosyal ve kültürel kalkınmasına çalışan Halk Evlerine teberrüü muvafık görmüştür."

Kemalettin Apak Üstat bu kapanışa şöyle bir yorum getiriyordu:³⁶

³⁶ Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi, s.167

"..... Atatürk'ün memleketimizde yaptığı inkilâp hamlelerine karşı cahil ve müteassıp muhitlerin doğrudan doğruya cesaret edemeyip de dolambaçlı yollardan gösterdiği reaksiyonun, ve bu gibi muhitleri kendi maddî menfaatleri için istismar ederek bu reaksiyonu körükleyen spekülâtif bazı neşriyatın yarattığı demagogik havayı teskin sadedinde Masonluk harcandı. Bilerek veya bilmeyerek, isteyerek veya istenmeyerek Masonluk politik bir tavizin kurbanı oldu. Hattâ aynı zihniyet yine o zaman Türk Ocaklarıyla bazı kadın cemiyetlerini de bu kurbanlar arasına katmıştı."

Yine aynı tarihlerdeki gazetelerden bir çoğunda da şu haber yayınlanmıştı:

"Mason teşkilâtının feshi kararı üzerine bütün Mason locaları birer birer kapanmağa başlamıştır. İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya bu mes'ele üzerinde demiştir ki : «Türk Masonları kendi ideallerinin Hükûmetin esas programında dahil olduğunu görerek kendi teşkilâtlarını kendileri fesh etmişlerdir. Hükûmetin bu iş üzerinde hiç bir teşebbüsü ve alâkası yoktur.»"

Evet, o zamanki Dahiliye Vekili Şükrü Kaya K. de resmî sıfatı itibariyle kamu oyuna durumu bu sözlerle izah etmişti.

İstanbul'da çıkan Cumhuriyet gazetesi de 14 Ekim 1935 tarihli nüshasında "Türkiye Mason locaları bir emirle kapatıldı" başlığı altında aşağıdaki yazı yayınlandı :

"İç İşleri Bakanlığından verilen emir üzerine Türkiye Mason localarının faaliyetine nihayet verilmiştir. Bu emir daha evvelce ma'lûm olduğundan, tâtili faaliyet kararı verilmek üzere Türkiye Üstadı Âzamı yüksek masrıkı toplantıya çağırmıştır. Türkiye Üstadı Âzamı olan İstanbul Emlâk Bankası direktörü Muhiddin Osman, Türkiye Mason localarını yüksek makamdan aldığı emir üzerine kapadığını arkadaşlarına bildirmiştir. Bu suretle Türkiye Masonluğunun İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir, Edirne, Muğla, Gaziantep, Adana ve diğer yerlerde bulunan müteaddit locaları kapanmış, bunların emlakî Hükûmete intikâl etmiştir. Türkiye'de halen ecnebi masrıklarına mensub localar kalmamış, bunlar vaktile Türk Masrıkına dahil olmağa mecbur edilmiş olduklarından, bu suretle son zamanlarda İtalya, Almanya ve Rusya'da olduğu gibi Mason teşkilâtı memleketimizde de ilga edilmiş oluyor. Bu teşkilâtın kaldırılmasını icab ettiren sebep, son fırka programında kökü dışarda bulunan teşekküllerin memleketimizde yer bulamayacağına dair olan kayıttır. Mamafih Masonlar kendi köklerinin dışarda olmadığını,

konfederasyon halinde idare edilen Masonluğun burada serbest, müstakil ve milliyetçi olduğunu söylüyorlardı. Esasen son zamanlarda yapılan muhtelif neşriyatta da görüldüğü üzere, Masonluk memleketimizde bir sır olmaktan çıkmıştı. Zira Masonluk daha ziyade lâiklik ve eskiliğe karşı aleyhdarlık ve müntesibleri arasında tesaniüd ve mütekâbil yardımlar fikrini güden bir müessesese olup koyu taassuba aleyhdarlığından dolayı hattâ dinsizlik veya milliyetsizlik isnadı altında bile bulunuyordu. Türkiye'de ulusâl bir Maşrıkî Âzâmın teşekkülü tarihi (30) seneyi mütecaviz değildir. İlk önce Selânik'te İtalyan, sonra İstanbul'da İngiliz, Fransız ve Yunan locaları teşekkül etmiştir. Namık Kemâller, Ziya Paşalar o zaman bu mahfillere devam etmişlerdir. Meşrutiyetten sonra da Türkiye Mahfilleri teşekkül etmiştir. Türkiye Masonlarının adedi birkaç bin olup memleketimizin her sahada ileri gelen şahsiyetlerinden birçokları bu mahfillere devam etmekte idiler. Masonluk, şimdiki halde İngiltere, Fransa, Belçika, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Amerika ve İsviçre gibi memleketlerde faaliyettedir."

Masonluğun kapanmasının istenmesi ile ilgili söylentiler:

Masonluğun kapanmasında etken olduğu iddia edilen ve evraka dayanmayarak yalnızca söylentide kalan üç değişik rivayet vardır. Bu üç konunun yalnızca rivayet değerleriyle kabul edilmeleri koşuluyla, bilgi kabilinden sizlere sunuyorum:

1. Mahmut Esat Bozkurt'un İzmir'de Mason olmak üzere Zuhul locasına müracaat ettiğini ve müracaatı reddedilince, şiddetli bir Mason düşmanı olduğunu, hattâ bir gece içkili olarak loca binasına tabancasıyla birkaç el ateş ettiğini, yukarıda görmüştük. Atatürk'ün yakın çevresinde Masonların yanında, Mahmut Esat Bozkurt gibi kişiler de vardı. Atatürk'ün akşam sofralarında Mahmut Esat'ın Masonluğun kapatılması için sürekli telkinde bulunduğu bir gerçektir.

2. İzmir'de bir locada harf devrimine karşı bir konuşma yapılmış. Konuşmacı Kardeş eski harfleri öğrenemeyecek olan yeni nesillerin geçmişimizden kopacakları tezini işlemiş. Bunu öğrenen Atatürk de, "Masonları ilerici bilirdim, devrimleri savunacaklarına köstek olmaya başladılar. Galiba kapanmalarının zamanı geldi" gibi bir ifade kullanmış.

3. İzmir suikastının sanığı Câvid Bey 26 Ağustos 1926 tarihinde idam edilmişti. Mason olduğu bilinen Câvid Bey'in idamını önlemek

üzere yabancı obediyanlardan dış işlerimize baskı yapılmış ve bu da Atatürk'ü rahatsız etmiş. Bana göre bu son rivayetin tutar tarafı yoktur, çünkü bu türden yazışmalar olmuşsa dahî, Câvid Bey'in idamından sonra, Masonluk 9 yıl daha itibarlı yaşamını sürdürmüş ve neticede kapatılmamış, kendi kendine kapanmıştır.

1935 yılında, Türkiye'de Masonik faaliyetin durdurulmasının baskı altında olduğu bir gerçektir. Ancak bu konu, Mason cemiyetine özel değildi, siyasî hava nedeniyle tüm derneklerin faaliyeti durdurulmuştu. İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya K.'in *"Hükümetin bu iş üzerinde hiçbir teşebbüs ve alâkası yoktur"* şeklindeki beyanı, faaliyeti durdurmanın, herhangi bir kanuna bağlı olmadığını açık ifadesidir.

Olay bir cemiyetin fesh edilmesi değil, faaliyetini durdurmasıdır. Derneğin, Umumi Heyetçe alınan bir kararla feshedilmemiş olması, olayın fesih değil, idarecilerce lüzum görülen bir faaliyet tatili olduğu ve derneğin *"Tüzel Kişiliğinin"* sona ermediği bir gerçektir. Danıştay daireleri Genel Kurulu 9 Mart 1951 tarih ve 176 sayılı ve Yargıtay 1'inci Hukuk Dairesi kararları ile İstanbul, Ankara ve İzmir lokallerimiz geri alınabilmiş ve böylece "kapatma olayı" söz konusu ise bunun gayrikanuni olduğu, mahkeme kararları ile tesbit edilmiştir.

KAPANMA SONRASI, 1935 - 1948 DÖNEMİ:

Localarına gidemeyen kardeşler lokanta veya evlerde sohbet toplantıları tertip ederek hasret gideriyorlardı.

Yüksek Şûra ise hiç kapanmadı, ancak mesaisini yavaşlattı. Bu bekleme döneminde bünyesini güçlendirmek için kıdemli birkaç kardeşi 33 dereceye terfi ettirdi. Yüksek Şûra, 1938 yılında İdeal,³⁷ 1939 yılında da Kültür ve Ülkü Sembolik Localarını kurdu. Sonradan 1, 2 ve 3 numaralarla anılacak olan bu localar İsmet İnönü'nün bilgisi dahilinde, sessizce ve en alt düzeyde çalışıyorlardı. Bu dönemin toplantı tersimatları düzgün tutulmadığından kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak bu kuruluşun yasal olduğunu biliyoruz. Masonluk 1935'de kendi kendini kapatmıştı, kapatılmamıştı ve yasaklayıcı bir yasa da yoktu.

³⁷ P. Muh. Dünder Erendag K. bu konuda *Tesviye* dergimizde bir yayına başlamıştı, ancak sonunu getiremeden kendisini kaybettik.

Harp senelerinde Almanya'nın işgal ettiği ülkelerde Masonların, Yahudiler ve Çingenelerle aynı muameleye tabi tutularak toplama kamplarına gönderilmeleri, mallarına el koyulup işkence görmeleri demokratik dünyada infial uyandırıyordu. Mayıs 1943'de İngiltere Kralı VI. George İngiltere Birleşik Büyük Locasına tekrar Büyük Üstat olarak is'ad edilince, işgal edilmiş topraklarda yaşayan Masonlar ve yıkılan mâbetler hakkında, tüm dünya haber ajanslarınca yayınlanan anlamlı bir konuşma yaptı.

Kamuoyu Masonluğa ısınmış, eski suçlamalar unutulmuştu.

7. BÖLÜM: 1948 - 1956

KURULUŞ DÖNEMİ

İstanbul ve İzmir'de çalışmaların başlaması - Ankara Şubesinin açılması - Büyük Mahfil'in kurulması - Ünite uygulaması - Ünite talimatnamesi - İstanbul'da Gran Loj - Süprem Konsey'in beyannamesi - Gran Lojlar dönemi - Ankara'da kurulan Türkiye Büyük Locası - Seçimler - Beyanname - Konvan - Türkiye Büyük Locasının kurulması - Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Türkiye Büyük Locası -

1948 - TÜRKİYE MASON DERNEĞİNİN İSTANBUL VE İZMİR'DE ÇALIŞMAYA BAŞLAMASI

Birleşmiş Milletler'e katılmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya harp ilân etti. Bu davranış kendi başına yeterli değildi. Türkiye çok partili bir demokratik ülke olduğunu kanıtlamalıydı. İsmet İnönü 19 Mayıs 1945'de yaptığı bir konuşmayla siyasetin liberalleşmesi gereğini vurguladı. 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kuruldu ve 21 Temmuz 1946 genel seçimlerine katıldı. Diploması kulislerinde Masonluğun kapalı olması Türkiye'nin demokratik bir ülke olmadığının kanıtı olarak gösteriliyordu. Ancak Dernekler Yasasının değişmesi lâzımdı. İsmet İnönü'nün özel doktoru Yüksek Şûranın Hâkim Büyük Âmiri Mim Kemal Öke K. idi. İnönü'nün kapalı olan Masonluğa yakın olduğunu, hattâ, uyku döneminde, Yüksek Şûra'ya küçük parasal yardımlarda bulunduğu söyleniyordu.

Dernekler Yasasının değişmesi üzerine, Mim Kemal Öke K.in teşvikiyle, Masonlar 5 Şubat 1948 tarihinde "Türkiye Mason Derneği" adında bir derneğin kurulması için resmi başvuruda bulundular. Derneğin kurucuları her biri 33 dereceli, İstanbul Ticaret Odası Sicil Müdürü Mecdi Ali Akasya, Cevdet Hamdi Balım (emekli), Cemil

Hamdi Balım (emekli), Polis Müfettişi (emekli) Muhib Nihat Kuran, Prof. Hazım Atıf Kuyucak, Prof. Mustafa Hakkı Nalçacı ve Dr. Orhan Tahsin K.lerdi.

Derneğin amaç maddesi "Üyelerinin fikrî, felsefî, ahlâkî tekâmüllerine, Hürriyet, Müsavat ve Kardeşlik prensiplerinin Türkiye Hudutları içinde gelişmesine çalışmak ve hayır işleriyle meşgûl olmak" olarak gösterilmişti. Merkez İstanbul'da, Galata Bankalar Caddesinde, Asikürazyoni Ceneralı hanında bir daire olarak gösterilmişti.

Aralık 1948'de İzmir Şubesi açıldı. Adresi: Başdurak Caddesi Emirler Çarşısı, Hamza Rüstem K.'e ait hanın bir dairesi.

1949 - ANKARA ŞUBESİNİN AÇILMASI

Ocak 1949'da da Ankara Şubesi açıldı. Adresi: Meşrutiyet Caddesi 79 numara, Seler apartmanı, daire 5.

Yüksek Şûra'ya bağlı olarak çalışan yeni localar kuruluyordu. Yüksek Şûra 1 - 33 derecelerin tümüne hâkimdi, ancak, dünya Masonluğunca muntazam bir obediyan olarak kabul edilmek isteyen kardeşlerden mavi locaların bağlanacağı bir Büyük Locanın kurulmasına yönelik talepler geliyordu.

1950 - BÜYÜK MAHFİL'İN KURULUŞ KARARININ ALINMASI

Masonik konularda bilinçlenen Kardeşler, dünyada mevcut tüm obediyanlarda olduğu gibi mavi locaların Süprem Konsey'den ayrı, özgür bir büyük locaya bağlanmak istiyorlardı. Localarda sık sık ortaya atılan bu görüşleri değerlendiren Yüksek Şûra, sonunda, gene de kendine bağlı, bir «Büyük Mahfil» kurma kararını aldı ve bu oluşumu düzenleyecek bir tüzük hazırlattı.

Yüksek Şûra 30 Eylül 1950 tarihli toplantısında kabul ettiği "*Türkiye Yüksek Şûrasına tâbi Büyük Mahfil Nizamnamesi*" ile sembolik dereceler için ayrı bir müessese kurulmasını karara bağladı. Buna göre, İstanbul, Ankara ve İzmir loca delegelerinden oluşacak ve merkezi İs-

tanbul'da olacak bir "Büyük Mahfil: Gran Loj" kurulacaktı. Yüksek Şûra'ya tâbi olacak olan bu Gran Loj, localar arası ilişkileri yönetecek ve yalnız ilk üç derece ile ilgili konularla meşgul olacaktı.

Bü. Kât. Muhib Kuran imzalı bu toplantının tersimatı:

Türkiye Yüksek Şûrasının 30 Eylül,1950 tarihli içtimasına¹ ait tersimatı.

"Yüksek Şurâ Ha. Bü. Â. Mim Kemal üstadın riyasetinde toplandı. Ruznamenin dördüncü maddesinde yazılı teşkili mutasavver (Gran Loj) (Büyük Mahfil) için idare encümeninin kaleme aldığı (38) maddelik nizamname projesinin müzakeresine geçilmezden evvel Hâ. Bü. Â. Yüksek Şûraya tabi olarak bir Büyük Mahfil tesisi hakkında idare encümenine yapmış olduğu yazılı teklifin encümeni teşkil eden BB. lerce müsait karşılanmış olduğundan bahisle, böyle bir teşekkülün vücuda getirilmesini icap ettiren âmiller üzerinde durarak serd ettiği şahsi mütalaaları âlâka ile dinlendi.

"Bundan sonra idare encümeninin okunan raporunda Yüksek Şûramız Rit Ekosse Ansiyen e Akseptenin esaslarına göre 1909 senesinde kurulduğu zaman ilk üç derecede çalışan mahfilleri de kendi bünyesi içinde idare etmiş ve bir müddet sonra bu üç derece localarının muhtariyetini kabul etmek suretiyle bir Maşrık-ı Âzam vücuda gelmiş olduğu fakat her iki kuvvet arasında ikide bir tehaddüs² eden ihtilaflar yüzünden Türk Masonluğu bünyesinin geçirmiş olduğu sarsıntılar karşısında zamanı gelince bu ikiliğin bertaraf edilmesi kaçınılmaz bir zaruret halini almış olup 1909 dan 1935 yılına kadar böylece devam eden Maşrık-ı Âzâm, 1935 senesi Ekim ayının on ikinci gününden itibaren siyasi zaruretlar dolayısıyla faaliyetini tatil etmek mecburiyetinde kaldığı, hemen on üç sene süren bu devre esnasında Ritüelîk mesaisinin haleldâr olmamasına dikkat ve itina etmiş olan Yüksek Şûramız meriyete giren yeni cemiyetler kanununun müsait hükümlerinden bilistifade (Türkiye Mason Derneği) namı altında bir cemiyet kurmağa muvaffak olarak yeni yeni isimlerle teşkil ettiği Remzî mahfilleri de Ekosizmin verdiği salâhiyete istinaden doğrudan doğruya kendi idaresi altına almış olduğu, ancak cemiyetimiz azası-

¹ İçtima: toplantı

² Tehadüs: birbirine havadis söyleme, karşılıklı.

nın zaman geçtikçe çoğalmakta olması gerek İstanbul Vâdisinde gerek Ankara ile İzmir'de Remzî mahfiller adedinin mütenâziren³ artmakta bulunması ve bundan sonra memleketimizin diğer mahallerinde de mahfiller açılacağı göz önünde tutularak Hâ. Bü. Âmirin, âmal⁴ ve mesaisi Ekosizmin ilk üç derecesine ait idari işlerin tedvirine maksur⁵ ve münhasır⁶ kalmak şartı ile bir (Büyük Mahfil) Gran Loj kurulması hakkındaki teklifi müessesemizin mesaisinin verimli olması ve kardeşçe münasebette bulunduğumuz Mason teşkilâtında Remzî mahfillerin idaresi hususunda tatbik edilen sisteme intibakımızı sağlaması bakımından - encümente ittifakla kabul edilmiş olduğu ve bu teşekkül için yürürlüğe konulması lâzım gelen (38) maddeyi hâvi nizamname projesinin Yüksek Şûramızın tetkik ve tasvibine arz edildiği bildirilmektedir.

"Esasen Lozan Konvansiyonunun 22 Eylül 1875 tarihli celsesinde kabul edilmiş olan Büyük Teşkilât Kanununun altıncı maddesinde, '*Süprem Konsey on yedinci derecenin dunundaki*' dereceler üzerinde hâkimiyetini daima kullanmaz, vakt ve hâle ve mahalli ahvale göre vekâletler verir; fakat Süprem Konseyin hâkimiyeti müruru zamana ve sukuta uğramaz. 33 derecelilerin Büyük Umumi Müfettişlik hukuk ve imtiyazını her loca ve her meclis, dereceleri ne olursa olsun tanıyacaktırlar' denilmektedir.

"Bu kayd ve şartlara göre câmiamızda bir Büyük Mahfil tesisi Yüksek Şûramızın kudret ve salâhiyeti cümlesinden bulunduğunu nazarı dikkate alan Büyük Umumi Müfettişler nizamname projesinin müzakeresine geçilmesini ittifakla kabul etmişlerdir.

"Cereyan eden uzun müzakere ve münakaşa neticesinde heyeti umumiyesi Yüksek Şûranın tasvibine iktiran⁸ etmiş bulunan nizamnamenin bir ân evvel bastırılarak mahfillerimize yeter miktarda gönderilmekle beraber Nizamname hükümleri dairesinde seçilecek muvazir ve müvazirlerin isimlerinin Yüksek Şûraya bildirilmesinin tavsiye edilmesi ittifakla kararlaştırıldı.

³ Mütenâziran: simetrik olarak

⁴ Âmal: İşler, yapılan ve uygulanan şeyler.

⁵ maksur: kasrolunmuş, kısaltılmış, bir şeye ayrılmış.

⁶ Münhasır: sınırlanmış, çerçeveye alınmış, yalnız bir kimseye veya şeye mahsus olan.

⁷ dunundaki: altındaki

⁸ İktiran (İktiran): Yaklaşma, yanına gelme.

"Aslına Mutabıktır,

Mühür, Um.Bü.Kâ., İmza: Muhib Kuran, 33."

«Türkiye Yüksek Şûrasına tâbi Büyük Mahfil Nizamnamesi" adını taşıyan bu tüzükteki önemli maddeler aşağıda gösterilmiştir:⁹

Madde 1 - Türkiye Yüksek Şûrasına tâbi İstanbul'da, Ankara'da ve İzmir'de teşekkül etmiş ve bundan sonra teşekkül edecek olan remzi mahfiller murahaslarından¹⁰ müteşekkil Büyük Mahfil -Gran-de Loge- namıyla Masonik bir müessese kurulmuştur.

Madde 2 - Büyük Mahfil Türkiye Yüksek Şûrasına tâbidir, ve merkezi İstanbul'dadır.

Madde 3 - Büyük Mahfilin maksadı Türkiye Yüksek Şûrasına tâbi remzi mahfiller arasında ahenk ve intizamı temin ve yalnız üç dereceye ait idarî işleri tedvir etmektir.

Madde 18 - Büyük Mahfil, Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinin ri-tüelleri, kanun ve nizamları ve Yüksek Şûranın alınmış ve alınacak prensip kararları müstesna olmak üzere remzi mahfillerin tesis ve sed'dine, idare ve inkişafına taallük eden bütün kararları almaya ve icraya salâhiyetlidir. Yüksek Şûranın ancak muvaffakiyetiyle hâricte Masonluğu temsil için murahas gönderebilir. '

Madde 19 - Büyük Mahfilin masrafları loka komisyonunca tesviye olunur. (Ödeme şekli ayrıca bir talimatname ile izah edilecektir.)

Madde 29 - (İkinci cümle) Büyük Üstat Yüksek Şûranın ve Büyük Mahfilin nizam ve kararlarına ve Masonik prensiplerine riayet edilmesine nezaret eder.

Madde 36 - Büyük Mahfil, Murahasları arasından seçeceği müfettişler ile Yüksek Şûranın 22 Mayıs 1949 tarihli içtımında kabul edilmiş alan teftiş talimatnamesi esasları dairesinde mahfilleri teftiş ettirir.

⁹ Hürmasonluk Tarihinden Notlar, Fikret Çeltikçi (s.337)

¹⁰ Murahas: delege

1951 - BÜYÜK MAHFİL'İN KURULMASI

Büyük Mahfilin hazırlıklarını kısa bir süre içinde tamamlayan Yüksek Şûra, 10 Ocak 1951 tarihinde *"selâhiyeti mahsusa ile Umumî Büyük Kâtip"* imzasıyla aşağıdaki davetiyeyi loca delegelerine göndermiştir:

"Yüksek Şûra tarafından tesis edilmiş olan Büyük Mahfil muvazzaflarının intihapları 28 Ocak 1951 tarihine müsadif Pazar günü saat 15 de icra olunacaktır.

"Zatı biraderaneleri (.....) mahfeli muhtereminden murahhas seçilmiş olduğundan mezkûr gün ve saatte lokalde hazır bulunmaları selam ve sevgilerle tebliğ olunur aziz kardeş.

"Not:

"Büyük Mahfil Nizamnamesinin bir nüshası lef'en takdim edilmiştir."

Türkiye Yüksek Şûrası'nın 28 Ocak 1951 tarihli tersimatı¹¹: (özet)

"Türkiye Yüksek Şûrasına bağlı olarak mesaisi üç Remzî dereceye ait işlerin tedvirine¹² maksur¹³ ve münhasır kalmak ve merkezi İstanbul Vâdisinde olmak üzere teşkil edilerek (38) maddelik nizamnamesi Yüksek Şûranın 30 Eylül, 1950 tarihli celsesinde Büyük Umumî müfettişlerin tasvip ve tasdikine iktiran¹⁴ etmiş bilinen Büyük Mahfil (Gran Loj) un tesis merasimini icra etmek maksadıyla Yüksek Şûra müptedi¹⁵ derecesinde ve Hâ. Bü. Â. Mim Kemal Üstadın riyasetinde toplanmıştır".

Bu toplantıda, Büyük Üstat (1951 - 1953) Mustafa Hakkı Nalçacı K.in yönetiminde "Türkiye Büyük Mahfili" (Türkiye Gran Loj'u) 28 Ocak 1951'de Y.Ş. tarafından, Çırak Derecesinde tahsis edildi. Tahsis celsesindeki görevliler: Üs. Muh. Hâ. Bü. Â. Mim Kemal Öke, 1.ci

¹¹ Yüksek Şûra'nın Arşivinden "Büyük Locanın Kuruluşu ile ilgili Belgeler" dosyası.

¹² tedvir: yürütme

¹³ maksur: kasrolunmuş

¹⁴ iktiran: yaklaşma

¹⁵ müptedi: çırak

Nâ.: Hâ. Bü. Â. Kaymakamı Mustafa Hakkı Nalçacı, 2.Nâ. Bü. Umumi Müfettiş Ali Galip Taş, Bü. Hat.: Ferid Örucü ve Bü. Kâ. Muhib Kuran K.ler idi. Diğer görevliler de 33 dereceli K.lerdi.

Toplantıda, İstanbul'dan İdeal, Ülkü, Kardeşlik, Sevgi, Atlas ve Müsavvat locaları üçer, 100 den fazla üyesi olan Kültür ve Hürriyet locaları dörder delege ile, Ankara'dan Uyanış, Doğuş ve Yükseliş, İzmir'den de İzmir locaları üçer delege ile temsil edilmişlerdi.

Yüksek Şûra idare encümeninde bulunanların Gran Loj'da delege kalabilecekleri, ancak idare encümeninden istifa etmedikçe Gran Loj Dâimi Heyetinde¹⁶ görev alamayacakları riyaset makamından belirtildi.

Büyük Üstat adayları Mustafa Hakkı Nalçacı ve Cemil İpekçi K.ler için yapılan ilk seçimde ekseriyet hasıl olmadığından balotaja başvuruldu, balotajın sonunda da her iki adayın 19'ar oy aldıkları tesbit edilince, kura ile Mustafa Hakkı Nalçacı K. seçildi.

Seçilen diğer görevliler: Bü. Üs. Muavini: Fethi Erdem; Bü. 1. Nâ.: Celâl Öget; Bü. 2. Nâ.: Yusuf Ziya Erdem; Bü. Hat.: Şükrü Hazım Tiner; Bü. Kâ.: Tarık Ziyal; Bü. Haz. Em.: Jak Esseyan; Bü. Has. Em.: Arman Mosse; Bü. Muh.: Nazmi Duhani; Bü. Teş.: Cevdet Caculi; Bü. Ko.: Hamza Rüstemoğlu; Bü. Hat. Muavini.: Noradonkiyan; Bü. Haz. Em. Mv.: Abravanel; Bü. Has. Em. Mv.: Necip Hancı; Bü. Muh. Mv.: İsmail Kenan Sunal; Bü. Teş. Mv.:Ruhi Vamık Girgin; Bü. Ko. Mv.: Kalodi Laskari K.ler seçildiler. Bü. Kâ. Muavinliği seçimi ertelendi.

Hâ. Bü. Â. Yüksek Şûranın hâkimiyeti altında Gran Loj un tahsis edildiğini bildiren beratı ve birinci çekici Hakkı Nalçacı K.e teslim ettikten sonra, oturum yeni Bü. Üs.ın başkanlığında devam etti.

Daha önce kurulmuş tüm mavi localar bu Gran Loj'a bağlandı.

Gran Loj Mart 1951 tarihli bir sirküler mektupla tüm yabancı obedianslara Türkiye Yüksek Şûrasının himayesinde kurulduğunu ilân etti. Bu ikrar ileride Türkiye Büyük Locasının muntazam dünya Masonluğu tarafından kabul edilmesinde çok zor aşılın bir handikap yaratmıştı.

¹⁶ Daimi Heyet: Büyük Kurul

İlân metni:

Türkiye Yüksek Şûrasının himayesinde

TÜRKİYE BÜYÜK LOCASI

İstanbul, Mart 1951

Pek Muhterem Kardeşlerim,

Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinin 33.cü ve sonuncu derecesinin Türkiye Yüksek Şûrası'nın himayesinde Türkiye Büyük Locasının tahsis edildiğini ve Şubat 1951'den bu yana, İstanbul Şarkında, Masonik faaliyetlerini yürüttüğünü bildirme şerefine nail ol-maktayız.

1951 -1953 dönemi için seçilen Büyük Görevlilerin listesini ilişikte sunuyoruz. İşbu vesaikin altında imzaları bulunan Kardeşlerimiz bundan böyle sizlerle olacak muhaberatın altına da imzalarını atacaktırlar.

Kardeşçe sorabileceğiniz herhangi bir konuda sizlere cevap vermeye hazır olduğumuzu bildirir, kardeşçe sevgi ve selâmlarımızı sunarız.

İmzalar: Bü. Üs.Mustafa Hakkı Nalçacı; Bü. Sek.: Tarık Ziyal; Bü. Hâ.: Şükrü Hazım Tiner.

YENİ BÜYÜK LOCANIN 1951 YILINDA KARŞILAŞTIĞI EN ÖNEMLİ SORUNLAR VE ALINAN KARARLAR:

1. Yüksek Şûranın anayasası kullanılıyor, bu da yeterli olmuyordu.

17 Haziran 1951 tarihli Büyük Daimi Heyet'in 2 numaralı raporunun 2.bendi durumu özetlemektedir:

"Elyevm¹⁷, tatbik edilmekte olan mahafil umumî nizamnamemiz¹⁸ hernekadar uyanıştan sonraki ilk zamanlar ihtiyacına kâfi gelmiş ise

¹⁷ Elyevm: günümüzde, hâlâ

¹⁸ Localar Genel Tüzüğü

de, camiamız genişleyip inkişaf ettikçe, bu nizamnamemizin, ritüelik esasları daima Yüksek Şûra'mız emrinde mahfuz kalmak şartıyla, bugünün ihtiyacına cevap verecek bir şekilde gözden geçirilmesi ve tekemmül ettirilmesi hem Yüksek Şûramızca hem de Da. Hey. imizce arzuya şayan görülmüştür."

Bü. Üs. Muavininin başkanlığında, Bü. Hat. ve Bü. Kâ.'ten oluşan bir Anayasa (Umumî Nizamname) Komisyonu kurularak Gran Loj için müstakil bir Anayasa çalışmasına girildi.

2. Yüksek Şûra'nın emrinde bulunan Yardım (Teavün) sandığı aidatı olarak 13 loca arasında yapılan anket sonucunda 7 locanın aidatın 1 liradan, önerilen 2.50 liraya çıkarılmasını kabul ettikleri, 6 locanın ise bu zamma karşı oldukları anlaşıldı. Bü. Dâimi Heyet, ekseriyete uyararak aidatın 2.50 liraya çıkarılmasını Y.Ş.'ya önerdi, ancak kardeşler iştirak bedellerini ödemeyince 1 liralık aidata dönüş yapıldı. Bunu dahi ödemeyi reddeden Kardeşlerin bağlı bulundukları localara hatırlatılmak üzere, bu ödemenin mecburi olduğuna dair bir tekit levhası yazıldı. Sonuç başarısız olunca, her Kardeşin vefat başına 1 lira ödemesi ve locaların matrikül sayılarına göre bu yardım parasını Gran Loj'a borçlanmaları istendi.

3. Göçmenlere yardım kampanyası için toplanmaya çalışılan ve Türk Masonluğuna yakışacak asgari miktarda olması arzu edilen meblağa tüm çabalara rağmen ulaşılamadı. 7 Ekim 1951 tarihli tersimattan, o güne kadar toplanan paranın ancak 2666 lira olduğu anlaşılmaktadır.

4. Yayınlanmaya başlanan *Mason Dergisi*'nden her kardeşin bir adet satın almasının zorunlu olduğu kabul edildi.

5. 1., 2. ve 3. dereceler için 1 TL sına satılan kimlik cüzdanları ile Türkçe ve Fransızca olmak üzere, iki dilde Üstat diplomaları hazırlandı.

6. Locaların dahili nizamnameleri tasdik edildi.

7. Masonik vefat ilânlarının gazetelerde yayınlanması serbest bırakıldı.

8. Ekim 1951 tarihinde Yüksek Şûra ile yapılan müşterek toplantı-

da alınan karar gereğince İstanbul'da, Meşrutiyet Caddesi No. 111 adresindeki yeni lokal binası satın alındı.

9.Tekrislerle ilgili olarak:

- a) Bir celsede 2 den fazla tekris yapılmaması;
- b) Adayların sınanmaları esnasında teker teker ve birbirinin gıyabında sorgulanmaları tamim edildi.

1952

1952 YILINDA KARŞILAŞILAN EN ÖNEMLİ SORUNLAR VE ALINAN KARARLAR

1. Üye adedi 50 den yukarı olan locaların geçici bir zaman için yeni harici teklif ve kabulünden men eden mevzuat Yüksek Şûra'nın onayı ile yürürlükten kaldırıldı.

2.Göçmenlere Yardım Fonunda biriken 3871 lira Türkiye Mason Derneği namına Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan'a takdim edildi.

3. Satın alınan yeni lokal binası için K.lerden teberrü ve ikrazları için 9 Ekim 1951 tarih ve 146 sayılı tamim eşliğinde matbu formlar Localara dağıtıldı.

4. 15 şubat 1952 tarihli rapora göre İstanbul'da 8 Loca ve 522 K., Ankara'da 5 Loca ve 271 K., İzmir'de de 2 Loca ve 118 K.; toplam olarak 15 Locada 911 üye olduğu anlaşıldı.

5. 1952 yılının sonuna kadar Almanya Bü. Maşrık-ı, Fransa¹⁹, Kolombiya, Kentucky, Paraguay, Sao Polo, Ekvator, Yunanistan, New York, İtalya Bü.Locaları ve Fransa Bü. Maşrık-ı²⁰ ile dostane ilişkiler kuruldu.

6. 2. Kasım 1952 tarihli Dâ. Hey. Raporuna göre, 1952 Eylül ayı itibariyle toplam 994 Kardeşimiz 16 locada toplanmıştı. Bunların 533'ü İstanbul'da 8 locada, 329'u Ankara'da 5 locada, 132'si de İzmir'de, 3 locada sütunları süslemekte idiler.

¹⁹ Gayri muntazam Fransa Büyük Locası.

²⁰ Grand Orient de France

1953 - SENELİK ÇALIŞMA PROGRAMLARININ İLÂNİ

1953 yılının başında yapılan seçimlerde Fethi Erden K. Bü. Üs. Seçildi.

15 Mayıs 1953 tarihli Dâ. Hey. raporunun özeti:

Devam durumunun memnuniyet verici olmadığı, çok locada yarıdan eksik toplanıldığı; Kardeşlerin Loca ve Yardım Sandığı aidatlarını ödemekte hassas olmadıkları; fikrî mesainin yetersiz olduğu, bazı locaların yalnız tekris celsesi icra ettikleri ve matrikül hareketlerinin zamanında bildirilmediği tesbit edildi.

Bu durumun düzeltilmesi için izleyen metindeki tedbirlerin derhal ele alınmasına karar verildi:

"1. Bütün Mah.lerin mesailerini toparlayıp kendi noksanlarına kendi dikkat nazarlarını tevcih edecek vakit bırakılması maksadıyla, muayyen bir müddet için harici teklifleri durdurulmuştur.

2. Mah.lerin Bü. Mah. Müf.lerince teftişlerine önem verilmesine ve bu teftişin matlup bir çok noktayı gözden kaçırmayacak şekilde yapılmasına lüzum his edilmiş ve bu maksatla teftiş raporlarında zikri iktiza eden hususatin kâffesini²¹ cami olmak²² üzere bir teftiş raporu modeli hazırlanmış, bastırılmış ve bir taraftan Muh. Mah.lere, bir taraftan da Bü. Mah. Müf. Lerine tamimen gönderilmiştir.

3. Bu teftiş raporlarında Mahafil²³ durumu çok inceden belirtilmiş olacağı için 2 ayda bir rapor verilmesi yerine, senede iki rapor verilmesi usulü kabul edilmiştir. Bu usul her hangi bir lüzum gören Müfettişin daha sık raporlar vermesine bittabi mani değildir.

4. Fikrî mesaiyi tembih ve teksif maksadıyla bütün Mah.lere senelik birer travay tevzii kararlaştırılmış ve dokuz mevzu seçilerek her biri ayrı ayrı şekillerde ikişer Mah.e tebliğ olunmuştur. Bunu bildiren tamimde de izah edildiği veçhile, hedef, o mevzu hakkında bir veya iki K.in yazısının veya konferansının temininden ibaret olmayıp, bütün Mah. KK.inin alâkasını uyandırmak ve binnetice o mevzu hak-

²¹ kâffesi : tümü

²² cami olmak: kapsamak

²³ Mahafil: Mahfiller

kında belirebilecek bütün fikirleri cem eden bir zübde²⁴ husule getirmektir. Böyle bir çalışma , Türk Masonluğunun iftiharla arz edebileceği bir eser vücuda getirebilecek ve bunu her sene bastırıp belki yarınki ve öbür günkü KK.imize de bir miras bırakmak mümkün olacaktır."

Aynı raporda zelzele felâketi nedeniyle Y.Ş.'nın 3000 liralık bir yardım yaptığı, bunun 1346,80 TL' sını Gran Loj'un karşıladığı anlaşılmıştır. Fransa Bü. L.sı da 100.000 Franklık bir yardımda bulunmuştur.

1954 - ÜNİTE UYGULAMASI

Türkiye Gran Loj'u 1954 yılına kadar çalışmasına devam etti. Ankara ve İzmir'deki Mahfillerin İstanbul'daki bu Gran Loj'la olan çeşitli muamele ve yazışmaları zor koşullar altında ve gecikmelerle yürüyebiliyor, yeni aday kabullerinin temposu yavaşlıyordu ve bu durum da genelde Kardeşlerin şikâyetlerine neden oluyordu.

Bu duruma çare arayan Yüksek Şûra, dünyada eşi görülmemiş bir uygulamayla, İzmir ve Ankara'da kendine bağlı birer Ünite kurma kararını aldı ve 1 Mayıs 1954 tarihinde *Ünite Talimatnamesi*'ni yürürlüğe koyarak, Ankara ve İzmir'de Gran Loj salâhiyetinde birer (Ünite) kurdu.

24 Nisan 1954 tarihinde Ankara'da "*Ünite*" kavramını açıklamak üzere bir toplantı tertip edildi. Toplantıya Kemalettin Apak, Muhittin Osman Omay ve Fikret Çeltikçi K.ler de katıldılar. Toplantıyı İstanbul'dan gelen Büyük Üstat Mim Kemal Öke K. yönetmişti. Fikret Çeltikçi K. in notlarında bu toplantı ile ilgili olarak aşağıdaki kaydı görüyoruz:²⁵

"Dr. Mim Kemal Öke Birader toplantıda bulunanlara 'bir müjde vermek üzere Ankara'ya geldiğini' beyan ederek söze başladı, ve pek yakında Ankara ve İzmir bölgelerindeki locaların İstanbul'da bulunan Büyük Mahfilden bağımsız olarak, doğrudan doğruya Yüksek

²⁴ zübde: bir şeyin en seçkin parçası

²⁵ Hür Masonluk Tarihinden Notlar, Fikret Çeltikçi (s.343)

Şûra'ya bağlanmasını hedef tutan ve Ankara ve İzmir Mahfillerinin idarî işlerini muhtar bir şekilde yürütecek birer Ünitenin kurulacağını 'tebşir'²⁶ etti.

"Bu haber hazır bulunanların büyük çoğunluğunun memnuniyetini mucip olduğu şüphesizdir. Herkes, sanki tatsız bir bağlılıktan kurtulmuş gibi sevinçli gözüküyordu."

Yüksek Şûra Mayıs 1954 tarihinde "*Ünite Talimatnamesi*"ni yayımladı ve böylece Ankara ve İzmir'de Gran Loj yetkileriyle birer "Ünite" kuruldu. Üniteler Y.Ş. temsilcisi bir Kardeşin başkanlığında Vâdi Üs. Muhteremleri arasından seçilecek bir Muhasip üye ve bir Sekreterle birlikte toplam 5 - 7 Kardeşten oluşacaktı. 14 Mayıs 1954 tarihli levha ile de Yüksek Şûra 33 dereceli kardeşlerin Ünite toplantılarına müşavir olarak katılabileceklerini tebliğ etti.

Ünite Talimatnamesi:

1. Ünite Süprem Konsey mümessili ile Muhterem Mahfiller Üstadı Muhteremlerinden ve bunların seçecekleri bir muhasipten ibaret olmak üzere beş ilâ yedi azadan mürekkeptir.

2. Ünitenin vazife ve selâhiyeti Mahfiller arasında ahenk ve intizam, muamelâtın kolaylaştırılmasını temin ve yalnız üç dereceye ait işleri tedvir etmektir.

3. Aza arasından bir Umumi Kâtip seçer.

4. Ünitenin mercii Süprem Konseydir.

5. Üniteye Süprem Konsey mümessili riyaset eder.

6. Ünite ayda en az bir defa toplanır. İcabında Reisin daveti ile fevkalâde toplanır.

7. Ünite kararlarını Süprem Konseye bildirir.

8. Ünitenin kararları müretteb²⁷ azanın yarısından bir fazlasının reyî ile ve el kaldırmak suretiyle ittihaz olunur. Mevcudun üçte birinin teklifi ile gizli oy mecburidir.

²⁶ Tebşir: müjde verme, müjdeleme, müjdelenme.

²⁷ müretteb: tâyin edilmiş, görevlendirilmiş, tertibolunmuş, dizilmiş.

9. Ünitenin Reisi, Süprem Konseyin nizam ve kararlarına ve umumi olarak Mason prensiplerine riayet edilmesine nezaret eder, ve Mahfillerde Mason ruhunun, nizam ve intizamının ve kardeşlik sevgisinin temin ve inkişafına ve Kardeşler veya Mahfiller arasındaki anlaşmazlıkları muslihâne²⁸ bertaraf etmeye çalışır.

10. Mahfiller lüzumu halinde Ünitenin mütâlaasını alır.

11. Mâli işler Derneğin muhasebe talimatnamesi hükümleri dairesinde yürütülür.

12. Her Mahfil senenin altıncı ve on ikinci aylarının sonlarında aza matrikülünü üniteye tevdi mecburdur.

13. Mahfiller kabul edecekleri azanın Tekris, iltihak, uyandırma, intizama irca keyfiyetlerini ve hüviyetlerini üçer fotoğrafla Üniteye bildirirler. Tard ve imhal²⁹ vak'alarını da Üniteye bildirmekle mükelleftir. Ünite gelen listeleri ilân ettikten bir ay sonra muamelelerinin yapılmasında mahzur olup olmadığını alâkalı mahfile yazar.

14. Mahfiller bilumum intihapları Üniteye bildirirler.

15. Kabul edilecek harici hakkında ve bir kardeşin gayrı muntazam ilânında ve diğer muamelatta müteâmil usullere tevfi kan Gran Loj ile Ünite yekdiğerini müte kabilen haberdar ederler. Bunlar hakkında otuz gün zarfında cevap verilmeze Süprem Konseye haber verilir. Bu ihbardan otuz gün sonra muameleye devam olunur.

16. Her hangi bir vadide Ünitenin teşekkül edebilmesi için en az üç mahfelin mevcut olması şarttır.

17. Mahalli Gran Loj kuruluncaya kadar Üniteye dahil Mahfillerin tevcih edecekleri Üstat derecesinin şahadetnamesi yerine alâkalı biradere ilerde verilecek diploma ile tebdil edilmek üzere Ünite tarafından resimli bir hüviyet varakası verilir.

18. Üniteler Mahafili umumiye nizamnamesinde³⁰ Grand Loj'a verilen salahiyetleri haizdir.

²⁸ muslihâne: (sulh'den) arabuluculukla, aracılıkla.

²⁹ imhal: geçici uzaklaştırma

³⁰ Localar Genel Tüzüğü

19. Ünite kendi azası arasından seçeceği müfettişlerle Süprem Konseyin 22 Mayıs 1949 tarihli içtimasında kabul edilmiş olan talimatname esasları dairesinde mahfilleri teftiş ettirirler ve neticesini raporla Süprem Konseye bildirirler.

20. Bir müfettiş âmil azasından bulunduğu mahfilin teftişine memur edilemez.

21. Tekris harçlarının yarısı, Refik ve Üstat dereceleri harçlarının tamamı Süprem Konseye gönderilir.

22. Yardımlaşma sandığı bu günkü durumunu muhafaza eder.

23. Gran Loj Heyeti umumiyesinde muhalif nizamnamesinin 46 ve 67 inci maddelerinde yapılan ve Süprem Konseyin tasvibine iktirân³¹ etmiş bulunan tadilât Üniteler için meridir.

24. Her yıl sonunda akdedilecek konvan'a Grand Loj'un ve Ünitelerin murahhasları davet edilir, bu konvan'da Türk Masonluğunun yüksek menfaatları müzakere edilir.

25. İşbu talimatname 1 Mayıs 1954 tarihinden itibaren meridir.

26. İşbu talimatnamenin tadili Süprem Konseye aittir.

Süprem Konsey 14 Mayıs 1954 tarihindeki ek bir tebliğ ile de Ankara ve İzmir'deki 33 dereceli biraderlerin Ünitelerin mesaisine müşavir olarak katılabileceklerini bildirdi.

Ankara Ünitesinin Başkanlığına Muhiddin Osman Omay K., İzmir Ünitesinin de başkanlığına Hamzi Nüshet Çançar K. atandı.

Ünite uygulaması, Ankara'da bir yıl, İzmir'de bir buçuk yıl kadar sürdü.

1955 - İSTANBUL'DA GRAN LOJ, ANKARA VE İZMİR'DE ÜNİTELER:

Ünitelerin yerine Gran Loj'ların ikame edilmesi:

Ünite sisteminin devreye girmesiyle, Ankara ve İzmir'deki mavi

³¹ İktirân: yakın varma, yanına gelme, yaklaşma

locaların İstanbul'daki Gran Loj'la olan bağları kopmuş, ve her iki ildeki locaların idaresi Üniteler tarafından yüklenilmişti. Doğal sonuç olarak, İstanbul'daki Türkiye Gran Loj'u Ünite durumuna indirgenmiş ve unvanı da kısa zamanda "*İstanbul Gran Loj'u*" na çevrilmişti.

İstanbul'da Gran Loj, Ankara ve İzmir'de Üniteler dünyada Masonluğun genel yönetim uygulamasına aykırı bir durum yaratmıştı. Ankara ve İzmir de Gran Loj olmak istiyorlardı. Bu iki ilimizde de, İstanbul'daki gibi mahallî Gran Lojlar kurulması ve ileride her üç mahallî Gran Loj'un Türkiye Birleşik Gran Loj'u adında bir konfederasyonun çatısı altında birleşmeleri tartışılıyordu.

10 Nisan 1955 tarihinde Yüksek Şûra, Ünite uygulamasını değiştirerek yeni bir düzenlemeye gitme kararını aldı. Bu yeni düzenlemeye göre, Ankara ve İzmir bölgelerinde, İstanbul'da olduğu gibi, doğrudan Süprem Konsey'e bağlı olmak üzere ayrı birer büyük loca kurulacaktı. Böylece, Fikret Çeltikçi'nin sıralamasına göre:

1. Yedi mahfilin bulunduğu her bölgede muhtar bir büyük loca kurulacaktır.

2. Bu büyük localar İskoç Ritinde çalışmak üzere Süprem Konseye bağlı olacaklardır.

3. Bu büyük locaların üyeleri, İstanbul Gran Loj'unun tâbi olduğu nizamnamenin 4 ve 5. ci maddelerine göre delegelerini seçeceklerdir. Bu delegeler asgarî üç seneden beri Üstat derecesini haiz biraderlerden olacaklardır. Ancak, 4. dereceye terfi etmiş olan biraderler bu şartta tâbi tutulmayacaklardır.

Yüksek Şûra ile doğrudan irtibatta bulunan Ankara ve İzmir Ünitelerinin İstanbul Gran Lojundan kopmaları doğaldı.

İzmir ve Ankara Gran Lojları yazışmalarını doğrudan Yüksek Şûra ile yapıyorlardı. Merkezi İstanbul'da olan Türkiye Gran Loj'unun artık işlevi kalmamıştı; Bu durumda, Türkiye Büyük Mahfili: (Türkiye Gran Loj'u) nun unvanı da İstanbul Gran Loj'u olarak değiştirildi. .

7 Ekim 1954 tarihli Dâ. Hey. Raporuna göre, yaz aylarında Umumi Nizamnamenin hazırlık işi tamamlanmıştı.

Raporun ikinci sayfasının 3.cü paragrafı Gran Loj'un unvanı ile ilgiliydi:

"Ruznamemizin müteakip maddesi Gran Loj'umuzun unvanının tesbitidir. Filhakika bugüne kadar mührümüzde = Türkiye Yüksek Şûrasına bağlı Büyük Mahfil= ve Fransızca= Grande Loge de Turquie denilmekte idi ki, Ankara ve İzmir Ünitelerinin teşekkülünden sonra bu unvanın bugünkü muaddel³² statümûze göre ayarlanması zaruridir. Bunu mütalaa ve kararınıza arz ediyoruz." (İmzalar:Gran Metr : Dr. Fethi Erden; Bü. Kâ. Muavini: Galip Hamdi Tekyeli).

Ankara ve İzmir Ünitelerinin Gran Lojlara dönüşmesi:

Yüksek Şûra 13 Şubat 1955 tarihli toplantısında Hâ. Bü. Â. Olarak Fuat Hulûsi Demirelli K. i seçti. Yönetim kuruluna seçilen diğer 33 dereceli K.ler: Ferit Zühtü Örucü, Ali Galip Taş, İsmail Memduh Altar, Necmettin Erol, Mustafa Reşit Çavdar, Hrant Noradunkyan, Züh-tü Kâmil Ergin, Jak Esseyan, Ali Remzi Yiğitgüden, Haydar Ali Kermen, Sedat Aziz Erim, Veli Şefik Gizer, Sadık Bigat, Ekrem Tok, Kemallettin Apak.

"Ünite" uygulamasının garipliği uzun sürmedi ve Y.Ş.'nin kararı ile, 10 Nisan 1955'de, Ankara Gran Loj'u, onu takiben de İzmir Gran Loj'u kuruldu.

Üç Gran Loj'un artık birleştirilerek gerçek bir Türkiye Büyük Lo-casının kurulmasının zamanı gelmişti.

Yüksek Şûra 26 Haziran 1955 tarihindeki toplantısında aşağıdaki beyannameyi yayınlama kararını aldı:

"Türkiye Süprem Konseyi Beyannamesi

"Türkiye Cumhuriyeti hudutları içindeki Mason faâliyetinin Eski ve Kabûl Edilmiş İskoç Riti esasları dairesinde yegâne nazımı bulunan Türkiye Süprem Konseyi, memleketimizde bu ritin hükümleri ve nizamları çerçevesinde taazzî³³ eden Masonluğun son senelerde gös-

³² muaddel: tâdil edilmiş, değiştirilmiş.

³³ taazzî: uzuv, peydâ etme, şekillenme

terdiği şükranı değer gelişmeler karşısında üç remzî derecenin tamamen müstakil bir otorite halinde teşkilâtlanması zamanının geldiğine inandığı için, Türkiye Süprem Konseyinin kuruluşunun (94) üçüncü yıl dönümüne tesadüf eden 26 Haziran 1955 tarihli toplantısında ittihaz eylediği karara dayanarak Türkiye Cumhuriyeti hudutları içindeki bütün Remzî Mahfillere ve bu Mahfillere mensup muhtelif derecelerdeki kardeşlere beyan ve ilân eder ki:

1- Bütün kardeşler tarafından esaslarının muhafazası taahhüt edilmiş ve o suretle Masonluğa intisapları vaki' olmuş bulunan Eski ve Kabûl Edilmiş İskoç Riti esasları mahfuz kalmak üzere üç remzî dereceye ait çalışmaların tarz ve usûllerinin tespiti ve bu derecelere ait çeşitli mevzuatın tedvin³⁴ ve tadil işleri ile yine bu derecelerdeki Masonik faaliyetlerin her türlü mali, idarî ve kazaî salâhiyetleri mutlak olarak halen kurulmuş veya ileride yeniden kurulacak Provensiyal³⁵ Gran Lojlara yahut bunların bilâhare aralarında anlaşır bütün Türkiye Remzî Mahfillerine şâmil olarak Türkiye Gran Loj'u namı altında teşkil edecekleri müttehid³⁶ bir otoriteye ait bulunacaktır.

2- Vâdilerinin tayin edilecek hudutları içinde ; remzî derecelerin mutlak hâkimi olan bu otoritelere üç remzî dereceye ait işleri tedvir etmek hususunda hiç bir Masonik teşkilât ve kudret üstün mevkide sayılmayacak ve idarelerine müdahale olunmayacaktır. Ancak, ileride Türkiye Gran Loj'u teşekkül edince bu salâhiyetler Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki topraklara şâmil olmak üzere bu müttehid4 Gran Loj'a ait bulunacaktır.

3- Eski ve Kabûl edilmiş İskoç Riti esasları mahfuz kalmak üzere, Türkiye dahilindeki bütün Remzî Mahfillerde tatbik edilecek ritüellerin kaleme alınması ve diğer obediyanlarla üniversalite bakımından münasebât ve idâmesi işleri Türkiye Gran Loj'unun teşekkülünü müteakip münhasıran bu Gran Loj tarafından tedvir edilecektir.

4- Bu tarihten itibaren remzî üç derecenin açılış kapanışlarında, yeminlerinde ve diğer her türlü çalışmalarında ve sair hususlarda

³⁴ tedvin: kitap haline getirme.

³⁵ Provensiyal: Bölgesel

³⁶ müttehid: birlik olmuş, birleşik

Süprem Konseyin hâkimiyetine ve himayesine izafeten yapılmakta olan muameleler veya bu şekilde mevcut bütün metinler, bu otoriteler tarafından yeni mevzuat vücuda getirilinceye kadar otomatik olarak tâdil edilmiş savılacak, Süprem Konsey de kendi mevzuatında bu esaslara muvazî gerekli tadilleri yapacaktır.

5 - Bizzat Süprem Konsey azâları da dahil olduğu halde 4 - 33 Derecelerdeki bütün kardeşler dahi remzî bir Mahfilin azâsı bulunduklarına, bundan sonra da Yüksek Derecelere geçecek biraderlerin yetiştirme ve seçilme muhitleri yine, Remzî Mahfiller olacağına göre, Eski ve Kabûl edilmiş İskoç Masonluğunun ananevî tesanüt bağlarının bilimum kardeşler arasında tam ve kâmil bir surette muhafazası tabîi görüldüğünden gerek Süprem Konsey gerekse Remzî Derecelerin yegâne ve mutlak hâkimi olan otoriteler arasında her hâl ve zamanda memleketimizdeki Masonluk hayatının başarılar ve inkişaf göstermesini sağlamış olan kardeşlik havasının devamı için Süprem Konsey bütün imkânları ile çalışacaktır.

6 - Türkiye Mason Derneğinin kendi mevzuatına ve Cemiyetler kanunu muvacehesindeki icaplara intibak bakımından Süprem Konsey ile Türkiye Gran Loj'u gerekli tertip ve tedbirleri müştereken ittihaz edeceklerdir.

"Süprem Konsey bütün kardeşleri bu vesile ile de en derin sevgi ve saygılarıyla selâmlar ve kendilerine Sanii Âzam-ı Kâinattan başarıyla faâliyetler diler.

26 Haziran 1955

İmzalar:

Büyük Umumî Kâtip: İsmail Memduh Altar;

Suvren Gran Komandör:³⁷ Fuad Hulûsi Demirelli."

Bu beyanname derhal bastırılarak Türkiye'deki bütün Mahfillere iletildi, ayrıca Fransızcaya tercüme edilerek ilişkide bulunduğumuz tüm Süprem Konseylere de yollandı.

Kardeş Süprem Konseylerden bu beyanname dolayısıyla gönderi-

³⁷ Suvren Gran Komandör: Hâkim Büyük Âmir.

len tebrik cevapları birbirini izliyordu. İlk cevaplar Fransa ve İtalya Süprem Konseylerinden geldi. Kemalettin Apak kitabında, önemine binaen Birleşik Amerika Cenup Jüridiksyonu Süprem Konseyinin mesajını vermektedir:

"Fuad Hulûsi Demirelli. 33

Türkiye Süprem Konseyi Suvren Gran Komandörü, İstanbul

Kıymetli Gran Komandör;

Süprem Konseyinizin yeni beyannamesini ihtiva eden 5 Temmuz 1955 tarihli mektubunuzun vusûlünü³⁸ bildirmekle şeref duyar ve bu beyannameden dolayı tebriklerimi arz ederim.

Süprem Konseyinizin remzî franmasonluktan tamamen ayrılma ve remzî franmasonluk Gran Loj'unu tamamen hâkim ve müstakil bir Gran Loj olarak tanıma hususundaki kararı, bazı istisnalar mevcut olmasına rağmen, dünyanın muntazam Süprem Konseyleri tarafından umumiyetle tanınıp kabûl edilen esasa ekseriyetle uymaktadır. Süprem Konseyinizin bu umumî esasa istinad eden beyannamesinin mahiyetini müdrik olduğuna eminim.

Bu beyanname mühim olduğu kadar dünyanın her yerinde mevcut Eski ve Kabûl Edilmiş İskoç Ritine mensub Masonlar için dikkate değer bir mahiyet de arz etmektedir. Müteessirim ki haberi çok geç aldığım için önümüzdeki toplantıya hazırladığım açılış raporuna veya açılış nutkuna ilâve edemedim. Mafih Süprem Konseyimizin azâları bu haberden malûmatdâr kılınacaklar ve Süprem Konseyiniz kararının kısa bir tarihçesini Magazinde neşretmemiz mümkün olacaktır.

Teşekkürlerimi tekrarlar, candan hürmetlerimi ve halisâne temennilerimi kardeşçe duygu ve bağlılığımla te'yid ederim.

Vaşington: 17 Ağustos 1955

Birleşik Amerika Cenup Jüridiksyonu

Eski ve Kâbul Edilmiş İskoç Riti

Suvren Gran Komandörü

Thomas J. Harkins."

³⁸ Vusûl: ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme.

GRAN LOJLAR DÖNEMİ:

İstanbul, Ankara ve İzmir'de de bu beyannamenin açtığı yeni yönde çalışmalara ve hazırlıklara başlanmıştı :

"İstanbul Gran Loj'u" daha önce 1955 -1957 devresi için yeni seçimlerini yapmış ve Daimî Büyük Heyetini seçmişti :

Gran Metr.:	Fethi Erden K.
Gran Metr Mua.:	Muhittin Celâl Duru K.
Bü.1.Nâ:	Hayrullah Örs K.
Bü.2.Nâ:	Selâhettin Güvendiren K.
Bü.Hâ.:	Sâcit Öncel K.
Bü.Kâ.:	İbrahim Memduh Seydol K.
Bü. Muh.:	Ruhi Vâmık Girgin K.
Bü. Haz. Em.:	Muhsin Türen K.
Bü. Has. Em. :	Aristo Papadis K.
Bü. Teş.:	Sırrı Tümer K.
Bü. Muhafız.:	Edip Seydi K.

"Ankara Gran Loj'u" ilk Umumî Heyet toplantısını 9 Temmuz 1955 tarihinde yaparak Daimî Büyük Heyetini seçti :

Gran Metr.:	Kemalettin Apak K.
Gran Metr Mua.:	Ahmet Salih Korur K.
Bü. 1.Nâ:	Naki Cevavat Akkerman K.
Bü. 2.Nâ.:	Süreyya Tahsin Aygün K.
Bü. Hâ.:	Fikret Çeltikçi K.
Bü. Kâ.:	Galip Menteşe K.
Bü. Muh.:	İlhami Atayık K.
Bü. Haz.Em.:	Fevzi Magat K.
Bü. Has.Em.:	İzzet Beltan K.
Bü. Teş.:	Arif Anıl K.
Bü. Muhafız:	Avni Türel K.

"İzmir Gran Loj'u" 18 Kasım 1955 tarihinde Umumî Heyet toplantısını yaparak Daimî Büyük Heyetini seçti :

Gran Metr:	Hamdi Nüzhet Çançar K.
Gran Metr Mua.:	Hâlîl Arpaç K.
Bü. 1.Nâ.:	Hakkı Türegün K.
Bü. 2.Nâ.:	Mahmud Yalay K.
Bü. Hâ.:	Hulûsi Selek K.
Bü. Kâ.:	Halil Erman K.
Bü. Muh.:	Cahit Tuner K.
Bü. Haz.Em.:	İsmail Ergüney K.
Bü. Has.Em.:	Kemâl Ali Şaylansoy K.
Bü. Teş.:	İsmail Paya K.
Bü. Muhafız:	Şefik Baran K.

ANKARA'DA KURULAN KISA ÖMÜRLÜ TÜRKİYE BÜYÜK LOCASI:

Üç bölgesel Gran Loj kurulduktan sonra bunların birleştirilmele-riyle Türkiye Gran Loj'unun kurulması tartışılmaya başlanmıştı. İttifaktan uzak bir çok konu vardı. Kuruluş statüsü, tüzükler, merkezin Ankara ve İstanbul illerinden hangisinde olacağı, mahallî üç Gran Loj'un Bölge Büyük Locası olarak devam edip etmemeleri, bu konuların başlıcalarını oluştuyordu.

Kardeşler sabırsızlanıyor, localarda huzursuzluk kendini gösteriyordu.

Ankara'nın emri vâkisi³⁹:

Mavi locaların yaz tatilinde oldukları aylarda, Ankara ve İstanbul Gran Lojlarının Gran Metrleri arasında görüşmeler yapılıyor, müşterek zemin aranılıyordu.

Bu arada, Ankara Gran Loj'una bağlı locaların Üstadı Muhterem-

³⁹ Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi, Kemalettin Apak

leri ve delegelerine göre, Süprem Konsey yayınlamış olduğu beyanname ile düşüncesini belirlemişti. Süprem Konsey mavi locaları bu konuda tam yetkili görüyor, çözümünü onlara bırakıyordu. Ülkenin tüm mavi localarını organize ederek yönetecek yetkili bir kurum yoktu, akademik müzakere ve tartışmalarla işi uzatmayarak kararlı ve hızlı bir hareketle bu boşluğun bir an önce doldurulması gerekiyordu. Bağlı bulundukları localar da, zaten delegeleri bir Türkiye Gran Loj'unu kurmakla görevlendirmişlerdi. Masonluğun faal olduğu her ülkede bir Büyük Loca vardı ve bu Büyük Locanın merkezi genelde başkentte idi. Bu nedenlerle, Türk Masonları daha çok vakit kaybetmeden, bölgesel Gran Lojlardan ve bu meyanda Ankara Gran Loj'undan vaz geçerek, onların yerine Ankara'da bir *"Türkiye Büyük Locası"* kurmalıydılar.

12 Ağustos 1955 tarihinde Ankara Locaları delegelerinin imzaladıkları *"Türkiye Büyük Locasının Kuruluşuna ait Beyanname"* ile Ankara'da *"Türkiye Büyük Locası"* nın kurulduğu ilân edilerek İstanbul ve İzmir locaları bu yeni oluşuma katılmak üzere davet edildiler. Ayrıca, İstanbul ve İzmir'in katılımını sağlamak üzere, Süprem Konseyin yardımı istendi.

Büyük Loca Seçimleri:

12 Ağustos 1955 tarihli levha ve ilişigindeki beyanname:

Ankara: 12. 8. 1955

.....Muh. Mah.

"Üs. Muh. ve Az. KK.

"Ankara Vâdisinde kâin Muh. Mah.ler tarafından seçilmiş olan murahhaslar, 12 Ağustos 1955 tarihinde, malûm hendesî noktada bir araya gelerek, Türkiye Büyük Locasını kurmuşlardır.

"Bu Münasebetle merbut beyanname tanzim edilerek Türkiye'de hâlen çalışmakta olan Remzî Mahfillere ve dünya Mason kudretlerine göndermeğe karar vermişlerdir.

"Bu kararın tabii bir neticesi olarak bütün Mahfillerin iştirak ede-

ceği Büyük Konvan'ın içtimaina kadar muteber olmak kaydıyla, Beyannameye ek olarak gönderilen Esas maddeyi Anayasa olarak meriyete vaz eylemişlerdir.

"Bundan sonra yapılan intihap neticesinde aşağıdaki vazifeliler usulüne göre seçilmişlerdir:

"Bü. Üs.: Ahmet Salih Korur B.

"Bü. Üs. Mua. : Mümtaz Tarhan B.

"Bü. 1.ci Nâ.: Naki Cevat Akkerman B.

"Bü. 2.ci Nâ.: Celâl İmre B.

"Bü. Hât.: Fikret Çeltikçi B.

"Bü. Kâ.: Nazif İnan B.

"Bü. Muh.: Nazif Somer B.

"Bü. Haz. Em.: Fevzi Magat B.

"Bü. Has. Em.: Şerif Cemâl Kısakürek B.

"Bü. Teş.: Zühtü Berke B.

"Türk Masonluğunun vahdetini muhafaza ve idame zarureti takdir buyuracağınızdan emin olarak Beyannamenin belirttiği veçhile Türkiye Büyük Locasına iltihak etmek üzere, Büyük Konvanın müteakip toplantısına iştirak edecek olan selâhiyetli murahhaslarının intihabını ve isimlerinin en geç 31 Ekim 1955 tarihine kadar bildirilmesini kardeşçe sevgi ve saygılarımla rica ederiz, Üs. Muh. ve Az. KK.

"İmzalar: Türkiye Bü. Lo.sı Bü. Kâ. Nazif İnan

Türkiye Bü. Lo.sı Bü. Üs. Ahmet Salih Korur Muavini"

12.8.1955

TÜRKİYE BÜYÜK LOCASININ KURULUŞUNA AİT BEYANNAME

Ankara Vâdisinde çalışan Uyanış, Bilgi, Barış, İnanış ve Dikmen Muh. Mah.lerinin selâhiyetli murahhasları:

A. Bir taraftan kendilerini vazifelendiren Muh. Mah.lerinin bu husustaki görüş ve temayülleriyle verdikleri esas direktiflere istinad ederek (Doğuş ve Yükseliş murahhasları, Mahfillerinden sarıh bir direktif almamış olmakla beraber, murahhaslığın kendilerine bahşettiği haklara dayanarak şahsen bu karara iştirak etmişlerdir.)

B. Diğer taraftan, Rit bakımından mevcut hususiyetlere rağmen, bütün dünya üzerine yayılmış olan Masonların esas itibariyle aynı yüksek gayeye müteveccih olarak sembolik denilen locaların azası sıfatıyla daha federatif bir teşekkül olan Büyük Locada (veya bazı memleketlerde olduğu veçhile Büyük Loca'nın muadili olan Büyük Maşrık'te) toplanarak bir birlik vücuda getirdiklerini müşahede ederek;

C. Büyük Locaların kurulduğu memleketlerin millî hudutları dahilinde, aynı Masonik prensip ve esaslara göre teessüs etmiş olduğu takdirde, daima bir tek Büyük Loca bulunduğunu;

D. Ve Büyük Locaların Masonluğun ilk üç derecesi üzerinde yegâne Masonik kudret olduğunu;

E. Bu kudretin fevkinde, idarî, malî, kazaî veya teşriî hususlarda hiç bir otoritenin mevcut olmadığını;

F. Üçüncü dereceden sonraki derecelerde çalışan atölyelerin ayrı bir idarî otoriteye bağlı olması mümkün ise de, bu gibi atölyelerin azası olabilmek için Büyük Locaya bağlı Sembolik Localardan birinin azası olmak şart olduğunu kat'i surette tesbit ederek;

G. Nihayet Büyük Locanın sevk ve idaresi kendisine bağlı Localarda kayıtlı hür Masonların heyeti mecmuasına ait olduğunu görüp aynen kabul ederek,

alenen beyan ve ilân ederler ki :

1. Türkiye'de mevcut ve ileride kurulacak olan Sembolik Locaların her bakımdan idaresi Locaların müstakilen ve muhtar bir cüz'ü tam olarak serbestçe seçtikleri umumî heyete aittir.

2. Bu idare hususunda başkaca hiç bir otoritenin veya Masonik kudretin tesiri veya müdahalesi mevzubahis olamaz.

3. Yukarıda beyan olunan esaslar dairesinde, Türkiye'de mevcut Sembolik Localar "Türkiye Büyük Locası" ismi altında bir federasyon teşkil ederler.

4. Türkiye'de halen mevcut locaların aynı masonik esas ve prensiplere göre tesis edilmiş ve mesaide bulunmaları itibariyle ve mensuplarının tamamıyla aynı masonik gayelere bağlı ve aynı prensip ve esaslara göre tekris edilmiş ve nihayet bunlara ilâveten aynı Rite intisap etmiş bulunmakla masonik hüviyet bakımından aralarında hiç bir fark bulunmadığı cihetle, bu gün mevcut Türk Localarının "Türkiye Büyük Locası" na bağlı olmaları tabii ve zarurîdir.

5. Türkiye Büyük Locasının merkezi Ankara'dadır. Fakat Umumî Heyet lüzum gördüğü takdirde Türkiye'de başka bir vâdide toplanmakta muhtardır.

6. Türk Masonluğunun dahilde veya hariçte temsil hakkı yalnız Türkiye Büyük Locasına aittir. Bu hakkı her hangi bir şekilde başka hiç bir kudret veya teşekkül kullanamaz.

7. Türkiye Büyük Locasının kanun, nizam ve kararları umum heyetince kabul olunur ve Türkiye Büyük Locasının federal konseyince tatbik mevkiine konur.

8. Türkiye Büyük Locasına bağlı localar, bulundukları vadilerde kendilerini idare etmek üzere her hangi bir nam altında mahallî birlikler vücuda getirmekte serbest değildirlir.

Vâdilerdeki localar ayrı ayrı ve müstakilen Türkiye Büyük Locası'nın birer cüz'ü tamını teşkil ederek umumî heyetin kanun, nizam ve kararlarına göre hareket ederler.

9. Bu beyannameyi imzalayan yukarıda isimleri yazılı Muh. Mah.lerin murahhasları, Türkiye Büyük Locasının teessüsünde hazır bulunmamış olan diğer vâdilerdeki Locaların bu müstakil ve muhtar teşekküle iltihak edeceklerinden emin olarak bütün Türk Mason Kardeşlerini kardeş hisleriyle meşbu olarak iltihaka davet ederler.

10. İşbu Beyanname bin dokuz yüz elli beş yılının Ağustos ayının on ikinci Cuma günü Ankara Vâdisindeki Muh. Mah.lerin murahhasları tarafından kabul ve ilân olunmuştur.

İmzalar: Uyanış, Doğuş, Yükseliş, İnanış, Bilgi, Barış, Dikmen Muh. Mah.leri Murahhasları "

Bu beyannameye dört maddelik bir de "*Türkiye Büyük Locası Esas Statüsü*⁴⁰" eklenmişti. Bu Statünün ilk üç maddesinde Büyük Locanın Masonik durumu ve hukukî kimliği açıklanmakta, dördüncü maddesinde de eski "*Türkiye Büyük Maşrık-ı Umumî Nizamnamesi*" nin yukarıdaki üç maddeye aykırı olmayan hükümlerinin aynen geçerli oldukları belirtilmektedir.

Bu şekilde kurulan Türkiye Büyük Locasının kurucuları yalnızca Ankara Locaları delegeleri olup İstanbul ve İzmir'e bir emri vâki uygulanmış oluyordu.

Bu toplantıdan 3 gün sonra, Fikret Çeltikçi K.:Dr. Saib Özer K.e durumu şikâyet eden uzun bir mektup yazdı.⁴¹ Günün tersimatını çizen bu mektuptan konumuzu ilgilendiren kısımlar aşağıya çıkartılmıştır:

".....Ankara'ya döndükten sonra, bir kısım biraderle yaptığım konuşmada bir kere daha anladım ki, ANKARA Büyük Locasının kurulması, son

⁴⁰ Anayasası

⁴¹ Eski harflerle yazılmış olan bu mektup Fuat Ramazonoğlu K. tarafından daktilo edilmiş olarak arşive sunulmuştur (Yüksek Şûra arşivi, Bü. L. Kuruluşu ile ilgili belgeler)

Ünite toplantısında alınan karara tamamıyla aykırı olarak, Kemalettin Apak Biraderin ille de bu işi idare etme ve kendisince muhtemel görünen "teşeddüd⁴² ve inşikak⁴³"a mâni olmak kaygısıyla, bir nevi emr-i vâki şeklinde, vâki olmuştur. Maalesef bu işin tezekkür edildiği sırada BİLGİ'nin murahasları başta olmak üzere bütün murahaslar bu emr-i vâkii kabul etmiş ve kabul edilen prensip kararlarına muhalif şekilde rey kullanmışlardır.

"Mesela, biz karar vermiş idik ki, murahaslarımız "rejyonel"⁴⁴ bir teşekkül kurulmasının aleyhinde konuşacaklar, TÜRKİYE'de bir tek Mason kudretinin teşkilinin zarureti belirtecekler ve bu hususu müdafaa edecekler ve sonunda muvaffak olamazlarsa, muhalif kalacaklardı. Halbuki bizimkiler Mahfel'in yazılı kararını bile okuturamamışlar, usule uymayan şekilde alınan kararlara itiraz edememişler, reylerini kullanmışlar, ve hattâ muhalefet ettikleri hususları kabul eder şekilde reylerini kullanmışlar.

"İntihabatta⁴⁵, hattâ birer makama da geçmek acaipliğini yapmışlar.... Bilmem size de söyledim mi? Bu bana bir az muhalefet hareketlerine rağmen, mesela Kasım Gülek 'e İKTİDAR, Dahiliye Vekilliğini teklif etse de, o da kabul etse, ortaya çıkacak komik durumu tasavvur ettiriyor....

"Yine öğrendim ki, UYANIŞ Mahfelinin esas murahası MÜMTAZ TARHAN Biradere da'vetiye göndermişler (Hoş, kimseye da'vetiye gönderilmemiş, sâdece Ankara'da telefonla aratıp bulabildiklerini da'vet etmişler). Onların muhalif kalacaklarını tahmin etmelerine rağmen, maalesef UYANIŞ delegeleri de (yâni hazır olanlar) olan bitenden bîhaber her şeyi kabul etmiş ve hattâ bâzı mevkilere de seve seve geçmişler. Halbuki UYANIŞ'ın murahaslarını seçerken aldığı karar çok sarih : eğer bir Büyük Loca kurulsun bu ancak TÜRKİYE BÜYÜK LOCASI olacaktır. Hattâ bu karar alınmadan evvel de Ünite'nin levhasının okunması kat'î olarak kabul edilmiş, yâni o levha "non avenu"⁴⁶ kabul edilmiş....

"Bir başka nokta da şu Z. H. VELİBEŞE Üs.... Meselenin ruhu üzerinde ilk toplantıda açıkça mevzuu belirtmiş, kurulacak müessesenin müstakil bir TÜRKİYE BÜYÜK LOCASI olması gerektiğini iddia etmiş ve şartlı

⁴² teşeddüd: şiddetlenme, keskinleşme.

⁴³ inşikak: ikiye bölünme

⁴⁴ rejyonel (regional) : bölgesel

⁴⁵ intihabat: seçimler

⁴⁶ non avenu: varlığını yok sayarak

şurtlu bir ANKARA GRAN LOJU' nun kurulması aleyhinde konuşmuş olmasına rağmen, resmen celse açılıp kararlara geçilince, o da artık sesini çıkarmamış ve reye iştirak etmiş....

"Bütün bunlar gösteriyor ki iki taraflı bir gaflet içinde, toplantı hiç bir lider bulmadan, bir takım oldu bittiler şeklinde kararlar alınmış; Tabii bu karar alındıktan sonra, KEMALEDDİN APAK, TÜRKİYE BÜYÜK LOCASI'nı kurmak emeliyle İSTANBUL'dakilerle müzakere etmek üzere ve senelik iznini kullanarak İstanbul'a hareket etmiş....

Burada Fikret Çeltikçi K. Hikmet Turat, Mümtaz Tarhan, Zühtü Velibeşe ve Ahmet Salih Korur K.lerle olan görüşmelerini, Selim Sarper K.in Amerika'dan yolladığı mektubu, Afrika'da Dr. Schweizer Misyonunu tetkik etmek üzere Amerika'dan yola çıkan ve 30 Ağustos'ta İstanbul'a gelmesi beklenen Dr. Charles W. Frossel K. ile yapılacak temasların hazırlığı hakkında yapılan görüşmeleri, hattâ İstanbul'da onu kimin karşılayacağı (İstanbul Gran Loj'u mu, Ahmet Salih Korur mu?) tartışmalarını özetlemekte. Daha sonra, Başbakanlıkta, Ahmet Salih Korur K.in toplantı salonunda bir toplantının düzenlendiğini, bu toplantıya Ankara'daki delegelerin katıldığını, kendisinin "legal veya illegal" kurulan müessesenin feshini ve gerçek bir Büyük Locanın kurulmasını istediğini ifade ediyor. Her şeye rağmen bu toplantıda Ankara'da Türkiye Büyük Locasını kurma ve diğer teşekküllerin ona katılmaları için davet çıkarılmasına karar verilmiş.

Çeltikçi, daha sonra, 12 Ağustos günü Ahmet Salih Korur'un telefonla Kemalettin Apak K.le görüştüğünü, görüşmenin "bir hayli çetin ve haşın" cereyan ettiğini ve "Tabii, bir kaç sahifeyi okumayı bile tahammülü olmayan bir câmiânın münevverlerinden müteşekkil bir heyette" Z. H. Velibeşe K.in tasarısının okunmadan ve eksikleriyle birlikte kabul edildiğini yazmakta. Daha sonra, Çeltikçi K., zehir gibi bir ifadeyle durumu şöyle özetlemektedir:

"İşte bu suretle yeni bir hareket vâki olmuştur. Hiç şüphe yok ki bunu bir çok kimse fena karşılayacaktır. Anlamayanların, başkalarının tesiri altında kalanların, Masonluk bilgisi kıt olanların, tetkik etmek kabiliyetinde olmadığı halde tetkik edenlerin söylediklerini de dinlemeyen, anlamayan veya sırf muhalefet olsun diye muhalefette bulunanların, menfaatleri sarsılanların, körü körüne konservatör tabiatlı olanların, hülasa bir kelime ile AN-

DERSON'un kullandığı tabirle bir takım "stupid"lerin başka türlü hareket etmeyeceklerini biliyorum. Şu kadar var ki, Ankara'da ferden yüzlerce BB. şimdiden bu hareketin hararetli taraftarı olmuş gözüktüyor. Allah'dan temenni edelim ki başlanan bu terakki perver hareket yarıda durmasın."

Mektubunun sonunda Çeltikçi K., bu yeni oluşumda Hâtipliği istemeyerek ve yalnızca "...bu işlerde istikameti kaybettirmemek kaygusuyla bu işi kabul ettim" diyor.

Ankara Gran Loj'unun Akıbeti:

Kemalettin Apak K. in Gran Metr'i olduğu Ankara Bölge Gran Loj'una gelince, 9 Temmuz 1955 tarihindeki seçim toplantısından sonra ne Umumî Heyet ne de Dâimî Büyük Heyet halinde bir daha toplanmamış ve 12 Ağustos 1955 tarihinde de Türkiye Büyük Locası hüviyetine girmiş olduğundan, seçimden otuz üç gün sonra teşkilâtlanmanın aldığı bu yeni yönelme karşısında, henüz faaliyete geçmeden fiilen ortadan kalkmıştı.

Ankara'da tesis edilen Türkiye Büyük Locasının beyannamesi ile anayasası memleketimizdeki bütün Sembolik Localara tebliğ edildikten ve Dâimî Büyük Heyet de oluşturulduktan sonra, bütün Locaların bu Büyük Locaya hemen katılacakları beklentisi gerçekleşmedi. Özellikle İstanbul ve İzmir'deki Localar, öteden beri arzu edilen tüm ülke locaları tarafından seçilmiş ve bağımsız bir hukukî yapıda görmedikleri bu kuruluşu tanımadılar. İstanbul ve İzmir'den hiç bir loca Ankara'daki bu oluşuma katılmadı.

Konvan Çağrısı:

4 Eylül 1955 tarihinde toplanan İstanbul Gran Loj'u Umumî Heyeti⁴⁷ bu işin halledilmesi için mutlaka bir Konvanın düzenlenmesini, bu Konvanın, lokali daha müsait ve durumu daha merkezî olan İstanbul'da yapılmasını ve Ünite uygulamasının öncesinde "*Türkiye Gran Loj'u*" hüviyetinde olması ve Türkiye'de Mason çoğunluğunun İstanbul'da bulunması nedenleriyle, davet sahibi olmasını kararlaştırdı.

⁴⁷ Umumî Heyet: Genel Kurul

Bunun üzerine İstanbul Gran Loj'u 12 Ekim 1955 tarihinde 1015 sayılı bir sirkülerle, Millî Mason birliğini sağlamak üzere Türkiye Gran Loj'unun statüsünü, merkezini, gereken şeklini, hukuk ve yetkilerini tesbit edecek İstanbul, Ankara ve İzmir'deki Locaların delegelelerini 6 Kasım 1955 tarihinde saat 15.00'de İstanbul lokalinde yapılacak Konvan'a katılmalarını rica etti.

6 Kasım 1955 Pazar günü toplanan Konvan'da herhangi bir karar verilmedi, özellikle Ankara Localarının istekleri dikkate alınarak, toplantı üç ay sonrasına, 5 Şubat 1956 tarihine ertelendi.

5 Şubat 1956 Pazar günü İstanbul lokalinde toplanan Konvan'a yirmi Sembolik Locanın gönderdiği tam yetkili delegeler katılmış ve Ali Galip Taş Kardeşin başkanlığında saat 10,30 da başlayan toplantı, 16.30 a kadar sürmüştür.

Görüşmelerin sonucunda, merkezi İstanbul'da olmak üzere bir Türkiye Gran Loj'unun kurulması ve yeni tüzüklerin düzenlenmesi ile onaylanmalarına kadar eski Büyük Maşrık Nizamnamesinin, bazı gerekli küçük değişikliklerle uygulanarak, geçici bir yıllık süre için kabul edilmesi kararlaştırıldı. Tüzük projesini en çok bir yıl içinde hazırlayıp Konvan'a getirmesi koşuluyla görev dağılımı yapılarak Türkiye Gran Loj'una yeni bir Daimî Heyet görevlendirildi:

Gran Metr: Doktor Ekrem Tok (İstanbul)

Gran Metr Muavinleri : Hamdi Nüzhet Çançar (İzmir);
Avukat Galip Menteşe (Ankara); Fethi Erden (İstanbul).

Birinci Nâzır: Süreyya Tahsin Aygün (Ankara)

Bü. İkinci Nâzır : Muzaffer Uras (İzmir)

Bü. Hatip : Doktor Ziya Üstün (İstanbul)

Bü. Kâtip : İbrahim Hoyi (İstanbul)

Bü. Muhakkik: Refet Hakol (İstanbul)

Bü. Muh. Muavinleri: Doktor Mustafa Sakarya (İzmir);
Nazım Arman (Ankara); Vâhid Demirkan (İstanbul)

Bü. Haz. ve Has. Eminleri: Nuri Pere (İstanbul);

Bü. Haz. ve Has. Em. Muavinleri: Kerim Arman (Ankara);
Dr. Sami Kulakçı (İzmir); Sadullah Gökçek (İstanbul)

Bü. İdare Memuru: Dr. İ. Kenan Sunal (İstanbul) K.ler.

5 Şubat 1956 tarihli Konvan'dan sonra, İstanbul'daki "Türkiye Gran Loj'u"na tüm İstanbul ve İzmir Locaları ile Ankara'dan Yükseliş ve Yıldız Locaları katılmıştı. Ankara'daki diğer 6 loca ise Ankara'daki Türkiye Büyük Locasına bağlı kalmışlardı.

Bu ikilik her iki tarafı da rahatsız ediyordu. Ankara ve İstanbul'da yapılan karşılıklı temaslardan sonra, İstanbul'da bütün Türkiye Localarının katılacağı bir Konvanın 16 Aralık 1956 gününde toplanmasına karar verildi.

TÜRKİYE BÜYÜK LOCASININ KURULMASI

16 Aralık 1956 Pazar günü İstanbul Lokalinde bütün Türkiye Sembolik Locaları delegelerinin katılmalarıyla toplanan Konvan Hamdi Nüzhet Çançar K. tarafından açıldı. H. N. Çançar'ın istifası üzerine Konvan başkanlığına Galip Hamdi Tekyeli K. getirildi. Toplantı, hiç ara verilmeden, 10.00'dan 16.30'a kadar, anlayış ve uzlaşma havası içinde geçti. Bu toplantıda, Türkiye'de var olan tüm Sembolik Locaları kapsayacak ve merkezi Ankara'da olacak "Türkiye Büyük Locası"nın kurulması kararı alındı. Ayrıca, yeni Türkiye Büyük Locası'nın tüzüklerini hazırlamak ve bu tüzükler hazır oluncaya kadar da, geçici bir süre için, eski Büyük Maşrık tüzüğünün kullanılması kararı da alındı.

Bu tarihi an tersimata şöyle geçti;

"Başkan Galip Hamdi Tekyeli B., başka bir biradere söz vermeyecek Hat. B. İn mütalaasını istedi ve aldığı mütalaaları sırasıyla reye koydu:

a) Türkiye Masonlarının bir tek teşekkülde birleşmeleri;

b) Bu teşekkülün merkezinin Ankara'da olması;

c) Bu Konvan Heyetinin kendini "Türkiye Büyük Locası" ilân etmesi ittifakla kabul edildi"

Ayrıca, yeni Türkiye Büyük Locası'nın tüzüklerini hazırlamak ve bu tüzükler hazır oluncaya kadar da, geçici bir süre için, eski Büyük Maşrik tüzüğünün kullanılması kararı da alındı.

Alınan bu önemli kararlardan sonra seçimlere geçildi. İki yıllık bir süre için ve özellikle Tüzükleri hazırlamak görevi ile "Geçici" Daimî Heyet seçildi. Seçilenler:

Bü. Üs.	: Ahmet Salih Korur K. (Ankara)
Bü. Üs. Mua.	: Mümtaz Tarhan K. (Ankara); Sadık Bigat K. (İstanbul); Nüzhet Çançar K. (İzmir)
Bü. 1.Nâ.	: Kâmil Sokullu K. (Ankara)
Bü. 2.Nâ.	: Süreyya Tahsin Aygün (Ankara)
Bü. Hâ.	: Galip Menteşe K. (Ankara)
Bü. Kâ.	: İbrahim Hoyı K. (İstanbul)
Bü. Muh.ler	: Z.Hilmi Velibeşe K. (Ankara); Tarık Ziyal K. (İstanbul); Asaf Sirman K. (İstanbul); Hakkı Türegün K. (İzmir)
Bü. Haz.ve	
Has.Emini	: Cemal Gücü K. (Ankara)
Bü. Teş lar	: Suat Beriker K. (Ankara); Celâl Öget K. (İstanbul); Halit Arpaç K. (İzmir)
Bü. Muhafız ve	
İdare Memuru	: Zühtü Berke K. (Ankara)

TÜRK MASONLARININ BAYRAM GÜNÜ:

Konvanın sonunda, yararlar bahsinde, Başkan Galip Hamdi Tekyeli K. Başkanlığa takdim edilen şu tavrı okudu:

"16 Aralık gününün bundan böyle "Türkiye Masonları Günü" olarak kutlanmasının kabulünü arz ve teklif ederiz."

Başkan tarafından reye konan bu tavrı ittifakla kabul edildi ve bu "GÜN" ün her yıl Türk Masonlarının Günü olarak tes'id edilmesi kararlaştırıldı.

Hür ve Kabul Edilmiş Türk Masonlarının Türkiye Büyük Locası 17/12/1956 Tarihli Toplantısının Tersimatı (Özet)

Katılanlar: Bü.Üs. Ahmet Salih Korur, Mümtaz Tarhan, Hamdi Nüşhet Çançar, Süreyya Tahsin Aygün, Galip Menteşe, Orhan Alsaç, İbrahim Hoyi, Mazlum Öget, Tarık Ziyal, Hakkı Türegün, Asaf Sirman, Cemal Gücü, Suat Beriker, Celâl Öget, Halit Arpaç, Zühtü Berke, Hilmi Zühtü Velibeşe K.ler. (Mazeretli : Sadık Bigat K.)

Toplantı İstanbul'da Mümtaz Tarhan K. tarafından yönetildi. M. Tarhan K. açılış konuşmasında "...*Büyük Konvanın intihap ettiği delegelerin teşkil ettiği Türkiye Büyük Locasının ilk vazifelerinin Tranzisyon*⁴⁸, *eski Büyük Localardan evrakın geri alınması, malî meseleler, İstanbul, İzmir ve Ankara'da teşkil edilecek Provensiyal*⁴⁹ *Büyük Localar ve Türkiye Büyük Locasının nerelerde ve ne vakit toplanacağını, Türkiye Büyük Locasının sıkı ve mütekâsif*⁵⁰ *bir şekilde çalışmakla nasıl faydalı olabileceğinin görüüleceğini*" beyan etti.

Galip Menteşe K. Locaların nasıl açılıp kapanacaklarını ve "*Büyük Mahfiller muhafaza edilecekse, Türkiye Büyük Locası ile diğer büyük localar arasındaki münasebatın ne şekilde yürütüleceğini*" sordu ve bir an önce tüzüklerin hazırlanmasını istedi. Bü. Üs. Büyük Loca, Büyük Mahfil gibi isimlerin kullanıldığını ve bu karışıklığa son vermek üzere ilk önce bir isim üzerinde mutabık kalınmasını istedi. İttifakla, "*Hür ve Kabul Edilmiş Türk Masonlarının TÜRKİYE BÜYÜK LOCASI*" adı kabul edildi.

Ankara, İzmir ve İstanbul Localarına (Mahfil) loca açılış ve kapanışları hakkında talimat yazılması ile yeni tüzükler hazırlanıncaya kadar eski Maşrık-ı Âzam nizamnamesinin meriyette kalması ve 16 Aralık 1956 tarihli Konvan'da alınan kararla "*teşekkül eden Türkiye Büyük Locası ecnebî mahfillere*" bildirilmesi kararlaştırıldı.

Seçilen Tüzük Komisyonu üyeleri: Ankara'dan Zühtü Hilmi Veli-beşe K., İstanbul'dan Tarık Ziyal, Galip Hamdi Tekyeli, Sadık Bigat ve Hamdi Nüşhet Çançar K.ler. Komisyonun görevini bir ay içinde tamamlaması istendi.

⁴⁸ Tranzisyon: geçiş

⁴⁹ Provensiyal: bölgesel

⁵⁰ mütekâsif: sıkışmış, yoğun

Toplantıda ittifakla alınan diğer önemli kararlar:

1. Büyük Dâimi Heyetin⁵¹ ayda bir toplanması,
2. 16.12.956 tarihinden itibaren cereyan edecek bütün muhabere ve muamelâtın Ankara'da dosya görmesi ve İstanbul ile Ankara'daki dosyalardan lüzum hasıl oldukça istifade edilmesi,
3. Türkiye Büyük Locasının ikinci toplantısının İzmir'de yapılması, Ankara'da muamele görecekt dosyalara 16.12 956 tarihinden itibaren 1 numaradan başlanması.

Büyük Daimi Heyetin 24/12/956 günü toplantısında alınan kararlar:

Katılanlar: Ahmet Salih Korur, Kâmil Sokullu, Zühtü Berke, Galip Menteşe, Süreyya Tahsin Aygün, Hilmi Zühtü Velibeşe, Cemal Gücü, Orhan Alsaç, Mazlum Öget, Suat Beriker.

1. Mahfillerin birbirleriyle tanışmalarını temin maksadıyla 7 Şubat 1957 akşamı umumî bir yemekli toplantının yapılması (Yeri ve saati için Bü. Üs. A.S.Korur B'in kendisi meşgul olacak) mahfillere bildirilecek.

2. Her vâdide bulunan localar yeniden intisap eden haricilerin kendi muhitlerinde kalmamaları için her üç ayda bir umumî bir yemekli toplantı yapmaları (vadilere yazılacak).

3. Balo Ankara Palas'ta yapılacak. A. S. Korur B. İlgililerle konuşacak ve tarihini tesbitten sonra Ankara Localarına bildirilecektir.

4. 23 Ocak 1957 de İstanbul'da Mason balosu olduğu işitilmiştir. Davetiyemiz gelmedi. İhtiyaridir. İsteyen BB.ler gidebilir.

5. 17.12.1956 tarihinde İstanbul'da yapılan toplantıda karar alınmış olduğu veçhile Heyeti Daime ikinci toplantısını 20 Ocak 1957 Pazar günü saat 15.00 de İzmir'de yapacaktır. Konu Ankara'da bulunan BB.lere şifahen, İstanbul ve İzmir vadilerine yazı ile bildirilecek.

⁵¹ Büyük Dâimi Heyet: Büyük Kurul

6. Heyeti Daime'de aza olanlar Mahfillerde Muhakkik ve Kâtip de dahil envar olamazlar, Üstat adedi az olması dolayısıyla envar seçiminde müşkülât çeken locaların Türkiye Büyük Locasından müsaade almak suretiyle Heyeti Daime'de bulunanlardan envar seçilecekleri localara yazılacak.

7. Yeni senelik kelime İs'at merasimlerini müteakip Bü. Üs. tarafından Üs. Muh.lere bildirilecek.

8. Matbu evrak ve Mühür: Yeni mühür İngilizce ve Türkçe olarak Orhan Aslsaç tarafından hazırlatılacak.

Lüzumlu evrak için lâzım gelen kâğıt Mazlum Öget ve Cemal Gücü tarafından hesaplanarak Bü. Üs.'a bildirilecek.

9. Kitabet Meselesi: İş hacminin çok büyük olması dolayısıyla Mehmet Akdoğan Bü. Kâtibe yardım edecek, ayrıca locada daimi kalmak üzere paralı bir kâtibin teminine çalışılacaktır.

10. Türk Mason Derneği, Türk Yükseltme Cemiyeti ve Türk Masonları Büyük Locası Derneği mevzuu derneklerin tevhibi hususu müzakere edilmek üzere Galip Menteşe, Hilmi Zühtü Velibeşe ve Cemal Gücü'den müteşekkil bir heyet teşkil olunmuştur. Heyet icabında dışarıdan bir hukukçu da alabilir.

11. Türk Masonları Büyük Locasının Derneğin isminin değiştirilmesi mevzuunda bu Dernek heyeti umumiyesinin toplantıya davet edilmesi hakkında bir kararın alınması.

12. Gelecek toplantının 31.12.1956 Pazartesi akşamı yapılması.

Bü. Kâ.

M. Öget

Bü. Üs.

A.S. Korur

Kaynakça

1. Ana Çizgileriyle Türkiye'de Masonluk Tarihi, Kemalettin Apak.
2. Dictionnaire de la Franc Maçonnerie, Daniel Ligou (1909-1989 Türkiye'de 80 Yılda Mason Locaları; Türkiye: Celil Layiktez).
3. İttihatçılar ve Masonlar, Orhan Koloğlu.
4. İslam Ansiklopedisi (İstanbul bahsi).
5. 31 Mart Olayı, Sina Akşin (Sinan Yayınları).
6. İngiltere Büyük Locası Arşivlerinde Türkiye ile ilgili Dokümanlar,
7. Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak'ası, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Belleten No. 29, İkinci Kânun 1944.
8. 18 ci Asrın Ortalarında İzmir'de Kurulan ilk Loca: Les Nations Réunies, Celil Layiktez, Mimar Sinan No. 13.
9. Bir Risale: Abdülhamid ve Masonluk, Celil Layiktez, Mimar Sinan No: 63, s.12.
10. Voltaire, Önsöz: Louis Amiable, Celil Layiktez, Mimar Sinan No.88.
11. Hür Masonluk Tarihinden Notlar, Fikret Çeltikçi.
12. Ana Britannica: (Vak'a-i Hayriye), Talat Paşa.
13. G.O.F. Arşivlerinde Osmanlı İmparatorluğu. 19. yy ortası ile Birinci Dünya Savaşına Yakın Dönemde İstanbul'da Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları, Paul Dumont; Tercüme : Rifat İnsel.
14. 20.yy Başlarında Selânikte'ki Fransız Obediyansına Bağlı Fran Masonluk, Paul Dumont; tercüme: Rifat İnsel.
15. İrlanda Büyük Locası Arşivleri.
16. İskoçya Büyük Locası ile Büyük Şapitrinin arşivleri.
17. The Freemason Gazetesinin, Türkiye ile ilgili 1870 - 1910 koleksiyonu.
18. Freemasons' Magazine and Mirror gazetesinin Türkiye ile ilgili 1863 - 1871 koleksiyonu.
19. Mimar Sinan No. 70, 71 İngiltere arşivlerinden özetler, Celil Layiktez.
20. Türkiye'de Masonluğun Kurulmasına dair bir Belge, İsmail İşmen; Tesviye No. 14.
21. Atatürk ve Masonlar; Mithat Gürata.
22. Mustafa Kemal ou la Mort d'un Empire, Benoit-Méchin.
23. Türk Mason Tarihinden Notlar, Fikret Çeltikçi.
24. Türkiye Büyük Locası arşiv dokümanları.
25. Türkiye Yüksek Şûrası arşiv dokümanları.
26. Mystiques, Philosophes et Franc-Maçons en Islam, Thierry Zarcone.
27. Soufisme et Franc-Maçonnerie à la fin de l'Empire Ottoman: l'Exemple de Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi (1850 - 1920) - Thierry Zarcone.

28. Fransız Grand Orient'ı ile Maşrık-ı Âzam'ı arasında aktedilen anlaşma, Mimar Sinan No. 61; Reşat Atabek.
30. Büyük Üstadlar, Ahmet Akkan - Mimar Sinan Yayınları No.21.
31. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, M. Şükrü Hanioğlu.
32. Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Sina Akşin.
33. Atatürk ve Masonluk, Tamer Ayan.
34. İlk Türk Masonları ve Sultan Murat V, Semih S. Tezcan, İsmail İşmen (Mimar Sinan Yayınları No. 22).
35. Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi, Tarık Zafer Tunaya.
36. İttihat - Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması, Osman Selim Kocahanoğlu.
37. İttihat ve Terakki İçinde Dönenler, Galip Vardar.
38. İttihat ve Terakki, Jön Türkler, Feroz Ahmet.
39. İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi, Ziya Gökalp.
40. "İttihat ve Terakki" Hâtıralarım, Kâzım Nami Duru.
41. Enver Paşa'nın Anıları, 1881 - 1908; yayına hazırlayan: Halil Erdoğan Cengiz.
42. Türk İnkılâbı Tarihi, Yusuf Hikmet Bayur (Cilt 2, Kısım 4)
43. Talât Paşa, Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Tevfik Çavdar.
44. Osmanlı Tarihi, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Cilt 9 (İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı).
45. Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetinin Nizamnamesi, Selânik 1325(h)= 1907 (Yıldız Saray Kütüphanesi, eski yazı risale).
46. 31 Mart Olayı, Celil Layiktez, Mimar Sinan No. 89, s. 27.
47. Gönnye ve Hilâl; İttihad-Terakki ve Masonluk, Angelo Iacovella, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
48. Türkiye'deki Masonluk Tarihinde İbret Alınması İcap Eden Bir Dönem (1930 - 1935) - Ahmet Akkan; Mimar Sinan No. 87, s.15.
49. Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi Hz.nin 1911 Yılında, Meclis-i Mebusanda Yaptığı Konuşma, Tesviye No 11., s.15
50. Türkiye'de Masonluğun Kurulmasına dair bir Belge, İsmail İşmen; Tesviye No.14..
51. Azim Mahfeli ile İlgili Belgeler, Suha Umur, Mimar Sinan No.32, s.53.
52. Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ferit Devellioğlu.
53. Osmanlıca Türkçe Sözlük, Mustafa Nihat Özön.

Dizin

31 Mart Vak'ası, 51,62,98,101,103,
104,105,106,107,
Abdullah Cevdet, 77
Abdurrahman Hilmi Efendi, 59
Abdülaziz, 17,18,59,68
Abdülhalim Paşa, 31 (bak. Halim Paşa)
Abdülhamid, 17,18,51,57,62,66,68,69,
70
Abdülmecid, 13,14
Abravanel, 175
Açlıkla Mücadele Komitesi, 51
Adana Ermeni Olayları, 105
Ahmed Rıza, 77
Ahmet III, 4
Ahmet Aziz Paşa, 59
Ahmet Celâl Bey, 59
Ahmet Cemâl, 113
Ahmet Kâmil Efendi, 59
Ahmet Muhtar Paşa, 109,111
Ahmet Nesimi, 137
Ahmet Rıza, 77,113
Ahmet Salih Korur, 189,192,197,201,
202,203
Ahmet Seyit, 64
Ahmet Vefik Paşa, 64
Alatini Köşkü, 83
Albay İbrahim Hilmi Bey, 59
Alec Melor, 10
Aleksandr İzmirides, 61
Alexander Drummond, 8
Algranti, 136
Ali Galip, 163
Ali Galip Taş, 175,185,199
Ali Haydar Bey, 59,64
Ali Remzi Yiğitgüden, 185
Ali Rıza, 107

Ali Suavi, 11,31,57,62,71,72,76
Ali Şefkati Bey, 72,77
Ali Şevki, 59
Ali Şevki Efendi, 59
Almanya, 17,71,102,117,123,127,153,
165,168,169,178
AMI, 146,153
Amitié, 74
Anatolia, 23
André Antipas, 136
Angelo Iacovella, 114
Ankara, 151,163,172,173,175,178,185,
189,192,202
Ankara Palas, 203
Ankara Şubesi, 169,170
Aram Efendi, 111
Arap Bürosu, 51,64
Arete, 44
Arif Anıl, 189
Arif Hikmet Paşa, 111
Arlequins de Stamboul, 51,66
Armstrong, 126
Arnavut, 77,101,116
Arnavutça, 103
Arnavut Başkım Kulübü, 104
Arnavutlar, 101
Arnavutluk İsyanı, 113,119
Asaf Sirman, 201,202
Asım, 134
Atatürk, 126,127,131,145,155,165,167
(bak. Mustafa Kemal)
Ateizm, 63,100
Atilla Celal Bayar, 128
Atkinson, 23
Atlas, 175
Avdül, 103

- Avni Türel, 189
 Avusturya - Macaristan
 İmparatorluğu, 73,99
 Ayastefanos, 106
 Aydın, 150,161,163
 Azim, 145,151,160,161
 Aziz Bey, 77
 Aziz Hasan Paşa, 132,133,136,137,147
 Aznavour, 19,24,47,55,56,58,60
 Bâb-ı Âli Baskını, 113,123
 Babikyan Efendi, 111
 Bahattin Lütüfi, 163
 Bahattin Manastırlı, 73
 Balkan Devletleri, 104,116
 Balkan Harbi, 84,100
 Balo, 55,58,63,66,203
 Banco di Roma, 119
 Barış L., 193,195
 Başkım, 104
 Bayram Günü (Masonların), 201
 Bektaşî, 10,121
 Belçika Süp. Konseyi, 132
 Benoit-Méchin, 126
 Berlin, 56,64,105
 Bernard Lewis, 118
 Besmî Sultan, 16
 Beşiktaş Cem'iyyet-i ilmiyyesi, 13
 Beyanname, 169,185,187,191
 Beyrut, 17
 Bihan, 10
 Bilgi L., 193,195,197
 Birleşmiş Milletler, 169
 Bisansiyo Risorta, 135,136,148
 Bizansiyo, 48
 Bizensia, 23
 Bonneval, 3,4
 Bosna, 83
 Bosna Hersek, 99
 Brown, 34,35,37,39
 Budapeşte, 115
 Bulgar Komitecileri, 104
 Bulgarca, 103
 Bulgaristan, 84,116,127
 Bulgarlar, 101
 Bulwer, 27,28,34,35,38,55,58
 Burhannedin Develioğlu, 162
 Bursalı Tahir, 83
 Büyük Mahfil, 169,170,180,184,202
 Büyük Mahfil Nizamnamesi, 170,173
 Büyük Maşrık, 153,158,193,195,199, 200
 Büyük Şark Dergisi, 158
 Büyükdere, 27,47
 Cahit Tuner, 190
 Caledonian, 46
 Carrer, 23
 Casanova, 137,138
 Câvid Bey, 98,99,123,124,128,133,134, 135,166
 Cebel, 149
 Celal Bayar, 127,128
 Celâl İmre, 192
 Celâl Öget, 175,201,202,204
 Celil Layiktez, 58,63,66,98
 Cemal Gücü, 201,202,203
 Cemal Kutay, 129
 Cemal Paşa, 99
 Cemil Bey, 59
 Cemil Hamdi Balım, 169
 Cemil İpekçi, 175

- Ceneviz, 114
 Cenevre, 77
 Cenup Jüridiksyonu, 188
 (bak. Güney J.)
 Cenup Yıldızı, 151,152
 Cevdet Caculi, 175
 Cevdet Hamdi (Balım), 151,163,169
 Cevdet Paşa Tarihi, 10,11
 Ceza Usulleri, 93
 Chassatis, 136
 Chevalier (Le), 53
 Cığala-Zâde Tâhir, 13
 Cinayet Cürmü, 53
 Clement XII, 3,6
 Clément Amitié, 23
 Comitato Italiano pro Albania, 118
 Constans, 57
 Constitution, 135,136,137
 Courrier de la Campagne, Journal de
 Reims, 115
 Credit Lyonnais, 53
 Cumhuriyet L., 117,126,163
 Cumhuriyet Gazetesi, 145,165
 Cumhuriyet Halk Fırkası, 163
 Cumhuriyet Yıldızı, 151
 Cünha, 94,95,96
 Çatalca, 105
 Çırağan, 62,72,76
 Damat Ferit Paşa, 126
 Danişmend, 110
 Dario, 137,138
 David J. Kohen, 99,132,133,136
 Davutpaşa Kışlası, 107
 Dedeagaç, 104
 Deist, 100
 Dekran, 44
 Deutscher Bund, 37,44
 Dikmen, 193,195
 Dilaver Ağa, 72
 Dionysios Menasse, 8
 Diyamantopulo, 137,
 DoğuşL., 175,193,195
 Dolmabahçe, 111,155
 Drummond, 8
 Dumont, 58,114,130
 Edinburg, 9
 Edip Servet, 83,154
 Edip Seydi, 189
 Edirne, 64,110,115,121,165
 Efes, 17
 Ege L., 152
 Ehram L., 151
 Ekosizm, 133
 Ekrem Tok, 185,189
 El İslam L., 102
 El Felâh L., 149
 El Kemâl L., 149
 El Mürüvve L., 149
 El Vahdeti Osmaniye L., 149
 Eleusinian L., 44
 Emanüel Karaso Efendi, 73,75,97,98,
 99,101,103,104,106,111,123
 Emergency Locası, 56
 Encümen-i Dâniş Osmanlı Tarihi, 11
 Ennasıra L., 149
 Enver Hakkı Bey, 46
 Enver Paşa, 80,81,105,106,107,123
 Enver Ziya Karal, 81
 Erendağ, 167
 Ermeni Kulüpleri, 106

- Ermeni Olayları (Adana), 105
 Ermenistan, 3,8
 Ernesto Nathan, 74
 Ertuğrul Alayı, 107
 Esat Paşa, 111
 Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti, 31
 Esseyan, 175,185
 Etoile d'Orient L., 145,150,160
 Etoile du Bosphore L., 23,24,56,57
 Ettore Ferrari, 51,74,75,98
 Eugène Goblet d'Aviella, 132
 Faik Nüzhet Bey, 99
 Faik Paşa, 148
 Faik Sabri Duran, 153
 Faik Süleyman Paşa, 99,137
 Farmason, 2,10
 Fazlı Necip Bey, 99,103
 Fedai Şubeleri, 51,87,92
 Fehim Efendi, 14
 Felice Albani, 118
 Ferid Örucü, 175
 Feridun Dukakin, 154
 Ferik Hüseyin Hüsni Paşa, 103
 Ferit Up, 163
 Ferit Zühtü Örucü, 185
 Ferrari, 51,74,75,98,103.
 Fethi Bey, 117
 Feth-i Bülent, 116
 Fethi Erden, 179,185,189,199
 Fevzi (Çakmak), 163
 Fevzi Magat, 189,192
 Feyzi Menahem, 136
 Fikret (Dr.), 153
 Fikret Çeltikçi, 142,180,184,189,192,
 195,197,205
 Fransa, 4,6,11,19,20,21,22,48,53,61,
 68,72,76,99,118,137,146,147,154
 Fransa Grand Orient 'ı, 58,61,99,117,
 127
 Fransa Süpr. Konseyi, 132
 Freemasons' Magazine, 30
 Frossel, 197
 Fuad Hulûsi Demirelli, 134,187,188
 Fuat Paşa, 59
 Fuat Ramazonoğlu, 195
 Fuat Süreyya Paşa, 164
 Gaetano Salvemini, 119
 Galata, 3,6,16
 Galip Hamdi Tekyeli, 185,200,201
 Galip Menteşe, 189,199
 Galip Paşa, 134
 Garibaldi, 63,78
 Garibaldi, Ricciotti, 118
 Gayri Muntazam (Sahte) Büyük Loca:,
 18,19
 Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 109
 Gençlik L., 151
 Genderlan Kruvazörü, 116
 George VI, (İng.Kralı), 168
 George Laurie (Lawries), 37
 George W. Hall, 25
 Georges Hough, 22
 Geraci, 53
 Germania am Goldenen Horn, 18,42,
 48,58
 Germano Marchese, 64
 Giolitti, 120
 Gizlilik, 79
 Göçmenlere yardım kampanyası, 177,
 178
 Gran Loj, 169,171

- Gran Lojlar dönemi*, 169
Gran Metr, 185,189,190,198,199
Granada, 128,129
Grande Loge de Turquie, 17,185
Gray Clarke, 24,25,27,35
Groussier, 146
Gustave Flourens, 60
Güneş L., 150
Güney Ana Jüridiksyonu, 31
(bak.: *Cenup...*)
Hacı Nuri Efendi, 100
Hakkı Baha, 83
Hakkı Nalçacı, 170,174,175
Hakkı Şinasi Paşa, 64,151,159
Hakkı Türegün, 190,201
Hale L., 152
Halep L., 149
Halil Erman, 190
Halim Paşa, 31,32,35,37,45,131,132
Halit Arpaç, 201
Halk Evleri, 162,164
Halk Fırkası, 163
Hamdi Nüzhet Çançar, 190,200
Hamdullah Suphi (Tanrıöver), 163
Hamza Rüstemoğlu, 175
Harbiye, 76,102
Harbiye Nezareti, 108,111
Hareket Ordusu, 51,62,101,103,104, 105,106,107,108,109,
Hasan İzzet Bey, 104
Hasan Saka, 163
Hasköy, 46,47
Haydar Ali Kermen, 185
Hayrullah Örs, 189
Hazım Atı Kuyucak, 169
Hırka-i Şerif, 111
Hidiv, 31,32
Highasdan, 46
Hikmet Turat, 197
Hilâl, 74,75,77,80,82,104
Hilal-i Osmanî L., 148
Hilmi (mutasarrıf), 138
Hilmi Efendi, 57,59
Hilmi Paşa, 99
Hitchnough, 22
Hoca Fehmi Efendi, 99
Homer L., 31,44,45,46,47,48
Homère L., 146,147,152
Hulûsi Selek, 190
Hür ve Kabul Edilmiş Türk Masonlarının Türkiye Büyük Locası, 201,202
Hürriyet, 73,75,79,80
Hürriyet ve İ'tidal L., 148
Hürriyet ve İtilâf Fırkası, 1,113,121, 123,124
Hüseyin Cahit (Yalçın), 134
Hüseyin Galip Bey, 59
Hüseyin Hüsnü Paşa, 103,105
Hüseyin Özgen, 130
Hüseyinzade Ali, 77
Hüsnü Paşa, 103
Hyde Clarke, 31,34,35,38,39
Işık L., 150
İ'tidal L., 148
İbrahim Ethem Paşa, 59
İbrahim Hakkı Paşa, 64
İbrahim Hilmi Bey (Albay), 59
İbrahim Hoyi, 199,202
İbrahim Memduh Seydol, 189

- İbrahim Müteferrika, 3,6,9
 İbrahim Temo, 77,78
 İbrahim Necmi Dilmen, 151
 İdam, 81,95
 İdeal L., 167,175
 İhsan Abidin Bey, 64,153
 İhtiyat ve redif askerleri, 103
 İl Risveglio d'Oriente, 62
 İlhami Atayık, 189
 İlyas Modiano, 138
 İnaniş L., 193,195
 İngiltere, 8,53,55,56,58,66,70,72,115, 133
 İngiliz, 62,64,66,68,116,166
 İngiliz İstihbarat Bürosu, 64,73
 İngiltere Arşivleri, 115
 İnkilâp L., 152
 İnönü, 167,169
 İntibah L., 150
 İrlanda, 18,23,25,41,47
 İshak Sükûti, 77
 İskoç, 9,17,31,41,43,46
 İskoçya, 8,16,17,46,161
 İskoç Riti, 132,140,141,142,161,164, 173,176,185,186,188
 İsmail Canpulat, 83,99
 İsmail Ergüney, 190
 İsmail Ferrûh Efendi, 14
 İsmail Hakkı Bey, 59
 İsmail Hurşit, 150,164
 İsmail İşmen, 205
 İsmail Kenan Sunal, 175
 İsmail Mahir Hoca, 83
 İsmail Memduh Altar, 185,187
 İsmail Paşa, 59
 İsmail Paya, 190
 İsmail Râtip, 154
 İspanyol, 69
 İstanbul, 19,23,27,28,31,34,35,37,38, 74,77,84,98,104,106,111,167,170,203
 İstanbul'da Mason Balosu, 203
 İsveç, 66
 İtalia L., 55,58,64,74
 İtalia Risorta, 55,56,63
 İtalyan, 19,34,35,51,56,62,78,83,98,103,118, 121,126,130,132,166
 İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti, 102
 İttihad-ı anasır, 105
 İttihad-ı Osmanî L., 77
 İttihadül Halit L., 149
 İttihat ve Terakkî Hakiki Muhipleri L., 148
 İttihat ve Terakkî, 1,63,76,79,83,84,87,89,90,98,103,105, 111,114,118,127,130,131
 İttihat ve Terakkî iktidarı, 1 (bak.. Mason Devlet)
 İttihat ve Terakkî Tanıma Yöntemleri, 51,82
 İttihat ve Terakkî Yemini, 51,79,81,97
 İzmir, 3,8,9,11,170,173,175,178,180, 203
 İzmir Gran Loj'u, 185
 İzzet Beltan, 189
 İzzet Paşa, 59
 Jak Suhami, 136,138
 Jerusalem Şapitri, 19
 Jordan L. , 19
 Jön İtalya, 79
 Jön Osmanlılar, 63
 Jön Türkler, 63,73,76,79,97,98,101,104

- Kabahat*, 60,94
Kaldron, 137
Kamhi (Bohur,Dr.), 136,137,138
Kâmil Sokullu, 201
Kanun-u Esasî, 100
Kapanış, 1,126,131
Karbonari, 51,63,77,81,83,87,92
Karbonari yemini, 51,79
Karbonarizm, 63,89
Kardeşlik L., 175
Kargaliç, 130
Karl Becker, 18
Karpiç, 163
Kasım Gülek, 196
Kâtipzade Sabri, 134
Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 31
Kâzım Nami (Duru), 83,99,206
Kazım Özalp, 99,163
Keçecizade Fuat Paşa, 64
Kemâl L., 149,151
Kemâl Ali Şaylansoy, 190
Kemal Bey, 83
Kemalettin Efendi (Şehzade), 18,51,64, 66
Kemalettin Apak, 3,15,153,185,196, 197,198
Kenan Sunal, 175
Kerim Arman, 200
Kethudâ-zâde, 14
Kılıç Ali, 129
Kırım Harbi, 1,17
Kleanti Skalyeri, 61,62,72
Kocahanoğlu, 84
Kohen, David J., 132,137
Konkordato, 113,140,142,145
Konvan, 129,145,153,155,159,164,170, 183,192,198,202
Külüpler, 87,89,90,103,106
Kumbaracı Ahmet Paşa, 5,
Kurki Apano, 103
Kuruluş, 169,170,185,190,193,198,200
Kutimçef, 116
Kültür L., 167,175
La Fidélité L., 150
La Renaissance L., 62,146,147,152
La Sincérité de Reims L., 117
La Turquie L., 46
La Victoire L., 44
Labor et Lux L., 76,99
Lâle Devri, 3,6
Laskari, 175
L'Avenir de l'Orient, 99,100
Lawries, 8
Layikteş Celil, 58,63,66,98
Leinster L.ve R.A. Şapitri, 47
Lenoir, 117
Les Nations Réunies L., 3,9,10
Levant Herald, 55
Levanten, 63
Libya, 99,119
Livorno, 114
Logos L., 46
Louis Amiable, 51,58
Louis Mayer, 23
Löbe, 153
L'Union d'Orient L., 18,47
Mabed-i Süleyman L., 149
Macedonia L., 63,74
Macedonia Risorta L., 63,76,97,98,121, 127 (bak. *Makedonya Rizorta*)

- Magnette, Charles, 153
 Mahmud, 3,4,6,10,13,14,15
 Mahmud Yalay, 190
 Mahmut Esat (Bozkurt), 128,129,162, 163,166
 Mahmut Şevket Paşa, 103,104,107, 108,109
 Makedonya, 72,73,74,97,99
 Makedonya Rizorta, 51,97
 (bak. Macedonia Risorta)
 Makedonyalı Fethi, 127
 Makriköy, 106
 Manastır, 73,99,104
 Manyasizade Refik Bey, 99
 Margulies Mişel, 9
 Mark derecesi, 47
 Mart, 31 (31 Mart Vak'ası)
 51,62,98,101,103,105,107,109
 Mascuraud, 117
 Mason Dergisi, 177
 Masonlarının Bayram Günü, 201
 Mason Devlet, 1,113,115
 Maşrık-ı Âzamı Osmanî, 113,120,135, 136,139,145,147,153,156,160
 Maşrık-ı Âzam Nizamnamesi, 202
 Matin Gazetesi, 107
 Mayer, 23
 Mazlum Öget, 202,203,204
 Mazzini, 63
 Mecdi Ali Akasya, 169
 Meclis-i Âyan, 106
 Meclis-i Mebusan, 106
 Meclis-i Umumi, 106
 Mehmet Emin (Yurdakul), 162
 Mehmet Ali Baba, 123,147,150,153
 Mehmet Ali Bey, 135
 Mehmet Ali Haşmet, 154,158
 Mehmet Arif, 133
 Mehmet Ata Bey, 59
 Mehmet Galip, 133
 Mehmet Hamdi Efendi, 59
 Mehmet Kâmil Bey, 57
 Mehmet Ragıp, 64
 Mehmet Remzi Efendi (Sakız Valisi), 59
 Mehmet Reşat, bak. Reşat, Mehmet (Sultan) Mehmet Reşit, 77
 Mehmet Servet Bey, 99
 Melek-Paşa-Zâde Abdülkadir, 14
 Menahem, Feyzi, 136
 Mercı Uyuni Osmanî L., 149
 Merih L., 151
 Meşrutiyet, 31,131,135,148,166
 Meşrutiyet L., 135
 Mısır, 31,32,35,49
 Midhat (Mithat) Paşa, 16,51,64,78,99
 Milano, 114
 Mim Kemal (Öke) 145,158,159,162, 169,174,180
 Miralay Galib, 108
 Miralay Hasan İzzet Bey, 104
 Mirza Abdülkerim, 64
 Mirza Muhsin Han, 64
 Mişel Margulies, 9
 Mithat Gürata, 127,130
 Mithat Paşa, (bak. Midhat)
 Mithat Şükrü (Bleda), 83,84,97,129, 133,134
 Mitterand, 8
 Montenegro (Karadağ), 116
 Moran, 25
 Mordo, 136,137

- Morin, 117
Mosse, 175
Muhib Nihat Kuran, 170,171,173,175
Muhibban-ı Hürriyet L., 135,142,147
Muhiddin Osman Omay, 155,164,165, 183
Muhittin Celâl Duru, 189
Muhsin Türen, 189
Muîn, 82
Mukaddes Kelime, 82
Murat V, 9,16,51,58,62,64,68,72
Murat L., 150
Murat (Fransız Prensi, Bü. Üs.), 22
Musa İbrahim, 64
Musa Kâzım Efendi, 113,121,124,135
Muslihiddin Adil, 153
Mustafa Asım Efendi, 111
Mustafa Fazıl Paşa, 51,59
Mustafa Hakkı Nalçacı, 154,160,162, 172,174,175,176
Mustafa Kemal (bak. Atatürk), 103, 126,127,130,131,155
Mustafa Necib, 83
Mustafa Reşit, 163,164
Mustafa Reşit Çavdar, 185
Mustafa Reşit Mimaroğlu, 164
Mustafa Reşit Paşa, 14,15,16
Mustafa Sabri Bey, 59
Mustafa Sakarya, 199
Mustafa Zühdi İnhan, 153
Muzaffer Uras, 199
Mücazat, 93,95
Müderres Recep Avdül, 103
Mümtaz Tarhan, 192,196,197,204,202
Münir Akkaya, 163
Mürur Kelime, 82
Müsavvat L., 175
Nadra Moudron, 138
Nail Reşit, 137,138
Naki Bey, 83
Naki Cevat Akkerman, 189,190
Nakşibend Kalfa, 72
Nakşibendîye, 121
Namık Kemal, 59,64,166
Napoli, 68,114,115
Nara L., 152
Nari, 136,137,138
Nathan, 119
Nations Réunies (Les), 3,9,10,205
Nâzım, 83
Nazım Arman, 199
Nâzım, Dr., 113
Nâzım Paşa, 116
Nazif İnan, 192
Nazif Somer, 192
Nazmi Duhanî, 175
Necat L., 145,150,157,159
Necip Hancı, 175
Necmettin Erol, 185
Necmi Terakki, 150
Nesim Mazalyan, 133
Nevzad-ı Hürriyet, 150,151
Nevzat Tandoğan, 163,164
Nikola, 103
Nikola Ivanaj, 118
Nilüfer, 152
Niyazi Bey, 104
Niyazi (şehit), 138
Noradunkyan, Noradounghian
Noradungyan, 53,133,136,175,185

- Nurettin Efendi (Şehzade), 18,64
 Nuri (Hacı), 100
 Nuri Nazif, 137
 Nuri Pere, 199
 Nurul Muhabbe L., 149
 Nür-ül Hüddâ L., 150
 Nüzhet Çançar, 183,190,200,201
 Ohri, 104
 Orhan Alsaç, 202,203
 Orhan Koloğlu, 127,130
 Orhan Tahsin, 170
 Orhaniye, 17
 Oriental L., 19,23,37,38,44,45,46,47,48
 Osman Adil Bey, 99,133
 Osman Fehmi, 138
 Osman Ralat, 137
 Osman Saip, 138
 Osman Talat, 138
 Osmanlı Bankası, 53
 Ömer Naci, 81,83
 Özkardeş L., 152
 Paniçe, 104
 Papa Clement XII, 6
 Papadis, 189
 Paul Dumont, 58,114
 Pax (Sulh) L., 149
 Penn, 22
 Perseverencia L., 99
 Phillipos L., 99
 Piemont, 17
 Polonya, 57,154
 Prens Sabahaddin, 77
 Proodos L., 16,51,61,64,66
 Quatuor Coronati, 10
 Rahmi Bey, 83,97,106
 Râmi Bey, 98
 Ramsaur, 78
 Rasih, 134
 Rasim Ferit, 157,164
 Raşid Erer, 153,154
 Rauf Bey, 59
 Reading (Lord), 15
 Recep, 103
 Recep Avdül (Müderris), 103
 Recep (Peker), 162,163
 Recep Zühtü, 129
 Redif, 103
 Refet Hakol, 199
 Reims (Journal de), 115,116,117
 Resne, 135,138,142
 Resneli Niyazi Bey, 104
 Reşad, Mehmet (Sultan), 100,111,139
 Reşid Erer, 155
 Réveil L., 151
 Rıza Tevfik, 113,115,121,124,133,135, 138,
 Ricci, 136,137,138
 Ricciotti Garibaldi, 138
 Risorgimento, 63,78
 Rivista Massonica, 76,114,120
 Roma, 114,115,118,119
 Romanya Bü. L., 99
 Rose-Croix, 55
 Royal Arch, 19,22,23,37,46,47
 Ruhi Vamık Girgin, 175
 Rum Siyasi Kulübü, 106
 Rumeli, 74,76,79,100,103,105,108,109
 Sabahaddin (Prens), 77
 Sabiha ve Zekeriya (Sertel), 163
 Sâcit Öncel, 189

- Sadanski, 104
Sadık, 137
Sadık Bigat, 185,201,202
Sadullah Gökçek, 200
Sadullah Paşa, 64
Saffet (Arıkan), 163
Saî, 133,134,138
Saib Özer, 195
Saint Jean d'Ecosse de la Parfaite Union L., 8
Saint Jean d'Ecosse de l'Amitié L., 8
Saint Jean d'Ecosse des Nations Réunies L., 8
Sait Çelebi, 4,6
Sait Halim, 31,131
Sait Paşa, 41,100,110
Sakakini, 133,137
Sakız Valisi Mehmet Remzi Efendi, 59
Salem, A. (Avukat) 137
Salih Bozok, 129
Sami Kulakçı, 200
Sami Paşa, 110
Sarım Kibar, 134
Saturne L., 152
Schweizer, 192
Scouloudi, 41
Sebat L., 150
Seçimler, 169,179,189,191,201
Sedat Aziz Erim, 185
Selâhettin Güvendiren, 189
Selamet, 150
Selânik, 49,51,64,76,79,83,98,105
Selânik Bulgar Federasyonu, 106
Selim III, 3,11
Selim Sarper, 197
Ser L., 60
Serez, 104
Sermoneta Dük'ü Leone Caetani, 119
Servet Yesari, 153,157,159
Sevgi L., 175
Sevr muahedesi, 113,126
Sırpça, 103
Sırplar, 101
Sırrı Tümer, 189
Siatis, 137
Silly, 22
Sina Akşin, 76,78,101,105,109
Sion L., 44
Skaliyeri, 61,62,56
Slav, 69,70,73
Smythe, 53
Sonposta, 163
St. George L., 34,44
St. Jean d'Ecosse L., 10
Stamboul, (Arlequins de) 51, 52,66
Stavrides, 72
Steaoa Salonicului L., 99
Stokofski, 154
Suat Beriker, 201
Suha Umur, 9,11
Suhami, 136,138
Sulh (Pax)L., 149
Suriye, 8
Suvren Gran Komandör, 187,188
Süleyman Faik Paşa, 64
Süprem Konsey, 31,170,172,181,191
Süprem Konsey Beyannamesi, 185
Süreyya Tahsin Aygün, 189,201,202, 203
Syrian L., 24

Şafak L., 135,138,148
 Şah Kulu tekkesi, 16
 Şakir, 83
 Şâni-Zâde, 14
 Şefik Baran, 190
 Şemsül Maşrık L., 149
 Şerif Cemâl Kısakürek, 192
 Şevket Turgut Paşa, 116
 Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi, 113, 121,129,135
 Şinasi, 59,64
 Şûra-ı Âli-i Osmanî, 135
 Şükrü (Saracoğlu), 163
 Şükrü Hanioğlu, 115
 Şükrü Hazım Tiner, 175,176
 Şükrü Kaya, 145,163,164,167
 Tahlif (odası, heyeti, töreni) 80,81,82, 83
 Tahsin Özer, 29
 Taksim, 108
 Talat İsmail, 99
 Talât Paşa, 73,80,83,93,97,106,111, 113,123,129,133,138
 Tamer Ayan, 104,128,129
 Tampliye Şövalyeleri, 22
 Tanıma Yöntemleri (İttihatçıların), 51, 82
 Tanzimat, 14,15
 Tarık Zafer Tunaya, 92
 Tarık Ziyal, 175,202
 Taşkılla, 108
 Taşnaksutyon Fırkası, 106
 Taurus L., 46
 Teavün Sandığı, 145,157,158
 Tekâmül-ü Fikrî Cemiyeti, 156
 Tekdir, 95

Tencin (Kardinal), 7
 Teutonia, 55
 Tevbih, 95
 Tevfik Remzi (Kazancıgil), 162
 Tevfik Rüştü Aras, 163
 Tevfik Çavdar, 82
 Tevfik Hamdi, 153
 Tevfik Paşa, 126
 Thierry Zarccone, 6,10,97
 Thistle of the East (R.A.Şapitri), 46
 Tomak, 103
 Topkapı, 108,111
 Torino, 114,115
 Trablusgarp, 113,120
 Treu, 18,42,43
 Tulû L., 149
 Tulû'u Hakikat L., 150
 Tunaya, Tarık Zafer, 92
 Tunuslu Hayrettin Paşa, 64
 Turquie (La) L., 17,46
 Türk Mason Cemiyeti, 164
 Türk Ocakları, 127,131,162,163,164, 165
 Türk Yükseltme Cemiyeti, 156,158
 Türkçe (çalışan loca), 58
 Türkiye Büyük Locası, 1,175,185,190, 203
 Türkiye Büyük Lcası (Ankara), 190
 Türkiye Büyük Maşrıkı, 156,158
 Türkiye Mason Derneği, 169,171,178, 187
 Türkiye Yüksek Masonluk Cemiyeti, 156
 Uhuvvet-i Osmaniye L., 135,138
 Ulahça, 103
 Ulema, 103

Umur Suha, 9,11
Usul-ü Muhakemat, 93
Uyanış, 175,176,193
Uyanış L., 193,195
Uyku Dönemi, 13,14,169
Ülker L., 152
Ülkü L., 167,175
Ünite, 169,180,185,196,198
Ünite Talimatnamesi, 180
Vâhid Demirkan, 199
Vaka-i Hayriye, 13
Valaklar, 101
Vasıf Azmi Efendi, 59
Vassoieviç Birliği, 116
Vatan L., 126,135,137,142
Vatikan, 119
Vazifei fedakârâne, 93
Vedad L., 151
Vedata L., 127
Vefa L., 135,137,142
Veli Şefik Gizer, 185
Velibeşe, 197,201,202,203,204
Venedik, 114
Veritas L., 127,130,137
Veymouth, 22
Vezne L., 150
Victoire (La) L., 44
Virtue (Arete)L., 44
Viyana, 18
Volkan, 101,102

Yahudi, 73,103,105
Yahudice, 103.
Yedisekiz Hasan Paşa, 72
Yeniçeri, 13,14
Yetimlere Yardım Cemiyeti, 156
Yıldız L., 200
Yıldız Köşkü, 72,109
Yıldız Saray Kütüphanesi, 87
Yirmisekiz Mehmet Çelebi, 4
Yirmisekiz Çelebizade Sait Çelebi, 4,6
Yonyo, 80
Yunan (anti-Yunan), 73
Yunanistan, 77,79
Yunanlılar, 101
Yusuf Hikmet Bayur, 83,84
Yusuf Ziya Erdem, 175
Yüksek Şûra,17,31,113,131,135,139,
142,147,156,161,164,167,178,180,181,
184,185
Yükseliş L., 175,193,195,200
Ziya Gökalp, 83
Ziya Paşa, 64
Ziya Üstün, 199
Ziya'ı Şark L., 148
Ziyaettin Efendi, 110
Zühal L., 151,162,166
Zühtü Berke, 192,201,202,203
Zühtü Kâmil Ergin, 185
Zühtü Velibeşe, (bak. Velibeşe)
197,201,202,203,204
Zühtü Örucü, 185

YENİLİK BASIMEVİ
SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
TEL : 243 55 72 - 245 32 48
İSTANBUL - 1999

Celil Layikteş 1956 yılında Boğaziçi Üniversitesi Elektrik Bölümünden mezun olduktan sonra kaynak metalürjisi konusunda, Üniversite - Sanayi işbirliği çerçevesinde bir çok teknik makale yayınlamış, Marmara Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmış, Türkiye Satranç Federasyonu ile Türkiye Briç Federasyonu'nun başkanlığını yürütmüş; 70'li yıllarda Türkiye'de ilk Briç dergisini, 1998 yılında da "Ortaçağ'ın Aydınlığı" adındaki kitabını yayınlamıştır.

Yazarın Masonik çalışmalarına gelince, 1964 yılında 11 No.lu Müsavat Locasında tekris olmuş, 1972'de Locanın Üstadı Muhteremlik görevine seçilmiş, 1991'de Büyük Görevliler Kuruluna girmiş ve 1998 yılında Önceki Büyük Üstat Yardımcısı olarak Büyük Kurul kariyerini noktalamış, Fransa Büyük Locasının (GLNF) "Provence Bölge Büyük Locası"nın Onursal Önceki Büyük Üstat Yardımcısı, Columbia, Tasmania ve İngiltere Büyük Locaları Dostluk Kefili olmuş, Rosslyn Dostları Vakfının "Ayrıcalıklı" üyeliğine kabul edilmiştir.

Celil Layikteş, 1970'den bu yana Quatuor Coronati ve sonradan da Victoria (Avustralya) Büyük Locasına bağlı araştırma localarının Türkiye sekreteridir ve bu iki araştırma locasının yıllıklarında makaleleri yayınlanmıştır. 1967'de kabul edildiği Mimar Sinan araştırma locasının dergisinde 43 makalesi yayınlanmıştır; 1991'den beri de Tesviye Dergisini çıkartmaktadır.

ISBN 975 946 98-2-0

9 789759 469825